

OHK - Zgodovina

D 197/2004

39

43000037615,1_2/3

COBISS •

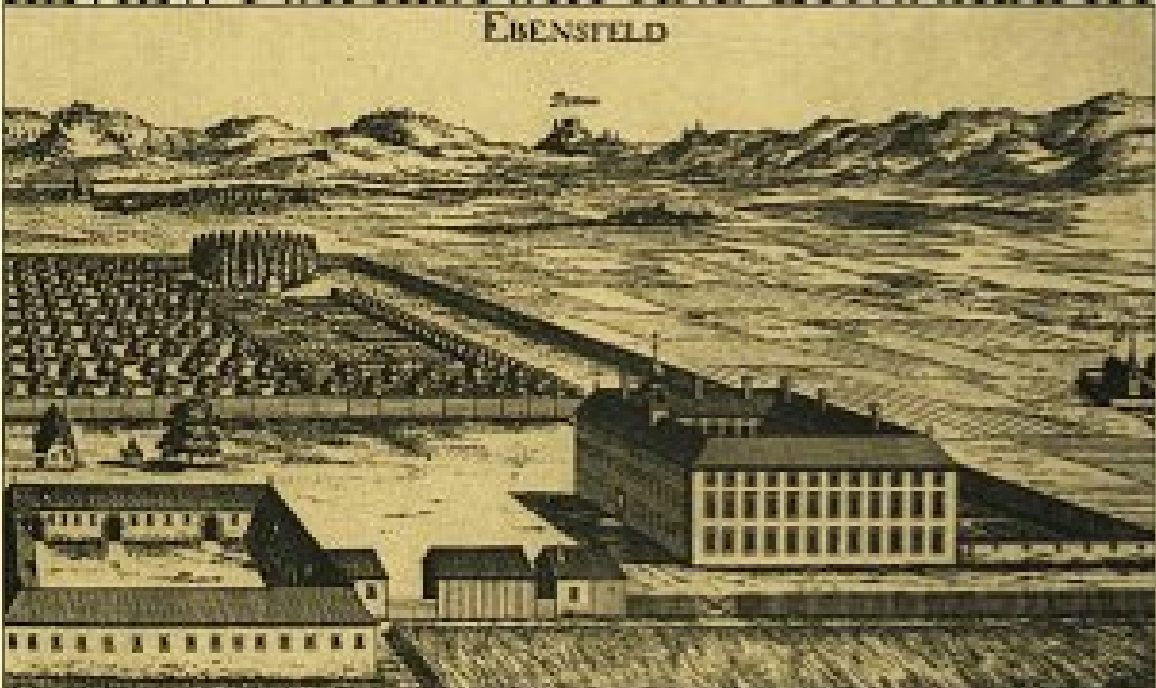
UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

CASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPIJSJE

REVIEW FOR HISTORY AND ETHNOGRAPHY

EBENSFELD

IZ ZGODOVINE RAVNEGA POLJA

ZGODOVINSKO DRUŠTVO MARIBOR

100

1904 - 2004

I CASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPIJSJE MARIBOR LETNIK 75 NOVA VRSTA 40 **2004**

CHK - Zgodovina

D 197/2004

39

43000037615,1

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF
COBISS

Fotografija na naslovnici:

Graščina Ravno polje na upodobitvi S. M. Vischerja iz leta 1681.

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavlja "Historical - Abstract"

Abstracts of this review are included in "Historical - Abstract"

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Review for History and Ethnography

Letnik 75 – Nova vrsta 40

1. zvezek

2004

IZDAJATA
UNIVERZA V MARIBORU IN ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

MARIBOR 2004

CASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

REVIEW FOR HISTORY AND ETHNOGRAPHY

M. št. 37615/2004

IZDAJATA

UNIVERZA V MARIBORU IN ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

ISSN 0590-5966

Uredniški odbor - Editorial Board

dr. Janez Cvirn, dr. Darko Friš, Miroslava Grašič,
mag. Jerneja Ferlež, dr. Walter Lukan (Avstrija), dr. Janez Marolt,
dr. Dragan Potočnik, dr. Franc Rozman, mag. Vlasta Stavbar,
dr. Ljubica Šuligoj, dr. Igor Žiberna in dr. Marjan Žnidarič

Glavni in odgovorni urednik - Chief and Responsible Editor

dr. Marjan Žnidarič
Zgodovinsko društvo Maribor
Muzej narodne osvoboditve Maribor
Ulica heroja Tomšiča 5
SI - 2000 Maribor
telefon: 02 235 26 03
fax: 02 252 73 94
e-mail: marjan.znidaric@muzejno-mb.si

Tehnična urednica - Technical Editor

mag. Vlasta Stavbar
Univerza v Mariboru
Univerzitetna knjižnica
Gospejna 10
SI - 2000 Maribor
telefon: 02 25 07 434
e-mail: vlasta.stavbar@uni-mb.si

Za znanstveno vsebino odgovarjajo avtorji.
Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva
in navedbo vira.

IZDANO Z DENARNO POMOČJO

Ministrstva za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije
in Mestne občine Maribor

<http://www.muzejno-mb.si>

KAZALO - CONTENTS

Županov predgovor	5
Urednikov uvod	7
Razprave - Studies	
Branko Oblak, HISTORIČNOGEOGRAFSKI PREGLED DRAVSKEGA POLJA IN VASI KUNGOTA	9
Historico-geographic review of Dravsko polje and the village of Kungota	
Ivan Tušek, KUNGOTA PRI PTUJU - KRIZIŠČE TREH VODOVODOV	19
Kungota pri Ptuj - the junction of three aqueducts	
Marija Lubšina, ARHEOLOŠKE RAZISKAVE NA TRASI RIMSKEGA VODOVODA FRAM - POETOVIO V KUNGOTI PRI PTUJU	29
Archaeological research on the line of the Roman aqueduct Fram - Poetovio in Kungota by Ptuj	
Marija Hernja Masten, KUNGOTA IN RAVNO POLJE	41
Kungota and Ravno polje	
Sašo Radovanovič, KARTA SPORNE POSESTI OB DRAVI MED GOSPOŠČINO RAVNO POLJE IN VURBERK IZ LETA 1690	61
The map from 1690 of the disputed Estate along the Drava between the Feudal Estates Ravno Polje and Vurberk	
Hans Kaiserfeld, RAVNO POLJE, ZIBELKA SODOBNE OVČEREJE NA ŠTAJERSKEM	69
Ravno polje, the cradle of modern sheep breeding in Styria	
Nataša Kolar, VOJAŠKE VAJE IN MANEVRI NA DRAVSKEM IN PTUJSKEM POLJU V 18. IN 19. STOLETJU	91
Military exercises and manoeuvres at Dravsko Polje nad Ptujsko Polje during the XVIII. and XIX. century	
Marija Hernja Masten, OKRAJNI URAD RAVNO POLJE PO POPISU IZ LETA 1811	105
District office Ravno Polje, according to Census of 1811	
Irena Mavrič Žižek, OBČINA KIDRIČEVO MED OKUPACIJO 1941 - 1945	129
Municipality Kidričevo during the occupation, 1941 - 1945	
Jože Curk, O GRADBENI PODOBI GRADU RAVNO POLJE	151
On the construction appearance of the Ravno Polje fortress	
Božena Kmetec Friedl, GRAJSKA KNJIŽNICA RAVNO POLJE V ČASU GROFA SAUERJA IN V POVOJNEM OBDOBJU	157
The Castle Library Ravno Polje at the time of Count Sauer and the post-War period	
Ivan Pucko, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. KUNIGUNDE PRI KUNGUTI NA DRAVSKEM POLJU	167
The affiliate Church of st. Kunigunde by Kungota na Dravskem Polju	
Branko Vnuk, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. KUNIGUNDE	171
The affiliate Church of st. Kunigunde	

ŽUPANOV PREGOVOR

Leta 1995 je z novim zakonom o občinah nastala tudi občina Kidričevo s sedežem v naselju Kidričevo. To je novodobni kraj, ki je nastal po drugi svetovni vojni ob današnji tovarni TALUM, nekdanjem gigantu socialistične industrije, ki je dajal delo številnim ljudem na Dravskem, Ptujskem polju, Halozah in Slovenskih goricah. Kraj je rasel in se razvijal s sebi lastno, v bloke ujeta urbanistično podobo, znotraj katere se je oblikovala tudi njegova mlada in neobremenjena kultura.

Z nastankom občine Kidričevo, v katero je vključenih 18 naselij nekdanjih treh velikih krajevnih skupnosti, Lovrenc na Dravskem polju, Cirkovce in Kidričevo, pa je ta novonastala občina poleg svoje podedovala bogato kulturno dediščino starejših vasi, ki sega na vsa kulturnozgodovinska področja. Med dediščino gotovo izstopata dve zadevi, to je staro *šternalsko* taborišče v Strnišču in razpadajoči grad Ravno polje v Kungoti.

Prav v Kungoti, kjer je bila nekoč graščina Ravno polje in lep ravninski grad in se starejši krajani še prav dobro spominjajo zadnjih lastnikov, je dozorela ideja in želja, da bi o gradu in kraju zapisali zgodovino, preden bo vse skupaj izginilo in potonilo v pozabo.

Res je, da publikacija Kungota in Ravno polje ni v takšni obliki in zasnovi, kakršno so si želeli Kungovčani. Je pa občini uspelo zaključiti začetni projekt iz prejšnjega mandata in v sodelovanju s strokovno-znanstveno revijo Časopis za zgodovino in narodopisje najti način za objavo že zbranih prispevkov.

Zahvaliti se želim predvsem avtorjem člankov, še posebej pa glavnemu uredniku ČZN, dr. Marjanu Znidariču, da je prišlo do posebne številke, ki je posvečena Kungoti in Ravnemu polju.

Želim, da bi take vrste sodelovanje med občino in strokovno revijo ČZN gajili tudi v bodoče in da bo tokratni zvezek vzpodbudil strokovne pisce k sistematičnemu zbiranju gradiva še za katero izmed zgodovinskih zanimivosti ali kategorija izmed krajev naše kulturno raznovrstno bogate občine.

Župan občine Kidričevo
Zvonko Holc

UREDNIKOV UVOD

Časopis za zgodovino in narodopisje (dalje ČZN), ki letos slavi stoletnico izhajanja, si že od začetka prejšnjega stoletja prizadeva, da bi javnosti predstavil izsledke različnih strok o preteklosti severovzhodne Slovenije. Včasih tudi s tematskimi številkami, ki so posvečene krajevni zgodovini ali pomembnim posameznikom. Teh je bilo doslej devet, če mednje uvrstimo tudi jubilejni zbornik ob 75-letnici izhajanja revije leta 1979. Pred drugo svetovno vojno so izšle tri tematske številke (Vrazov zbornik – 1910/3-4, Ptujski zbornik – 1933/2 in Kovačičev zbornik – 1937), v Novi vrsti ČZN pa je izšlo deset tematskih številke, od Baševega zbornika leta 1969, prek Laškega zbornika leta 1976/2, Glazerjevega zbornika 1977, že omenjenega jubilejnega zbornika 1979, Iz zgodovine Maribora 1983/1-2, Razvanjskega zbornika 1986/1, Koropčevega zbornika 1999, Judovskega zbornika 2000/1-2, Demosovega zbornika 2001/3-4 do Oaz slovenstva (Narodni domovi na Ptuj, v Celju in Mariboru) leta 2002.

V uredništvu smo se odločili, da takšno pot uberemo tudi v letošnjem jubilejnem letu in javnosti predstavimo zgodovinsko gradivo o graščini Ravno polje, ki so ga že pred časom zbrali naši kolegi iz Ptuja, a je zaradi različnih razlogov dolgo čakalo na objavo. Menimo, da ČZN pri opravljanju svojega poslanstva ne more zanemariti in pustiti v predalu dela številnih avtorjev, ki so se lotili sicer zelo lokalne, a za slovensko krajevno zgodovino izjemno pomembne in dragocene tematike.

Vas Kungota, kjer stoji (pravilneje: se podira) dvorec Ravno polje, živi podobno življenje kot številne slovenske vasi. In vendar se v nečem razlikuje od drugih. To je vas, ki se za zgodaj naseljeni svet ob Dravi razmeroma pozno pojavi v listinah z imenom Ravno polje (Ebensfeld). Kraj se je več stoletij ponašal z lepim dvorcem, ki je bil za daljši ali krajši čas domovanje številnih plemiških družin, zakupnikov, novo povzdignjenih plemičev 19. stoletja in je doživel žalosten in nepotreben propad po drugi svetovni vojni. Zbornik naj bo zato tudi skromen spomin na izginjajoči dvorec.

Kungota in njena okolica sta bili znani že v rimski dobi po vodovodu s Pohorja proti Ptuj, to območje je bilo pogosto vojaški poligon, kraj številnih namišljenih bojev dragoncev, huzarjev, topničarjev in drugih, ki so se kot vojaki urili za svoje vojaško poslanstvo v Bosni, na Soči, na mejah monarhije in drugih bojiščih. Med drugo svetovno vojno je bližnja okolica (Strnišče s tovarno za zadovoljevanje okupatorjevih vojnih potreb) bila prizorišče tragičnih dogajanj – taborišče za vojne ujetnike, delovno taborišče, taborišče za posebne delovne obveznike in taborišče za »sovražnike države« takoj po osvoboditvi, bila pa je deležna tudi zavezniških letalskih napadov.

Po drugi svetovni vojni je vas doživela preobrazbo, kakršne so bile deležne številne slovenske vasi, ki so imele v bližini tovarno, ki je dajala zaslužek in so-

cialno varnost kmetu – delavcu. Za Kungoto je bila to Tovarna glinice in aluminija v bližnjem Kidričevem.

Čeprav dvanajst avtorjev v trinajstih prispevkih ni obdelalo vseh tem, ki bi temeljitejšo obdelavo zaslužile, so zgoraj navedeni razlogi vendarle dovolj, da Ravno polje dobi lastno zgodovinsko publikacijo, s katero bomo v zgodovinskem spominu ohranili dragocen drobec lokalne zgodovine iz obsežnega mozaika slovenske preteklosti. Z zbornikom Ravno polje občina Kidričevo bogati podobo preteklosti svojega območja in hkrati krepi zavest o vraščenosti našega človeka v okolje v katerem dela in živi. Vas Kungota se s pričujočo publikacijo uvršča med ne tako številne slovenske kraje, ki že lahko ponudijo svojo zgodovino v knjižni obliki.

Uredništvo se posebej zahvaljuje strokovni sodelavki Zgodovinskega arhiva na Ptuju Mariji Hernja Masten za veliko delo, ki ga je opravila z zbiranjem in urejanjem gradiva za zbornik ter občini Kidričevo, ki je izid tematske številke ČZN tudi finančno podprla.

Zavedajmo se svojih korenin, da bomo lažje in uspešneje gradili našo prihodnost!

U r e d n i k :
dr. Marjan Žnidarič

RAZPRAVE - STUDIES

HISTORIČNOGEOGRAFSKI PREGLED DRAVSKEGA POLJA IN VASI KUNGOTA

Branko Oblak*

UDK 913(497.4 Kungota)
94(497.4 Kungota)

OBLAK Branko: Historičnogeografski pregled Dravskega polja in vasi Kungota. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 9-18, 17 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Avtor v članku obravnava geografsko zgodovinski razvoj Dravskega polja s poudarkom na razvoju naselja Kungota. Opisan je nastanek in razvoj Kungote kot naselja, splošne domografske značilnosti, preobrazba naselja skozi čas.

UDC 913(497.4 Kungota)
94(497.4 Kungota)

OBLAK Branko: Historico-geographic review of Dravsko polje and the village of Kungota. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 9-18, 17. notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in English.

In the paper, the historical and geographic development of Dravsko Polje are treated, underscoring the development of Kungota settlement, first mentioned in 1443, being one of the more recent settlement at Dravsko Polje.

1. Pojem in obseg

Dravsko polje je ena naših najizrazitejših subpanonskih pokrajin. Začne se pri Mariboru, kjer se Dravska dolina razširi. Od tod se proti jugu in jugovzhodu

---

* Branko Oblak, višji arhivski strokovni sodelavec, Zgodovinski arhiv Ptuj, SI - 2250 Ptuj.

širi v obliki trikotnika ob desnem bregu reke Drave vse do meje s Ptujem in Haložami, kjer se proti vzhodu nadaljuje naprej Ptujsko polje. V literaturi¹ se Dravsko polje deli na :

- prodni del, ki je najobsežnejši,
- izgonsko pokrajino pod Pohorjem,
- mokrotne črete na jugu,
- aluvialno ravnino ob Dravi.

2. Naravnogeografske razmere

Dravsko polje je mlada tektonska udorina na prelomni črti Pohorja in Kozjaka.² Današnja podoba Dravskega polja je ustvarila reka Drava s svojo ogromno akumulacijo v pleistocenski ledeni dobi. Polje je v bistvu ogromen vršaj, ki ga je Drava nasula v kotlino. Vanj je vrezala terase, ki so najbolj opazen element na površju polja.

Pleistocenske naplavine Dravskega polja sestavlja v glavnem prod s peskom.

Drugi sestavni del polja je aluvialna ravnica ob Dravi, njena površina je majhna in je gospodarsko manj pomembna.

Pod Pohorjem na zahodu polja je tako imenovana izgonska pokrajina. Ime je dobila po tekočih potokih – izgonih, ki ustvarjajo značilno pokrajino.

Južno od izgonske pokrajine je še mokrotnejši svet, imenovan čreti.

Tudi v pedološkem pogledu je Dravsko polje zelo pestro. Prvo področje je aluvialna ravnina, sestavljena iz drobnega silikatnega peska in mivke. Kmetijska izraba tal je tu nemogoča. Največji prodnati pas polja prekrivajo rjava tla. To so suha, plitka tla, nastala na silikatnemrodu. Zaradi svoje plitkosti zadajajo velike probleme pri obdelavi njivskih površin. S stališča varstva okolja je to področje zelo ogroženo, saj je eden največjih virov pitne vode in se izključuje z intenzivnim poljedelstvom in pozidavo površin.

Tretje področje obsega vso izgonsko pokrajino in črete. Zanj so značilna zaoglejena tla, nastala na ilovnati osnovi, ki povzročata slabo propustnost in zbitost tal, zato se voda zadržuje na površju, čeprav sta v globini prod in pesek.

Podnebne značilnosti

Podnebje Dravskega polja je podobno podnebju ostalega subpanonskega dela SV Slovenije.

Najvišje povprečne temperature so meseca julija in avgusta (Starše 19,3, 18,6 stop. C;), najnižje povprečne temperature pa meseca decembra in januarja (Starše 0,0 in -1,5 stop. C). V vegetacijski dobi se giblje povprečna mesečna temperatura okrog 16 stop. C.³ Spomladi hitro nastopijo visoke temperature, že april ima okrog 10 stopinj C, (Starše 9,9 stopinj C), kar štirje meseci obdržijo temperaturo nad 15 stopinj Celzija. Neugodne so nizke temperature pozimi, saj večkrat zmrznejo posevki, zlasti pšenica. Zaradi pozeb je tudi malo sadovnjakov oz. so slabi. Za poljedelstvo je važna razporeditev padavin čez leto. Največ padavin

¹ Mirko Pak, Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja, Geografski zbornik XI, Ljubljana 1969, str. 283-402.

² Anton Melik, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, Ljubljana 1957, str. 281-326.

³ Igor Žiberna, Klimatski elementi, bioklimatski kazalci in vinska trta, Spodnje Podravje s Prlekijo, Ljubljana 1996, str. 19.

(32,3%) pade poleti, samo nekoliko manj v jeseni. Klub ugodnemu padavinskemu režimu julija in avgusta večkrat nastopijo suše. Poletni dež pade v nalivih, nemalokrat z nevihtami in s točo. Povprečna letna količina padavin znaša okrog 1000 mm in pada proti vzhodu polja (Maribor 1013 mm, Ptuj 949 mm za povprečje 1925 – 1960, Starše 984,5 mm v času 1961 do 1990).

V hladni dobi se rada pojavlja megla (v Staršah od avgusta do oktobra povprečno 25,7 dni).

Pomembna je tudi vloga snežne odeje, od njene debeline in trajanja je odvisen ozimni pridelek. V obdobju 1947-1960 je povprečno 46 dni s snegom, pade največkrat novembra ali decembra, kar je dobro, zato pa se večkrat zadrži predolgo v pomlad, kar povzroča zakasnitev oranja ali gnitje ozimine.

Hidrografske razmere

Osrednji del Dravskega polja je brez voda, vsi odtoki so zbrani na obrobju polja. Drava, ki teče na severnem obrobju polja, je imela pomembno vlogo že v rimski dobi, ko so ob njej nastajale naselbine. Kasneje se je ob njej razvila živahna splavarska trgovina. Danes ima reka največji pomen s svojimi hidroelektrarnami. Zaradi ugodnega vodnega režima je na Dravi nastal velik hidroenergetski sistem, na samem polju so zgradili hidroelektrarno Srednja Drava II s strojnico v Zlatoličju.

Na zahodnem obrobju polja je 13 izgonskih potokov, ki so poleg Drave edine po površju tekoče vode. Večina izgonov ob prestopu na prod usahne, le nekateri dosežejo Dravinjo. Izgoni imajo velik gospodarski pomen, saj odvajajo odvečno vodo na prodnati del, kjer jo uporabljajo za namakanje.

Na vsem prodnatem delu polja izgine padavinska voda v tla, zato na površju ni vodotokov. Pod poljem teče z JZ močna podtalnica. Globina podtalnice je v gornjem delu Dravskega polja 1 do 2 metra, na prodnatem delu polja pa se globina hitro poveča na 8 do 10 metrov. Pod prvo teraso je Drava načela gladino talne vode, zato prihajajo ob njej na dan številni studenci, navadno pod ježo najnižje terase.

Družbenogeografski razvoj Dravskega polja

Zaradi ravninskega značaja in drugih že naštetih ugodnosti prirodnega okolja se je Dravsko polje v preteklosti razvilo v izrazito kmetijsko področje. Kljub neposredni bližini Maribora in Ptuja njuni urbani vplivi sem dolgo časa niso segali. Še leta 1931 je živelo na polju 70% kmečkega prebivalstva, leta 1961 še vedno 32%⁴. Kmetijstvo se je razvijalo v okviru kmetovih potreb ter potreb Maribora in manj Ptuja, ki je dobival kmetijske pridelke večinoma s Ptujkega polja. Z uvajanjem boljšega gospodarjenja so zmanjševali ekstenzivne poljščine, kot npr. srakonogo, ki so jo opustili v prvi polovici tega stoletja. Kmetje so opuščali polja na račun gozda, zlasti na osrednjem delu polja z najtanjšo prstjo. Še danes so v gozdovih lepo vidni ostanki ogonov.

Tudi predvojni davek na njive je silil kmete k opuščanju njivskih površin. Uvedba krmnih rastlin v kolobar je privedla do ekstenzivnega izkoriščanja pašnikov, ki jih je bilo vedno manj.

⁴ GZ XI, Ljubljana, 1969, Mirko Pak, Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja, str. 301.

Današnja podoba pokrajine so izoblikovali mnogi družbeni procesi v preteklosti. Močan pečat je v pokrajini pustil zakon o zemljiški odvezi in kasneje zakon o svobodnem kosaњу posesti in dednem pravu iz leta 1868. Ti so povzročili veliko drobljenje posesti. Povprečna velikost posesti se je v tem obdobju močno zmanjšala, povečalo se je število manjših posestnikov, število velikih kmetij se ni bistveno zmanjšalo. Fevdalno zemljo so kupovali bogati meščani iz Maribora in Ptuja. Socialne razlike so se povečevale, ljudje so odhajali s podeželja v mesta, dela ni bilo, pojavljala se je velika brezposelnost. Gradnja železnice od Maribora do Celja 1846. leta je zaposlila veliko število malih kmetov in kočarjev. Tako je nastalo železničarsko naselje Pragersko, ki se je še bolj razširilo z zgraditvijo proge mimo Ptuja proti Kotoribi leta 1860. Pragersko je postalo važno križišče, kjer so se pričeli naseljevati tudi gostilničarji, mesarji in drugi.

Pred zgraditvijo železnice je bilo pomembno splavarstvo na Dravi, ki se je obdržalo še do 2. svetovne vojne.

Z uvedbo kapitalističnega družbenega sistema na vasi se je socialna diferenciacija na polju le še povečala. Leta 1920 so bili veleposestniki prisiljeni oddati odvečno zemljo v štiriletni zakup. Leta 1925 so uvedli fakultativni odkup zemlje, od česar so imeli koristi samo veliki kmetje, ker majhni za odkup niso imeli denarja.⁵ Največje spremembe v gospodarstvu so nastale po osvoboditvi. Najbolj radikalen poseg v prostor je bila vsekakor agrarna reforma leta 1945. Vsa veleposestva ter presežek posesti velikih kmetov so prešla v družbeno lastnino. Z zakonom o ustanovitvi zadrug so organizirali obdelavo tiste zemlje, ki ni prišla v poštev za agrarne interesente. Zadruga so prevzele tudi upravna poslopja in gospodarske objekte bivših veleposestnikov, to so bili največkrat gradovi (Slivnica, Pragersko, Rogoza) ali pristave (Starše, Kidričevo, Miklavž).

Velike spremembe pa so prinesle ustanovitve velikih družbenih kombinatov iz Maribora in Ptuja, ki so povzročile spremembe v velikosti in strukturi kmečkih gospodarstev, v poklicni in socialni strukturi prebivalstva, spreminjata se tudi videz in funkcija kmečkih gospodarstev.

Prebivalstvo Dravskega polja je zaradi regijskega gospodarskega potenciala, prometne prehodnosti in še posebej zaradi bližine zaposlitvenih središč Maribora, Ptuja in Slovenske Bistrice naraščalo hitreje kot v sosednjih, gospodarsko manj razvitih pokrajinah. Od leta 1869 do leta 1961 se je število prebivalstva povečalo skoraj za enkrat, in sicer od 15713 na 30699. Število prebivalstva se je močno povečalo v obdobju 1900 - 1910, tudi v Kungoti. Velike razlike v naraščanju prebivalstva so se ohranile iz preteklih desetletij. Razlike v rasti prebivalstva so že med tremi, različnim občinam pripadajočimi deli Dravskega polja. V obdobju 1981 - 1991 je na severnem mariborskem delu polja prebivalstvo narastlo za 4,4%, na jugovzhodnem slovenjebistriškem za 10,1%, medtem ko je na najjužnejšem ptujskem celo nazadovalo za 0,1%.⁶

Najugodnejši razvoj doživljajo naselja ob obeh glavnih cestah Maribor - Celje in Maribor - Ptuj ter naselja v neposredni bližini Maribora in Ptuja.

Kriza industrije je na Dravskem polju zelo vplivala na prebivalstveni razvoj. V Mariboru in na Ptuj se je število industrijskih delovnih mest občutno zmanjšalo. To velja tudi za industrijo na samem polju. V Kidričevem, Sp. Hočah, Račah,

⁵ S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, str. 490.

⁶ GZ XI, Ljubljana, 1969, Mirko Pak, Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja, str. 140.

Framu in na Pragerskem je bilo leta 1991 le še okrog 4460 industrijskih delovnih mest. Delež aktivnega prebivalstva se je zato zmanjšal za 9,4%.

Razvoj posestnih razmer

Današnje posestne razmere odražajo še sledi prvotne razdelitve zemlje. Najprej so bile na Dravskem polju velike kmetije, ki sta jih zahtevala takratni nivo obdelovalne tehnike zemlje in ekstenzivno izkoriščanje zemlje. Kasneje so se kmetije kosale zaradi boljše obdelovalne tehnike, povečanega pridelka in rasti prebivalstva. Poleg trdnih kmetov gruntarjev, z več kot 20 ha zemlje, se je izoblikoval sloj srednjih in malih kmetov (do 10 ha) in kočarjev, ki so imeli zelo malo zemlje ali pa nič. Slednji so iskali dodaten zaslužek pri fevdalcih, kasneje pri veleposestnikih in velikih kmetih. Najbolj se je povečalo število malih posestnikov po zemljiški odvezi.

V posestnih razmerah leta 1825 se v velikosti kmetij odražajo naravne razmere. V izgonški pokrajini je bilo za njive zelo malo primernih zemljišč, poleg tega je bila zemlja v rokah veleposestnikov. Zato je ostalo za delitev zelo malo zemlje, posledica tega je večje število malih posestnikov. Na prodnem delu polja je bilo več kvalitetnejših njivskih površin, kmetje zemlje zato niso prodajali, posestva so bila zato večja. V južnem delu polja je velikost posesti vezana na zemljiško razdelitev na proge. V vaseh s progami so bili posestniki z nad 5 ha zemlje.

V posestnih razmerah 1879. leta se v izgonkem delu že kažejo posledice železnice, ki je stekla čez te kraje leta 1846. Število malih kmetov se je povečalo, vendar so bili že zaposleni in manj odvisni od zemlje. Naselja blizu Maribora zapadejo pod mestni vpliv. Velika posest je ostala nedotaknjena, število velikih posestnikov se je celo povečalo. Najmanjše spremembe so nastale v vzhodnem delu polja. Povečalo se je samo število malih posestnikov do 2 ha, zmanjšala se je velikost velikih kmetij.

Posestne razmere leta 1963 so že drugačne. Razvijajoča industrija v Mariboru je potrebovala delovno silo v svoji okolici, ki jo je našla v velikih vaseh Dravskega polja z velikim številom malih kmetov in kočarjev. Pojavljajo se mešana kmečko-delavska gospodinjstva. Zemljiška posest se še dalje drobi. Na posestne strukture v južnem delu polja je imel velik vpliv Ptuj, ki je sicer povzročal deagrarizacijo, ni pa vzpodbujal proizvodnje. Zato se je močno povečalo število malih posestnikov in močno zmanjšalo število velikih in srednjih kmetov. V bližini Kidričevega se naseljuje vedno več nekmetov, največ v tržna središča Apače, Cirkovce, Videm.

Poklicna struktura prebivalstva in gospodinjstev

Poklicna struktura gospodinjstev je največ odvisna od posestne strukture in oddaljenosti od urbanih in zaposlitvenih središč. Deagrarizacija in urbanizacija sta močno vplivali na spremembe poklicne strukture prebivalstva in gospodinjstev.

Leta 1931 je bilo na Dravskem polju v primarnih dejavnostih (kmetijstvo in rudarstvo) zaposlenih še 8912 ljudi ali 72,9% aktivnega prebivalstva. V sekundarnih panogah je bilo zaposlenih 14,3% prebivalstva, največ v mariborskih tekstilnih tovarnah in železniških delavnicah. V južnem delu polja so povečini hodili delat v Ptuj in Majšperk.

Leta 1953 se je zmanjšal delež zaposlenih v kmetijstvu kar na 47,7%. Takrat so obratovali na polju že skoraj vsi industrijski obrati razen Kidričevega, tukaj je bilo dosti ljudi zaposlenih tudi pri izgradnji tovarne aluminija.

Leta 1961 je bilo na Dravskem polju od 8388 še 22,7% kmečkih, 30,5% mešanih in 46,8% nekmečkih gospodinjstev. Leta 1966 se je zmanjšal delež kmečkih gospodinjstev in povečal delež nekmečkih, najbolj se je zmanjšal delež mešanih gospodinjstev, in sicer za 7,6%.

Zelo močno je v to gosto poseljeno pokrajino posegel Maribor, predvsem z dnevno migracijo takrat še industrijske delovne sile. Na južnem delu polja sta svoji ožji vplivni območji, predvsem za zaposlovanje delovne sile z južnega dela Dravskega polja, Ptujskega polja in Slovenskih goric, oblikovala Ptuj in Kidričevo. Glede na to so med severnim in južnim delom Dravskega polja vladale velike razvojne razlike.

V obdobju 1961 - 91 se je delež aktivnega kmečkega prebivalstva zmanjšal na tretjino, medtem ko se delež zaposlenih v sekundarnih dejavnostih ni bistveno spremenil. Zato pa se je nizek delež v terciarnih dejavnostih zaposlenega prebivalstva povečal od 6,9% na 23,9% in v kvartarnih od 7,4 na 20,0%.⁷

Kmetijsko gospodarstvo

Dravsko polje spada med najboljše slovenske poljedelske pokrajine in tudi najbolj obdelane. Prst je sicer plitka in ne najboljša, vendar so klimatske razmere za kmetijstvo zelo ugodne.

Deagrarizacija in urbanizacija sta povzročili v poljedelstvu mnogo sprememb. Po eni strani so se njive drobile, po drugi strani pa so se najbolj strnjeni kompleksi slabše obdelovali.

V podrobnem nudijo naravni pogoji na Dravskem polju različne pogoje za posamezne kulture. Na produ uspeva najbolje krompir, katerega je več kakor pšenice in koruze, zlasti pa rži, ki je bila skupaj s koruzo še pred kratkim najbolj razširjena kultura. O tem pričajo ostanki številnih mlinov pod Pohorjem, kamor so kmetje vozili mlet žito. Tudi v prejšnjem stoletju so sejali največ rži in koruze, manj pa ječmena. Na najslabši zemlji so poprej sejali srakonogo, s katero so krmili perutnino, s slamo pa ostalo živino. Srakonogo so sejali samo leto, dve ali tri, nakar so njive pustili v prahi za toliko časa, da so izčrpali druge komplekse vaškega zemljišča.

Najbolj razširjen posevek so žitarice, še posebej na površinah kmetijskih kombinatov. Od vrtnin je na prvem mestu krompir, druge vrtnine so v manjšem deležu. Od krmnih rastlin je največ črne detelje, lucerne.

Živino so svojčas gojili na Dravskem polju zaradi mesa za domače potrebe, le malo za prodajo. Svinj je bilo malo, več pa konj za delo na polju. Občutno se je dvignilo število živine v drugi polovici preteklega stoletja z razdelitvijo gmajin in povečanjem obdelovalne površine ter uveljavljanjem hlevskega načina reje. V kmetijskih kombinatih na Dravskem polju so v šestdesetih letih uvedli na področju bivših kmetijskih zadrug intenzivno živinorejo s poudarkom na kravah molznicah in pitanem mladem govedu. To je prevladovalo na obratih v Kidričevem, na Pragerskem, v Staršah, Račah, Rogozi in Miklavžu. Manj obratov je pridelovalo svinje, in sicer v Kidričevem in Rogozi.

Neagrarno gospodarstvo

Vse do prvih let tega stoletja na Dravskem polju ni bilo nobene gospodarske dejavnosti, ki ne bi bila povezana s kmetijstvom. Meščani, trgovci in obrtniki so

⁷ M. Pak, Elementi socialnogeografskega razvoja na Dravskem polju, Geografica Slovenica 23, Ljubljana 1992.

dosegli prepoved nekmečke dejavnosti, ki bi jim konkurirala. Kjer je bilo dovolj vode, so nastajali samo mlini. Skromno je bilo število žag, saj je šla večina lesa iz Dravske doline po Dravi na vzhod. Zaloge dobre glinje so v prejšnjem stoletju privedle do gradnje zidanih hiš namesto butanih. Potrošnja zidakov so povečali številni požari v naseljih s slamo kritimi hišami, ki so jih nadomestili z zidanimi hišami. Opekarništvo v manjših obratih je propadlo zaradi močne konkurence.

V gospodarstvo Dravskega polja je velike spremembe prinesla železnica. Po njej so odvažali kmetijske pridelke, zlasti živino. Na Pragerskem je bilo več klavnice. Tam je bilo že v prejšnjem stoletju več kot 10 gostiln, saj je bila to močna prestopna železniška postaja.

V dobi industrijskega razvoja je bilo Dravsko polje dolgo časa samo rezervoar delovne sile za Maribor in Ptuj. V šestdesetih letih se je polje pričelo urbanizirati, vsa naselja je zajela več ali manj deagrarizacija. Razen manjših tovarn v Hočah, Račah, Framu in na Pragerskem imamo samo veliko tovarno aluminija v Kidričevem. Osnovna žarišča industrijskega vpliva so Maribor, Slovenska Bistrica in Ptuj. V dejavnostni sestavi aktivnega prebivalstva so v preteklosti trendi vodili od močne agrarne zaposlenosti do leta 1961, do vzpona sekundarne do leta 1971 in do krepitve terciarne v osemdesetih letih⁸.

Dravsko polje je imelo v vseh časih zelo ugodno prometno funkcijo. Že v rimskih časih je tod potekala cesta mimo Pragerskega in Šikol proti takrat pomembnemu Ptujju in dalje proti vzhodu. Rimska pot je vodila tudi ob dravski terasi in pod Pohorjem. Deloma so se istih poti držale tudi srednjeveške poti. Z gospodarsko krepitvijo Maribora je počasi prevladala podpohorska cestna smer. Manj je pomenila cesta iz Maribora v Ptuj, še manj pa stara rimska smer s Pragerskega v Ptuj.

Močne spremembe je prinesla zgraditev železnice, glavna smer proti Mariboru je še okrepila podpohorsko prometno smer. V Pragerskem in Račah sta ob progi nastali veliki opekarni. Proga je povzročila tudi urbanizacijo ob glavni smeri tako za Rače, Orehovo vas, Pragersko in druge. Proga proti Ptujju ni povzročila večje gradbene dejavnosti. Še manj je pomenila okrog leta 1900 zgrajena proga Pragersko - Medvedce, po kateri so do povojne ukinitve rudnika prevažali samo premog. Razmah avtomobilizma v zadnjem času je doprinesel železnici veliko nazadovanje. Pridobile pa so cestne povezave med Mariborom in Ptujem ter Mariborom in Celjem, kjer imajo cestne povezave že mednarodni pomen.

Naselja

Obdravske vasi so razvrščene tik nad ježo glavne terase, ki loči polja od logov ob reki. Od tod je najlažje izkoriščati travnike in njive v legah pod teraso. Ugodnost za lokacijo naselij so nudili tudi izviri vode. Človek je skrbno izrabil terenske razmere za namestitev naselij. Vasi so v domovih, nanizanih v dolgi vrsti nad teraso, in sicer v eni vrsti. Domovi so podobni drug drugemu. Zаметki druge vrste domov so na drugi strani ceste.

Dravsko polje je področje velikih sklenjenih vasi, katerih nastanek in razvoj sta povezana predvsem s kmetijstvom. Veliko vlogo so odigrali tudi naravni pogoji (terase, vodotoki, talne razmere). Zelo važno vlogo pri postavitvi vasi je imel od nekdaj promet. Večina vasi stoji ob cesti oz. ob glavni vaški ulici, njihova zazidava na eni ali obeh straneh pa je bila odvisna od naravnih razmer.

⁸ Mirko Pak, Novejši trendi urbanizacije na Dravskem polju, Znanstvena revija 2, št. 2, str. 187 - 193, Maribor, 1990.

Običajno je v enovrstnih obcestnih vaseh nastajal predel malih kmetov in kočarjev, na drugi strani ceste ali pa na koncu vasi. Tem so se kasneje pridružile kočice dninarjev in drugih nekmečkih vaščanov. Povsem na novo so nastali deli naselij po zgraditvi železnice in industrializaciji Maribora in Ptuja. V osrednjih velikih vaseh polja nastajajo povsem nove nekmečke četrti.

Na polju prevladujeta tradicionalna tipa kmečkih domov, in sicer dom na vogel in stegnjeni dom. Dom na vogel s čelno stranjo je prevladujoča oblika. Obcestni del poslopja je stanovanjski in se nadaljuje v gospodarski del. Prečni del je bil po navadi lesena lopa, ki je služila za spravljanje vozov in orodja.

Vasi so danes izgubile tradicionalni kmečki videz, nastajajo povsem nove zgradbe mestnega videza, preurejajo stare kmečke hiše.

Nastanek in razvoj naselja Kungota

Sv. Kungota se prvič omenja 1328, J. Zahn pa jo omenja leta 1443 v delu *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*, (Wien, 1893, str. 122,174) v naselju Narestorf bey S. Kunigunden in S. Merten pharr.⁹ Kungota spada med mlajša naselja na prodnem delu polja in je po mnenju Levca¹⁰ nastala iz ene same kmetije, saj je vas imela še leta 1825 in kasneje zemljišče razdeljeno na bloke.

Na avstro-ogrskih vojaških zemljevidih iz 18. stoletja¹¹ je na zemljevidu sekcija 171 razvidno, da je zaselek St. Kunigund, ki je nastal ob deželni cesti Ptuj - Slovenska Bistrica, obsegal le nekaj hiš. Te so bile razmeščene okrog cerkvenega poslopja. Naselje je bilo obdano z gozdom. Bolj natančno je opisano naselje Gerečja vas (Gersdorf). V bližini vasi sta omenjena grad Ravno polje in cerkev. Poti so bile široke 6 do 9 čevljev in dobre. Gerečja vas leži na terasi, s katere je bilo moč dobro obstreljevati vasi Slovenja vas, Hajdoše in Skorba (Vindischdorff, Siebendorff, Skorba). V bližini ni bilo večjega gozda, razen okrog gradu, kjer je bil gozd redek in lahko dosegljiv. Grad Ravno polje je zidan četverokotno, visok, lahko sprejme 2 bataljona, noben hrib ga ne obvladuje, vendar za obrambo ni prida.

V avstro-ogrski monarhiji je Kungota upravno spadala pod občino Slovenja vas (Windischdorf), in sicer kot zaselek v naselju Njiverce, kjer so navedeni grad Ebensfeld, St. Kunigund in Niverzen. Leta 1890 je imela Kungota 13 hiš, v katerih je živel 72 prebivalcev (33 moških, 39 žensk).

V stari Jugoslaviji je Kungota spadala v ptujski okraj in pod občino Slovenja vas.¹² V občino so spadala naselja Slovenja vas, Hajdoše, Skorba, Gerečja vas, Njiverce, Sv. Kungota in Ravno polje. Leta 1925 je imelo naselje 25 hiš in 88 prebivalcev, graščina Ravno polje pa 3 hiše in 48 prebivalcev.¹³ V začetku leta 1927 je občina Slovenja vas obsegala katastrske občine Gerečja vas, Hajdoše, Skorba in Slovenja vas v skupnem obsegu 1862 hektarjev, od tega je bilo gozda 197 hektarjev.¹⁴ Kungota je spadala pod katastrsko občino Gerečja vas. Po 2. svetovni vojni je vas spadala najprej k občini Lovrenc, leta 1953 pod občino Ptuj, po letu

⁹ P. Blaznik, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*, str. 369, Maribor 1988.

¹⁰ Levec V. Pettauer Studien. Untersuchungen zur älteren Flurverfassung. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft, Wien, I - III, 1898 - 1905.

¹¹ Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 - 1787, Opisi, zvezek št.6, str. 186, Ljubljana, 2000.

¹² *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana, 1937, str. 509.

¹³ *Riječnik mjesta*, Beograd, 1925, str. 479.

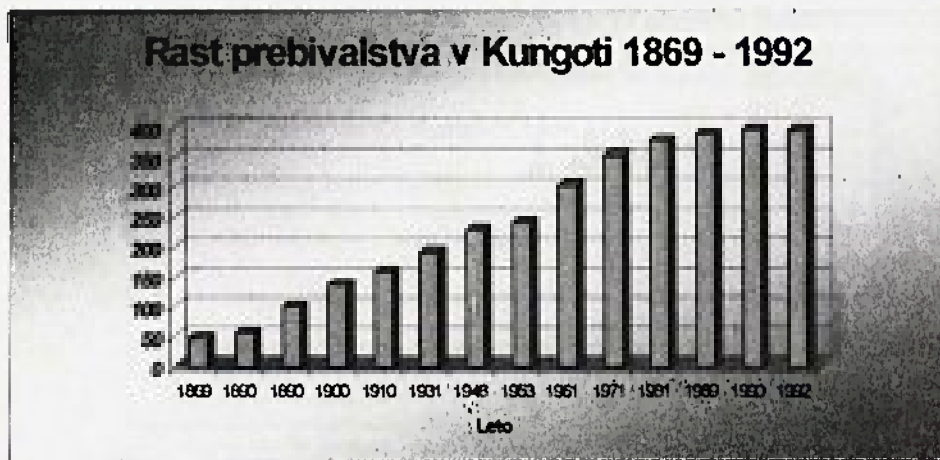
¹⁴ *Izkaz političnih in katastralnih občin Mariborske oblasti*, Maribor, 1928, str. 18.

1955 pod občino Hajdina. Leta 1958 spada zopet pod občino Ptuj¹⁵. Leta 1965, po uvedbi KS, je Kungota spadala h KS Hajdina.

Cerkev v Sv. Kungoti je bila zgrajena l. 1520 in leta 1934 restavrirana¹⁶. Njena bogata baročna oprema je deloma v mariborskem pokrajinskem muzeju. Načrti za adaptacijo so bili izdelani že leta 1929. Cerkev je podružnica cerkve sv. Martina na Hajdini. Praznik cerkve je 3. marec.

Danes spada vas Kungota pod občino Kidričevo, ki je nastala iz bivših krajevnih skupnosti Cirkovce, Lovrenc in Kidričevo. Občina obsega 72 kvadratnih kilometrov in je imela leta 1991 6606 prebivalcev.¹⁷ Leta 1931 je imelo Kidričevo v današnjem prostorskem obsegu 4104 prebivalcev, leta 1961 pa že 6477, kar je bil porast za 57,8%. Kmečkega prebivalstva je bilo leta 1961 še 39,5%, leta 1991 pa 15,8%. Leta 1991 je bilo do 20 let starosti 26,2%, od 20 do 60 let pa 56,9%, kar pomeni, da je prebivalstvo ostarelo, naravni prirastek je nizek, število prebivalstva se zadnje čase manjša. Sam center nima identitete, medtem ko je zaledje zelo povezano s tradicijo. Z občinskim statutom so ukinili krajevne skupnosti in uvedli krajevne odbore, ki pokrivajo eno ali več vasi.

Stagnira tudi prebivalstvo Kungote, kar je razvidno iz naslednjega grafa. Vzroke je treba iskati v zmanjšanju in racionalizaciji industrijskih kapacitet Kidričeva in celotnega polja, deagrarizaciji in novih zaposlitvenih možnostih v Mariboru, Slovenski Bistrici in Ptuju.

Gibanje števila prebivalcev v Kungoti med leti 1869 in 1981

Vir: Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana, 1980, str. 365

¹⁵ Krajevni leksikon Slovenije IV, Ljubljana, 1980, str. 360.

¹⁶ Krajevni leksikon Slovenije IV, Ljubljana, 1980, str. 403.

¹⁷ Slovenske občine, Ljubljana 1998, str. 110.

Branko Oblak

HISTORICO-GEOGRAPHIC REVIEW OF DRAVSKO POLJE AND THE VILLAGE OF KUNGOTA

Summary

In the paper, the historical and geographic development of Dravsko polje are treated, underscoring the development of Kungota settlement. The general natural-geographic situation and its regional development are depicted at the Dravsko polje, with the finding that the region has a sound natural potential for agricultural use of land, which was exploited in the past industriously. General demographic characteristics of the population are also depicted, along with its social and economic structure, the transformation of settlements through time, and new socio-geographic changes, including contrarities appearing.

KUNGOTA PRI PTUJU - KRIŽIŠČE TREH VODOVODOV

Ivan Tušek*

UDK 904(497.4 Kungota):628.14

TUŠEK Ivan: Kungota pri Ptuju · križišče treh vodovodov. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 19-27, 5 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Poročilo obsega arheološka zaščitna dela, ki so bila opravljena 1989. leta na trasi novega primarnega povezovalnega vodovoda Skorba – Kungota – Dobrovce. V izkopu za vodovodno cev smo večkrat dokumentirali traso rimskega vodovoda Fram – Poetoviona, ki so ga rimski legionarji zgradili že v 1. stoletju n. št. Posebna zanimivost pa se je pokazala na začetku drevoreda proti gradu Ravno polje v Kungoti, kjer se takorekoč na enem mestu križajo trase rimskega, krajevnega in povezovalnega vodovoda.

UDC 904(497.4 Kungota):628.14

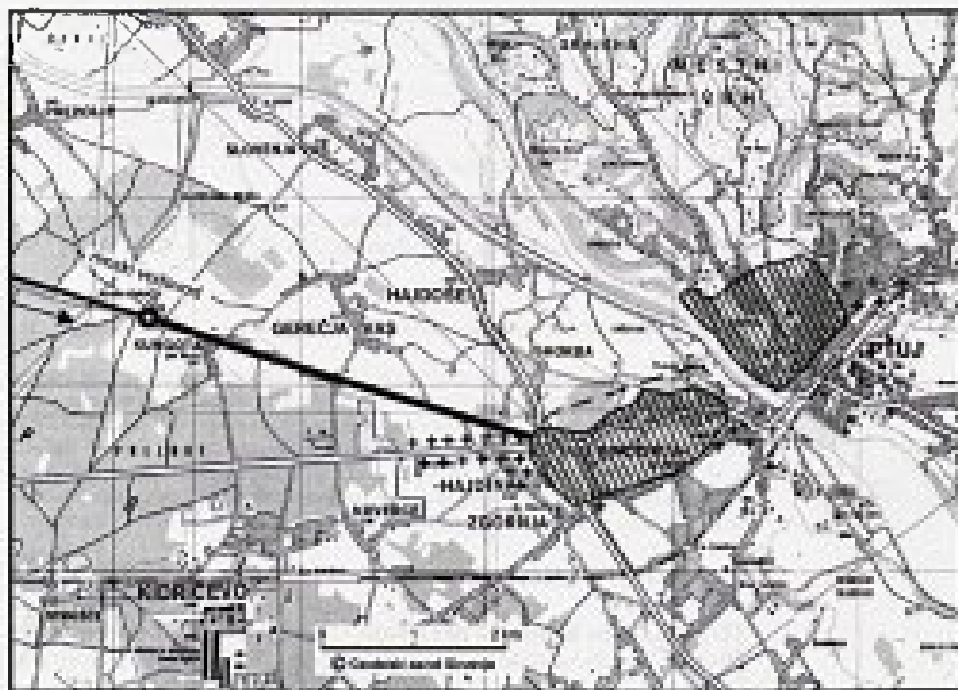
TUŠEK Ivan: Kungota pri Ptuju - the junction of three aqueducts. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 19-27, 5 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in English.

The report covers archaeological protection works, which were carried out in 1989 on the line of the new connecting aqueduct Skroba – Kungota – Dobrovce. At the digging for the water pipe, we documented numerous times, the line of the Roman aqueduct Fram – Poetoviana, which was built by Roman legionaries in the 1st century AD. A specially interesting point is found in the crossing of the three aqueducts (the Roman, the local and the connecting one) join.

* Ivan Tušek, univ. dipl. arheolog, konservator svetovalec, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, SI -2000, Maribor.

Od 15. julija 1989. leta naprej smo občasno nadzorovali izkop jarka za novi primarni povezovalni vodovod na trasi Skorba – Kungota – Dobrovce (*priloga 1*). Že od obstoječega vodovodnega jaška pred današnjo vrtino vodovodnega črpaljšča v Skorbi (vodnjak števil. 5) je bil izkop jarka za vodovodno cev narejen skoraj po trasi rimskega vodovoda, katerega ostaline (rečne oblice, zdrobljena apnenčasta malta) so še danes močno vidne na njivski površini, predvsem po oranju (*slika 1*). Podobne ostaline rimskega vodovoda Fram – Hajdina smo lahko dokumentirali sedaj tudi v severnem profilu novo izkopenega jarka za povezovalni vodovod od črpaljšča v Skorbi proti Kungoti.

Potek trase prvega rimskega vodovoda Fram-Ptuj (Poetovio) z lokacijo najdbe v Kungoti leta 1989.

Skorba, 1989. Ostanki rimskega vodovoda na njivski površini. Foto: Ivan Tušek.

Najprej naj podam kratko zgodovino nastanka rimskih vodovodov v Poetovionii:

Z začetki rimskega provincialnega mesta Poetovione v 1. stoletju n. št. so bile povezane tudi prve vojaške posadke, ki so v tem času branile rimsko mejo na reki Dravi. To sta bili rimski legiji: Legija VIII. Avgusta in Legija XIII. Gemina, ki je še posebno pomembna za rimsko Poetoviono, saj so panonske legije v času njenega bivanja v Poetovionii leta 69 skupaj z ostalimi legijami na vzhodu v Aleksandriji izvolile za cesarja svojega vojskovodjo Tita Flavija Vespazijana.

V času bivanja teh vojaških posadk v Poetovionii je bila urejena cestna povezava med italjskim in panonskim svetom ter sta bila v mesto speljana tudi dva vodovoda. Za rimsko naselbino na desnem bregu Drave je bil speljan vodovod od zajetja v Framu pod Pohorjem preko Ješence, Brunšvika (korito narejeno in pokrito iz samih velikih neobdelanih lomljenih skrilastih plošč),¹ Kungote in Skorbe do Hajdine, za rimsko naselbino na levem bregu Drave pa iz zajetja pri Vurberku ob Grajeni in preko Panorame na Vičavo, kjer nam rimske ostaline ob prehodu preko Drave kažejo na lokacijo rimskega foruma v Poetovionii. Za drugi rimski vodovod iz Vurberka na Vičavo lahko ugotovimo, da je bilo korito od zajetja pri Vurberku do Panorame zidano iz rečnih oblic, vezanih z apneno malto,² čez

¹ Arheološka zaščitna izkopavanja ZSV Maribor na trasi plinovoda v Brunšviku 1977. leta; vodila Mira Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheolog kons. svetovalec.

² S. Pahič in J. Šašel: Začasno poročilo o raziskovanju rimskega kanala v grajenjski dolini pri Ptujju; Arheološki vestnik I/1 - 2, Ljubljana 1950, str. 204 - 215;

Stanko Pahič in Jaro Šašel: Drugi vodovod za Poetoviono, Doneski k pradavnini Podravja 10, 1993; samozaložba.

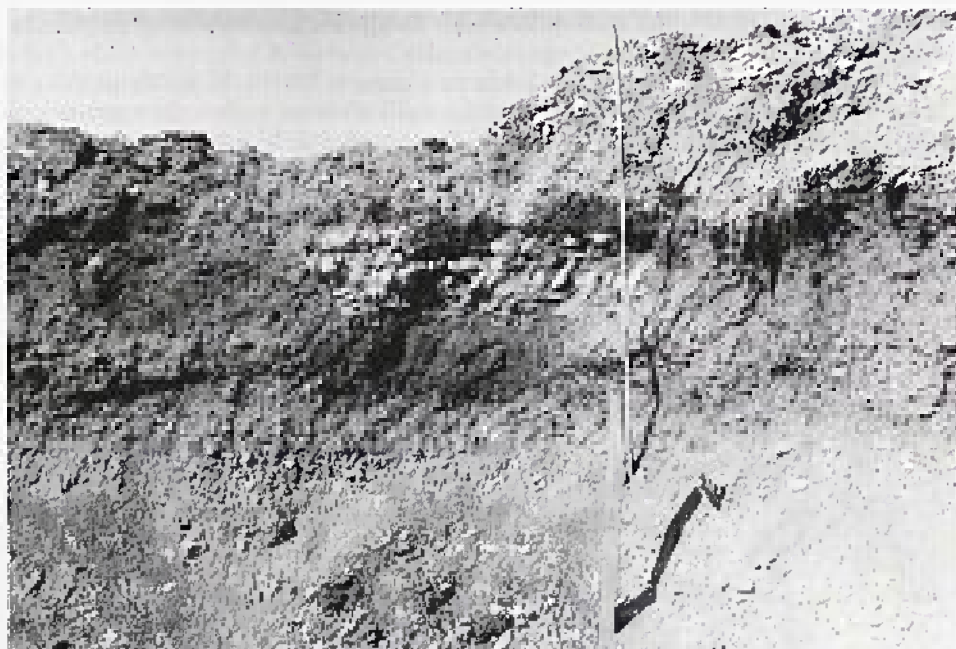
Panoramu pa so bile stene korita zidane iz neobdelanih apnenčastih kamnov, vezanih z apneno malto, vrh pa je bil velbasto zaključen z zidaki - velbniki, na dno pa so bile položene opečne tegule (*slika 2*).³

Ptuj, Panorama, 1983. Pogled na traso drugega rimskega vodovoda. Foto: Ivan Tušek.

Rimski vodovod je potekal od vodnega zajetja z vodnjaki v Skorbi proti zahodu ob poljskem kolovozu takoj pod humusno površino (ornico) in je imel dno na globini cca 30 cm (*slika 3*). V nadaljevanju je trasa potekala mimo manjšega gozdička (*slika 4*) in križišča poljskih kolovozov, nato pa se je trasa rimskega vodovoda odmaknila severneje od omenjenega poljskega kolovoza, tako da ga na novo izkopani jarek ni več presekal.

³ Arheološka zaščitna izkopavanja ZVNKD Maribor pri obnovi nasada jabolk na Panoramí v Ptujú leta 1983; vodil Ivan Tušek, univ. dipl. arheolog kons. svetovalec; Ivan Tušek: Konservatorska poročila; Varstvo spomenikov 26, Ljubljana 1984.

Skorba, 1989. Ostaline rimskega vodovoda pod njivsko površino Foto. Ivan Tušek.

Skorba, 1989. Izkop za novi povezovalni vodovod, kjer se v profilu lepo vidijo ostaline prvega rimskega vodovoda. Foto: Ivan Tušek.

Od tod smo rimskemu vodovodu sledili po njivah, kjer se ob oranju pokaže linija razmetanih rečnih oblic in apnene malte.

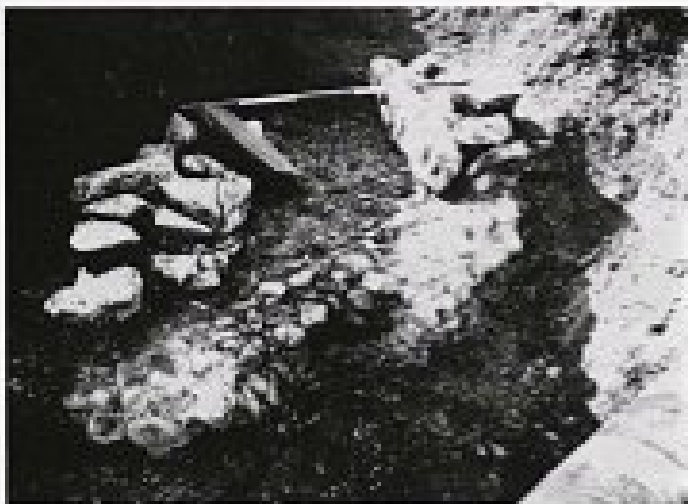
Voda po rimskem vodovodu je tekla po zidanem koritu, ki je bilo pokrito z lomljenimi ploščami, katerih odlomke smo našli ob trasi vodovoda v gramozni plasti, pa tudi v humusni plasti smo jih večkrat zasledili. Vrh še ohranjenega zidanega rimskega vodovoda je potekal takoj pod ornico in je bil že precej poškodovan ter znižan, krovne plošče iz lomljenca pa polomljene.

Na traso rimskega vodovoda smo naleteli zopet na začetku drevoreda v Kungoti, na parc. št. 15/1 k. o. Gerečja vas, kjer se na križišču cepi en krak makadamske ceste po stari trasi proti Brunšviku in Framu, drugi asfaltiran pa proti razpadajočemu gradu Ravno polje in dalje proti Prepolju ter Dobrovcam. Na tem mestu sta trasi novega primarnega vodovoda in lokalnega vodovoda presekali traso rimskega vodovoda, katerega ohranjeni vrh je na globini 105 cm, dno pa na globini 160 cm (*slika 5*). Rimski vodovod je bil vkopan v sivi gramozni dravski nanos.

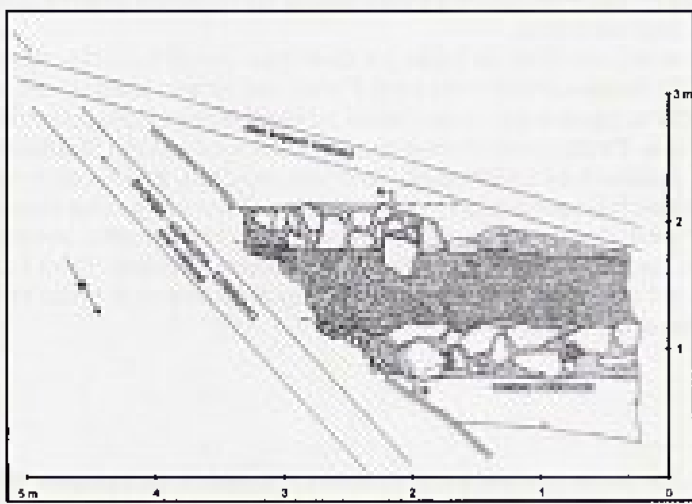

Kungota pri Ptuj, 8. 9. 1989. Križanje treh vodovodov: rimskega, krajevnega in novega povezovalnega vodovoda, Dobrovce - Kungota - Skorba. Foto: Ivan Tušek.

Po materialnih ostalinah in izkopu vidimo, da je bilo dno korita narejeno iz rečnih oblic, vezanih z apneno malto, stranice pa, ki so bile ohranjene še v višino 40 – 55 cm in široke do 30 cm, pa iz neobdelanih apnenčastih kamnov in lomljencev, vezanih z apneno malto, lomljene plošče pa so verjetno služile tudi za pokrov vodovodnega korita, saj je ena le-teh polomljena ležala na dnu korita (slika 6 ter priloga 2 in priloga 3).

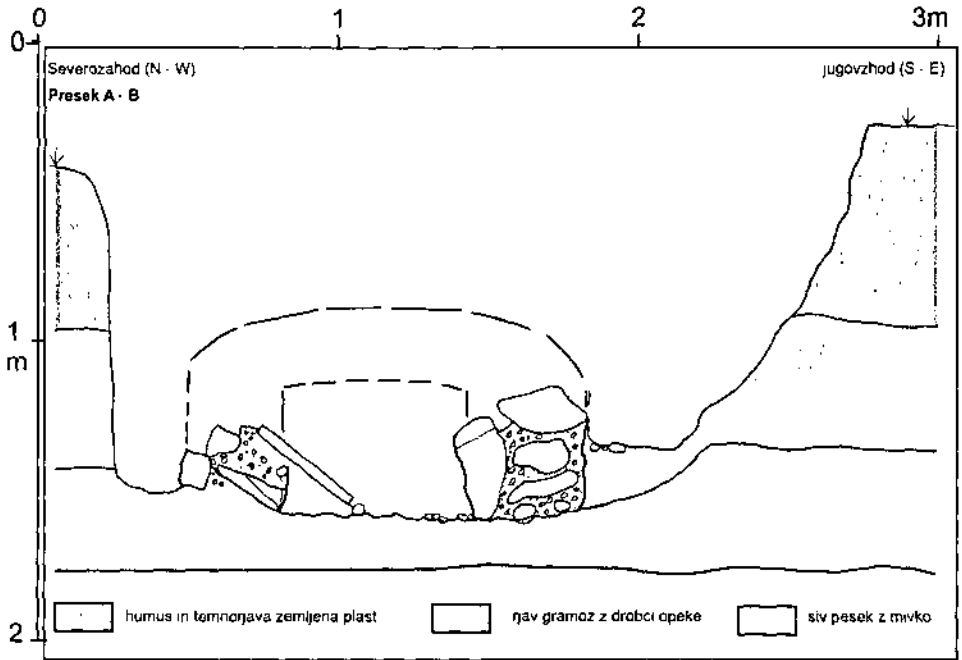

Kungota pri Ptuj, 8. 9. 1989. Pogled na ohranjen spodnji del rimskega vodovodnega kanala.
Foto: Ivan Tušek.

Kungota pri Ptuj, 8. 9. 1989. Tloris dela rimskega vodovodnega kanala, presekanega s sodobnimi trasami cevnih vodovodov.

Risba: Marija Lubšina-Tušek; Rač. obdelava: Aleš Bizjak.

Kungota pri Ptuj, 8. 9. 1989. Presek A-B čez ostaline rimskega vodovodnega kanala Fram - Ptuj (Poetovio) z rekonstrukcijo. Risba: Marija Lubšina-Tušek. Rač. obdelava: Aleš Bizjak.

Pri nadaljevanju izkopa jarka na trasi novega povezovalnega vodovoda proti Dobrovcam se je pojavila mlajša ruševinska plast le še ob ruševinah gradu Ravno polje. Na trasi do Dobrovca pa smo v izkopanem jarku sledili le še različnim dravskim gramoznim nanosom.⁴

Ob koncu naj omenim, da lahko po sledih na njivah pred Skorbo sklepamo, da je bilo korito rimskega vodovoda proti Poetovioni zidano iz rečnih oblic, vezanih z apneno malto in s podobnim materialom ali lomljenimi ploščami prekrito ravno ali v obliki velba. Proti rimskim mestnim četrtim na današnji Hajdini in na Bregu pa so bile položene za vodovod lončene cevi, medtem ko je voda v rimske hiše po najdbah sodeč bila speljana po svinčenih ceveh.⁵ Seveda pa oba vodovoda nista bila edini vir pitne vode v Poetovioni, ampak je bilo okoli mesta, predvsem pa na robu dravske terase na Hajdini, veliko število vodnih vrelcev, ki so bili velikega pomena tudi pri postavitvi mitrovih svetišč, skozi katere so ti vodni viri življenja tekli kot večni studenec ali *fons perennis*.

⁴ Ivan Tušek: Konservatorska poročila; Varstvo spomenikov 32, Ljubljana 1990, str. 185, 186

⁵ Ob tej priliki se zahvaljujem za pomoč pri terenskem risanju in urejanju arheološke dokumentacije Mariji Lubšina Tušek, univ. dipl. arheologinji konservatoriki, pri terenskem delu Stanku Gojkoviču, restavratorju tehniku, računalniški obdelavi dokumentacije Alešu Bizjaku, študentu zgodovine in ostalem računalniškem delu, Alenki Tušek, študentki ekonomije.

Ivan Tušek

KUNGOTA PRI PTUJU - THE JUNCTION OF THREE AQUEDUCTS

Summary

At archeological protection excavations on the line of the primary connecting aqueduct Kungota - Dobrove in 1989, we encountered, on numerous occasions, the remains of the first Roman aqueduct Fram - Paetaviona, which was built by Roman legionaries for the settlement on the right bank of the Drava river, in the 1st century AD. From Skarha towards Kungota, we followed it partly during the digging for the water pipe, as well as its remains on cultivated land lots at the partly ruined bed of the Roman aqueduct, which lies directly below arable land. The bottom is made of river ground stone tied by lime mortar, the sides are of raw broken slate plates.

A specially interesting point is found in the crossing of the three aqueducts (the Roman, the local and the connecting one) at one point at the beginning of the tree line towards the Ravno Polje fortress. The bottom of the bed of the Roman aqueduct at 160 cm depth is made of river ground stone, while above it newer aqueduct lines cross. The Roman aqueduct is built into the Drava gravel deposit, which is the aqueduct foundation along the entire line from Skarhe to Dobrovec.

From Skarhe towards the Roman town districts, at present Hajdina and Breg, the water flew in earthen pipes, while the part connecting to houses was made, according to findings, of lead.

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE NA TRASI RIMSKEGA VODOVODA FRAM - POETOVIO V KUNGOTI PRI PTUJU

Marija Lubšina*

UDK 904(497.4 Kungota):628.14

LUBŠINA Marija: Arheološke raziskave na trasi rimskega vodovoda Fram - Poetovio v Kungoti pri Ptujju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 29-40, 9 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

V letu 2001 je arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije Območne enote Maribor, Izpostave na Ptujju opravila arheološka zavarovalna izkopavanja pred izgradnjo novih stanovanjskih hiš v Kungoti pri Ptujju, na parc. št. 657/18 in 657/12 k.o. Gerečja vas. Na 1,10 metrov pod površino je bil odkrit del vodovodnega kanala trase rimskega vodovoda Fram - Poetovio, in sicer v dolžini 13,5 metra in širini 1,40 metra. Dva vzporedno potekajoča zidova širine do 0,40 metra sta oklepala koritasto, 0,60 metra široko dno, grajeno iz dravskih prodnikov, zalitih z malto. Vodovodni kanal je bil na parceli 657/12 k.o. Gerečja vas ohranjen le še do višine 0,40 metra in sekundarno zasipan z ostanki ruševine, kar prča da je grajen rimski vodovodni kanal služil po rimskem času kot kamnolom in najdišče kamnitega gradiva za izgradnjo bližnjih srednjeveških vaških zaselkov Kungote in Gerečje vasi, ki se v virih omenja prvič že leta 1144.

UDC 904(497.4 Kungota):628.14

LUBŠINA Marija: Archaeological research on the Roman aqueduct Fram - Poetovio in Kungota by Ptuj. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 29-40, 9 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

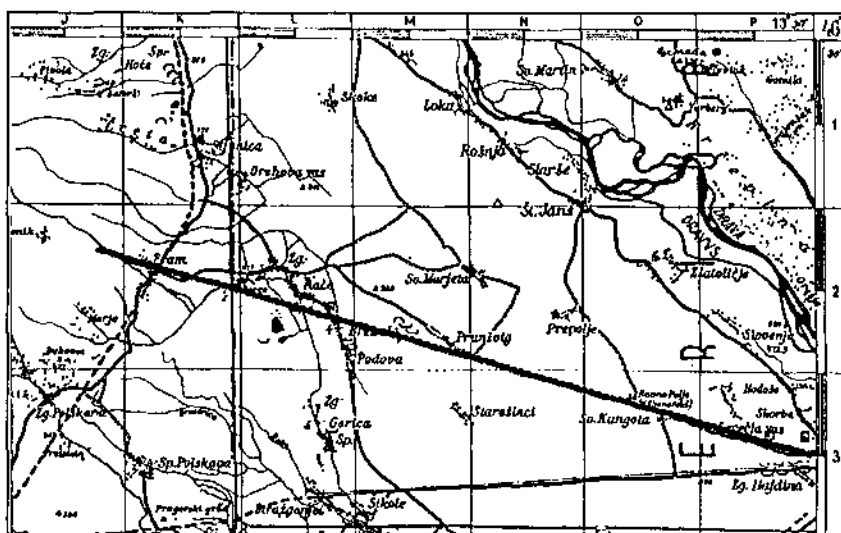
In 2001, the archaeological team of the Institute for Protection of Cultural Heritage of Slovenia - Regional Unit Maribor - Affiliate of Ptuj carried out archaeological protection excavations prior to the construction of new residential houses in Kungota by Ptuj, on lots nos. 657/18 and 657/12, cadastral parish Gerečja Vas. At 1.10 m below the surface, part of an aqueduct line was found, pertaining to the Fram - Poetovio aqueduct, measuring 13,5 m in length and 1,40 m in width. Two parallel walls of 0,40 m in width surrounded the

* Marija Lubšina, univ. dipl. arheologinja, konservatorica, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, SI - 2000 Maribor.

bed bottom of 0,60 m width. The water canal on the lot 657/12, c.p. Gerečja Vas was preserved only to the elevation of 0.40 m, secondarily closed by crumbling remains, indicating that it was in use after Roman times as a stone grinding mill and finding of stone for the construction of adjacent medieval villagelets Kungota und Gerečja Vas, as mentioned in sources firstly in 1144.

Začetki raziskav trase rimskega vodovoda, speljanega izpod Pohorja do Poetovione, segajo v drugo polovico 19. stoletja (leto 1889 in 1893), ko je graški profesor zgodovine Franc Ferik odkril začetek rimskega vodovoda za Poetoviono pri »zlatem studencu« nad Framom.¹ Prvi topografski pregled dotedanjih kopanj in najdb na rimski trasi vodovoda Fram – Poetovio v krajih Rače, Brezula, Brunšvik, Kungota, Gerečja vas, Skorba in Hajdina (v Poetovioni) in karto je podal profesor Balduin Saria v Blatt Rogatec leta 1939² (priloga 1). V drugi polovici 20. stoletja ni bilo načrtnih raziskav trase, pač pa se je dokumentiranje opravljalo zgolj pri arheoloških zavarovalnih izkopavanjih in nadzorih na mestih, kjer je rimski vodovodni kanal presekala izgradnja avtoceste Hoče – Levec s priključki v Framu leta 1970³ (priloga 2), obnova železnice v Ješenci leta 1972⁴ (priloga 3), gradnja krajevnega vodovoda Skorba – Hajdina – Videm na Hajdini leta 1976⁵ in Brunšviku leta 1976,⁶ povezovalni vodovod iz novih črpaljšč Dobrovec – Kungota – Skorba leta 1998⁷ ter izgradnja novih stanovanjskih hiš v Kungoti pri Ptujju v letu 2001. Slednje je tudi predmet predstavitve v pričujočem članku (priloga 4).

Trasa rimskega vodovoda Fram – Poetovio. Iz: Saria, Klemenc, Blatt Rogatec, 1939, karta Rogatec. (izsek)

¹ Pahič, S., Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975, str. 300 (z navedeno ostalo literaturo).

² Saria, B., v delu Klemenc, Saria, Archaeologische Karte von Jugoslawien, Blatt Rogatec (1939), Zagreb, str. 51, 16, 15, 36, 23, 55-56, 24-28, in priloga karte Rogatec.

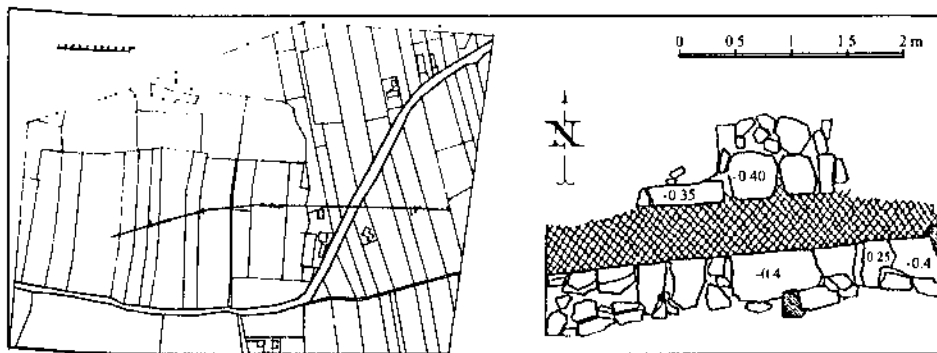
³ Mikl – Curk, I., Fram. V: Varstvo spomenikov XV (1970), Ljubljana 1972, str. 152-154.

⁴ Pahič, S., Ješenci pri Račah. V: Varstvo spomenikov XVII – XIX/1, Ljubljana 1974, str. 130.

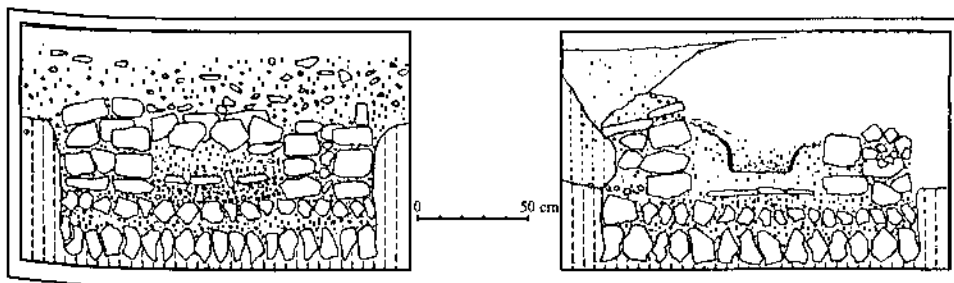
⁵ Jevremov, B., Zgornja Hajdina pri Ptujju. V: Varstvo spomenikov XXI, Ljubljana 1977, str. 279.

⁶ Arheološki zavarovalna izkopavanja Mire Strmčnik – Gulič in Ivana Tuška, dokumentacija v arhivu Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije OE Maribor.

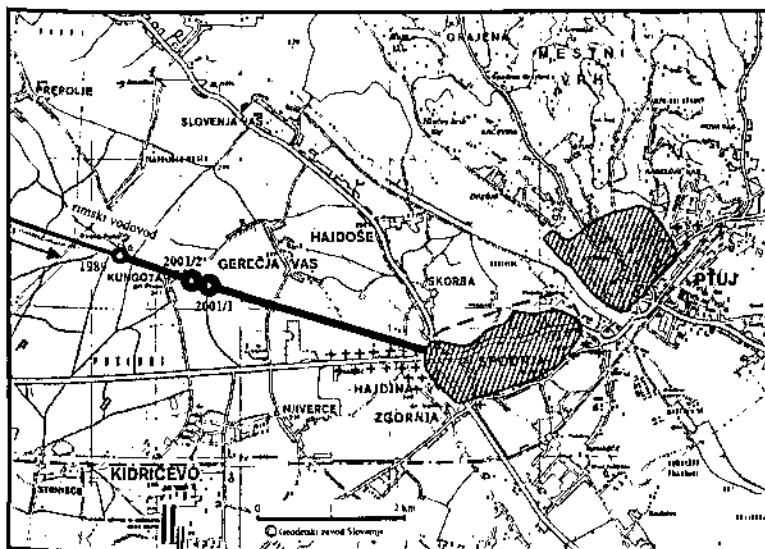
⁷ Tušek, I., Skorba – Kungota – Dobrovec. V: Varstvo spomenikov 32, Ljubljana 1990, str. 186.

Položaj sondiranega kanala rimskega vodovoda in detajl tlorisa kanala v Framu. Iz: Mikl-Curk, Iva, Varstvo spomenikov XV, 1970, 153.

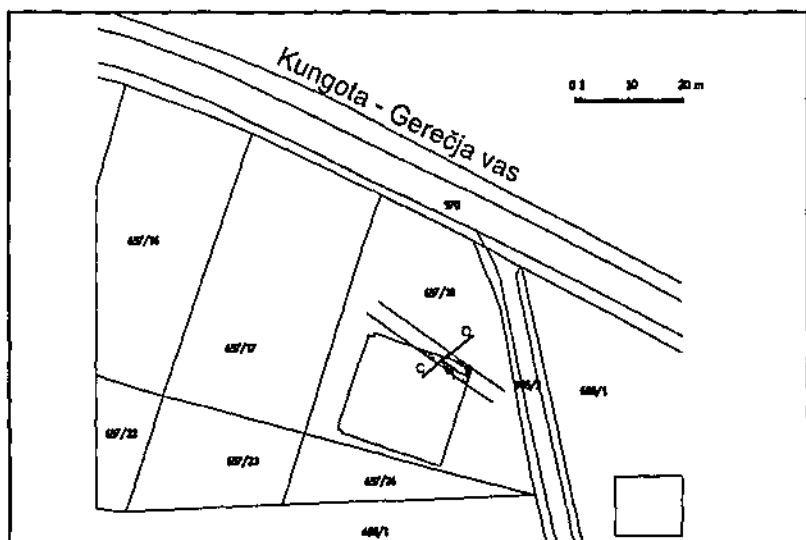
Prerez vodovodnega kanala v Ješenci pri Račah. Iz: Pahič, Stanko, Varstvo spomenikov XVII-XIX, 1974, 130.

Potek trase rimskega vodovoda Fram · Poetovio (EŠD v RKD 6509) z dokumentiranimi lokacijami v letih 1989 in 2001 v Kungoti pri Ptuj.

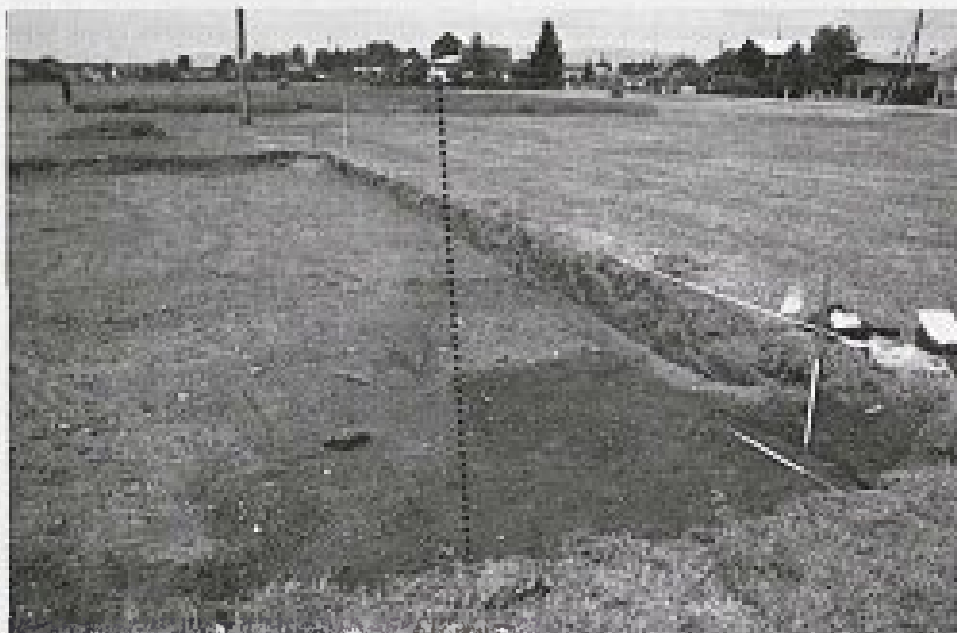
1. Kungota pri Ptujju, parc. št. 657/18 k. o. Gerečja vas

Pri arheološkem nadzoru izkopa za temelje nove stanovanjske hiše na parc. št. 657/18 k. o. Gerečja vas je bil 25. maja 2001 dokumentiran del trase rimskega vodovoda Fram – Poetovio (*priloga 5*).

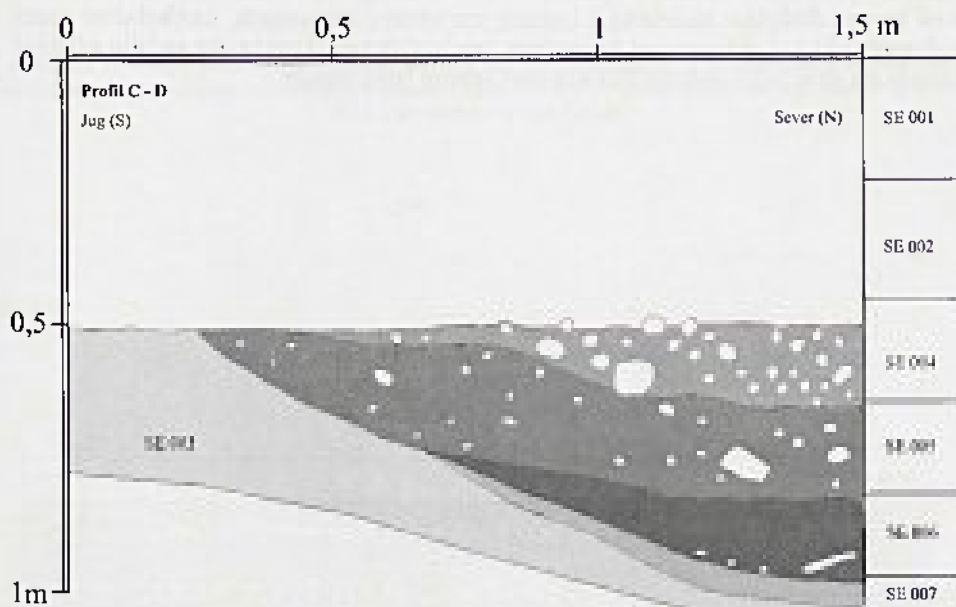

Kungota pri Ptujju, 25. 5. 2001. Pozicija najdbe dela trase rimskega vodovoda pri izkopu za temelje nove stanovanjske hiše na parceli 657/18 k. o. Gerečja vas. Računalniška obdelava: Aleš Bizjak. Podlaga: iz lok. dokum. št. 108/2000, TMD Invest d. o. o. Ptuj.

Že takoj po odzvoju travnate ruše in humusne zemlje – ornice, pred časom opuščene njive, se je v severovzhodnem delu izkopnega polja na globini 0,35 do 0,40 metra pokazala cca 10 metrov dolga temnorjava prodnata zemlja z različno velikimi dravskimi oblicami (prodniki), odlomki peščenca, skrila, marmorja, redkimi koščki rimskih opek (tegul) in drobci maltnega veziva (*slika 1*). Pri poglobljanju do 3 metre široke lise se je dno zožilo na širino 1 meter, pri 0,90 metrov globine, zemljeni zasip z ruševino prodnikov in odlomkov skrila pa je bil še temnejše, skoraj črne (humusne) barve (*priloga 6*). Jarkast vkop je segal do 1 metra oziroma do 1,30 metra pod površino v prodnato geološko osnovo dravskega polja. Grajenih ostankov rimskega vodovoda razen že opisanih ruševinskih ostalin ni bilo zaslediti.

Kungota pri Ptujju, 25. 6. 2001. Pri izkupu za temelje stanovnijske hiše na parceli 657/18 k. o. Gretača vas so se v severovzhodnem delu pokazali ruševinski ostanki rimskodobnega vodovoda Fram-Poetovio. Foto: Marija Lubšina-Tušek.

Kungota pri Ptujju, 25. 5. 2001. Profil C-D. SE 001 = humus; SE 002 = rjava zemlja z gramozom; SE 003 - dravski prod (geološka osnova); SE 004, SE 005, SE 006, SE 007 = sekundarni zasip zemlje z ruševino rimskega vodovoda. Risba: Marija Lubšina-Tušek; Računalniška obdelava: Aleš Bizjak.

Na preostali površini izkopišča za temelje nove stanovanjske hiše, je bilo najdenih le nekaj odlomkov starejše novoveške lončenine, dravski prod brez antropogenih, kulturnih ostankov pa se je pojavil že na 0,50 metra pod površino.

Kakor kaže najdiščna situacija, je bila kamnita konstrukcija rimskega vodovodnega kanala odstranjena v celoti, jarek pa z nekaj ostanki zasipan.

Kamnit material je bil verjetno uporabljen pri izgradnji bližnje cerkve sv. Kunigunde v zgodnjem 16. stoletju, če ne že prej za temelje prvih stavbišč vaških zaselkov Kungote in Gerečje vasi, ki se v virih prvič omenja že leta 1144 kot last samostana v St. Lambrechtu.⁸

2. Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k.o. Gerečja vas

Pri arheološkem nadzoru izkopa gradbene jame za novo stanovanjsko hišo⁹ na parc. št. 657/12 k.o. Gerečja vas je bil 14. junija 2001 odkrit del kanale trase vodovoda Fram – Poetovio iz rimske dobe (*priloga 7*). Po odstranitvi humuske plasti v debelini 0,35 do 0,40 metra se je v južnem delu izkopa gradbene jame, cca 25 metrov južno od krajevne ceste Gerečja vas – Kungota, pokazala v smeri zahod – vzhod v rjavi gramozni zemlji temnejša lisa v širini od 2,50 do 3 metre. Pri poglobljanju te plasti so bili najdeni kamni iz rumenega peščenca, večje število kosov skriljastih plošč, marmorja, večjih in manjših prodnikov, delci maltnega veziva ter koščki rimskih opek – tegul (*prilogi 9, 10*). Po odstranitvi te ruševinske zemeljske plasti smo na globini 1,10 do 1,30 metra očistili v dolžini 13,5 metra dva vzporedno potekajoča zidova širine do 0,40 metra ter med njima koritasto dno širine 0,60 metra. Koritasto dno je bilo sestavljeno iz prodnikov velikosti cca 4 do 7 cm, zalitih z apneno malto (*priloga 8*). Zidova, ohranjena le še do višine 0,30 metra sta bila zidana iz peščenčevih in marmornih kamnov, odlomkov skrilja in prodnikov zadelanih z apneno malto, iz zunanje strani pa so bile špranje med kamni dodatno zadelane z ilovico, verjetno z namenom, da dodatno tesni vodovodni kanal. Prisotnost odlomkov opečnatih tegul priča, da so bile znotraj kanala na dnu prav gotovo vzdolžno položene tudi tegule.

⁸ Krajevni leksikon Slovenije, IV. knjuga, Podravje in Pomurje, 1980, Ljubljana, 393, 403.

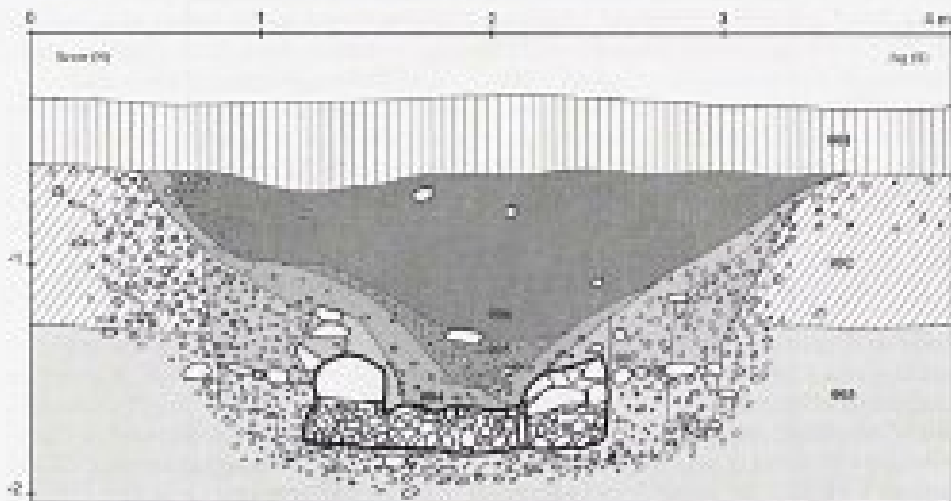
⁹ Za požrtvovalno delo na terenu se zahvaljujem studentom T. Ciglarju, D. Vučkaku in D. Beliču ter prijaznim domačinom, lastnikom Fric – Merc in Kancler – Dobnik, za tehnično oblikovanje članka pa Alenki Tušek ter Alešu in Ivu Bizjaku.

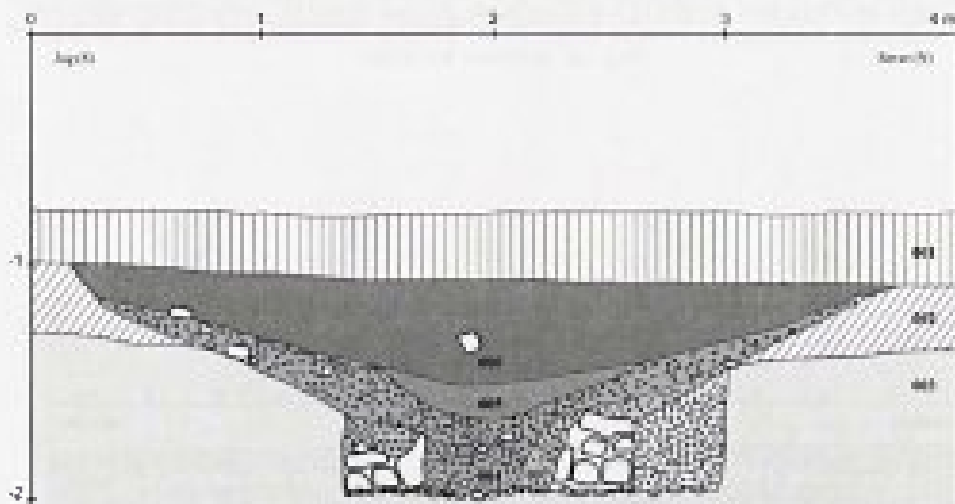
Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k. o. Gerečja vas. Pozicija izkopa ta temelje stanovanjske hiše in najdbe dela rimskega vodovodnega kanala Fram - Poetovio. Geodetski posnetek: Merilo d. o. o. Ptuj; rač. obdelava: Ivo Bizjak.

Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k. o. Gerečja vas. Tloris rimskega vodovodnega kanala. Risba: Tomaž Ciglar; rač. obdelava: Aleš Bizjak.

Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k. o. Gerečja vas, 15. 6. 2001. Del vzhodnega profila izkopa z rimskim vodovodnim kanalom.

Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k. o. Gerečja vas, 15. 6. 2001. Del zahodnega zemeljskega profila z rimskim vodovodnim kanalom. Risba: Marija Lubšina_Tušek; rač. obdelava: Aleš Bizjak.

SE 001 = humus; SE 002 = rjava zemlja z gramozom;

SE 003 - dravski prod (geološka osnova);

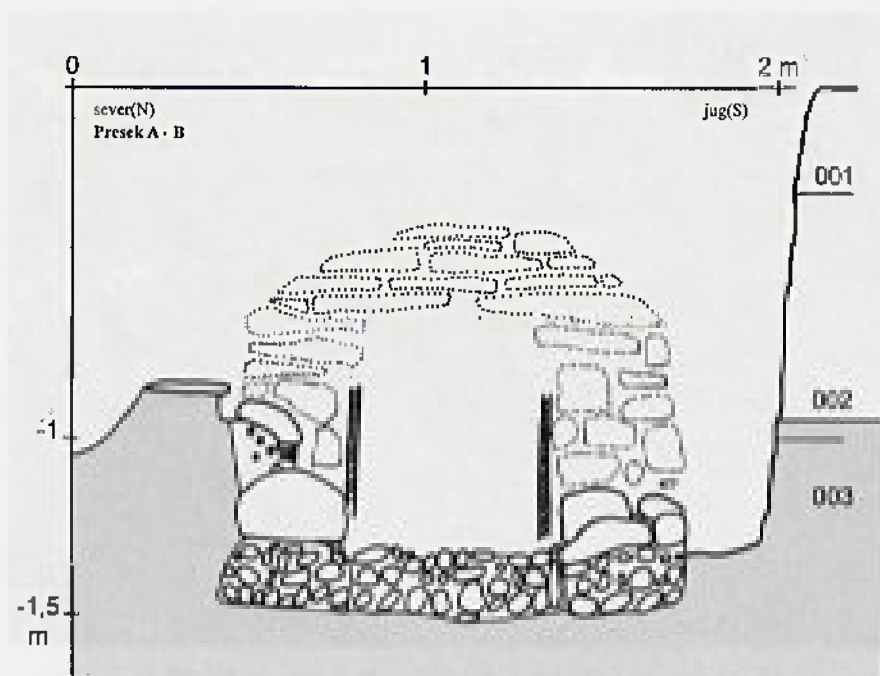
SE 004, SE 005, SE 006, SE 007 0 sekundarni zasip zemlje z ruševino romskega vodovoda.

Kungota pri Ptuj, parcelna št. 657/12 k. o. Gerečja vas. Vzhodni zemeljski profil z ostanki rimskodobnega vodovodnega kanala. Foto: Marija Lubšina-Tušek, 15. 6. 2001.

Glede na ohranjenost vodovodnega kanala na poziciji preseka A – B in situacije najdb večje količine, odlomkov skrilastih plošč v ruševinski plasti, moremo sklepati, da je bila notranja višina vodovodnega kanala z ometom zaglajenimi notranjimi stenami 0,60 do 0,70 metra, kanal pa verjetno v rahlem oboku prekrit s skrilastimi ploščami, utrjenimi z maltnim vezivom do višine vsaj dobrega metra (*priloga 11*).

Kungota pri Ptuj, 15. 6. 2001, Presek A - B čez rimski vodovodni kanal z rekonstrukcijo, Risba: Marija Lubšina-Tušek; rač. obdelava: Ivan Bizjak.

Kungota pri Ptuj, parc. št. 65712 k. o. Gerečja vas. Odkrit del trase rimskega vodovoda Fram - Poetovio. V ozadju Gerečja vas v smeri Ptuja. Foto: Marija Lubšina-Tušek, 14. 6. 2001.

Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k. o. Gerečja vas. Rimskodobni vodovodni kanal z ostanki ruševine - detajl. Foto: Marija Lubšina-Tušek, 14. 6. 2001.

Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k. o. Gerečja vas. Vzhodni zemeljski profil z ostanki rimskodobnega vodovodnega kanala - detajl. Foto: Marija Lubšina-Tušek, 14. 6. 2001.

Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/12 k. o. Gerečja vas. Vzhodni zemeljski profil z ostanki rimskodobnega vodovodnega kanala - detajl po poglohitvi izkopa. Foto: Marija Lubšina-Tušek, 15. 6. 2001.

Marija Lubšina

ARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN AN DER TRASSE DES RÖMISCHEN WASSERLEITUNGSSYSTEMS FRAM - POETOVIO IN KUNGOTA PRI PTUJU

Zusammenfassung

Seit gut 110 Jahren werden archäologische Untersuchungen an der Trasse des römischen Wasserleitungssystems von Fram unter dem Pohorje-Gebirge bis Poetoviona vorgenommen und dokumentiert. Erbaut wurde es von der Militärbesatzung VIII. Augusta und XIII. Gemina in der zweiten Hälfte des I. Jahrhunderts.

Eine Gruppe von Archäologen von Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj (Amt für Denkmalschutz Sloweniens; Gebietseinheit Maribor, Zweigstelle Ptuj) nahm im Jahre 2000 Schutzausgrabungen vor dem Baubeginn neuer Wohnhäuser in Kungota pri Ptuj auf den Grundstücken Nr. 657/18 und 657/12 der Katastralgemeinde Gerečja vas vor. 1,10 m tief unter der Oberfläche wurde auf einer Länge von 13,5 m und einer Breite von 1,4 m ein Teil des römischen Wasserleitungskanals entdeckt.

Zwei parallel verlaufende Mauern bis zu einer Breite von 0,40 m bildeten einen 0,60 m breiten trogförmigen Boden, zusammengesetzt aus 4 bis 7 cm großen Kieselsteinen, verbunden durch Kalkmörtel. Die bis zu einer Höhe von 0,30 m bewahrten Wände waren aus Sandstein, Marmor, Schiefer-, Kieselstien- und Kalkmörtelbruch gebaut. Von der Außenseite der Mauern waren Steinspalten zusätzlich durch Lehm verstopft, wahrscheinlich um den Wasserleitungskanal abzudichten. Die stark aufgeschüttete Trümmerschicht, die die Reste des nur teilweise bewahrten Kanals bedeckten und der bewahrte Graben mit den Trümmersteinen und Ziegelstücken auf dem Grundstück 657/18 der Katastralgemeinde Gerečja vas zeugen davon, dass zumindest ein Teil des römischen Wasserleitungskanals sichtbar war. Der gebaute Kanal diente anscheinend als Steinbruch und Fundstätte von Steinen für den Bau der nahegelegenen mittelalterlichen Dorfsiedlungen Kungota und Gerečja vas. An den bisher dokumentierten Stellen auf der Trasse der römischen Wasserleitung von Fram bis Ptuj bzw. Poetoviona in Hajdina lässt sich bezüglich der Ausführungen konzeptuell der gleiche, strukturell aber verschiedenartige Ausbau erkennen: von der gänzlich schieferigen Ausführung (Fram, Ješenea, Brunšvik) bis zur gemischten (Schiefer, Sandstein, Kieselstein, Ziegel) in Kungota und der überwiegend mit Sandstein, Kieselstein und Ziegel - Bruchstücken im naheliegenden Poetoviona. Zweifelsfrei weist diese Tatsache auf die Ursprünglichkeit und die Wirtschaftlichkeit der Zufuhr entsprechenden Steinmaterials für den Ausbau eines der bedeutendsten Infrastrukturobjekte sowohl für das Legionslager mit zahlreicher Militärmannschaft in Poetoviona wie auch auf die sich vollständig entwickelnde Stadt Poetoviona na Hajdini bzw. auf der linken Seite der Drau hin. Die Qualität des Wassers zahlreicher Brunnen war schon in der zweiten Hälfte des I. Jahrhunderts stark gefährdet, so dass mit dem Ausbau des Kanals für den Zufluss guten Trinkwassers aus den Wasserfassungen reiner Bäche ca. 20 Kilometer von der Stadt entfernt am Fuße des Pohorje-Gebirges gesichert werden musste.

KUNGOTA IN RAVNO POLJE

Marija Hernja Masten*

UDK 94(497.4 Kungota)"1328/19"

HERNJA MASTEN Marija: Kungota in Ravno polje. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 41-59, 57 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Kungota je prvič omenjena 1328. Ime gosposčine Ravno polje- Ebensfeld pa se pojavi leta 1586, čeprav je že leta 1265 izpričana na desni strani Drave pristava gospostva Vurberk, ki je najbrž njegova zasnova. Novo grajsko stavbo je 1670 zgradil grof Galler. Članek navaja lastnike gosposčine od gospodov Ptujskih, Stubenbergov, Gallerjev, Sauerjev, Herbersteinov in zadnje družine Muzek. H gosposčini Ravno polje je spadal do leta 1917 tudi Šentjanž. Okraj Ravno polje je po popisu hiš iz leta 1754 štel 373 podložniških hiš v 28 krajih severno in južno od Drave. Ravno polje in Vurberk sta bili sosednji gosposčini na desnem in levem bregu Drave. Njun večni spor zaradi ribolovnih pravic v dravi je privedel leta 1677 do uboja grofa Jurija Güntherja Herbersteina

UDC 94(497.4 Kungota)"1328/19"

HERNJA MASTEN Marija: Kungota and Ravno polje. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 41-59, 57 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

Kungota is first mentioned in 1328. The name of the feudal estate Ravno Polje - Ebensfeld appears in 1586, though there is testimony as the Vurberk affiliate of the estate already in 1265. The new fortress building of 1670 was constructed by Count Galler. The article indicates estate owners from the Ptuj lords, the Stubenbergs, Gallers, Sauers, Herbersteins and finally the Muzek family. Šentjanž also pertained to the Ravno Polje estate until 1917. The Ravno Polje district was composed of, as of 1754 census, 3737 serf houses in 28 settlements north and south of the Drava river. Their major litigation as to fishing rights in the Drava brought about the murder of count Jurij Günther Herberstein.

---

* Marija Hernja Masten, arhivska, strokovna sodelavka, Zgodovinski arhiv Ptuj, SI - 2250 Ptuj.

Kungota

Vas Kungota, nekoč Sv. Kungota, je ena izmed številnih vasi na Dravskem polju in se od ostalih vasi loči po tem, ker je imela nekoč velik grad, Ravno polje, od katerega so danes ostale le še ruševine nekoč lepega nižinskega dvorca z njegovo slikovito preteklostjo. Številni ljudje ne vedo, da Ravno polje ni ime za vas, temveč ime za graščino, ki je bila nekoč sedež zemljiške gosposčine, upravnega in nabornega okraja ter sodišča. Na podlagi ohranjenih virov v arhivih so zbrani podatki o prvih omembah Kungote in gosposčine Ravno polje, lastnike gosposčin pa sem povzela po zapisih dveh ptujskih historiografov, Simona Povodna in Ludvika Pečka¹.

Ravnina ob Dravi je bila zgodaj naseljena, o čemer pričajo arheološki ostanki in zgodnje omembe v listinah. Dravsko polje se z imenom Zitelinesfeld omenja leta 890 oz. 985.² Hajdina-*Chandingen* v letu 1164³, Stražgonjca-*Drascoy*⁴ in Dragonja vas-*Dresgoystorf*⁵ se omenjata leta 1237. Prepolje najdemo z imeni-*Maior ali Minor Prechpvehel*⁶ in Apače-*Maydbureh*⁷ leta 1265. Nekatero kraje omenja deželnoknežji urbar iz leta 1322, Hajdoše-*Siebendurftigen*, Skorbo-*Charb*, Župečjo vas-*Saukendorf*, Lovrenc-*St.Lourenzen* je zapisan 1345. Šikole-*Sycolsch* 1374, Mihovci-*Muenchendorf*⁸ in Pleterje-*Pletriach* pa 1384.

Na Dravskem polju ostaja nekaj krajev, ki so danes znani le s toponimi in so ostali kot kraji neopredeljeni, med take spada Rorbach, ki se omenja 1322 in ga je Zahn umestil med Skorbo in Zlatoličjem, Blaznik je bil mnenja, da gre za Slovenjo vas, čeprav se ta omenja leta 1441 kot *Schlawendorf*. Gerečja vas-*Geroltzdorf* se omenja leta 1420 z imenom *Geroltsdorf bey Pettaw* leta 1441 in *Gerelitschdorf* v urbarju iz leta 1443. Gerečja vas je katastrska občina, v kateri leži Kungota z Ravnim poljem.

Sv. Kungota se v pisnem viru prvič omenja leta 1328.

Ko je 1438. leta umrl Friedrik IX., zadnji moški član rodbine Ptujskih, so sestavili seznam listin, ki so izkazovale njegovo zemljiško lastnino. V arhivskem registru gosposčine Vurberk⁹ je navedeno kupno pismo Jorga Pernamberja, ki je prodal gospodu Frideriku Ptujskemu 18 hub v Hajdošah pri **Sv. Kunigundi** (*Ain kaufbrief von Jorgen Pernamber, verkauft herrn Friderichen von Pettaw 18 hieben in Sittendorf bei St. Kunigunden anno 1328*).

¹ ZAP, R-41 Povoden Simon: Meščanska čitanka, 2 del 1825, Grad Ravno polje, str. 203 - 205 (dalje R-41 Povoden) in R-32: Ludvik Pečko: Kronika minoritskega samostana 1861, Ravno polje, str. 196-197, Šentjanž, str. 197-198, grofje Sauer, str. 193-196, plemiči Regal, str.124, (dalje Pečko R-32)

² Kos, F: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku (dalje Kos, Gradivo). Ljubljana 1906, II/296. Zistanesfeld leta 890; št. 487: Zitdinesfeld leta 985. Prim. tudi Zahn, J.: Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter, Wien 1893 (dalje Zahn, ONB), str. 429 pri kraju Skorba.

³ Kos, Gradivo, Ljubljana 1915, IV/470.

⁴ Kos, Gradivo, Ljubljana 1928, V/683.

⁵ Zahn, J., ONB, str. 145.

⁶ Zahn, J., ONB, str. 60.

⁷ Zahn, J., ONB, str. 323.

⁸ Zahn, J., ONB, str. 337.

⁹ Loserth, J.: Das Archiv des Hauses Stubenberg (Supplement II). Archivregister von Wurmberg aus den Jahren 1498 und 1543 nebst einem Wurmberger Schloßinventar von 1525. Veröffentlichungen der Historischen Landes- Kommission für Steiermark, Graz 1911, str. 35, št. 130.

Koropec¹⁰ je v članku Srednjeveški Vurberk navedel to letnico 1328, ki jo prej za Kungoto pisci niso navajali¹¹. Res je, da listina ni ohranjena in se omenja v inventarju vurberškega popisa listin iz leta 1543, vendar podatku lahko povsem verjamemo. V starejši literaturi so navajali kot prvo omembo Kungote iz leta 1443 po fevdni knjigi Friderika III.,¹² za katero je ohranjena listina, v kateri se omenja, da je Viljem Guntschaher imel v fevdu tri hube, ki ležijo v Gerečji vasi pri sv. Kunigundi v župniji sv. Martina¹³ (s. *Kunigund bei Naresdorf in s. Merten pharr*).

Hkrati z rastjo okoliških zaselkov pa se je razvijala tudi gosposčina Ravno polje. Zanesljivo je na mestu, kjer je bila kasneje zgrajena graščina že leta 1265 omenjena pristava gospostva Vurberk¹⁴, ki je imela na desni strani Drave sedem vasi. Ze iz prve omembe Kungote in pristave Ravno polje je vidna povezanost z gospostvom Vurberk in Ptujskimi gospodi. Neža Ptujška, sestra Friderika, je bila prvič poročena z grofom Majnhardom Goriškim. Drugič se je leta 1432 poročila z Leopoldom Stubenbergom. Ko je 6. januarja 1438 umrl njen brat, Friderik Ptujski, zadnji moški potomec te rodbine, sta veliko posest Ptujskih podedovali s sestro Ano, poročeno Schaumberg. Posest je vsebovala lastne posesti, deželno-knežje fevde, med katerimi je tudi v deželnoknežjem urbarju prej omenjena pristava Ravno polje, cerkvene posesti in urade. Končna razdelitev je bila opravljena in potrjena šele leta 1441 na Ptuj 22. decembra. Neža Stubenberška je poleg številnih drugih posesti dobila tudi vurberško posest in s tem tudi prej imenovano pristavo. Katerega leta je ta pristava postala samostojno gospostvo z lastnim sodiščem, ni bilo mogoče ugotoviti, predvidevamo, da med letoma 1572 in 1586.

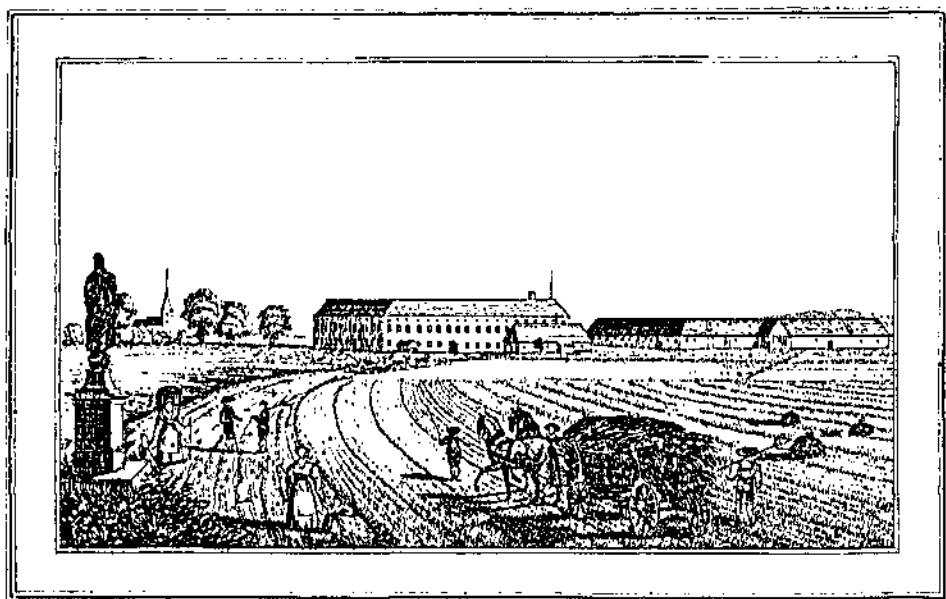
¹⁰ Koropec, J.: Srednjeveški Vurberk, ČZN, n.v. 4, 1968, pp. 117-136. Koropec citira Losertha v op. 16, ter navaja, da je Friderik VII Ptujski kupil 18 kmetij v Hajdošah pri Sv. Kunigundi. Loserth je Sittendorf lociral kot Siebendorf.

¹¹ Zahn, ONB (izide 1893) ni zajel Stubenberškega inventarja in arhivskega registra Vurberk (objava 1911), v katerem se nekateri kraji pojavijo prej, kakor jih navaja Zahn.

¹² Državni arhiv Dunaj, Lehenbuch Kaiser Friedrich's III., 1443-1469, Orig. pap.285 f., 4°, Cod. suppl. Nr. 430; tudi tam: Lehenbuch Kaiser Friedrich's III., 1443-1464, Orig. pap.250 f., 2°, Cod. Suppl. Nr. 431;

¹³ Zahn, ONB, str. 122: Capelle nw. Pettau i. Draufelde, 1443: s. Kunigund bei Naresdorf! in s. Merten pharr, 1468 – bey Varesdorf. Prim. tudi Blaznik, P.: Historična topografija, Zv. II. Maribor 1988, str. 369. Naresdorf - Varesdoorf pri Kungotinavaja Zahn na str. 174.

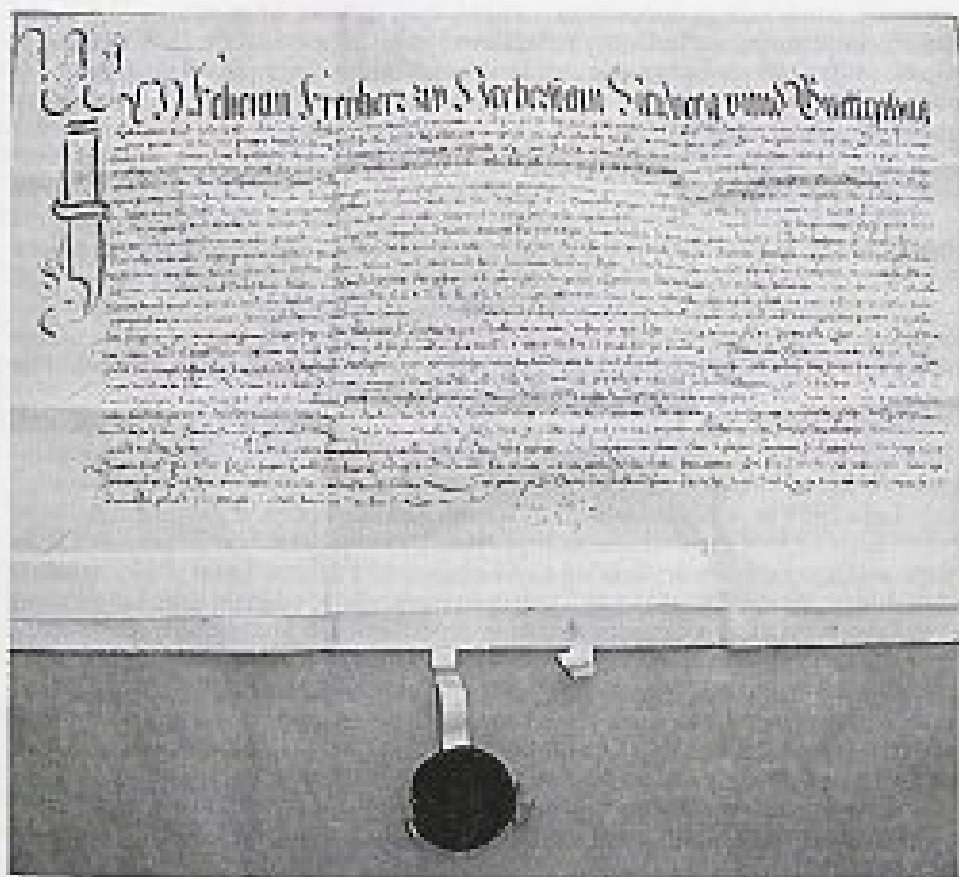
¹⁴ H. Pirchegger, Die Untersteiermark in der geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte, Oldenburg, München 1962, str. 79.

Grad Ravno polje, Stara Kaiserjeva Suita 1824 · 1833, Maribor 1999, šte. 55.

S pogodbo dne 21. junija 1569¹⁵ je Felicijan Herberstein, lastnik gradu Hra-
stovec, prodal svojemu bratrancu Juriju Žigi Herbersteinu svojo lastno posest
na Dravskem polju, ki jo je popisal v posebnem urbarju, neki vinograd v Halozah
v vinogradniškem okolišu Luke Szekelyja ter travnik pri Sv. Kunigundi na
Dravskem polju: » vnnd eine wisen bey Sand Kunigundt in Trafeldt gelegen..«

¹⁵ ZAP, Zbirka listin, šk. 6, št. 34. Orig. perg. listina, Gradec, 1569, junij 21.

Kupna pogodba iz leta 1569 med Felicijanom in Žigom Herbersteinom, kjer je omenjena njiva pri Sv. Kunigundi na Dravskem polju. ZAP, Zbirka listin šk 6, št. 34. Orig. perg. listina, 1569, junij 21, Gradec.

Ravno polje gosposčina in njene lastniki

Ime gosposčine in gradu Ravno polje - Ebenfeld je po mnenju ptujskega historiografa Simona Povodna dobil zaradi tega, ker leži v ravnini in ga z vseh strani obdaja ravnina.¹⁶

Ime gosposčine Ebenfeld najdemo v pisnem viru prvič leta 1586,¹⁷ in sicer v urbarju dežolskega sodišča Zbelovo - Plankenstein¹⁸. Popis navaja natančen

¹⁶ ZAP, R-42 Povoden, Simon: Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekavske škofije 1833, str. 144-146 (dalje Povoden R-42).

¹⁷ Mell, A. und Pirchegger, H.: Steirische Gerichtsbeschreibungen. Als Quellen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. (I. Abteilung. Landgerichtskarte: Steiermark). Graz 1914, 348-350. V Quellen zur Erfassungs und Verwaltungsgeschichte der Steiermark. Historische Landeskommission für Steiermark. I Band, Graz 1914.

¹⁸ Zbelovo - Plankenstein - naselje na levem bregu Dravinje ob cesti Konjice - Poljčane z istoimenskim gradom Očma Slovenske Konjice. Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1976, III / 310-311.

opis meja zbelovskega deželskega sodišča, med tistimi, ki mejijo na zbelovsko sodišče, pa je omenjeno tudi gospostvo Ravno polje, ki je v lasti grofov Stubenberg. Ravno polje je imelo lasten pomerij in pravico do krvnega sodstva na vsej svoji posesti. » *Ebensfeldt in Traafeldt denen von Stubenwerg gehörig soll auch einen purkfridt, dazue hohe gericht auf allen seinen grunden.* »

Stubenbergi so k Ravnemu polju priključili še manjšo posest Šentjanž ter tako povečali gospostvo.

Po gospodih Ptujskih so to posest imeli v lasti Stubenbergi. Jurij Žiga grof Stubenberg¹⁹ (1570-1632) je bil lastnik Vurberka in je imel s prvo ženo Julijano Auersperg hčerki dvojčici, Ano Magdaleno in Ano Justino. Ana Magdalena (1524 – 1632) se je poročila s Francem Welzerjem iz Ebersteina ter dobila za doto posest Ravno polje, čeprav vpis v deželni deski leta 1622 pravi, da je Jurij Žiga Stubenberg zetu Francu Welzerju iz Ebersteina gosposčino Ravno polje prodal za 176 funtov, 7 šilingov in 24 pfenigov.

Še 20. marca leta 1622 je Jurij Stubenberg iz Ravnega polja poslal baronu Günterju Herbersteinu v podpis svojo oporoko, v kateri ga je določil za enega izmed izvršiteljev svoje oporoke.

Leta 1629 se je Welzer odselil in lastnik Ravnega polja je postal 1630 Janez Jakob Khiessl grof Kočevski, ki ga je prepisal na svojo ženo Marijo grofico Tannhausen skupaj z dvorcem Šentjanž v vrednosti 154 funtov. Leta 1640 je grofica Marija Manrik, roj. Tannhausen, s pečatom na menjalni pogodbi med Lovreneom Harthaberjem in Sebastijanom Trbosom pečatila pismo kot lastnica gradov Maribor, Ravno polje in Šentjanž.²⁰

Cesar Ferdinand III je 3. julija 1647 grofici Mariji Manrik, roj. Tanhausen, vdovi Khiessl, potrdil za gosposčino Ravno polje pravico do deželskega sodišča s pravico do krvnega sodstva (*hochgericht, als daß hals und bluet gericht, stock und galgen, schrän und dingstett*), kakor ga je imel že grof Stubenberg ter ga je njen pokojni mož pridobil in ji ga z oporoko zapustil.²¹

Naslednji lastnik gosposčine Ravno polje je bil grof Monte Don Georgio Manriede.²²

20. decembra 1650²³ je grof Manriede dal zapisati ženitno pogodbo z Marijo Terezijo Preinner, hčerko Maksimilijana Preinerja (Preyner), predsednika notranje- in spodnjeavstrijske dvorne komore. V listini ji je zagotovil jutrnjo v višini 3000 fl in dedno pravico na vseh svojih posestvih, med njimi je navedel kot varščino gosposčini Ravno polje in Šentjanž. Pogodba pa ni postala pravnomočna, saj ni bila nikoli pečatena in podpisana.

Manriede je prodal Ravno polje Hansu Christianu baronu Gallerju. V času Gallerja, ki je bil leta 1659 že lastnik Ravnega polja in imenja Šentjanž, je bila sezidana graščina. Povoden²⁴ navaja, da je Galler dal porušiti staro stavbo šentjanškega dvorca in iz materiala postaviti leta 1670 novo stavbo gradu Ravno polje. Na južni strani se je stavba naslanjala na staro pristavo, tri stranice pa so bile sezidane na severno, vzhodno in zahodno stran.²⁵

¹⁹ H. Pirchegger, Die Untersteiermark in der geschichte ihrer Herrschaften und Gültten, Städte und Märkte, Oldenburg, München 1962, str. 79.

²⁰ StLA, Urk., 1640, 3. januar, Maribor.

²¹ StLA, Urk., 1647, 3. julij, Graz.

²² ZAP R-32 Pečko, navaja, da je postal Manriede lastnik Ravnega polja 1642.

²³ StLA, Urk., Nr 140g, 1650, 20. december, Graz.

²⁴ ZAP R-42 Povoden, str. 144-146.

²⁵ ZAP R-41 Povoden, str. 203 - 205.

Nekoliko kasneje se navaja kot lastnik Ravnega polja grof Jurij Erazem Tattenbach. Kot udeleženec zrinjsko-frankopanske zarote²⁶ je bil aretiran, obsojen na smrt in leta 1671 obglavljen. Vsa njegova posestva so bila zaplenjena, med njimi Ravno polje in Rače, ki sta postali komorna dvorna posest. Predvidevamo lahko, da je kasneje iz te zaplenjene posesti leta 1681 Sebastian grof Haideg kupil Rače, Ravno polje pa je od dvorne komore kupil Jurij Erazem grof Sauer. Prav v tem času je dvorec, ki je že bil dokončan, v sklopu topografije Štajerske 1681 upodobil G.M. Vischer.²⁷

Za Erazmom je postal lastnik Ravnega polja grof Anton Sauer, ki mu je bilo leta 1687 za gosposčino potrjeno deželno sodišče.

5. maja 1740 je po smrti Erazma Friderika Sauerja gosposčino podedoval Kajetan grof Sauer.²⁸ V letu 1747 je kupil od grofa Antona Gaisrucka, lastnika gosposčine Turnišče, urad Zlatoličje. Posest pa je zaokrožil še z nakupom posesti Sv. Miklavž leta 1758, ki jo je kupil od grofice Marije Ane Molza, rojene baronice Rosenzweig.

Lastniki posesti v 19. stoletju

Tako sta bili velika ravninska posest Ravnega polja in pretežno vinogradniška posest Borla last grofov Sauer vse do leta 1802, ko je po Vincencu Sauerju leta 1802 gosposčino podedovala njegova sestra Franciška grofica Gleispach. Se istega leta jo je od nje kupil knez Stanislav Poniatowsky, sin zadnjega poljskega kralja Stanislava Avgusta Poniatowskega, ki je leta 1795 abdiciral.

Grad so lastniki večinoma uporabljali kot letno rezidenco, gosposčino pa so dajali v najem.

Od 1. julija 1786 jo je imel v najemu Franc Serafin Blagatinšek, ki je sklenil dolgoletno zakupno pogodbo s takratnim lastnikom, grofom Vencelom Sauer. Franc Blagatinšek je bil 17. avgusta 1817 nobilitiran v plemeniti Kaiserfeld. Leta 1819 se Blagatinšek sicer navaja kot lastnik te gosposčine, čeprav je bil le njen najemnik. S Poniatowskim je sklenil kupno pogodbo, vendar je leta 1820 umrl, in ker dogovorjene kupnine 950.000 goldinarjev do roka ni položil, je gospostvo prešlo nazaj v last kneza Poniatowskega do njegove smrti. Tako sta gospostvo Ravno polje skupaj s Slivnico podedovala njegova sinova, ki sta se za dediščino sprla, saj sta želela oba postati univerzalna dediča obeh posesti.

1847 je Ravno polje in Slivnico od sinov kneza Poniatowskega kupil grof Klemen Brandis, lastnik sosednjih gosposčin Maribor in Betnava.

1873 sta ptujski župan in notar dr. Franc Strafella in častni cesarsko-kraljevi dvorni vinski dobavitelj in veleposestnik Adolf Kofler, sin pokojnega župana Ferdinanda Koflerja, od grofa Brandisa gosposčino Ravno polje kupila za 190.000 goldinarjev avstrijske vrednosti.²⁹

Na deželni deski³⁰ je vložna številka 5 gosposčina Ravno polje, ki se razprostira v katastrskih občinah Gerečja vas, Sv. Lovrenc na Dravskem polju, Župečja vas in Pleterje, izkazovala naslednje stanje:

²⁶ Enciklopedija Slovenije, Zv. 13 Š-T, Ljubljana 1999, str.188.

²⁷ Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Stirie, Graz 1681 (ed. Ljubljana 1971), p. 12.

²⁸ Povoden R-41 in Pečko R-32 navajata različne podatke: 1730 lastnik Erazem Sauer, 1742 Kajetan, 1776 Vencel Sauer.

²⁹ ZAP, R-73 Kronika Ptuja 1873-1886, str. 3.

³⁰ STLA, Landtafel III (knj XXXIX) vložek 5 in vložne številke 1300-1325.

»prodana desetina v vasi Zlatoliče in mlin pri Ptuju, ki ga je kupil Filip Lubez in podložniki in Hvaletincih v Slov. goricah in grajskim poslopjem izvzetim iz deželne deske BAD fol 707 je merila

- Ravno polje	110 ha 42 a 83 m ²	
- Gerečja vas	227 ha 33 a 57 m ²	čisti dohodek 604 fl 22 3/10 kr
- Sv. Lovrenc	111 ha 42 a 83 m ²	74 fl 21 kr
- Župečja vas	139 ha 77a 66 m ²	97 fl 33 kr
- Pleterje	35 ha 16 a 44 m ²	24 fl 7 2/4 kr

Z razdelilno pogodbo z dne 13. februarja 1881, c.k. glavnega davčnega urada Ptuj z dne 17. 2. 1881 in certifikata občinskega predstojništva občin Gerečja vas, Sv. Lovrenc, Župečja vas in Pleterje ter ptujskega okraja z dne 4. marca 1881 št. 5004 sta bila kot lastnika 17. decembra 1878 št. 35446 na podlagi kupne pogodbe Gradec 1. december 1878 in Ptuj 12. december 1878 vpisana Adolf Kofler in dr. Franz Strafella. Notar Strafella in ptujski trgovec Kofler nista mogla realizirati vseh obveznosti, zato je bila posest prisilno prodana. Lastnica je 1881. postala Allgemeine Versorgungs Anstalt in Wien, ki je posest kupila za 21.200 fl, nato Erste österreichische Sparkasse in Wien. Večje dele posesti na Dravskem polju sta odkupila leta 1885 Agendor Hugo pl. Dunay de Duna – Vecsein Marija pl. Dunay de Duna- Vecse.

V isti knjigi so pod vložkom št. 6 vpisane odpisane posesti v k.o. Krčevina pri Vurberku¹¹, ki izkazuje iste lastnike. Zemljišča v občini Krčevina pri Vurberku so merila 112 ha, 31 a, 38 m². Vložek 7 k.o. Krčevina pri Vurberku je meril 5 ha, 33a, 18 m². Posest v Loki pod številko 9 - travnik je bil že prej odprodan.

Zemljišče v k.o. v Gerečji vasi, vložek 1309, je imelo poleg grajske stavbe s hišno številko 7 še hiši številki 8 in 44, hlev, kovačnico in gospodarsko poslopje.³²

Leta 1917 je dvorec Ravno polje s pripadajočim posestvom kupil deželni grof Jožef Herberstein - Proskau, lastnik veleposesti Ptujski grad, Vurberk in Hrastovec.

Veleposestvo je leta 1932 v času agrarne reforme izgubilo precej zemljišč, del pa je dobil za odpravnino s posestvom vred računovodja Josip Muzek. Po njem ga je podedoval sin Josip Muzek in hči Olga Muzek, por. Greif. Po vojni je posestvo prešlo v last splošnega ljudskega premoženja, grad pa je ostal delno v lasti Muzekov. Še danes ima del hlevov v uporabi Kmetijski kombinat. Zadnji lastnik se je sicer v letih po drugi svetovni vojni dogovarjal, da bi vanj vselili bolnišnico ali kako drugo socialno ustanovo, pa se oblasti niso odločile za prevzem gradu, sporna pa je bila tudi višina kupnine in vse skupaj je padlo v vodo.

Šentjanž del gosposčine Ravno polje

Ravno polje so obdajale gosposke, s katerimi je bila posredno ali neposredno povezana tudi usoda Ravnega polja. Najtesneje je z Ravnim poljem povezana gosposčina Šentjanž³³ na Dravskem polju, saj je bila pogosto tudi njen sestavni del.

¹¹ Ibid. vložek številka 6 k.o. Krčevina pri Vurberku, izločena iz gosposčine Ravno polje in deželne deske B 21 fol. 797, ki je spadala h gosposčini Ravno polje B. 21. fol. 797.

³² Starejši vpisi v zvezku TOM 37 fol. 5 k.o. Gerečja vas.

³³ ZAP. R-32 Pečko, str.16.

Ptujski historiograf Simon Povoden je opisal Šentjanž v Meščanski čitanki leta 1824 in pater Ludvik Pečko v Kroniki minoritskega samostana Ptuj.

Samostojno gospostvo Šentjanž je bilo še leta 1617 last grofov Stubenberg, nato je bila posest združena z gosposčino Vurberk. Lastniki Vurberka Herbersteini so posest Šentjanž prodali baronom Galler, najbrž Janezu Kristjanu grafu Galler, ki je leta 1659 izpričan kot lastnik združene gosposčine Šentjanž in Ravno polje. Kasneje je bila gosposčina Šentjanž od Ravnega polja odprodana, lastnica je bila grofica Vojske. 1820. je bilo posestvo v lasti gospodarskega direktorja gosposčine Ptujski grad Antona Hellingerja, po njegovi smrti 1830 pa je bil Šentjanž ponovno združen z Ravnim poljem.

Druga gosposka, ki je mejila na Ravno polje, je bila Turnišče. Grof Kajetan Sauer je leta 1709 za 1500 goldinarjev kupil gosposčino Turnišče od samostana Neuberg. 1773. je posest še povečal z nekaterimi zemljišči pri Hajdini in raztresenimi kmetijami pri Podlehniku ter z odkupom podložnikov iz Hoč. Z jožefinsko samostansko reformo 1786 so bili ukinjeni in je celotna posest prešla v roke Verskemu fondu, prav tako tudi tudi dominikanci v Ptuj, tako je združena posest dominikancev in prej omenjena prišla združena v posest Turnišče. 1826 preide s prodajo v last Adolfa von Schönfelda, ki je gojil ovce na treh drugih pristavah, Neuhoft, Schneweiß in Strnišče. Leta 1833 je nekdanji dominikanski dvor Kärthert-hof na Mestnem vrhu po parcelah razprodal najrazličnejšim kupcem. Vse posestvo Turnišče je postalo last Viljema von Walterskirchna. Ta je poskusil uvesti gojenje sviloprejke. Njegov sin Robert je stanoval v Turnišču, starši pa menjaje v Gradcu in Thalu.

Ko so leta 1917 kupili Ravno polje Herbersteini, je bila iz posesti izločena manjša gosposčina Šentjanž, ki jo je kupil ptujski župan Josef Ornig. Po njegovi smrti je posest podedoval njegov sin, dipl. ing. dr. Jožef Ornig,³⁴ in ker je merila le 98 ha, kasneje ni zapadla pod agrarno reformo. Medtem ko so Herbersteini v operacijah agrarne reforme izgubili večji del posesti Ravno polje, se je Šentjanž obdržal in 50 ha njiv, 25 ha travnikov, 23 ha hrastovih gozdov ter 50-glavo čredo govedi in svinjerejo je bilo vzorno kmetijsko posestvo. Po smrti dr. Jožefa Orniga je postala lastnica njegova vdova, ki je imela Šentjanž do leta 1945, ko je bila veleposet zaplenjena in vključena v Kmetijski kombinat, v graščino pa so naselili stanovalce.

Okraj Ravno polje po popisu hiš iz leta 1754

Gosposčina Ravno polje je imela po popisu leta 1754³⁵ 373 podložniških hiš v 28 krajih severno in južno od Drave: Starše (Altendorf), Gerečja vas (Gersdorf), Loka (Laackh Dorf), Dogoše (Lendorf), Ločič (Lotschitsch Dorf), Mihovci (Michouez Dorf), Prepolje (Prepolla Dorf), Hvaletinci (Qualletinzen Dorf), Rošnja (Raast Dorf), Breg pri Ptuj (Ränn bey Pöttau), Sv. Kunigunda (St. Kunigund), Župečja vas (Saukhendorf), Skrinarje (Schringern Dorf) k Trnovski vasi, Zitečka vas (Seiden Dorf), Hajdoše (Sübendorf), Duplek (Theiblingdorf), Derbetinci (Threbetinz Dorf), Črmlja (Tschermeil Dorf), Slovenja vas (Wündisch Dorf), skupno 292 hiš. Gosposčina je imela tudi nekaj gorske posesti v naslednjih vrhovih:

³⁴ Pertasek, R.: Pettau, Die älteste steirische Stadt, Graz 1992, str. 162-163.

³⁵ ZAP, FKS šk. 36, Stanovski arhiv, Ljudsko štetje, popis za gosposčino Ravno polje (Ebensfeld) 39/23. Orig. v StLA.

»Dräschitschberg« 11, Ločki vrh (Lotschitschberg) 6, Počenic (Patchenberg) 1, Kamenšak in Mestni vrh (Stainberg et Stattberg) 12, Sp. Duplek (Unter Theibing) 8, Sp. Korena (Unter Wurzburg) 3, »Teutschberg« 17. Skupno 59 podložniških gospodarstev.

Kot zanimivost navajam imena podložnikov za vasi na Dravskem polju, čeprav je h gospoščini spadal tudi trg Ptujška Gora z 22 hišami ter druge prej omenjene vasi v Slovenskih goricah. Gospoščina je imela sodišče in sodno pristojnost nad podložniki in pravico nizkega lova. Obdavčena je bila z 92.573 gol-dinarjev.

V Staršah:

Blaž Tement, Martin Kroisl, Jakob Repič, Mihael Lešnik, Pavel Metličer, Matej Babič, Martin Lešnik, Štefan Ruepp, Filip Cebej, Peter Puš (Püsch), Gregor Sedmak (Setmäckh), Jakob Pleteršek, Urša Bezget (Wesgehtin), Matej Brglez (Wergles), Melhior Zaver (Sauer), Sebastijan Zomer, Tomaž Hölzl, Jurij Lančer, Andraž Sel, Marinka Breznik, Janže Osterman, Matej Šoster, Gašper Gladeš, Sebastijan Štras, Sebastijan Čiček, Štefan Kumerc, Jakob Kangler (Gangler). Skupno 27, od tega je bilo devet polkmetov, 2 gostača in 15 kočarjev.

Gerečja vas:

Gregor Zupanič, Janže Turk, Matej Vešič (Wähitsch), Gašper Ribič, Peter Lenmajer, Tomaž Nahberger, Matija Mlinerič, Andrej Mlaker, Martin Selinšek, Štefan Petelinšek, Luka Paveo, Urban Ivan. Skupno dvanajst, od tega štiri polkmetije, tri tričetrtinske kmetije, štiri četrtinske kmetije.

Loka:

Andrej Lešnik, Pavel Pleteršek, Janže Ledinek, Matej Metličer, Blaž Lah, Nikolaj Peteršič, Mihael Vratnek, Gašper Tement, Martin Kruhl, Andrej Černeko, Jurij Tement, Janže Krencl, Sebastijan Soher, Marinka Ladič. Skupno 14, deset polkmetov, eden 1 kmet, dva gostača, od tega eden na soseskinem in en kočar.

Dogoše:

Mihael Čerič, Gašper Pečar, Janže Kolinič, Blaž Černeko, Andrej Kotnik, Pavel Kortnik, Janže Kac, Vid Lorber, Mihael Keuscher, Margareta Glodeš, Simon Veber, Pavel Pečar, Sebastijan Vahl, Andrej Doler, Andrej Čirič, Matej Kuč, Jurij Ilec, Blaž Hlepš, gostač in kovač, Nikolaj Nerat, Jakob Tepeš, Matej Herbec, Mihael Tepeš, Sebastijan Breznik, Barbara Kotnik, Mihael Kritner, Adam Trunk, Blaž Kotnik, Mihael Veber, Martin Muhbauer, Janže Jarec, Jakob Gorinšek, Marinka Štedlin, Mihael Kruhl, Luka Horvat.

Skupno 34 hiš, od tega 19 polkmetij, dve 3/4 kmetiji, pet gostačev in en kajžar.

Mihovce:

Matej Pišek, Štefan Plajnšek, Mihael Turk, Martin Drevenšek, Jakob Peršoh st., Simon Fakin, Luka Primošl, Jurij Pokrivač, Blaž Korošec, Marina Zupanič, Jurij Primošl, Jakob Peršoh ml., Marina Krajnčič, Valentin Primošl.

Mihovce skupno 14, od tega šest celi kmetije, tri 1/2 kmetije in pet gostačev.

Prepolje:

Mihael Sagadin, Gregor Gojčič, Jurij Klasinc (Glasinz), Martin Ogrizek, Blaž Hvalec (Huautz), Urban Gojčič, Blaž Radolič, Jurij Turk, Pongrac Nahberger, Jurij Habjanič, Matic Paveo, Andrej Cafuta, Valentin Gril, Gregor Valireš, Blaž Nahberger, Vid Toplak, Pongrac Gradidnik, Pavel Breznik. Skupaj 18, od tega šest 1/2 kmetij, devet 1/4 kmetij in trije gostači.

Rošnja:

Sebastijan Pavlin, Margareta Fidler, Urša Glodeš, Martin Raufer, Andrej Duh, Luka Raufer, Martin Pečnik, Blaž Breznik, Anton V(B)reg, Štefan Šubernik,

Štefan Stermšek, Jakob Koren, Andrej Osterman, Matej Dvoršeg, Jakob Šuber-
nik, Janže Sauer.

Skupno 16, od tega deset 1/2 kmetij, štirje gostači in en želar.

Sv. Kunigunda:

Nikolaj Turk, Miha Golc, Miha Dobnik. Skupaj tri 1/4 kmetije.

Župečja vas:

Peter Pišek, Peter Plajnšek, Miha Kozoderc, Matej Horvat, Blaž Somer,
Anton Lah, Jurij Rater, Tomaž Zomer, Matej Rifa, Tomaž Mlaker, Martin Vrabl,
Tomaž Kovač, Jurij Drevenšek, Neža Mlakar, Pavel Horvat, Luka Grudna, Tomaž
Holc, Martin Mlaker, Marina Horvat, Jurij Brencel, Martin Horvat, Mihael Per-
šoh. Skupaj 22, od tega enajst 1/2 kmetij, tri 1/4 kmetije, šest gostačev.

Hajdoše:

Jakob Somer, Jožef Glodeš, Anton Paveo, Anica Nahberger, Blaž Domešina,
Lovrenc Vehe (Wächä), Vid Lidineg, Gregor Paveo, Jakob Turk, Jurij Vehe
(Wäche), Gregor Domašina, Marina Paveo, Matej Hiršek, Terezija Jug, kočarica
in kovačija, Luka Zupanič. Skupaj 15, od tega enajst 1/2 kmetij in dva gostača.

Slovenja vas:

Valentin Metličer, Matej Paveo, Andrej Hiršek, Jurij Purk (Purckh), Jakob
Paveo (Paucu) Andrej Zupanič, Jakob Zupanič, Matej Golc, Vid Mlaker, Luka
Turek, Tomaž Mlaker, Jurij Zupanič, Nikolaj Zupanič, Andrej Mlaker, Marina
Ribič, Pongrac Domašina, Vid Hiršek, Vid Mihelak, Filip Kovačič, Matej Turk,
Jurij Gril, Miha Polančič, Janže Zupanič. Skupno 23, od tega petnajst 1/2 kmetij,
pet 1/4 kmetij in trije gostači.

Do leta 1850 je imelo deželno sodišče Ravno polje razen civilnopravne
jurisdikcije nad podložniki še deželno kriminalno sodišče s političnim okrajem
za območje 19 občin.

Ravno polje in Vurberk, nasprotnici na desnem in levem bregu Dra- ve, in uboj grofa Herbersteina 1677³⁶

Če želimo pojasniti, zakaj je prišlo do uboja grofa Jurija Günterja Herber-
steina, lastnika Vurberka, je potrebno osvetliti dolgoletne spore med gosposčino
Vurberk in Ravnim poljem.

Reka Drava je bila meja med gospostvi Šentjanž in Ravno polje na desnem
bregu in Vurberkom na levi strani. Zaradi ribolovnih pravic in pravic koriščenja
nizkega grmičevja ter hoste na prodcu, v kateri so podložniki z obeh strani pasli
živino in grabili steljo, je bilo to območje, zaradi katerega so nastali številni spori
med obema gosposčinama.

Ti so se vlekli desetletja, zato sta se v letu 1622³⁷, 25. februarja, sprti gospos-
čini načelno dogovorili, da rešita spor. Lastnika Ravnega polja Ivan Kristijan
Galler z ženo Terezijo Marijo, roj. grofico Breuner, ter Jurij Günter grof Herber-
stein, gospodar Vurberka, so sklenili poravnavo.

Najbolj sporna zadeva je bila pravica ribolova v Loškem toku. Ta rokav ni
imel vode iz Drave, temveč se je napajal z vodo iz različnih izvirkov nad Sv. Mi-
klavžem in pri njem. Ugotovljeno je bilo, da je zemljišče, kjer so izviri, last grofa

³⁶ StLA, Miscellen, fas. 280 spisi iz 1677 – 1680, zajeten konvolut, in fasc. 281 spisi 1662-
1682: kopije obeh v ZAP FKS šk. 53.

³⁷ Ibid, fas. 281, poravnava z dne 25. februarja 1662 med Herbersteinom in Gallerjem zaradi
spornega ribolova.

Gallerja in njegove žene in imata vso pravico izkoriščanja, po lastni presoji brez vmešavanja Vurberka, v vodotoku od izvirov do kmetije Frankovič. V tem delu imata ribolovno pravico tako njuni hlapci in mojstri za vse čase. To določilo bi se lahko spremenilo le v primeru, če bi Drava prebila rokav na začetku in spremenila Loški tok ter ga prestavila proti vurberški strani, kjer je nekoč že bil. Takrat bi imel grof Herberstein pravico do ribolova, čeprav le-te ni imel zapisane v urbarju.

Od Frankovičeve kmetije navzdol, v spodnjem delu Loškega toka, do kraja, kjer se je izlival v Dravo, pa Gallerji ne smejo ribariti, od tam dalje ima ribolovno pravico Herberstein.

Enaki pogoji, kot sta jih sklenila za ribolov, so veljali tudi za lov na bobre. Le da je grof Galler dal Herbersteinu lasten travnik na vurberški strani v zameno, da je lahko lovil bobre na tej strani Drave v vsej dolžini Loškega toka.

Dogovorila sta se tudi, da s peščenimi jezovi, ki nastanejo na Dravi na tej ali oni strani, vsaka gosposka razpolaga samostojno. Herberstein je obljubil, da ne bo podiral jezov na desni strani in ne bo oviral kmetov, če si bodo od tam vozili steljo in les.

Brod, ki je bil v vasi Dogoše, je ostal v lasti gosposčine Ravno polje, kakor je bil od nekdaj. Sami so ga morali zgraditi in zanj dati les, tudi za privez na vurberški strani.

Herberstein si je brezpravno prilastil več imetja, ki je bilo last Ravnega polja. Tako je moral na podlagi pogodbe vrniti podložnika Henrika Kosa, kovača iz Dupleka, 5 volov, ki jih je vzel kmetom gosposčine Ravno polje, in ladjo pri brodu na Dravi. Za vse storjene prekrške je obljubil, da bo na letnem sejmu in cerkvenem žegnanju daroval 20 goldinarjev.

Reka Drava je nenehno spreminjala tok. Kmetje na Dravskem polju so bili odvisni od paše in stelje, ki so jo dobili iz grmičevja in hoste na dravskih prodih, zato so si podložniki grofice Galler gradili jezove, da so prodnati svet zaščitili. V vodnih rokavih, tolmunih in mrtvicah so se zadrževali ribe, bobri in ptice, nad katerimi si je lastil pravico vurberški gospod. Kljub sklenjenemu dogovoru iz leta 1662 je grof Herberstein večkrat organiziral pohod svojih podložnikov in oboroženih hlapcev, ki jih je dodobra ojunail z vinom, da so šli razdret jezove na desno stran Drave.

Herberstein je take pohode pripravil večkrat, pri čemer je kmetom Dravskega polja prizadejal veliko škodo, povzročil ogromno dela in jeze.

S svojimi napadi pa je tudi lastnici grofici Galler prišel preko glave, da je posredno ali neposredno preko svojih oskrbnikov naščuvala že tako razjarjene kmete, da so se uprli grofovi samovolji, saj ni upošteval nobenega opomina ali razsodbe cesarja ali dežele.

Tako se je 31. maja 1677 Günter grof Herberstein, kot že mnogokrat prej, odpravil nad kmete z druge strani Drave. Toda tam ga je čakalo presenečenje. Oboroženi kmetje, ki jih ni mogel ustrahovati in katerih žrtev je postal v spopadu. Kmete so odpeljali v Gradec, kjer se je pričel sodni postopek, ki se je vlekel od junija 1677 vse do leta 1681.³⁸ Herbersteinova vdova je zahtevala najstrožje kazni za obdolžene, ki morajo biti za vzgled in opozorilo drugim, da si kmetje ne bi drznili še kdaj dvigniti roko nad gospodarje.

Če povzamemo pričevanja sedmih obtoženih Gallerjevih podložnikov v sodnem procesu zaradi uboja Güntherja Herbersteina, pričajo le -ta dovolj zgovorno

³⁸ StLA, Miscellen, fas. 280, repertorij spisov v zadevi s procesom umora grofa Herbersteina obsega 30 obsežnih zadev od 1677 - 1678. V njem pa niso navedeni kasnejši spisi od 1679 do 1681.

o dogodku, kmečkem strahu pred gospodo, strahu pred oboroženimi hlapci, kmečki jezi, pa čeprav je bila izzvana na pobudo maščevalne grofice Galler, ki je izrabila svoje podrejene in svoje podložnike.

Zaslišanja, ki so potekala od 21. julija 1677 do 21. marca 1678, je vodil mestni sodnik in župan Gradca Hingerl, v zadevi je zaslišal posamezne obtožence večkrat.

Andrej Zupanič (Suppänitsch), po domače Regal, ki je bil zaslišan že 11. junija 1677,³⁹ je drugič izpovedal, da je v petek ali soboto pred dogodkom oskrbnik⁴⁰ gosposčine Ravno polje Andrej Grafenauer sklical 25 kmetov v grad. Tam jim je povedal, da bo grof Herberstein prišel s svojimi ljudmi podret jez. Zupanič, Štefan Goričer in Miha Tomašin so opozorili oskrbnika, da to ne bo dobro, saj bo grof ustrelil in ubil najmanj 5 ali 6 kmetov. Nato je upravitelj odgovoril: "Butci, kaj je že pet ali šest mrtvih, saj ne bo vseh pobil. Jaz vam bom dal puške in vi se postavite močno v bran, in ko bo grof prišel in pričel streljati, streljajte tudi vi. Dobil sem pismo z ukazom moje gospode iz Gradca." Nato je vseh 25 kmetov dobro pogostil z vinom, dvema vedroma, kar je zneslo 24 četrtink, od česar so bili precej opiti. Nato jih je oborožil s strelnim orožjem in helebardami. Zupaniču je dal puško in dve pištoli in mu jih je tudi sam napolnil. Zupanič se je celo branil in ni želel vzeti orožja, češ da ne bi želel umreti. Oskrbnik pa mu je rekel, da mu prav zato daje tako orožje, da se bo lahko z njim branil. Ostalim 24 je dal helebarde. Tako oborožene sta jih šafarja Ravnega polja in Šentjanža peljala k reki, da preprečijo grofu Herbersteinu, njegovim vojakom in vurburškim podložnikom, da jim razdrejo jez na Dravi blizu vasi Loka. Jez so zgradili podložniki grofa Gallerja, da bi svoje travnike in njive, ki so jih imeli ob reki Dravi, obvarovali pred poplavlami.

Oskrbnika obeh gosposčin sta za pet vasi poslala 50 helebard in 2 vedri vina. Šafarja sta orožje razdelila med svoje ljudi, ki so bili slabo oboroženi, pa tudi z vinom nista skoparila.

Ob jezu se je zbralo nad sto kmetov iz Starš in sosednjih vasi. Prijahal je grof Günter s krdelom oboroženih ljudi in zavpil: "Kaj delate tukaj, bestije, izgnite!" Dva kmeta iz Šikol, ki sta stala spredaj, sta mu odgovorila, da stojita tukaj, da bosta branila zemljo svojega gospodarja in da ne smeta oditi. Grof je dvakrat ustrelil v množico, vendar ni nikogar zadel. Prestrašeni kmetje so se razbežali in poskrili v grmovje. Šafarja, dva lovca, sodni sluga in grajski kovač so iz grmovja kmete topli in vpili na njih, da se ne smejo ustrašiti, temveč naj se branijo. Nato so kmetje ponovno navalili. Prišlo je do medsebojnega prerekanja in vpitja, ki ga je prekinil grof s tem, da je dvakrat ustrelil v množico in ubil Kurnika (Gurniga). Kmetje so pričeli v grofa metati kamenje in se boriti s kmečkim orodjem in orožjem.

Obtoženi je bil z ostalimi kmeti ob jezu, ko ga je eden izmed grofovih vojakov s karabinarjem udaril po glavi, kar ga je razvezilo in je s sabljo udaril vojaka. Grof je napolnil orožje s tremi naboji in stekel nekoliko v stran, kmetje so ga dobili in potokli. Sam sicer ni bil zraven in ni videl, kateri izmed kmetov je grofa prebodel s helebardo, drugi so trdili, da ga je Jurij Kreusl,⁴¹ ki je tudi priznal, da je grofu zasadił kmečke vile v glavo, ostali pa so ga nato s sekirami pobili do smrti.

³⁹ StLA, Miscellen, fas. 280, 12 strani obsegajoča izjava Andreja Zupaniča - Regala z dne 11. junija 1677.

⁴⁰ Šafar - Schaffer je zastarel izraz za oskrbnika, v zapisniku najdemo tudi izraz Pflieger. Verwalter - upravitelj je bil druga oseba.

⁴¹ Zapisnikar je prečrtal ime Kreusl in je ob strani napisal ime Teucher.

Zupanič ni streljal in je pištoli odnesel v grad ter ju še napolnjeni vrnil ženi oskrbnika. Ko je upravitelj slišal za grofovo smrt, je nemudoma odjahal in ni čakal na kmete. Grajska hišna pa je kmetom dala kruha in vina.

Zupanič je bil žalosten in je šel domov k ženi. Izjavil je tudi, da ni slišal, da bi grof moledoval in prosil za življenje.

Grof Herberstein je že prej nekajkrat napadel ljudi, ki so delali obrambni jez, in nanje celo streljal. Nekoč je prišel ponoči s svojimi konjeniki na to stran Drave in z jahanjem po žitnih poljih kmetom iz Starš in drugih vasi povzročil veliko škodo.

Jurij Kreusl

“Šafar mi je dal helebardo in mi rekel, da se lahko branim, saj je sprejel pismo iz Gradca, da se smemo proti grofu braniti, če nam bo delal silo.”

Ko je grof ubil in smrtno ranil dva kmeta, so kmetje pričeli metati kamenje in se boriti s palicami ter loviti grofa, ki je pričel bežati. Regal je v boju s sabljo usekal nekega grofovega vojaka. Z vilami je grofa prvi sunil Andrej Regal in tako grof ni mogel več na konja, drugi pa so ga pobili do smrti. Tudi sam je v tem splošnem pretepu grofa udaril s helebardo v trebuh. Vsega je kriv šafar, ki je kmetom ukazal, naj se branijo in potolčejo grofa.

V času, ko je grof prihajal s konjeniki k jezu in jih nadrl: “Barabe, kaj delate tukaj?”, so kmetje na to odgovorili le to: “Gnadjivi gospod, nič drugega, kakor to, da moramo braniti zemljo našega gospoda.” Ko je grof uvidel, da se bomo branili, je s tremi strelji ubil nekega starega možakarja ter smrtno ranil še drugega. V tem času, ko si je polnil orožje, pa so kmetje močno udarili s kamenjem, kmečkim orodjem in orožjem, ga ujeli in ubili.

V tem letu so grofa že trikrat odgnali od jezu. Zadnjič se je zatekel v Gallerjevo pristavo, do koder so ga podili kmetje in streljali za njim. Najbrž bi tudi tokrat ubežal jeznim kmetom, vendar je tokrat šafar kmetom dal natančno navodilo, da se morajo boriti.

Že po prvem strelu so se kmetje želeli umakniti, vendar je oskrbnik jasno zapovedal, naj se branijo. Šafar je na začetku vsem kmetom povedal, da je oskrbnik dobil iz Gradca pismo, v katerem je jasno, naj grofa ubijejo. Sicer pa je oskrbnik šafarju svetoval, naj po uboju ne hodi več na grad, temveč naj se umakne na varno. Po uboju je Kreusl dobil še dvakrat vino. Z Regalom pa po bitki še ni govoril.

Izjave drugih zaslišanih so podobne. Iz posameznih navajamo le tiste dele, ki se razlikujejo od prejšnjih dveh.

Jurij, sin Jakoba Teutscherja iz Loke, je stanoval poleg jezu.

Prvič mu je šafar ukazal v soboto, da mora poslati sina na stražo, kar je storil. V nedeljo na sv. Jurija je bil pri maši, po njej ga je šafar poiskal na njivi in mu ukazal, da mora priti branit jez. Oporekal mu je, češ da ima v neposredni bližini grofa svoj vinograd in se boji, da bo grof vso jezo stresel nanj. Na zagotovilo šafarja, da je oskrbnik dobil pismo s pečatom iz Gradca, je popustil in se udeležil boja. “S sosedom sem se skril v grmovje, ko pa so nas šafar, sodni sluga in drugi s tepežem izgnali iz grmovja, je bil grof že mrtev. Šafar pa je tako kričal na nas, da ga moramo prav vsi udariti, da bi bili vsi enako krivi. Nato sem že mrtvega grofa zabodel z vilami. Prvi je udaril Regal. Sodni sluga je mrtvem grofu vzel sabljo in pas, nakar jo je na zahtevo šafarja vrnil.”

Martin Rechberger je izpovedal zgodbo dokaj realno. Ko jih je grof nadrl, je Rechberger prav tako ponovil izraz “bestije“, s katerim jih je grof ozmerjal. Sam je še živemu grofu s palico zadal udarec preko hrbta.

Nikolaj Metličar je povedal, da sam ni šel v grad, temveč se je na jez odpravil od doma na ukaz šafarja, ki je baje izjavil, da je prejel oskrbnik iz Gradca pismo, da smejo grofa, če pride k jezu, ubiti. Izjavil je, da je grofu na njegovo kri-

čanje kmet Matic Kreiner odgovoril tisti stavek: "Gnadjivi gospod, mi svojemu milostljivemu zemljiškemu gospodu branimo njegovo zemljo." Grof je zatulil, naj zginе, in ko je Martin odgovoril, da ne gre nikamor, je grof ustrelil v množico. Vsi so se vrgli na tla in zbežali v grmovje. Šafar in sodni sluga, predstavnika gosposčine, sta od zadaj iz grmovja priganjala boječe kmete v spopad. Tudi ni slišal, da bi bil grof vpil in prosil za življenje.

Po uboju so dali kmetje potek dogodkov zapisati, vendar jim je grofica Galler ta zapisnik odvzela.

Arne Planšek, sodni sluga grofice Galler, je izjavil, da je dobil v soboto, dva dni pred ubojem grofa, od šafarja ukaz, naj odide k jezu. Ukazano mu je bilo, če pride grof, se morajo vsi hrabro braniti in grofa ubiti. Sicer mu je šafar zagotovil, da je oskrbnik dobil pisno naročilo gosposke. Tako je v spopadu ob prvem grofovem strelu na ukaz šafarja in drugih grajskih kmete priganjal k boju, vendar jih sam ni tepel. Grof bi se bil najbrž pred podivjano množico rešil, če ga ne bi bil Regal udaril s sabljo in grof ni več mogel zajahati konja. Do grofa je prišel, ko je bil ta že mrtev.

Na kraju spopada je bila tudi vreča, v kateri sta bila daljnogled,⁴² zavit v cunjо, in zvita zažigalna vrvica, ki ju je sicer vzel, vendar ju je na zahtevo šafarja vrnil. Vrečo je vzel vurberški ribič. Sicer do vsega tega ne bi bilo prišlo, če oskrbnik ne bi bil kmetom zagrozil s kaznijo 3 dukatov, če ne bodo šli branit jezu.

Kot zadnji je bil v prvem krogu zaslišán še **Luka Šof** (Schoff), ki je izjavil enako kot ostali, le da je pripomnil, da v boju sam ni imel orožja, temveč le paličco.

6. avgusta je bil zaslišán oskrbnik grofice Galler, **Andrej Grafenauer**⁴³. Postavili so mu enajst vprašanj.

1. Na vprašanje, ali je res kmetom zagrozil s 3 dukati kazni, če ne pridejo branit jezu, je odgovoril, da je šafarju naročil, naj kmetje ostanejo doma, da ne bo škode. O kaki kazni ni bilo nikoli govora.

2. Ukaz, naj pošlje kmete k jezu in naj se ti krepko postavijo v bran, je dobil od grofice Galler.

3. Zanimal je izjave o pismih iz Gradca. O teh ni nič govoril, navodilo, da se naj na vse načine branijo, je prišlo od gospodarice.

4. Šafar mu je prišel v ponedeljek zjutraj med šesto in sedmo uro sporočit, da se onstran Drave zbirajo vurberški podložniki, da bodo porušili jez. Odgovoril mu je, da je grofu poslal sporočilo, da mu grozi kazen 500 zlatih dukatov, če bo podrl jez. Šafar mu je sporočil, da so kmetje nejevoljni, ker nikoli ne dobijo pijače, vurberški kmetje baje vedno dobijo pijačo. Zato je naročil kletarju, da naj dobi vsak podložnik eno merico vina letnik 1675.

Sam se ni več zanimal, koliko vina je popil kateri kmet, spomni se, da jih je prišlo na grad okrog 17 ali 19.

5. Orožje je poslal kmetom po naročilu gospodarice, da bi se mogli braniti.

6. Grof je že večkrat večkrat s svojimi ljudmi porušil jez. 17. maja je poslal svoje ljudi, da porušijo jez, ki so ga imenovali Loški. 19. je nato prijezdil in s svojimi hlapci razrušil del jezu. Oskrbnik je prišel na jez in je komaj pomiril razjarjene Gallerjeve podložnike, da se niso uprli. 24. je ponovno poslal svoje hlapce, ti še niso uspeli razrušiti jezu.

⁴² Perspective, daljnogled. Sommer, J.G.: Neuste wort-und sacherklärendes Verteutschungswörterbuch. mit einer Erkarung auch der weniger bekannten Kunstworter und andern Ausdrücke der teutschen Sprache, Prag 1819.

⁴³ StLA, Miscellen, fas, 280, zaslišanje upravitelja Andreja Grafenauerja z dne 15. juni 1677.

7. Tudi usodnega dne, 31. maja 1677, je prišel grof k jezui z istim namenom. Zapletel se je v prepir in spopad s kmeti in bil ubit. Sam ni bil prisoten in o samem uboju ne more izjaviti nič podrobnega.

8. Regalu je puško dal, dve pištoli pa si je najbrž vzel sam iz njegove sobe, ko je bil dopoldne pri njem na obisku oskrbnik gosposčine Vurberk. In to je bil razlog, da tudi sam ni šel na jez.

9. Na vprašanje, ali je nameraval Regala poslati kot svojega zastopnika, je izjavil, da ne, saj je Regal odšel z vsemi ostalimi kmeti na jez.

10. Na vprašanje, zakaj je po uboju pobegnil, je odgovoril, da je želel v Gradec odnesti sporočilo o uboju in obvestiti svoje gospodarje. Vendar ni prišel dalje kot do Maribora, saj je spotoma padel s konja in se poškodoval. V Mariboru je poslal hišnika Gallerjeve hiše s sporočilom naprej v Gradec. Ni nameraval pobegniti, saj se ne čuti krivega.

Regal je zanikal, da bi dal pobudo ali ukaz, naj kmetje ubijejo grofa. Pač pa mu je to ukazala gospodarica Marija grofica Galler, ker se grof Herberstein ni menil za noben ukaz, pa naj je bil ta cesarjev ali deželni, ki mu je prepovedoval podreti jez. Ukazano mu je bilo, naj se on in podložniki krepko upirajo.

Matija Golob je med ostalim na zaslišanju izjavil, da je po uboju odšel v grad poročat oskrbniku. Ta je bil prestrašen in je takoj odjahal v Maribor.

15. avgusta 1677 so drugič zaslišali vse kmete glede na nasprotujoče si oskrbnikove in izjave obdolžencev. Tudi na kasnejših zaslišanjih, 25. avgusta, 27. avgusta ter 13. septembra 1677, so si izjave kmetov in oskrbnika bile v nasprotju. Arne Planšek, sodni sluga, je ponovno izjavil, da je slišal, kako je šafar govoril o pismu iz Gradca. Oskrbnik je vse to zanikal. Kreusl je izjavil, da mu je oskrbnik rekel: "Tepite jih!" Oskrbnik je zanikal tudi to, da bi uporabil te besede, temveč da je naročil: "Tepite ih prozh!"

Decembra 1677⁴⁴ je bilo o zadevi sestavljeno poročilo za notranjeavstrijsko vlado. Pripravili so ga župan, sodnik in svetovalci mesta Gradec. Graško mestno sodišče je bilo določeno za preiskavo in tam so zaprli tudi obtožence. Poročilo navaja, da so zaprli Gallerjevega upravitelja Janeza Andreja Graffenauerja, ki ga je obtožnica bremenila, da je svojim podrejenim dajal lažne podatke o ukazu, ki bi ga naj bil dobil iz deželne oblasti, da lahko v primeru obrambe pred Herbersteinom tega tudi ubijejo. Vsi ostali obtoženci se sklicujejo na ravnanje glede na izdan ukaz in zagotovila upravitelja o pisnem dekretu iz dežele. Upravitelj te izpovedi zanika. V Gradcu so vsi obtoženi in se jih bo še nadalje zaslišalo.

Poročilo mestnega sodišča v Gradcu z dne 8. julija 1678⁴⁵ navaja, da je vseh sedem obtoženih v zaporu, da je bil šafar Matija Golob s Koroške v Gradec priveden in zaslišan, pri čemer je potrdil, da je grof Herberstein podrl jez, poteptal njihova polja in tako dal Gallerjevim podložnikom sam povod za revolt in upor. Poročilo omenja, da so Gallerjevi podložniki morali braniti jez na ukaz grofice.

Obdolženci so se leta 1678⁴⁶ s prošnjo obrnili na cesarja, naj ustavi name-ravano torturo, saj vsi obsojeni prestajajo hudo kazen že leto in dan, vkovani v železne okove, nemilostno izpostavljeni mrazu, vročini in lakoti, pomanjkanju, ušem in drugim zajedalcem. Takoj po prijettju so jih mučili, čeprav so dejanje uboja z obžalovanjem priznali, saj so dejanje storili v silobranu. Če jih bodo še dalje mučili ter jim pri tem polomili ude, bodo kasneje nezmožni opravljati delo na svojih kmetijah in zaslužiti denar za plačevanje davkov.

⁴⁴ StLA, Miscellen, fas, 280, poročilo mestnega sodišča Gradec z dne 1. decembra 1677.

⁴⁵ StLa, Miscellen, fas, 280, poročilo mestnega sodišča v Gradcu z dne 8. julija 1678.

⁴⁶ Ibidem, vloga cesarju z dne 16. julija 1678.

Septembra 1678⁴⁷ so zaslišali Jerneja Janežiča, konjskega hlapca ubitega grofa Herbersteina, ki je izpovedal, da je grof Herberstein s 60 oboroženimi možmi šel podret Gallerjevim podložnikom jez, ker jih je zasačil, kako ribarijo v Loškem toku in imajo polne mreže rib. Na vprašanje, ali ima pravico ribolova grof ali Gallerica, je odgovoril, da lahko grof lovi v Dravi le takrat, ko Drava teče v Loški rokav, in da je to bilo tako, saj sicer ne bi bili mogli z ladjo zapluti v Loški tok. Seveda je grof podložnike ozmerjal, nakar so pričeli ti metati kamenje vanj in v njegove ljudi, tako da je moral pobegniti.

1679⁴⁸ še vedno ni bilo uradne sodbe in deželno sodišče je v poročilu cesarju zapisalo, da je za veliko zamudo kriv mestni sodnik, ki ni pravilno izvedel zaslišanj in ni takoj ukrepal proti prvoobtoženemu Regalu, ki je s svojimi različnimi izjavami obremenil Gallerjevega oskrbnika, češ da mu je ta naročil ubijati, zato so Regala ob drugem izpraševanju podvrgli mučenju. Sicer je navedenih še kup nepravilnosti v postopku, da pa bo zadeva sedaj rešena, ko so zadevo prevzeli v svoje roke.

Graški mestni sodnik je avgusta 1679⁴⁹ poročal deželni vladi o stanju šestih zapornikov, ki so zaprti na rotovžu vsi skupaj v majhni celici v nemogočih razmerah, kjer je vročina in jih bodo požrle uši. Ločiti jih ni mogoče, saj nimajo prostora. Mala celica pa ni predvidena za tako dolg zapor, zato so zaporniki v nevarnosti, da bodo pomrli. Miklavž Megličar, ki pri uboju Herbersteina ni nič naredil, saj še orožja ni imel, je v slabem stanju. Na nogi se mu je naredil absces, velik kot otroška glava, in ga je moral ranocelnik operirati. S tako nogo bo zaradi smradu okužil še druge in bo v zaporu najbrž umrl. Pri tem ima doma ženo in otroka, zato je sodnik prosil, naj ga nemudoma izpustijo.

Celotna zadeva je baronici Galler povzročala velike stroške. Decembra 1679⁵⁰ je vložila pritožbo deželnemu namestniku, da so obtoženci že tri leta v zaporu, naj jih poslej vzdržuje in zanje plačuje grofica Herberstein, saj jih ona več ne bo, ker jih ni dolžna. Že marca⁵¹ istega leta je baronica Galler prosila, da bi nekatere obsojence izpustili iz ječe na mestnem magistratu v Gradcu, kar pa ji ni bilo ugodeno.

Vdova grofica Marija Herberstein je na Galleričine pritožbe leta 1680⁵² napisala pismo cesarju o zadevi petih podložnikov, ki so zaprti v Gradcu. Zgrožena je nad Gallerjevo, ki ji očita brezbožnost in se obnaša, kakor da pri tem ne bi nosila sama velikega dela krivde za umor njenega moža. Znano je, da Herbersteinka nima tako bogaboječih podložnikov, kakršni so bili Gallerjevi, razen šafarja, ki pa mu kljub vsemu daje redno tedensko plačo, ki jo sproti zaigra ali zapije. Zato zahteva, da ostane kazen za storilce stroga, predvsem ker gre za uboj plemiča.

Marca 1680⁵³ so deželni stanovi poročali cesarju o zapornikih v Gradcu. Dva so odpustili, čeprav proces še ni bil zaključen, za visoko kavcijo. Stanovi so predložili, naj z računom za zapornike obremenijo baronico Galler, ker gre za njene podložnike. Sicer pa sta v zaporu še dva in najbolje bi bilo tudi ta dva za visoko kavcijo izpustiti.

⁴⁷ Ibidem, zapisnik o zaslišanju Jerneja Janežiča z dne 17. septembra 1678

⁴⁸ Ibidem, poročilo deželskega sodišča cesarju z dne 4. julija 1679.

⁴⁹ Ibidem, poročilo graškega mestnega sodnika o stanju Megličarja v zaporu, 5. avgust 1679.

⁵⁰ Ibidem, pritožba grofice Galler, 19. december 1679.

⁵¹ Ibidem, prošnja vdove Galler za izpustitev nekaterih zapornikov z dne 21. marca 1679.

⁵² Ibidem, pismo grofice Herberstein, 10. januar 1680.

⁵³ Ibidem, poročilo deželnih stanov cesarju o zaprtih podložnikih, 2. marec 1680.

Usoda zadnjih dveh, ki sta morala ostati zaprta do konca procesa, je bila zapečatenena z dvorno resolucijo, izdano 14. junija 1680⁵⁴.

Marca leta 1681⁵⁵ so proces pripeljali h kraju in na 116 straneh dolgem zapisniku zapisali končne izjave in predlagali kazni za dva preostala v zaporu.

Usoda zaprtih obtožencev

Andrej Zupanič - Regal je poleti leta 1680 v ječi umrl za kugo.

Ostali so bili izpuščeni. Kreusl in oskrbnik Golob sta ostala v zaporu do konca procesa. Leta 1682⁵⁶ je bila obema s cesarskim odlokom potrjena kazen.

Kreusl je moral biti tri ure izpostavljen na prangerju, okrog vratu pa so mu morali obesiti "lapis infamiae", nato naj ga za vedno izženejo iz dežele Štajerske. Golob je bil obsojen na tri mesece prisilnega dela na javnih delih, okovan v železo, v Gradcu ali kje drugje. Uporna baronica Galler je na cesarski ukaz odgovorila junija 1682⁵⁷, da v okviru domačega sodišča kazni ni mogoče izvršiti, saj v Ptujju in okolici razsaja kuga. Kasneje so sklenili, da bodo kazen opravili v Gradcu.

Zadeva, ki se je vlekla petnajst let, daje podobo sodnega sistema 17. stoletja. Kljub temu da je šlo za uboj plemiča, sodišče obdolžencev ni obsodilo na smrt, kar bi sicer pričakovali. Zavlačevanje zadeve na nižjestopenjskem mestnem sodišču in kasnejši prenos na deželno sodišče ter prepiri med vdovama Galler in Herberstein so zadevi odvzeli ostrino in smisel kazni. Zadnja skrb oblasti so bili prizadeti kmetje, ki so po mučenjih in zaslišanjih leta čakali na odločitev sodnih oblasti, in najbrž tudi skrb mestnega sodnika v Gradcu ni veljala toliko zapornikom, kolikor se jih je želel po mnogih letih končno iznebiti.

Marija Hernja Masten

KUNGOTA UND RAVNO POLJE

Zusammenfassung

Sv. Kungota wird in den schriftlichen Quellen erstmals im Jahre 1328 erwähnt. Ältere Quellen nennen das Jahr 1443 als erste Erwähnung. Die Grundherrschaft Ravno polje nennt sich im Urbarnum des Landgerichts Zbelovo, obwohl schon im Jahre 1265 auf der rechten Seite der Drau die Meierei der Herrschaft Virberk, aus der sich Ravno polje entwickelte, urkundlich belegt ist. Schon zu Zeiten der Studenbergs hatte die Grundherrschaft ein Landesgericht mit dem Recht auf Blutgericht. Im Jahre 1670 ließ Graf Galler das neue Burggebäude Ravno polje errichten. Die Grafen Sauer waren am längsten Burgherren (1681 - 1802). In den Jahren 1786 bis 1820 gehörte der Besitz Franc Blagatinšek von Kaiserfeld. Graf Josef Herberstein - Proskan kaufte den Großgrundbesitz im Jahre 1917, der durch die Agrarreform im Jahre 1932 wesentlich verkleinert wurde, einen Teil des Besitzes bekam der Buchführer Josip Muzek als Abfindung. Nach dem Zweiten Weltkrieg ging das Gut an das Ptujer Kombinat über, das Gebäude blieb aber im Besitz der Familie Muzek. Bis zum Jahre 1917 war der Besitz ein Teil der Herrschaft Ravno polje Šentjanž, im Jahre

⁵⁴ Ibidem, cesarska resolucija z dne 14. junija 1680.

⁵⁵ StLA, Miscellen, fasc. 281, 116 strani obsegajoč zapisnik procesa z dne 28. marec 1681.

⁵⁶ Ibidem, cesarski ukaz baronici Galler o izvršitvi kazni nad obojencema, 27. maj 1682.

⁵⁷ Ibidem, odgovor baronice Galler, junij 1682.

1917 erwarb ihn der Bürgermeister von Ptuj Josef Ornič, danach gehörte er bis zum Jahre 1945 den Erben und wurde später Staatseigentum.

Nach der Hauszählung im Jahre 1754 hatte der Bezirk Ravno polje 373 Untertanenhäuser in 28 Orten nördlich und südlich der Drau. Angeführt sind nur die Namen der Untertanen für das Dorf in Dravska polje, obwohl zur Grundherrschaft auch der Markt Ptujška gora gehörte. Die Grundherrschaft hatte ein Gericht und den Gerichtsstand über die Untertanen und das Recht auf niedere Jagd. Sie war mit 92.573 Gulden besteuert, Ravno polje und Vurberk waren Grundherrschaften, Nachbarn am linken und rechten Ufer der Drau, die im ständigen Streit um die Fischereiberechtigung in der Drau waren. Im Jahre 1677 hetzten sie die Bauern von Ravno polje auf, mit den Einwohnern von Vurberk abzurechnen, wobei der verhasste Graf Georg Günther Herberstein getötet wurde. Der Prozess bei Gericht dauerte 15 Jahre, die meisten Verdächtigen wurden freigelassen. Andrej Zupanič Regal ist im Jahre 1680 im Kerker an der Pest verstorben. Kreusl und Golob blieben bis zum Endes des Prozesses in Gefangenschaft. Kreusl musste drei Stunden am Pranger stehen, um den Hals band man ihm einen Schmähbrieff und vertrieb ihn aus dem Land. Obwohl es sich um die Tötung eines Adligen handelte, ging der Prozess nicht so aus, wie man sich gewünscht hatte und war nach 15 Jahren nur noch eine Belastung für die Gerichtsorgane.

Lilla Cilli Schloss Ebensfeld 23. 12. 90
 Pappier haben wir die bei Pottau.
 Das kann da kommen und so soll
 auf Pappier sein. Ich habe da
 mit die Pappier. Ich habe
 an dem. Ich habe da.
 Ich habe da. Ich habe da.
 Ich habe da. Ich habe da.
 Ich habe da. Ich habe da.
 Ich habe da. Ich habe da.
 Ich habe da. Ich habe da.

KARTA SPORNE POSESTI OB DRAVI MED GOSPOŠČINO RAVNO POLJE IN VURBERK IZ LETA 1690

Sašo Radovanovič*

UDK 912:347.236(497.4-18)"1690"

RADOVANOVIČ Sašo: Karta sporne posesti ob Dravi med gospoščino Ravno polje in Vurberk iz leta 1690. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 61-67, 2 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Spori med gospoščinama Ravno polje in Vurberk so nastajali predvsem zaradi jezov in ribolova na Dravi, ki je razmejevala obe gospoščini. Žrtev teh sporov je leta 1677 postal tudi grof Jurij Günther Herberstein. Tudi s karto spornega ozemlja, ki jo je leta 1690 izrisal Janez Jurij Flexner, in je ena najstarejših upodobitev Dravskega polja, spori med gospoščinama dokončno še vedno niso bili rešeni.

UDC 912:347.236(497.4-18)"1690"

RADOVANOVIČ Sašo: The map from 1690 of the disputed Estate along the Drava between the Feudal Estates Ravno Polje and Vurberk. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 61-67, 2 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

Disputes between the feudal estates Ravno Polje and Vurberk came about primarily due to dams and fishing, which delimited the two estates. In 1677, the count Jurij Günther Herberstein fell victim of the dispute. By the map of the disputed area, which was drafted by Janez Jurij Flexner, disputes between the two feudal estates were not resolved definitely.

Stare zamere in poravnava 1622

Spor med gospoščinama Ravno polje in Vurberk okoli jezov in ribolova na reki Dravi leta 1690 se je vlekel celo drugo polovico 17. stoletja. Verjetno bi bil

---

* Sašo Radovanovič, kustos zgodovinar, Pokrajinski muzej Maribor, SI - 2000 Maribor.

to le eden izmed mnogih sporov med gosposčinami v tistem času, če ne bi kot lastnici nastopali dve močni in vplivni štajerski plemiški družini Herbersteini in Gallerji. Zato sta leta 1662 baron Ivan Kristijan Galler, gospod v Ravnem polju in Šentjanžu na Dravskem polju, v imenu svoje žene Terezije Marije, rojene Breuner, in grof Jurij Günter Herberstein, gospod na Vurberku, sklenila, da zaradi raznih sporov, ki sta jih deloma podedovala od prejšnjih lastnikov in ki so v 60. letih 17. stoletja prerasli v množične tožbe, dosežeta dogovor o medsebojni poravnav, s čimer naj bi preprečila nadaljnje sovražnosti med gosposčinama in njihovo nadaljnjo eskalacijo. Največjo pozornost sta posvetila ribolovnim pravicam ob reki Dravi, saj je večina sporov izhaja iz ribolovnih pravic v Loškem potoku, pritoku reke Drave blizu vasi Starše. Ker v tistem času potok ni več dobival vode iz reke Drave, temveč le iz izvirov v Sv. Miklavžu, in ker je tekkel v celoti po svetu, ki je pripadal ženi barona Gallerja, sta sklenila, da gospostvo Šentjanž dobi za vse večne čase in brez vmešavanja gosposčine Vurberk pravico do svobodnega in neomejenega ribolova v Loškem potoku od izvira pa vse do Frankovičeve hiše. Zelo pomemben je dodatek, nekakšna omejitev tega sklepa, ki je bil najverjetneje vzrok za tragedijo leta 1677.

Loški potok je некоč večino ali večji del vode dobival iz reke Drave. Ker pa se je sčasoma ta rokav reke Drave zasul s prodom in peskom, so bili v tem času edini vir vode izviri v Miklavžu. Dodatek k pogodbi je določal, da če bo Loški potok večino vode ponovno dobival kot podaljšek rokava reke Drave, bo ribolovno pravico na celotnem potoku ponovno dobila gosposčina Vurberk. V tem primeru gosposčina Ravno polje ne bi imela več pravice ribolova od izvira do Frankovičeve hiše. Poleg te najbolj sporne točke so se dogovorili še o lovljenju bobrov. Čeprav je le-to po navadi spadalo k običajnemu ribolovu, se je moral baron Galler temu odpovedati, in to na obeh straneh reke Drave kot tudi na delu potoka, kjer mu je tudi po tej poravnavi pripadala ribolovna pravica v korist grofa Herbersteina. Ta mu je v zameno dal zemljišče tik ob njegovem travniku na vurberški strani, ki je bilo prosto vseh dajatev in služnosti. Dosegli so tudi dogovor okoli spornega dogoškega broda. Grof Herberstein je priznal, da ima gosposčina Ravno polje pri Dogošah pravico do lastnega broda, s katerim lahko kot do tedaj neovirano prevažajo seno in les z ene na drugo stran. Hkrati pa so uporabo broda dovolili tudi grofu Herbersteinu in njegovim služabnikom. Dogovorili so se tudi, da otoki, ki so bili do tedaj služni enemu ali drugemu gospostvu, to ostanejo tudi naprej. Otoki, ki pa naj bi šele nastali (zaradi spreminjanja toka reke Drave), pa bosta lahko uporabljali obe strani hkrati prosto in brez omejitev, vendar le za potrebe svojega gospostva. Grof Galler, ki se je odpovedal lovu na bobre, se je tudi zavezal, da bo v primeru, ko bo na takšnem novem otoku dal sekati drva ali kositi travo, o tem predhodno obvestil gosposčino Vurberk, da bodo lahko pred tem polovili bobre, ki bi jih hrup drvarjenja in košnje pregнал z otoka.

Vsi ti spori so dosegli vrhunec z zaplembami lastnine ene in druge strani. In tudi to so rešili v tej poravnavi. Baron Galler se je tako obvezal, da bo vurberškemu podložniku iz Spodnjega Dupleka, ki mu je odvzel konja, le-tega povrnil ali pa mu izplačal odškodnino. Prav tako je obljubil, da bo poravnal škodo za šest volov, ki so jih njegovi podložniki odvzeli grofu Herbersteinu. Hkrati pa je baron Galler zahteval, da mu grof Herberstein ne le vrne zaplenjeni brod (najverjetneje dogoški), temveč mu izplača tudi odškodnino. Grof Herberstein je obljubil, da bo na njihovem letnem sejmu grofici Gallerjevi dal za proščenje najmanj 20 goldinarjev.

Na koncu je baron Galler predlagal, da obe strani opustita že vložene in tudi šele nameravane tožbe na sodiščih. To naj bi bila podlaga za mirno in sosedsko sožitje. Oba sta kot predstavnika svojih gosposčin lastnoročno podpisala to po-

ravnalno listino in jo pečatila. Kot priče so bili baron grof E. F. Herberstein, Ivan Ferdinand Herberstein in baron Ivan Sebastijan Schäzl.¹

Poravnava, ki sta jo dosegla baron Galler in grof Herberstein, pa je pomenila le začasno zatišje. Spori okoli ribolova, še posebej na pritokih reke Drave, so se nadaljevali še posebej po smrti barona Gallerja in svoj višek dosegli sredi sedemdesetih let 17. stoletja. Tedaj je grof Herberstein večkrat nasilno vdrl na posestvo Šentjanž in kar nekajkrat dal porušiti jez na Loškem potoku. Vrhunec vsega pa se je zgodil 31. maja 1677, ko so kmetje iz vasi Loka, Rošnja in Starše v spopadu ob jezu na Loškem potoku ubili Jurija Günterja Herbersteina. Po dolgotrajnih sodnih postopkih, ki so trajali vse tja do leta 1683, je bilo pričakovati, da se bodo uredila tudi nasprotja med gospostvoma Vurberk in Ravno polje glede ribolova in postavljanja jezov na reki Dravi. Vendar to ni bilo tako.

Kljub temu da je gospoščino Ravno polje leta 1681 kupil grof Erazem Sauer, so se spori nadaljevali. Verjetno poučeni z izkušnjo iz leta 1677 so v Gradcu po številnih medsebojnih obtožbah med grofom Sauerjem in groficom Herberstein sklenili, da zaradi preprečitve ponovnega krvavega spopada pošljejo komisarja, ki si bo pritožbe ogledal na kraju samem in nato podal poročilo ter predlog za razrešitev tega že predolgo trajajočega spora. Zanimivo je, da je bil za komisarja določen grof Maksimilijan Galler. Ta si je leta 1689 ogledal sporne kraje ob reki Dravi in tajnemu svetu in deželnemu glavarju Štajerske podal poročilo in predlog rešitve spora med gospoščino Vurberk in Šentjanž.

Poročilo o ogledu leta 1690

“Spoštovani gospod deželni glavar na Štajerskem. Gospa grofica Herberstein, vdova in uživalka gospoščine Vurberk je pri vas vložila pritožbo proti gospodu grofu Sauerju in vas prosila, da mu ukažete, da odstrani jez, ki ga je dal narediti čez rokov potoka Kaniže (pritok Drave pri Staršah). Nato smo zahtevali od grofa Sauerja o tem poročilo. V njem navaja, da je moral postaviti ta jez, da bi zavaroval zemljo svojih podložnikov (pred vodo). Se je pa pripravljen podrediti v vseh spornih točkah v zadevi tega jez in ostalih spornih jezov uradni ogledni komisiji. Zato prosi njegovo ekscelenco, da pošlje komisarja, ki bo z inženirjem Passauerjem ter z mojstrom za jezove in tesarskim mojstrom opravil ogled spornih območij, ki jih bo nato inženir Passauer izrisal. Na podlagi ogleda in načrta bo komisar pripravil izhodišča za višjo komisijo, pred katero se bosta obe strani v vseh spornih točkah soočili. 14. aprila 1689 me je deželni glavar postavil kot vodjo te komisije z nalogo, da na kraju samem opravim ogled ter nato na podlagi tega načrta inženirja Passauerja in pripomb gospe grofice Herberstein kot uživalk lastnine njene hčerke pripravim in vam podam poročilo.

Tako sem 22. avgusta predlagal sestanek, toda zaradi bolezni gospoda Passauerja ga nismo mogli izvesti. Medtem se je gospod grof Sauer pritožil nad novim jezom, ki ga je dala na Dravi zgraditi grofica Herberstein z zahtevo, da se ta, njemu zelo škodljivi jez takoj odstrani, ter mi ob tem predlagal, da poleg starih sporov temu dodam še ta novi jez, da si ga ogledam in da ob prihodu omenjene komisije, ki si bo ogledala sporna mesta, zaslišijo še podložnike, ki o spornih stvareh največ vedo. Ker mi je deželni glavar 13. avgusta v dekretu naložil, da naj strankam v sporu čim bolj ustrezem, sem si nameraval 6. oktobra ogledati

¹ Štajerski deželni arhiv (Steiermärkisches Landesarchiv Graz), Miscellen K 281 in Landschaftliches Archiv- Antiquum VII. Sch. 76.

stanje, kar pa smo morali zaradi narasle Drave opustiti. Končno sem 13. oktobra odredil sestanek za ogled, ki pa se ga gospod Pasasauer zaradi močnega protina ponovno ni mogel udeležiti. Da se stvar ne bi še dlje odlagala, sem se odločil, da mi bo načrt izrisal dvorni in vojni tesarški mojster Janez Jurij Flexner, pri ogledu pa bo navzoč tudi kameralni mojster za jezove Jurij Ehartins. Tako smo 12. oktobra prispeli v Maribor in se naslednjega dne, 13. oktobra, ustavili približno miljo pod Mariborom, kjer se konča ribolovno področje gosposčine Ravno polje in začne vurberško ribolovno območje. Ogledali smo si obe strani reke, tudi področja, ki so sporna, med Ravnim poljem in Vurberkom. Ogled smo končali šele naslednjega dne.

Ko smo ob vodi videli mejni kamen, sta oba upravnika (grofic Herberstein) pristala, da se mejni kamen (**številka 1**), ki je tukaj stal dvajset in več let in je bil pred kratkim podrt, ponovno postavi na staro mesto. S tem se je strinjal tudi grof Sauer, toda s pogojem, da postavitve mejnega kamna ne prejudicira meja njegove posesti. Nato smo si ogledali mesto, kjer naj bi mejni kamen na novo postavili. Ob tem nas je gospod grof Sauer prosil, da bi si ogledali še določeno mesto (**številka 6**), kjer namerava za zaščito posesti svojih podložnikov postaviti nov jez, da ga pozneje ne bi grofici Herberstein ponovno vznemirjali s pritožbami. Oba upravnik sta v imenu grofic protestirala in nista hotela dovoliti, da bi grof Sauer v njihovo ribje lovišče zabijal kole ali napravil jez. Pri tem sem jaz pozval k razumu in strpnosti in dodal, da je vsakemu dovoljeno, da ščiti svojo posest in da zanesljivega jez seveda ne moreš postaviti na kopnem, temveč poleg kopnega v vodi. Razumljivo je, da četudi ima ena stran na neki reki ribolovne pravice, ne more zahtevati, da si nihče ob reki ne sme zaščititi svoje posesti z jezom, temveč naj mirno gleda, kako mu reka vedno bolj spodjeda bregove in ogroža njegovo posest. Sporazumeli smo se, da je gradnja jez uvrščena, saj gospodu grofu Sauerju ni možno odrekati pravice, da si svojo posest zaščiti z jezom. Na koncu smo si ogledali mesto, kjer bo jez zgrajen. Sam jez bo sestavljen iz več delov, vsak del pa iz dveh kril, vsako dolgo 6 klafter, konca bosta med seboj oddaljena 12 klafter, konica jez pa ne bo več kot 2 in pol klaftre oddaljena od obale. Jez bo segal tako daleč ob obali, kot bo le mogoče.

Gospa grofica Herberstein je hkrati na drugi strani Drave, na naplavljeni peščini, dala postaviti več klafter dolg jez (**številka 21**), proti kateremu je gospod grof Sauer močno protestiral. Ob ogledu jez je bilo jasno, da je zelo škodljiv za grofa Sauerja, saj preusmerja ves tok reke Drave v stran od njene običajne struge proti Šentjanžu v rokav (**številka 28**) blizu spornih jezov, kar ni dopustno. Upravnik sta v imenu grofice Herberstein dejala, da je Drava na njihovi strani naredila velik preboj (**številka 22**), zato le jez sam ni dovolj, temveč so tam postavljeni tudi koli na peščeni naplavini ter navoženo ogromno kamenje, ki služi za ojačitev jez. Vendar bi se kopno na vurberški strani dalo zaščititi tudi drugače, saj bi lahko kole postavili le na peščeni naplavini ter odstranili velike kamne. Peščena naplavina, ki je tudi brez jez visoko nasuta, bi tudi tako trdno ostala na sedanjem mestu in sama preusmerjala tok reke Drave na drugo stran. Nato sta upravnik dejala, da še ni minilo niti leto dni (1688) od tedaj, ko so poplave v dveh dneh povzročile grofici nepopravljivo škodo. Do tedaj je reka Drava tekla po stari strugi (**številka 12**). Ob poplavi pa je staro strugo popolnoma zasula s peskom in prodom in ustvarila si je nov preboj (**številka 13**) in s tem novo strugo, kjer teče še danes. S tem je prišel travnik Herbersteinovih podložnikov na drugo stran reke in ko so vurberški podložniki od tam hoteli odpeljati seno, jim ga je grof Sauer odvezel, rekoč, da je voda to zemljo potisnila na njihovo stran, le-ta sedaj pripada njegovim podložnikom v vasi Loka. Po protestu Herbersteinov je seno nato vrnil vurberškemu podložnikom. Toda grof Sauer ni bil kriv za poplavo, ki je nastala

1. Rhein bei Landau
 2. Rheinhöhe
 3. Landau
 4. Landau bei dem Pfaffen
 5. Landau bei dem Pfaffen

6. Rhein bei Landau
 7. Rhein bei Landau
 8. Rhein bei Landau

9. Rhein bei Landau
 10. Rhein bei Landau
 11. Rhein bei Landau

12. Rhein bei Landau
 13. Rhein bei Landau
 14. Rhein bei Landau

15. Rhein bei Landau
 16. Rhein bei Landau
 17. Rhein bei Landau

18. Rhein bei Landau
 19. Rhein bei Landau
 20. Rhein bei Landau

21. Rhein bei Landau
 22. Rhein bei Landau
 23. Rhein bei Landau

24. Rhein bei Landau
 25. Rhein bei Landau
 26. Rhein bei Landau

27. Rhein bei Landau
 28. Rhein bei Landau
 29. Rhein bei Landau
 30. Rhein bei Landau
 31. Rhein bei Landau
 32. Rhein bei Landau
 33. Rhein bei Landau
 34. Rhein bei Landau

<p>des Canisa, Canisa Canisa alt Canisa</p>	<p>30. Ortsteil Canisa 31. das alte Canisa 32. Canisa in der Canisa 33. das neue Canisa</p>	<p>34. die Canisa 35. die Canisa 36. die Canisa</p>	<p>37. die Canisa 38. die Canisa</p>	<p>39. die Canisa</p>	
---	---	---	--	-----------------------	--

sama od sebe, vendar se postavlja vprašanje, ali bi reka naredila preboj nove struge, če bi grofica Herberstein na tem mestu postavila jez in s tem preprečila nastanek škode.

Škodljivost jez u grofice Herberstein se je pokazala na nasprotnem bregu, ko si je reka Drava namesto nekdanjega rokava (**številka 28**) naredila nov preboj (**številka 27**) in prejšnjega zasula s prodom in peskom. Grof Sauer je dal nov rokav popolnoma zapreti z novim jezom, s čimer pa se ne strinjajo na Vurberku, ker jim je s tem odvzeta možnost ribarjenja v tem rokavu. Toda tako jaz kot gradbeni mojstri in grof Sauer smo se strinjali, da bo grof ta novi jez podrl in grofici Herberstein tukaj omogočil ribolov takoj, ko bo ona dala podreti svoj škodljivi jez. Hkrati bo grof Sauer dal zgraditi kopenski jez, da voda ne bo odnašala več zemlje.

Glede spornega otoka (**številka 31**) je grofica Herberstein protestirala, da v tem primeru ne pristaja na oceno te komisije, kajti ta spor je bil že poravnán. Ogle dal sem si te dokumente z dne 15. junija 1680, ki sem jih dobil od grofa Sauerja. Ti dokumenti po moje niso nobena poravnava saj sta obe strani predložili le dokaze o posesti tega zemljišča. Šele po natančni preučitvi podatkov bi komisar lahko sklepal, čigav je ta otok. Tako menim, da to ni nobena poravnava, in zato sem svoje delo omejil le na ogled tega mesta in pripravo poročila. V poročilu tudi ni izjav podložnikov, ki jih ne morem uporabiti, saj so podali izjave brez zaprisege, in ker nisem pooblaščen za pridobivanje zapriseženih izjav, smatram, da pustimo stvar status quo.

Ob omenjeni poplavi si je potok Kaniža utrl novo strugo (**številka 32**) in staro (**številka 33**) popolnoma zasul. Sedaj je hotel grof Sauer to novo strugo zajeziti. Toda, ker je stara struga medtem že popolnoma zasuta, vurberški ribiči ne bi mogli pripluti v potok Kanižo. Zato komisija ugotavlja, da grof Sauer te nove poti ne sme zapreti, temveč lahko zgradi le kopenski jez in s tem zaščiti svojo posest.

Glede jez u (**številka 36**), ki ga je dal na svoji strani reke (pri Šentjanžu) na vходу v potok Kaniža postaviti grof Sauer, je grofica Herberstein protestirala in pripomnila, da so od nekdanj njeni ljudje tod s čolni pluli v potok Kanižo. Sam tega pri ogledu nisem mogel potrditi, kajti ta del je že popolnoma zasipan s prodom in peskom. Ker pa si je potok Kaniža nekoliko nižje utrl novo strugo (**številka 38**) v reko Dravo, je ta spor postal ničén. Tako zgoraj omenjeni jez grofa Sauerja ne le ostane na svojem mestu, temveč se še podaljša, da se zaščiti travnik (**številka 37**) gosposčine Šentjanž in Starš. Nasprotno pa mora ostati nova struga (**številka 38**) toliko odprta, da bodo ribiči gospe Herberstein lahko nemoteno zapluli v potok Kanižo loviti ribe. Pri **številki 39** pa lahko grof Sauer postavi kopenski jez za zaščito svoje posesti pred poplavamí.

K poročilu vam prilagam tudi svoje mnenje o tem problemu. Spori med obema gospostvoma se bodo ne glede na komisije in ogledé vlekli tako dolgo, dokler ne bo gospostvo Vurberk gospostvu Ravno polje prepustilo pravico do ribolova v sedanjih in vseh bodočih rokavih reke Drave na njenem desnem bregu, seveda za primerno odškodnino. Nato bo potrebno ustanoviti komisijo, ki bo poleg tega rešila še probleme spornih otokov in ostale drobne spore in s tem ustvarila pogoje za dobrososedske odnose. Da pa ne bi med podložniki obeh strani ponovno prišlo do spopadov in ubojev, priporočam vaši ekscelenci, da ukaže grofici Herberstein, da mora podreti zelo škodljiv jez, ki si ga je dala zgraditi za zaščito svojega ribnika (**številka 29**) ter da morajo izrjavati vse kole, postavljene v reko, ter odpeljati težko kamenje, ki so ga navozili za jez. Hkrati pa naj si za zaščito svojega ribnika zgradi kopenski jez. S tem bi se tako ona kot grof Sauer ob poplavih izognila veliki škodi."

Podnapisi h karti iz leta 1690

1. Mejni kamen pri Dogošah med ribolovnima območjema gosposčin Vurberk in Ravno polje
2. Brodarska hiša
3. Dogoše
4. Dogoški otok
5. Vas Zgornja Kungota
6. Mesto novega jezua
7. Sv. Miklavž
8. Dogoški jezik, ki ga vzdržuje grof Khissl zaradi varovanja svojega mlina in ribnika
9. Khisslov mlin
10. Khisslov ribnik
11. Na tem mestu naj bi za zaščito dogoške in loške posesti zgradili jezik
12. Nekdanja struga reke Drave pred poplavo leta 1689
13. Nova struga reke Drave po poplavi leta 1689
14. Travnik Spodnjega Dupleka, ki je po poplavi in nastanku nove struge "pristal" na loški strani reke
15. Vas Loka
16. Loški potok
17. Vas Rošnja
18. Spodnji Duplek
19. Cerkev sv. Barbare
20. Nov manjši vurberški jezik
21. Nov velik vurberški jezik
22. Preboj na jezik
23. Sv. Martin
24. Starše
25. Cerkev sv. Janeza
26. Dvor Šentjanž
27. Nov vdor reke Drave, ki ga je povzročil vurberški jezik
28. Stari rokav reke Drave
29. Vurberški ribnik imenovan stara Drava
30. Grad Vurberk
31. Sporni otok
32. Vdor v potok Kaniža
33. Stari vhod v potok Kaniža
34. Potok Kaniža
35. Gmajna in polja v Starsah
36. Ravnopoljski jezik čez stari vhod v potok Kaniža
37. Travnik in obor za živino gosposčine Šentjanž in Starše
38. Nov preboj potoka Kaniža v reko Dravo
39. Mesto novega jezua za zaščito in obrambo posesti gosposčine Šentjanž.²

Sašo Radovanović

KARTE DES STRITTIGEN BESITZES AN DER DRAU ZWISCHEN DER HERRSCHAFT RAVNO POLJE UND VURBERK AUS JAHRE 1690

Zusammenfassung

Die Streitigkeiten zwischen den Grundherrschaften Ravno polje und Vurberk, die durch die Drau getrennt waren, entstanden wegen der Deiche und des Fischfangs in der Drau.

Im Jahre 1662 haben Baron Hans Christian Galler, Herr von Ravno polje und Šentjanž na Dravskem polju und Graf Georg Günther Herberstein, Herr auf Vurberk, prinzipiell einen Vergleich geschlossen.

² Štajerski deželni arhiv, Landrecht Sch. 397 Heft 3.

Der von Baron Galler und Graf Herberstein erzielte Vergleich war nur ein scheinbarer. Die Vereinbarung wurde sowohl von dem Einem als auch von dem Anderen gebrochen. Die Streitigkeiten endeten am 31. Mai 1677 in einem tragischen Epilog, als die Bauern aus Loka, Rošnja und Starše am See von Loški potok in der Auseinandersetzung Georg Günther Herberstein töteten. Nach langwierigen Gerichtsprozessen war zu erwarten, dass die Gegensätze zwischen den Herren aus der Welt geschaffen würden, doch dem war nicht so. Graf Erazem Sauer kaufte im Jahre 1681 die Herrschaft Ravno polje und mit ihr auch die Streitigkeiten mit den Herbersteins.

Der Landesherr von Graz ernannte für die Regelung der Streitigkeiten eine Kommission, als Kommissar wurde Graf Maximilian Galler ernannt, Ingenieur Passauer sollte eine Karte des strittigen Gebietes zeichnen. Passauer hatte sehr unter der Gicht zu leiden und konnte an der für den 13. Oktober anberaumten Besichtigung nicht teilnehmen. Um die Angelegenheit nicht unnötig hinauszuzögern, entschied sich Graf Galler, die Karte von dem Hof- und Militär-Zimmermannsmeister Hans Georg Flexner zeichnen zu lassen. An der Besichtigung nahm auch der Kameralmeister für Deiche - Jurij Ehartnis - teil. Die Kommission kam am 12. Oktober 1689 nach Maribor und nahm am 13. die Besichtigung der strittigen Stellen an der Drau vor. Dem Geheimrat und dem Landeshauptmann der Steiermark übergab Graf Galler den Bericht und den Vorschlag zur Schlichtung der Streitigkeiten zwischen den Grundherrschaften Vurberk und Šentjanž. Dem Bericht von 1690 wurde auch eine Karte des Draugebietes, der Nebenarme der Drau und der Inseln beigelegt, mit 39 Punkten zur Erläuterung des ausführlichen Berichts. Flexners Karte aus dem Jahre 1690 ist somit eine der ältesten Kartendarstellungen von Dravsko polje und der Ortschaften am linken und rechten Draufer und seines sich ständig ändernden Flusses.

Graf Maximilian Galler meinte bezüglich der Streitigkeiten, dass sie ungeachtet der Kommission und der Besichtigung so lange dauern würden, bis die Herren von Vurberk denen von Ravno polje das Recht auf Fischfang in den jetzigen und den künftigen Nebenarmen der Drau an ihrem rechten und linken Ufer - natürlich gegen eine entsprechende Entschädigung - erteilen werden. Dann sollte eine kompetente Kommission noch die strittigen Probleme der Inseln und kleinere Streitereien lösen und damit die Voraussetzungen für gutnachbarschaftliche Beziehungen schaffen.

RAVNO POLJE, ZIBELKA SODOBNE OVČEREJE NA ŠTAJERSKEM

Hans Kaiserfeld*

UDK 929.52 Blagatinšek pl. Kaiserfeld
94(497.4-18):636.3

KAISERFELD Hans: Ravno polje, zibelka sodobne ovčereje na Štajerskem. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 69-90, 55 cit.

Izvirnik v slovenščini in nemščini, izvleček v slovenščini in angleščini.

V članku je predstavljen dvig in zaton rodbine Blagatinšek pl. Kaiserfeld. Franc Seraf Anton Blagatinšek je pričel kot uradnik in nadaljeval kot uspešen ekonom na več gosposčinah. Z uvedbo ovčereje na zakupni gosposčini Ravno polje od leta 1786 do smrti 1820 gosopdarstvo dvignili na zavidljiv nivo uspešnega posestva. Leta 1817 je bil nobilitiran v plemeniti Kaiserfeld. Zadnji ekonom je bil Franc Ludvik, ki je leta 1819 kupil gospostvo Stattenberg. Zaradi slabih gospodarskih razmer je prišlo do zadolženosti in je bilo leta 1827 prodano na dražbi, številni Kaiserfeldi pa so odslej opravljali razne poklice in izgubili kontakt s Ptujem in okoliškimi gosposčinami.

UDC 929.52 Blagatinšek pl. Kaiserfeld
94(497.4-18):636.3

KAISERFELD Hans: Ravno polje, the cradle of modern Sheep breeding in Styria. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 69-90, 55 notes.

Original in Slovene and German, abstract in Slovene and English.

In the article, the rise and the further decline of the Blagatinšek noble Kaiserfeld family is depicted. Franc Seraf Anton Blagatinšek began as a clerk and moved forward as a successful custodian at a number of country estates. By the introduction of sheep raising on a leased estate Ravno Polje as of 1786 until his death 1820, the estate was up-graded to level of a successful estate. In 1817 he received title of noble into the standing of *of-/plemteni/von Kaiserfeld*. Franc Ludvik was the last custodian, who had in 1819, bought the estate Stattenberg. Owing to an unfavourable economic situation, a debt situation arose and on 1827 it was sold at an auction, numerous Kaiserfelds further on carried out various occupations and lost contact with Ptuj and the surrounding estates.

* Hans Kaiserfeld, dipl. ing., mag. in dr. phil., v pokoju, A - 8670 Krieglech, Avstrija.

1. Poreklo ekonoma Franca Serafa Antona Blagatinška, plemeni- tega Kaiserfelda

V dolgi zgodovini gosposčine Ravno polje je vsekakor eno pomembnejših obdobji konec 18. in začetek 19. stoletja, ko je bil šestintrideset let njen zakupnik, uspešen ekonom, Franc Seraf Anton Blagatinšek (rojen 19. 5. 1755 - umrl 12. 2. 1820),¹ ki ga lahko zaradi njegovih naprednih idej označimo kot utemeljitelja sodobne ovčereje na Štajerskem.

Franco Seraf Blagatinšek, rojen v Rogatcu 5. 11. 1753, umrl v Ravnem polju, Njiverce 12. 2. 1820. Nobilitiran v von Kaiserfeld 11. 8. 1817. Zakupnik gosposčine Ravno polje, od 1. 7. 1786 do 12. 2. 1820. Orig. olje, platno v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.

---

¹ Župnija Rogatec - Rogaška Slatina, RMK 1706-1762, Župnija sv. Martin Hajdina, MMK1784-1829.

Več desetletij je služboval kot komisar nabornega okraja, tudi v nabornem okraju Ravno polje ter veliko pripomogel k nastanku in razvoju tega novega upravnega organa. V nemirnih časih napoleonskih vojn je bil v veliko oporo prebivalstvu, ki je spadalo k njegovi gosposčini.

Zaradi uspešnega dela in številnih zaslug so mu 17. 8. 1817 podelili dedni plemiški naslov plemeniti Kaiserfeld.² Z njim se torej začne zgodovina rodbine Kaiserfeld, ki je bila v preteklosti nekaj časa povezana s Ptujem in njegovo okolico, z Ravnim poljem, Majšperkom ter s Statenbergom.

Priimek Blagatinschegg-Blagatinšek nedvomno izvira iz Savinjske doline. V matičnih knjigah Polzele, ki jih vodijo od leta 1699, ter v matičnih knjigah Andraža nad Polzelo, ki so jih začeli voditi leta 1772, je vpisanih veliko oseb s tem priimkom. Tudi dvorec, po katerem je ta priimek nastal, danes Blagotinski dvorec (v tistem okolišu edini dvorec, ki so ga ljudje poimenovali po lastniku) je v župniji sv. Andraž.

Priimek je mogoče zaslediti že veliko prej, v urbarju samostana Gornji grad iz leta 1421, kjer je med naseljenci³ vpisan tudi Matej iz Blagotinja. Če v teorijo o nastanku priimka vključimo še raziskave o kosezih, je potrebno opozoriti na povezavo med krajevnima imenoma Blagotinje in Koseze in domača vulgo imena Koseznik in Blagotinšek ter na dejstvo, da je v obliki blagotinskih naselbin in le-din mogoče odkriti posebnosti, ki so značilne za koseške naselbine.⁴ Priimek Blagatinšek torej izvira iz srednjega veka in je zgodovinsko povezan z eno od koseških naselbin. Ni dvoma, da so bili nosilci tega priimka svobodni slovenski kmetje, saj se narodnostna struktura na tem področju od slovanske naselitve dalje ni bistveno spremenila.

Prvi, v dokumentih trga Laško zabeleženi prednik našega ekonomista, Andrej Blagatinšek, je bil mlinar v mlinu na Lakomnici - levem pritoku Savinje, v bližini cerkve in kraja Marija Gradec. Ta drugi mlin je spadal k posestvu Graški dvor in je še okoli leta 1972 obratoval v posodobljeni obliki.⁵ Andrejev sin Jakob je bil znan kot "meščan iz Laškega".⁶

Predstavnik naslednje generacije, v Laškem rojeni sin Franc Ksaver (1722-1780),⁷ se je kot prvi v družini Blagatinšek izšolal za ekonomista. To tradicijo so po njem nadaljevali še trije rodovi družine, ki se je tako od upravnika kmetijskih posestev povzpela do zakupnika gosposčine in nato postopoma postala njen lastnik. Franc Ksaver Blagatinšek je bil vse do leta 1753 prefekt malteške komende Polzela.⁸ Že poročen se je od tam preselil v Rogatec, kjer je v kraju Dobrovca v občini Cerovce upravljal posestvo, ki je še danes znano kot "Weilgunijev dvorec".⁹ Z nakupom posestva Dobji dvor pri Slovenskih Konjicah, ob Dravinji, ki se prvi-krat omenja že leta 1497, je postal njegov lastnik.¹⁰ Vse do svoje smrti je uspešno povečeval svoje imetje, nekaj zemlje je pridobil na licitacijah deželne oblasti¹¹

² Allgemeiner Verwaltungsarchiv Wien, Nobilitacijski spisi (dalje: AVA. NA) f. 95, str. 119.

³ Štajerski deželni arhiv (StLA), Arhiv Oberburg, Fasc. O. Urbar 1421. olim Hs. 3323, f. 32.

⁴ Ebner Herwig: Von Edlingen in Innenösterreichisch. Klagenfurt 1956 (Ebner), str. 50.

⁵ Župnija Laško, PMK Zv. II. 1679 - 1726. Orožen Ignaz: Das Bistum und die Diözese Lavant. Teil I-VIII. Marburg 1875-1893 (Orožen) IV str. 193.

⁶ Župnija Polzela, PMK Zv. I od 1695., str. 95.

⁷ Župnija Laško, PMK Zv. IV. 1716 - 1735. Župnija Šentjur, MMK 1770-1784.

⁸ Župnija Polzela, PMK Zv. I od 1695. str. 95.

⁹ Župnija Polzela, PMK Zv. I od 1695. str. 95.

¹⁰ Orožen: VII. STR. 73 f.

¹¹ Stegenšek Avgustin: Konjiška dekanija. Maribor 1909 (Stegenšek), STR. 75.

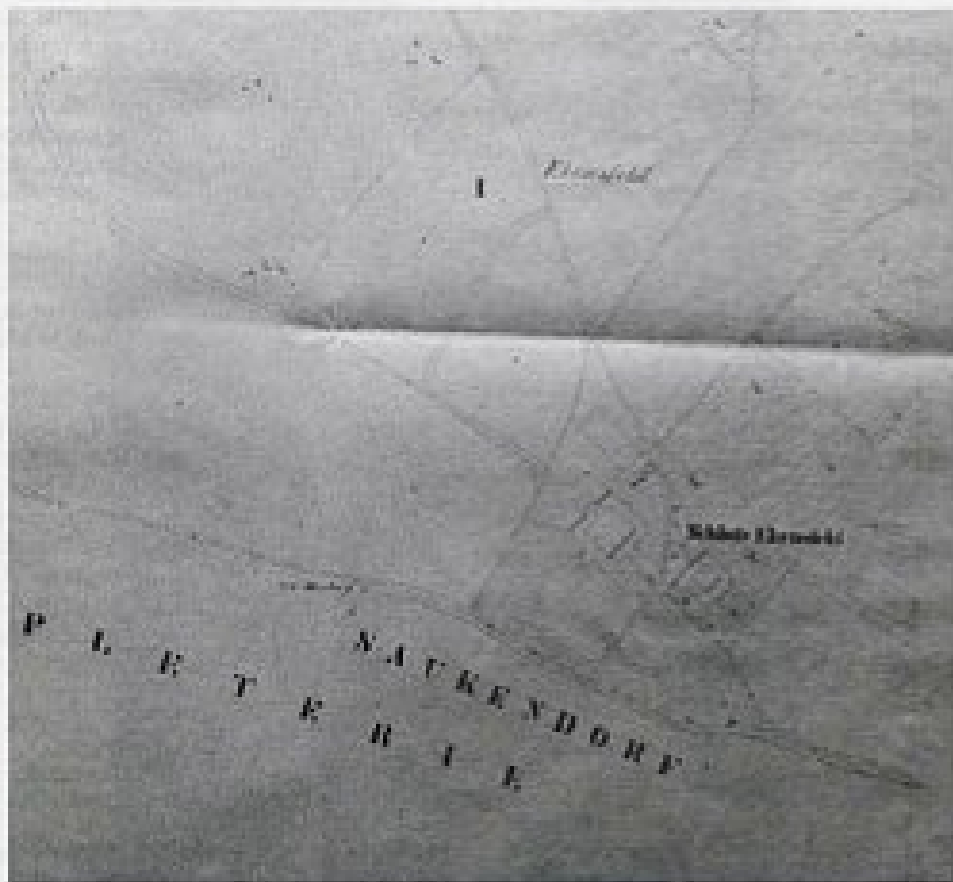
¹² StLA, LT I. HB 5. f. 389.

Njegov sin Franc Seraf Anton se je rodil v Rogatcu. Najprej se je šolal doma, najverjetneje v župniji Slovenske Konjice, nato pa v gosposčinah Novo Celje in Žalec.

Njegov učitelj Karl Johan Kircher, upravnik iz Laškega, ki je imel gosposčino samo v zakupu, je bil hkrati tudi njegov vzornik v prizadevanju za boljši socialni položaj in za povečanje posesti.

Njegova izobrazba se je pokazala za smiselno, ko se je leta 1774 kot 19-letnik seznanil z organizacijo jožefinskih vojaških reform, ki so jih začeli izvajati leta 1773, ko so ustanovili novoceljski naborni okraj.¹²

Že leta 1780 je postal samostojni zakupnik gosposčine Blagovna, ki jo je vzel v zakup od Kasparja Andraža pl. Jakominija, ko se je poročil s hčerko svojega učitelja, 19-letno Ano Marijo Kircher. V Blagovni sta ostala 3 leta, nato sta odšla v Slovenske Konjice in čez 3 leta, 1. 7. 1786, vzela v zakup veliko gosposčino Ravno polje.¹³ Tukaj je Franc lahko dolga leta uspešno razvijal in uresničeval svoje podjetniške in inovativne ideje.

Franciscejski kataster - Ravno polje

¹² AVA, NA. Z. Litt. H. f. 21. str. 29.

¹³ AVA, NA. Z. Litt. H. f. 21. str. 29.

2. Z inovacijami do uspeha in slave v Ravnem polju

1. 7. 1786 je začela veljati 1. dolgoletna zakupna pogodba, ki jo je 31-letni Franc S. Anton sklenil z lastnikom gosposčine Ravno polje, grofom Wenzlom Sauerjem.¹⁴

Na ta korak je bil kot izšolan ekonom in uradnik, ki je v kratki zakupni dobi v Blagovni odprl samostojno obratovodno pisarno, dobro pripravljen.

V začetku 80-ih let pa si je podjetniške izkušnje pridobival tudi kot zakupnik davščin.¹⁵ Tu je pričel uresničevati podjetniški koncept, ki je bil prilagojen strukturi gosposčine Ravno polje. Pri tem je upošteval tudi aktualno tržno situacijo, posledico merkantilističnih prizadevanj za pospeševanje tekstilne industrije.

Dominij Ravno polje se je nahajal približno 6 km jugozahodno od Ptuja, na Zgornjem Ptujskem polju. Pripadajoča 1331 oralov (765,3hektarjev) velika ravnopoljska zemljiška posest je bila sestavljena iz 159,5 oralov njiv (12%), 130,5 oralov travnikov (10%), 791,5 oralov pašnikov (59%), 212 oralov gozdov (16%) in 37,5 oralov vinogradov (2,8%).¹⁶

V dokumentih navajajo kot dajatev deželnemu knezu rektificirane donose v višini 2899 fl 31Kr dominikalne in 300 1b 7B 16d rustikalne.¹⁷ Pod dominij, ki je bil hkrati tudi naborni okraj z 20 občinami in lastnik dač v številnih župnijah, je spadalo 7 uradov s 135 hišami ter deželno sodišče.¹⁸

Omembe vredno je tudi dejstvo, da je bilo Ravno polje ena od 7 štajerskih gosposčin, kjer je bilo v skladu s patentom o tlaki iz leta 1772, veljavnim v Dolnji Avstriji ter na Štajerskem, podložnikom dovoljeno, da tlako odkupijo z denarjem.¹⁹ Tako je bila ta gosposčina predestinirana za sodobno kmetijsko posest, kjer strokovnjaki in mezdni delavci kmetujejo v skladu s podjetniškimi načeli. Novi grad Ravno polje so sezidali leta 1670. Na sliki vidimo hleve Franca S. Antona in podružnično cerkev sv. Kungota pod patronatom gosposčine, ki je bila zgrajena na mestu, kjer je nekoč stala grajska kapelica.²⁰

Zakupna doba je začela teči 1 leto pred tem, ko so na Štajerskem samo zaradi izpada letne subvencije v višini 400 fl razpustili Kmetijsko družbo, ki jo je leta 1764 ukazala ustanoviti Marija Terezija.²¹ Ta družba si je v svojem, skoraj 25-letnem, obstoju prizadevala oživiti štajersko kmetijstvo s številnimi novimi idejami, ga skušala spodbuditi k izvajanju eksperimentov in izmenjavi tako dobljenih rezultatov ter se zavzemala za uvedbo novih proizvodnih metod. Najpogosteje pa so v tistih časih kmetje razpravljali o uvedbi krmljenja v hlevu, ki pa bi ga bilo možno izvajati le, če bi z gnojenjem povečali pridelek živinske krme. Ostale probleme, kot npr. izboljšanje in pospeševanje ovčereje, so skušali reševati z vsakoletnimi nagradnimi vprašanji z nagradnim skladom 150 fl.²²

Čeprav je deželno plemstvo zelo prizadevno širilo napredne ideje, le-te niso pritegnile širokih množic. Tako je na koncu ostal le majhen krog somišljenikov,

¹⁴ AVA, NA. Z. Litt. H f 21. STR. 29.

¹⁵ StLA. LR. Sch. 67.

¹⁶ Janisch. S. 121

¹⁷ Janisch. S. 121.

¹⁸ StLA. B 192. MThK. F. 244.

¹⁹ Schmutz. S.121.

²⁰ Pirchegger II. S. 237.

²¹ ZAP, Simon Povoden: Bürgerliches Lesebuch II. Teil. 1825. HS sign. R- 41. (Povoden) S. 204;

²² Barth Anna: Agrarpolitik im Vormärz. Die steirische Landwirtschaftsgesellschaft unter Erzherzog Johann. Graz 1980 (dalje Barth) S. 22.

²³ Barth. S. 19.

predvsem veleposestnikov in upravnikov. Izsledki eksperimentov in spisov/čankov so bili tako poznani le tej relativno maloštevilni skupini, v kateri pa se je število članov vendarle povečalo s 6 na 62.²³

Čeprav ni znano, ali je Franc S. Anton navezal stike s to skupino in ali je tu morda dobil navdih za svoje inovacije, pa je to vendarle dokaj verjetno že zato, ker je bil eden od prvih 6 članov te združbe upravnik gosposčine Slovenske Konjice.²⁴ V tem podedovanem dvorcu se je Franc pripravljajal na udejanjanje svojega ekonomskega in podjetniškega načrta. V Ravnem polju je namreč z uporabo nove kmetijske tehnologije želel ustvariti kvalitativno izboljšano in donosno ovčerejo velikega obsega. Svoje inovativne ideje je pričel uresničevati v času, ko je prej omenjena skupina prenehala z delovanjem, in cela 3 desetletja pred tem, ko je končno zaživela Kmečka družba, ki jo je leta 1819 ustanovil nadvojvoda Johann in katere člani so bili tudi kmetje.

V gosposčini Ravno polje s 70% deležem travnikov in pašnikov so se v tistih časih ukvarjali z poljedelstvom po prelogih »Trischfeldbau«, z različico na Štajerskem takrat zelo razširjenega poljedelstva in travnega polja.

Tako so po enem do dveh letih poljedelstva te površine dlje časa - v sušnih predelih pa celo 7 do 12 let - uporabljali kot pašnike.²⁵

To tradicionalno obliko poljedelstva je bilo torej potrebno nadomestiti z izboljšanim, donosnejšim tripoljnim gospodarjenjem z namenskim intenzivnim gnojenjem in forsirano pridelavo krme. Rezultat: pridelok poljščin in krme je 3- do - 5 krat presegel količino posevka. Za gnojenje so uporabljali sistem ograjevanja: v času mirovanja so ovce strpali v ogrado, da bi enakomerno in namensko porazdelile "iztrebke, urin ter gnojila" po preorani in zrahljani zemlji. Ogrado sestavlja več lesenih ovir (dolžina pribl. 4 m, višina pribl. 1 m), pritrjenih na v zemljo zabite kole. Po določenem času se ogrado prestavi, pri čemer je potrebno ovire premikati po točno določenem sistemu tako, da čreda preide v nov ograjen prostor, ne da bi se pri tem razkropila.

Za uvedbo tega sistema gnojenja ter za uspešen razvoj ovčereje je Franc S. Anton potreboval ustrezno znanje, zato je najel ovčarja z zahoda, natančneje iz Würtemberga.

Ta ovčar je na Frančevo posestvo pripeljal tudi svojo družino, 2 pomočnika (hlapca) ter za čuvanje ovac izurjene pse.²⁶

Projekt razvoja ovčereje je Franc pričel uresničevati tako, da je najprej pod ceno prodal 350 pohabljenih in zanemarjenih ovac, ki jih je našel na posestvu Ravno polje. Nato je v tujih deželah, ki so slovele po plemenitih pasmah, kupil nove ovce in oplemenitil čredo. Izdelal je ustrezno opremo (kot npr. lesene ovire, pastirske vozove), dal postaviti hleve in v brezsnježnih obdobjih uvedel nov način gnojenja (ograjevanje) ter zimsko krmljenje v hlevu.²⁷ Kmalu so se pokazali prvi uspehi. Na pustih poljih-prelogih, suhih in pustih travnikih je z gnojenjem pridelal mnogo več krme in žita. Število večinoma že oplemenitenih ovac se je zato do leta 1790 povzpelo na 1100, v naslednjih nekaj letih pa celo na 3000.²⁸

²³ Ebd. S.18.

²⁴ Ebd. S.18.

²⁵ Pferschy, G: Ackerbauwirtschaftsformen in der Steiermark um 1787. In: Atlas zur Geschichte des steirischen Bauerntums. Graz (weilers: Pferschy) S.26.

²⁶ AVA, NA. Z. Litt. G. f 19: Z. Litt. H. f 21. S. 29.

²⁷ AVA, NA. Z. Litt. G. f. 19. S. 26-27.

²⁸ AVA, NA. Z. Litt. G. f. 19. S. 26-27.

Leta 1787 je bilo na Štajerskem 78.000 ovac. Njihovo število se je do leta 1801 povzpelo na 120 000, 1813 na 157 000, do leta 1819 pa se je zmanjšalo na 126 300.²⁹

Štajerske ovčje črede je Franc S. Anton pomagal povečevati z lastno vzrejo, s posredovanjem svojega znanja sosednji državni gosposčini Turnišče ter s posnemanjem sosednjih kmetov ter gosposčin, kot npr. Rače in Slivnica. Ravnopoljsko metodo ograjevanja je gosposčina Thurnišče prevzela leta 1791 na zahtevo graškega cesarsko-kraljevega zavoda za upravljanje državnega imetja, ki je, vedoč za Frančevo uspešne metode kmetovanja, k njemu poslal predstojnika gosposčine Turnišče in mu naročil, naj ga poprosi za instrukcije. Franc mu je rade volje vse razkazal in razložil ter državni gosposčini celo poklonil svojega wurtemberškega hlapca-ovčarja ter njegovo ženo, ki je bila prav tako izučena ovčarka. To Frančevo dejanje lahko brez pretiravanja označimo kot brezplačen transfer znanja, ki je letni proračun povečal za 8000-10000 fl, kar je potrjeno tudi v dokumentu z dne 21. 1. 1813.³⁰

Okoliški kmetje so bodisi povečali svoje ovčje črede bodisi na novo začeli z vzrejo ovac. S posnemanjem prej opisanih metod so se njihovi prihodki tako povečali, da so lahko odplačali vse dolgove.³¹

Ker o tem ni podatkov ter zaradi velikega nihanja cen, rezultatov, ki jih je prinesla nova tehnologija kmetovanja v Ravnem polju, tega skorajda ni mogoče dokazati z izračunom. Hipotetična ocena letnih prihodkov je ob upoštevanju ostalih statističnih podatkov analogna izračunu³² Franca Ksaverja Hlubeka, dolgoletnega sekretarja štajerske kmečke družbe.³³ Po tej oceni naj bi samo letni prihodki ravnopoljske ovčereje znašali od 10 000 do 13 000 fl.³⁴

Ker pa sta za tiste čase značilna tudi visoka inflacija in hitro naraščanje cen, je bil letni dohodek gotovo povsem drugačen. K temu je potrebno prišteti še dobiček od prodaje raznovrstnih kmetijskih pridelkov (žito, vino, ...), kar nam npr. dokazujejo pogodbe o oskrbovanju vojske iz leta 1820.³⁵

Materialne uspehe takega gospodarjenja pa bomo tu samo nakazali. V 1. fazi so v terezijanski kataster vpisali "posestvo Rosenhoff", ki je zajemalo podedovano posestvo Slovenske Konjice z več dokupljenimi gospodarstvi (nazadnje so dokupili imenja Sv. Jakob in štok v Slovenskih Konjicah in od tam upravljali celotno posestvo).³⁶

Ko so utrdili to srednje veliko posestvo, ki se po velikosti ni moglo meriti z dominijem, so s kupno pogodbo z dne 6. 7. 1801 dokupili še gosposčino deželnega in plemiškega sodišča Majšperk.³⁷ Štajersko zemljiško gospodstvo je v povezavi s

²⁹ Sandgruber R.: Österreichische Agrarstatistik 1750-1918. Wien 1978. In Hg. Hoffman Alfred und Matis Herbert: Wirtschafts- und Sozialstatistik Österreich-Ungarns. S. 209.

³⁰ AVA, NA. Z. Litt. G. f. 19-20, S. 26-28; Z. Litt. H. f. 21. S. 29.

³¹ AVA, NA. Z. Litt. G. f. 9. 19-20, S. 26-28. Johan von Zinzenfels, upravnik posestva, v svojem pričevanju z dne 2. 1. 1813 navaja, da je včasih kmetom iz okolice Ravnega polja posojal denar, ti pa mu ga niso nikoli pravočasno vrnili. Ko pa so kmetje po vzoru gosposčine Ravno polje povečali in oplemenitili svoje črede, se to ni več dogajalo.

³² Hlubek Franz Xaver: Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark Gratz 1860. S. 198.

³³ Sandgruber: Agrarstatistik. str. 92. V razpredelnici 37, upoštevana je avstrijska statistika z navedbo različnih avtorjev, o odstotkih in deležu zaklanih ovac in povprečni teži mesa na eno ovco.

³⁴ Predpostavka: delež zaklanih ovac = 1/6 do 1/8 vseh ovac; teža mesa = 36 funtov na ovco; volna: 2 funta / letno na ovco; gnojilo: 12 Ctr./ leto na ovco; cene: meso 8-10 kr/ funt; volna 30 kr/ funt; kože: 30-54 kr / ovco; gnojilo: 10kr/ Ctr. Hipotetične postinflacijske cene so povzete po Hlubecku.

³⁵ StLA, LT II. Urkb. Tom 55 f. 13-28

³⁶ StLA, B. 185. MThK. CH f. 63

³⁷ StLA, LT. I Bd 72. 92 Kaufquartern f. 2.

118 deželnimi sodišči določilo, da se mora baronu Mosconu za to gosposčino plačati znesek v višini 40.000 fl.

Posestvo in deželno sodišče so konec leta 1807 upravljali z Ravnega polja. 24. 12. 1807 je bila s "prodajno-prevzemno" pogodbo gosposčina Majšperk predana prvorojencu Francu Ludviku (1780-1856).³⁸ 28-letni lastnik gosposčine Franc Ludvik se je lahko tako 10. 1. 1808 na Ptuju končno poročil z 8 let mlajšo Karolino Antonijo Aichmayer, hčerko veletrgovca. Priseljena družina Blagatinšek je tako prišla v stik z domačim tradicionalnim meščanstvom.

Največja želja Franca S. Antona, ki je celo življenje posvetil povečevanju svoje posesti, je bil nakup gosposčine Ravno polje, ki jo je imel dolga leta v zakupu. S knezom Stanislavom Poniatowskym, ki je bil lastnik gosposčine od 2. 2. 1802, je že sklenil kupčijo. Določili so tudi nakupno ceno v višini 150.000 fl.³⁹ Ker je bil okoli 1822 po pogodbi zakupnik gosposčine Ravno polje in ker so se že sporazumeli o njeni prodaji in je bila akontacija k prodajni ceni že plačana, se je Franc S. Anton že počutil kot njen lastnik.

Tudi drugi so ga očitno imeli za novega lastnika gosposčine, saj je v knjigo umrlih župnije Hajdina dne 12. 2. 1820 vpisan kot "lastnik gosposčine Ravno polje".⁴⁰ Smrt je torej prehitela uresničitev največjega načrta v karieri tega uspešnega ekonomista.

Zgoraj navedeni podatki o njegovem življenju in delu so zgodovinsko izpričani.

Na koncu pa bi želel citirati še teorijo o nastanku predikata "Kaiserfeld", ki jo lahko povežemo z Ravnim poljem.

Franc S. Anton se je leta 1786 in 1787 udeležil manevrov kot taboriščni komisar, ki je bil pristojen za odpravo škode na pridelkih ter za vzpostavitev prvotnega reda. Svojo nalogo je na zadovoljstvo cesarja Jožeta II., ki se je v Ravnem polju mudil 21. in 22. 6. 1786, odlično opravil. Za svoje zasluge je od cesarja prejel tudi ustno in pisno priznanje.⁴¹ O nastanku predikata "Kaiserfeld", za katerega je Franc S. Anton izrecno zaprosil v prošnji za sprejem v plemiški stan, je nastala naslednja hipoteza.

Drugi del predikata lahko izpeljemo iz "Ebensfeld" (Ravno polje), imena gosposčine, v kateri je Franc S. Anton uspel uresničiti svoje načrte. Prav tu se je osebno srečal s cesarjem in od njega prejel priznanje za svoje zasluge, kar ga je kot zvestega in vdanega podložnika še posebej prevzelo. Pod vtisom teh dogodkov je iz obeh pojmov (Ebensfeld + Kaiser) v svoji domišljiji ustvaril novo ime "Kaiserfeld".

V času, ko je bil zakupnik Ravnega polja, je Franc S. Anton veliko pripomogel k razvoju tamkajšnjega slabo razvitega osnovnega šolstva. Zgradil je 3 osnovne šole in za otroke organiziral kvaliteten pouk.

Uvedel je cepljenje proti kozam. Z izgradnjo podružnične cerkve z lastnimi sredstvi in s podporo mladih duhovnikov pri njihovi prvi maši je skrbel tudi za duhovno življenje v Ravnem polju.

Tudi v gosposčini Majšperk sta oče in sin kot njena lastnika skrbela za razvoj osnovnega šolstva. Takoj po prevzemu gosposčine sta zgradila novo osnovno šolo in ustanovila sklad za podporo učiteljev.⁴²

³⁸ StLA, LF. I. Bd. 73. 10 Kaufquartern Q. 5.

³⁹ Kroner Franz: Moritz von Kaiserfeld. Sein Leben und Wirken als Beitrag zur Staatsgeschichte Oesterreichs in den Jahren 1848 bis 1864. Leipzig 1888. (Weiters: Kroner) S. 8.

⁴⁰ Župnija sv. Martin Hajdina, MMK Zv. III. 1784-1829.

⁴¹ AVA, NA. Litt. F. f. 25. S. 31.

⁴² AVA, NA. Litt. K. f. 6. S. 7. AVA - NA. Z. Litt. K. f. 27. S. 33-34.

3. Zadnji ekonom

Grad Ravno polje je bil v zakupni dobi sedež Franca S. Antona in središče njegovih aktivnosti. Tu je živela tudi njegova izredno velika družina. S svojo prvo ženo in šestimi otroki je prišel v Ravno polje, kjer je Ana Marija Kirchner rodila še 9 otrok. Okoli leta 1800 se je drugič poročil z 20-letno Franciško Wondrascheg, s katero je imel 4 otroke. Od skupno 19 otrok je otroštvo preživelo samo 5 sinov in 6 hčera.⁴³

Prvorojenec Franc Ludvik (1780-1856) je bil tretji iz družine Kaiserfeld, ki so ga sistematično pripravljali na poklic uradnika v gosposčini ter ekonoma. Ko je osvojil osnovna znanja, je začel obiskovati mariborsko gimnazijo. Nato si je v državni gosposčini Turnišče nabral praktične izkušnje, opravil vse potrebne izpite, prejel dekret in bil 1803 v Ravnem polju postavljen za okrajnega komisarja.⁴⁴

Leta 1805 je bil zaposlen v nabornem okraju Ravno polje kot višji uradnik. Ker je bil konduker v mariborskem okraju, se je v Gornji Italiji proti Napoleonu boril v deželni prevozniki diviziji.⁴⁵ Omenili smo že, da se je leta 1808 poročil. Njegova žena Karolina Antonija Aichmayer je izhajala iz ptujske trgovske družine. Njen ded in hkrati tudi skrbnik je bil veletrgovec Tadej Stiegler iz avstrijskega predgorja ob Renu, ki si je na Ptujju pridobil velik ugled. Njegov sodobnik, Ptujčan Simon Povoden, mu v svoji "Meščanski čitanki" (1825) izreka vse priznanje za njegove zasluge za razvoj Ptujja in njegovih meščanov.⁴⁶

Mladi par sta podpirala 2 mogočna podjetnika, Franc S. Anton Blagatinšek in Aichmayer, in ga s podpisom prej omenjene pogodbe in predajo gosposčine Majšperk postavila na lastne noge. Njun močni vpliv pa je viden predvsem v prizadevanju mladih zakoncev, da bi povečala svoje imetje. Prvih 10 let na gradu Majšperk je bilo vsekakor uspešnih. Tudi zato, da bi lahko primerno nastanili 7 medtem rojenih otrok, so grad prenovili. 6 otrok, med njimi tudi praded avtorja tega članka, je bilo rojenih v gradu Majšperk. Samo 3. otrok, 1. sin, ki so ga po pradedu krstili za Mavricija Juda Tadeja, se je rodil 24. 1. 1811 v dedovi hiši št. 129 na Ptujju. Kot botra sta vpisana praded, veleposestnik Tadej Stiegler in njegova hči, veletrgovka Ana Aichmayer.⁴⁷

Ta sin, Moritz von Kaiserfeld, bo nekoč postal avstrijski državnik, predsednik dunajske poslanske zbornice in štajerski deželni glavar.

Franc Ludvik je kot okrajni komisar prevzel upravo gosposčine Majšperk in se kot uspešen ekonom ukvarjal s kmetovanjem. Bil je odličen živinorejec, podvojil je prihodke posestva in z nakupom novih posesti gosposčino celo povečal.⁴⁸ V očetovi prošnji za povišanje v plemiča je bil prvorojeni sin v vsakem pogledu posebej omenjen kot naslednik in garant družinske kontinuitete.

Poldrugo leto po nobilitaciji, ko je bila gosposčina Majšperk že skoraj 18 let v lasti Blagatinškov, je še za življenja Franca S. Antona in Tadeja Stieglerja Franc

⁴³ Kaiserfeld Hans, neobjavljena doktorska disertacija: *Oekonomen, Beamte, Advokaten - Eine Bürgerliche Familie in Osterreich- Ungarn Mitte 18. bis Anfang 20. Jahrhundert. Ein Fallbeispiel für die Bürgerliche Epoche.* Wien 1996 (dalje: Kaiserfeld dis.). Die Stammtafel S. 25-43.

⁴⁴ StLA, Gub. I. 2-15630/1823.

⁴⁵ AVA, NA. Litt. D. f. 13. S. 21.

⁴⁶ Zgodovinski arhiv Ptuj, Rokopisna zbirka, sign R-41: Simon Povoden, Meščanska čitanka II 1825 *Bürgerliches Lesebuch*), str. 204.

⁴⁷ Župnija sv. Jurija Ptuj, RMK 1811. str. 86.

⁴⁸ StLA, B. 185. M ZhK CH f. 90.

Ludvik sprejel usodno odločitev, ki se je sicer kratkoročno pokazala za zelo uspešno, a ji je kaj kmalu sledil strm padec. Zakaj je sprejel takšno odločitev, žal ni znano.

1. 2. 1819 so gosposčino Majšperk prodali. Še isti dan sta Franc Ludvik in Karolina od grofa Antona Attemsa kupila veliko večji in bolj reprezentativen dominij Štatenberg.⁴⁹ Ta, od Majšperka 2-krat večja gosposčina, je bila hkrati tudi naborni okraj z deželnim sodiščem, ki je bilo pristojno za 1 trg in 29 občin. To je bilo pretežno gozdnato področje z žagami za obdelavo lesa (kot npr. izdelovanje sodarskih dog).

Posebnost te gosposčine je bil prelep baročni grad, ki ga je v letih 1720-1740 po naročilu grofa Dizme Attemsa začel zidati stavbenik Comesius. Dokončno podoba pa je ta grad dobil šele leta 1824. Ker bi to preseglo okvire tega članka, ne bom opisoval podrobnosti o kupni pogodbi, zapletenih pretokih denarja ter o zapletih okoli prodaje Majšperka.

Povem lahko le, da so nakupu kmalu sledili nepredvideni usodni dogodki.

12. 2. 1820 je umrl Franc S. Anton in njegov naslednik je prevzel do leta 1822 veljavno pogodbo o zakupu Ravnega polja ter izplačilo dediščine posestva Rosenhof številnim bratom in sestram.

Usodna pa je bila tudi smrt Tadeja Stieglerja z dne 30. 6. 1821, ki je zakoncema vzela njunega mentorja in mecena.

Najhujši udarec pa je likvidnosti Franca Ludvika zadal padec cen. V okviru vsesplošne evropske postnapoleonske krize je seveda prizadel tudi Štajersko, kjer so npr. cene žit padle na nivo iz leta 1770. Od leta 1820 prisotno zniževanje cen pridelkov je često komajda pokrilo proizvodne stroške.⁵⁰

Propad je bil neizbežen. 27. 12. 1827 je na sodno določeni prisilni dražbi to posestvo kupil Jožef Klavdij Pittoni von Danenfeld.⁵¹ Ta gosposčina pa očitno nikomur ni prinesla sreče, saj je v letih 1819-1849 menjala kar 6 lastnikov.

Takrat so se Blagatiški plemeniti Kaiserfeldi v okolici Ptuja, v Ravnem Polju, Majšperku in Štatenbergu prenehali ukvarjati z ekonomijo.

4. Družina Kaiserfeld in njena povezanost s Ptujem

Ko so torej prenehali delovati kot ekonomski, so se preselili v Gradec, kjer so se, da bi se rešili iz tega dokaj težkega finančnega položaja, zaposlili kot uradniki. Kljub težkim razmeram pa so znali Kaiserfeldi presenetljivo dobro poskrbeti za izobraževanje odraščajočih otrok, ki so se odločali predvsem za študij prava, da bi se lahko kasneje v skladu z družinsko tradicijo zaposlili kot uradniki v gosposčini, pravniki ali advokati.

V tem poglavju navajam predikat, ki so ga vsi člani družine, ne povsem pravno legalno - vsepovsod uporabljali kot priimek. Če pa bi kak pozorni uradnik med opravljanjem uradniških zadev natančneje pregledal dokumente, bi v njih vedno znova zasledil slovenski priimek.⁵² ??? se je znanje slovenskega jezika ohranilo do 2. polovice 19. stoletja.

⁴⁹ StLA, LT II. Urkb. Tom. 46. f. 229-239. StLA, LT II. HB. 3. f. 607.

⁵⁰ Příbram Alfred Frances: Materialien zur Geschichte der Preise und Löhne in Österreich. Wien 1938 (Příbram) Band I. str. 604.

⁵¹ StLA, LT II. HB. 3. f. 607.

⁵² Kaiserfeld disertacija Pogl. 7.1 Umgangssprache, soziale Veränderungen und nationale Identität. str. 257-269

Ko je izgubil svoje posesti, je moral 49-letni "zadnji ekonom" Franc Ludvik začeti novo poklicno kariero, kjer se je lahko zanesel samo na svoje izkušnje ekonoma in bivšega okrajnega komisarja. S temi izkušnjami je bil v veliko pomoč pri sestavljanju franciscejskega stabilnega katastra, ki je začel nastajati leta 1819.

Ker se mu je ponudila priložnost, se je leta 1829 v deželnem uradu zaposlil kot ekonomski komisar za cenitve in na tem delovnem mestu ostal približno 20 let.

Ker je bilo nekaj njegovih bratov oz. polbratov in sinov povezanih s Ptujem, bi jih sedaj želel na kratko predstaviti.

Polbrat "zadnjega ekonoma" iz 2. zakona Franca S. Antona, Heinrich von Kaiserfeld (1802-1874) je z zelo dobrimi ocenami zaključil šolanje na Akademski gimnaziji in postal uradnik na ptujskem magistratu. Kasneje je bil dejaven kot cenilec na magistratu, kot sodni uslužbenec, pa tudi kot pravni konzulent v komisiji za distrikte zemljiške odveze.

Celo življenje je živel na Ptuju, bil poročen s Ptujčanko Luise Sleck... (roj. 30. 6. 1818) in 5. 5. 1847 tam tudi umrl.

Prvi izmed njegovih na Ptuju rojenih otrok je bil dr. Viljem von Kaiserfeld (1845-1928), direktor Štajerske hranilnice v Gradcu. Kot tretji se je rodil Karl (1848-1876), ki je v ptujski hranilnici delal kot uradnik. Najmlajša, Ludvika (1858-1932), osnovnošolska učiteljica, je umrla v Sv.Kungoti pri Mariboru.⁵³

Tudi Heinrichov brat dr. Jožef von Kaiserfeld (1804-1882) je imel stike s Ptujem. Bil je dejaven kot dvorni in sodni advokat v Gradcu, kot liberalni politik vse od leta 1848 in do svoje smrti tudi kot poslanec deželnega zbora. Za svoje zasluge je bil odlikovan z železno krono 3. razreda, 1874. pa so ga povišali v viteza. Ker pa bi nam opisovanje njegove zanimive kariere in njegove vloge v javnem življenju vzelo preveč časa, naj omenim samo še to, da je leta 1871 v volilnem okraju Ptuj kandidiral v skupini "Mesta in trgi" in bil izvoljen v deželni zbor kot njegov zastopnik.^{54 55} Ta izjemno nadarjeni pravnik in politik v deželnem zboru je v deželni prestolnici Gradec ustanovil "advokatsko dinastijo" in postal premožen meščan.

Kaiserfeld se je na Ptuju zadnjič pojavil, ko so Kolodvorsko ulico (danes Slomškova ulica) poimenovali po bivšem deželnem glavarju, Ptujčanu Moritzu von Kaiserfeldu.

Dosedanja imena te osrednje ulice v starem mestnem jedru pričajo o strukturnih spremembah tega mesta. Prvotno se je imenovala Biergasse - Pivovarska ulica, v 16. stoletju, ko so mesto utrdili proti Turkom, pa je postala Specktorgasse - Špeharska ulica. Ko je na Ptuj pripeljal prvi vlak, so ji leta 1861 nadeli ime Bahnhofgasse- Kolodvorska ulica. Po letu 1945 nosi ime Bezjakova ulica. V 20. stoletju so se v njenem imenu odražali pretresi, ki sta jih prinesli svetovni vojni, okupacije in totalitarne diktature ter nasilno poseganje v življenje tega mesta. Ta ulica, ki je bila kar 5-krat preimenovana, se sedaj imenuje po škofu Slomšku v upanju, da ji imena ne bodo več spreminjali.

⁵³ Ibid. str. 34.

⁵⁴ Ibid. Str. 170 - 195.

EBENSFELD, GEBURTSORT DER MODERNEN SCHAFZUCHT IN DER STEIERMARK

Hans Kaiserfeld

1. Die Herkunft des Ökonomen Franz Seraph Anton Blagatinschegg Edler von Kaiserfeld

In der langen Geschichte der Herrschaft Ebensfeld ist Ende des 18. Jh., Anfang des 19. Jh. eine durchwegs positive Zeitspanne, die 36. Jährige Pächterschaft des erfolgreichen Ökonomen Franz Seraph Anton Blagatinschegg (geb. 19. 5. 1755 + 12. 2. 1820),¹ der mit seiner innovatorischen Tätigkeit an diesem Ort Begründer der modernen Schafzucht in der Steiermark wurde.

Er war Jahrzehnte lang Werbbezirkskommissar- auch im Werbbezirk Ebensfeld – und erwarb im Aufbau dieser neuen Verwaltungsorganisation vielfache Verdienste.

In den unruhigen Zeiten der napoleonischen Kriege war er eine wohlthätige Stütze der zur Herrschaft Ebensfeld gehörenden Bevölkerung.

Für alle diese Erfolge und Verdienste wurde er am 17. 8. 1817 in den erblichen Adelsstand mit dem Prädikat »Edler von Kaiserfeld« erhoben.² So war er auch Stammvater dieses Geschlechtes, das eine Zeitlang mit Ptuj (Pettau) und Umgebung -wie Ravno polje (Ebensfeld), Majšperk (Monsberg), und Stattenberg (Stattenberg) - verbunden war.

Der Familienname Blagatinschegg – heute Blagatinšek- geschrieben – stammt eindeutig aus Sanntal. In den Matriken von Polzela (Heilenstein), geführt ab 1699, und denen von Andraž nad Polzelo (St. Andraž ob Heilenstein), geführt ab 1772, sind zahlreiche Personen mit diesem Namen zu finden. Auch der namengebende Hof, heute Blagatinšek Hof, übrigens der einzige Hof in der Gegend, bei dem Vulgo- und Besitzernamen ident ist, liegt in der Pfarre Sv. Andraž (St. Andraž).

Noch weiter zurückgehend findet sich im Gornji Grad (Oberburg) Klosterurbar von 1421 ein Matej von Blagotin unter den »coloni censuales«.³ Im Zusammenhang mit der Erforschung der Problematik der Edlinger – Kosezi wird darauf verwiesen, das zwischen dem Namen von den Örtlichkeiten Blagotinje und Koseze und den Huben vulgo Kossesnig und Blagatinschegg Verbindungen bestehen und die Siedlungsformen und Flur die den Edlingersiedlungen eigenen Merkmale aufweisen.⁴

Wir sehen also, daß der Name Blagatinschegg seine Wurzel im Mittelalter hat und mit einer Edlingersiedlung verbunden ist. Es kann keinen Zweifel geben, daß die Träger dieses Namens freie slowenische Bauern waren, da sich in diesem Gebiet seit der slawischen Landnahme keine wesentlichen ethnischen Veränderungen ergaben.

¹ Pfarre Rogatec – Rogaška Slatina (Rohitsch- Sauerbrunn), Taufbuch Bd. 1 1706 – 1762/ Pfarre Hajdina (Haidin), Sterberegister Bd. III 1784 – 1829.

² Allgemeiner Verwaltungsarchiv Wien, Nobilitierungsakt (weilers: AVA. NA) f. 95, S. 119.

³ Steiermärkisches Landesarchiv (weilers: StLA), Archiv Oberburg, Schubert O. Urbar 1421. olim Hs. 3323, f. 32.

⁴ Ebner Herwig: Von Edlingen in Innenösterreichisch. Klagenfurt 1956 (weilers: Ebner), S. 50.

Der erste, urkundlich im Markt Laško (Tüffern) fassbare, Vorahne unseres Ökonomen, Andreas Blagatinschegg, war Müller an der zum Gut Grazhof gehörenden, an der Lahomnica- ein linkes Nebengewässer der Sann – in der Nähe der Kirche und des Ortes Marija Gradec (Maria Graz) liegenden, Mühle, die übrigens bei 1972 in modernisierter Form arbeitete.⁵ Sein Sohn Jakob wird als Bürger von Tüffern bezeichnet.⁶

In der nächsten Generation beginnt mit dem in Tüffern geborenen Sohn Franz Xaver (1722 – 1780)⁷ die Reihe der Ökonomen in der Familie über drei Generationen, die es vom Verwalter von landwirtschaftlichen Betrieben zum Herrschaftspächter und dann schrittweise zum Besitzer solcher werden lies.

Franz Xaver Blagatinschegg war bis 1753 Präfekt der maltäser Kommende Polzela (Heilenstein).⁸ Zog von dort schon verheiratet nach Rogatec- Rogaska Slatina (Rohitsch – Sauerbrunn) wo er in der Ortschaft Dobrovca der Gemeinde Cerovce das heute noch unter dem Namen »Weilgüni Hof« bekannte Anwesen bewirtschaftete.⁹ Danach erfolgte der Schritt zum eigenen Besitz durch den Erwerb des bei Slovenske Konjice (Gonobitz), nahe an der Dravinja (Drann), liegenden, schon 1497 erstmals erwähnten Gülthofes, des Dobjehofes.¹⁰ Bis zu seinem Tode war er mit Erfolg bemüht, seinen Besitz zu vergrößern, was auch durch den Erwerb zu einem weiteren Anwesen bei »landesobrigkeitlichen Lizitationen« gelang.¹¹

Sein Sohn Franz Seraph Anton kam in Rohitsch- Sauerbrunn auf die Welt und wurde im Elternhaus, möglicherweise in der Pfarre Gonobitz, und dann in der Lehre in der Herrschaft Novo Celje (Neu Cilli) in Žalec (Sachsenfeld) zum Herrschaftsbeamten ausgebildet. Sein Lehrmeister Karl Johann Kircher, ein aus Tüffern stammender Verwalter, der die Herrschaft nun gepachtet hat, war auch ein Vorbild im Streben nach sozialem Aufstieg und Besitz.

Seine Ausbildung trug Früchte, als er im Jahre 1774 als 19-jähriger mit der Organisation der 1773 im Rahmen der zur Durchführung kommenden josefinischen Heeresreformen mit der Errichtung des Neu Cillier Werbbezirkes bekannt wurde.¹²

Im Jahre 1780 war er schon selbstständiger Pächter der Herrschaft Blagovna (Reifenstein), die er von Caspar Andrá von Jakomini gepachtet hat, als er die Tochter seines Lehrherrs, die 19-jährige Anna Maria Kircher zum Altar führte. Sie blieben drei Jahre hier, gingen dann nach Gonobitz, von wo nach weiteren drei Jahren der große Schritt durch die Pacht der großen Herrschaft Ebensfeld am 1. Juli 1786 erfolgte.¹³ Hier fand er die Möglichkeit, mit seinem unternehmerischen und innovativen Geist in langer zielstrebigem Arbeit zum Erfolg zu kommen.

⁵ Pfarre Laško (Tüffer) Trauungsbuch Bd. II. 1679 – 1726. Orožen Ignaz: Das Bistum und die Diözese Lavant. Teil I-VIII. Marburg 1875- 1893 (weilers : Orožen) IV. S. 193.

⁶ Pfarre Polzela (Heilenstein) Trauungsbuch Bd. I ab 1695 -, S. 95.

⁷ Pfarre Laško (Tüffern) Taufbuch Bd. IV. 1716 – 1735. Pfarre Šentjur (St. Georgen an der Südbahn) Totenbuch vom 1. Oktober 1770 bis inclusive 1784.

⁸ Pfarre Polzela (Heilenstein) Trauungsbuch Bd. I ab 1695. S. 95.

⁹ Orožen: VII. S. 73 f.

¹⁰ Stegenšek Avguštin: Konjiška dekanija. Maribor 1909 (weters : Stegenšek), S. 75.

¹¹ StLA, LT I. HB 5. f. 389.

¹² AVA, NA. Z. Litt. H. f. 21. S. 29.

¹³ AVA, NA. Z. Litt. H. f. 21. S. 29.

Kaiserfeldov grb, v katerem so vsi atributi Blagatinskovega dela. Foto, Kaiserfeld.

2. Durch Innovation zum Erfolg in Ebenfeld

Am 1. Juli 1786 begann der erste langfristige Pachtvertrag, den der einunddreißig Jahre alte Franz S. Anton mit dem Eigentümer der Herrschaft Eben-

sfeld (Ravno polje) Wenzel Graf Sauer abgeschlossen hat.¹⁴ Er war für diese Aufgabe gut vorbereitet als gelernter Ökonom und Herrschaftsbeamter, der in der kurzen Pachtzeit in Reifenstein schon selbstständige Betriebsführungspraxis erworben hat.

Zwischendurch hat er Anfang der achtzigten Jahre auch als Tazpächter unternehmerische Erfahrungen gesammelt.¹⁵ Er begann hier mit der Verwirklichung eines unternehmerischen Konzeptes, das auf die Struktur der Herrschaft Ebensfeld zugeschnitten war. Und die sich von den merkantilistischen Bestrebungen zur Förderung der Textilindustrie ergebene Marktsituation berücksichtigte.

Das Dominium Ebensfeld liegt südwestlich von Ptuj, in cca. sechs Kilometer Entfernung, am Oberen Pettauer Feld. Der dazu gehörende Grundbesitz war 1331 Joch (765,3 Hkt) groß und hatte folgende Struktur: 159,5 Joch Äcker (12%), 130,5 Joch Wiesen (10%); 791,5 Joch Weiden (59%); 212 Joch Wald (16%) und 37,5 Joch Weingarten (2,8%).¹⁶

Die rektifizierten Erträge sind mit 2899 fl 31 Kr Dominicale und 300 lb 7ß 16 d Rusticale für die landesfürstlichen Abgaben angegeben.¹⁷ Es gehörten dazu sieben Ämter mit 135 Häusern, hatte ein Landgericht, war ein Werbbezirk von zwanzig Gemeinden und Eigentümer der Taz in einer Reihe von Pfarren.¹⁸

Bemerkenswert ist auch, daß Ebensfeld eine der sieben steierischen Herrschaften war, in der nach dem Patent von 1772 zur Regulierung der Robot, das neben Niederösterreich auch für die Steiermark gelten sollte, die Untertanen ihre Robot im Geld abgelöst haben.¹⁹ Dadurch war diese Herrschaft für eine moderne landwirtschaftliche Betriebsführung nach unternehmerischen Gesichtspunkten mit Fachkräften und Lohnarbeitern prädestiniert. Das neue Schloß Ebensfeld war 1670 gebaut worden. Auf dem Bild sind die von Franz S. Anton verwendeten Schafstallungen und die, von ihm als Ersatz für die nicht mehr vorhandene Schloßkapelle, gebaute Filialkirche St. Kunigund (sv. Kungota), die von der Herrschaft patroniert wurde, zu sehen.²⁰

Die Pachtzeit begann ein Jahr bevor sich die, auf Befehl von Maria Theresia 1764 ins Leben gerufene, Agrikultur-Sozietät in der Steiermark nur wegen Ausbleibens der bis dorthin gewährten Subvention von jährlich 400 fl auflöste.²¹ Sie war in dem nicht ganz einem Vierteljahrhundert ihres Bestehens bemüht, die steierische Landwirtschaft mit vielen neuen Gedanken zu beleben und zu Versuchen anzuregen, deren Ergebnisse ausgetauscht werden sollten, sowie die Einführung von neuen Produktionsmethoden zu erreichen. Eine der meist diskutierten Fragen der Landwirtschaft war die Einführung der Stallfütterung, wozu der Futtermaterialanbau durch Düngung verbessert werden sollte. Weitere wichtigen Themen, wie z. B. die Verbesserung und Förderung der Schafzucht, wurden durch jährliche Preisfragen, die mit 150 fl prämiert wurden, behandelt.²²

¹⁴ AVA, NA. Z. Litt. H. f 21. S. 29.

¹⁵ StLA. LR. Sch. 67

¹⁶ Janisch. S. 121.

¹⁷ StLA. B 192. MThK. F. 244.

¹⁸ Schmutz. S. 121.

¹⁹ Pirchegger II. S. 237.

²⁰ ZAP Simon Povoden: Bürgerliches Lesebuch II. Teil. 1825. HS sign. R-41. (weilers: Povoden) S. 204;

²¹ Barth Anna: Agrarpolitik im Vormärz. Die steierische Landwirtschaftsgesellschaft unter Erzherzog Johann. Graz 1980. (weilers: Berth) S. 22.

²² Barth. S. 19.

Obwohl die Landschaftsgesellschaft sehr bemüht war, fortschrittliche Gedanken zu verbreiten, hatte sie keine große Breitenwirkung erzielt. Sie blieb ein kleiner Zirkel vor allem von Großgrundbesitzern und Verwaltern, und die, aus den Versuchen und Aufsätzen stammenden, Ergebnisse blieben in dem relativ kleinen Kreis der Mitglieder, deren Zahl aber immerhin von sechs auf zweiundsechzig anstieg.²³

Wie weit Franz S. Anton über dies alles informiert und dadurch sogar inspiriert wurde, ist nicht bekannt, wenn auch ein Kontakt schon deshalb denkbar wäre, da eines der sechs ersten Mitglieder der Gesellschaft Verwalter der Herrschaft Gonobitz war.²⁴ Hier, im ererbten Hof, bereitete er sich darauf vor, sein ökonomisches und unternehmerisches Konzept, eine qualitativ verbesserte, große und ertragreiche Schafzucht, durch Anwendung neuer landwirtschaftlicher Technologie in Ebensfeld durchzuführen. Er begann mit der Innovation zu einem Zeitpunkt, als die Bemühungen der staatlich initiierten Gesellschaft aufhörten und mehr als drei Jahrzehnte bevor die, vom Erzherzog Johann 1819 ins Leben gerufene, Landwirtschaftsgesellschaft auf breiter Basis, unter Einbeziehung auch der Bauernschaft, zum großen Aufbruch auf dem Gebiet ansetzte.

In der Herrschaft Ebensfeld – mit ihrem etwa 70% Wiesen- und Weidenanteil – wurde noch der Trischfelderbau, eine Variante der in der Steiermark damals noch weit verbreiteten Feld- und Graswirtschaft, betrieben. Hier folgte nach eins bis zwei Jahren Ackerbau eine langfristige, in Trockenlagen sogar sieben bis zwölf Jahren dauernde, Grasnutzung als Weideland.²⁵ Diese mußte zu einer verbesserten, durch intensive Düngung ertragreicheren Dreifelderwirtschaft mit forcierter Futtermittelproduktion umgestellt werden. Der erhöhte Feldertrag beim Ackerbau vom eineinhalb- bis dreifachen auf den fünffachen der Aussaat, und auch bei den Futtermitteln wurde das durch das gezielte, intensive Düngen durch die Schafherde erreicht, wozu das System der Pferchung angewendet wurde. Dabei wurden die Schafe in der Zeit der Ruhe in eine Umzäunung zusammengedrängt, um den »Kot, Harn und sogar die Ausdüngung« gezielt und gleichmäßig dem gepflügten, gelockerten Feld zuzuführen. Die Umzäunung wird aus einer Anzahl von Hürden aus Holz mit ca. 4 m Länge und ca. 1 m Höhe erstellt, die an in die Erde geschlagene Pfähle befestigt werden. Der Pferch wird in entsprechenden Zeitabständen versetzt, wobei die Hürden nach einem festgelegten System so umgesetzt werden, daß die Herde, ohne sich zu zerstreuen, in das neue Pferchengelände gelangt.²⁶

Das, zur Einführung dieses Systems und auch für die Entwicklung einer erfolgreichen Schafzucht notwendige, Know-how holte sich Franz S. Anton aus dem Westen, aus Württemberg, durch die Verpflichtung eines Schafmeisters.

Dieser kam mit seiner Familie und zwei Helfern (Knechte), die auch die notwendigen, abgerichteten Hunde mitbrachten.²⁷

Die Investition in dieses Vorhaben begann damit, daß die, in Ebensfeld vorgefundenen, 350 Schafe, die so sehr verkrüppelt und elend waren, daß sie zum einen Spottpreis von 250 fl abgestoßen wurden. Aus fremden Gegenden,

²³ Ebd. S. 18.

²⁴ Ebd. S. 18.

²⁵ Pferschy, G.: Ackerbauwirtschaftsformen in der Steiermark um 1787. In: Atlas zur Geschichte des steierischen Bauerntums. Graz (weilers: Pferschy) S. 26.

²⁶ Jacobeit W.: Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts. Berlin (weilers: Jacobetit) S. 16. Hier wird Albrecht Thaer: Grundsätze der rationellen Landwirtschaft zitiert; Scholaut W., Wachendorfer G.: Schafhaltung. Frankfurt a. Main 1981. S. 181.

²⁷ AVA, NA. Z. Litt. G. f 19; Z. Litt. H. f 21. S. 29.

wo edlere Gattungen aufgefunden waren, wurde eingekauft, um mit der Veredelung sofort zu beginnen. Die notwendigen Einrichtungen, wie Hürden, Hüterwagen, Stallungen, wurden errichtet, um mit der Pferchung in der schneelosen Zeit und mit der Winterstallfütterung beginnen zu können.²⁸ Der Erfolg stellte sich sehr bald ein. Die Trischfelder, die trockenen und öden Wiesen brachten durch die Düngung wesentlich erhöhte Ernteerträge bei Getreide und Füttermittel, so daß die Anzahl bis 1790 auf 1100 Stück meist schon veredelter Schafe stieg und in einigen weiteren Jahren 3000 Stück erreicht wurden.²⁹

Im Jahre 1787 wurden in der Steiermark 78.000 Schafe gezählt. Dieser Bestand stieg bis 1801 auf 120 000, 1813 auf 157 000, um dann bis 1819 auf 126 300 zurückzugehen.³⁰

Zur Vermehrung des steierischen Schafbestandes trug Franz S. Anton nicht nur durch seine eigene Zucht bei, sondern auch durch die Übergabe seiner Kenntnisse an die benachbarte Staatsherrschaft Thurnisch und durch die Nachahmung nicht nur der benachbarten Bauern, sondern auch z.B. der Herrschaften Kranichsfeld und Schleinitz. Die Übernahme der ebensfelder Methoden der Pferchung durch Thurnisch erfolgte ab 1791 auf Veranlassung der k. k. Staatsgüterverwaltung in Graz, die von den Erfolgen Kenntnis nehmend, den Leiter in Thurnisch anwies, zu Franz S. Anton zu gehen und um Instruktionen zu bitten. Dieser zeigte und erklärte bereitwillig alles und überließ der Staatsherrschaft sogar einen seiner württembergischen Knechte als Schafmeister, mit seiner Frau, die ebenfalls eine ausgebildete Schäferin war. Wir können bei diesem Vorgang ohne Übertreibung von einem kostenlosen Know-how Transfer sprechen, der zu einer Erhöhung der Einnahmen um 8000-10000 fl WW. jährlich führte, was am 21. 1. 1813 bezeugt wurde.³¹

Die umliegenden Bauern haben entweder die Anzahl ihrer Schafe vermehrt oder mit der Schafhaltung neu begonnen und durch die Nachahmung der geschilderten Methoden ihr Einkommen derart verbessern können, daß sie sich durchwegs schuldenfrei machen konnten.³²

Ein rechnerischer Nachweis der Erfolge aus der neuen landwirtschaftlichen Technologie für Ebensfeld ist mangels Daten und der äußerst schwankenden Preise kaum möglich. Ein hypothetisches Überschlagen analog der von Franz Xaver Hlubek, langjährigem Sekretär der steirischen Landwirtschaftsgesellschaft, vorgenommenen Berechnungen,³³ und der unter Berücksichtigung weiterer statistischen Angaben³⁴ ergibt einen Jahresertrag von 10 000 bis 13 000 fl nur aus der Schafzucht der Herrschaft Ebensfeld.³⁵ Dieser Hinweis soll nur vorsichtig

²⁸ AVA, NA. Z. Litt. G f 19, S. 26-27.

²⁹ AVA, NA. Z. Litt. G. f. 19, S. 26-27.

³⁰ Sandgruber R.: Österreichische Agrarstatistik 1750-1918. Wien 1978. In Hg. Hoffman Alfred und Matis Herbert: Wirtschafts- und Sozialstatistik Österreich-Ungarns. S. 209.

³¹ AVA, NA. Z. Litt. G. f. 19-20, S. 26-28; Z. Litt. H. f. 21. S. 29.

³² AVA, NA. Z. Litt. G. f. 19-20, S. 26-28. Johann Edler von Zinzenfels, Gutsverwalter, gibt in seinem Zeugnis vom 2. 1. 1813 an, daß er früher den Bauern in der Gegend von Ebensfeld Geld geborgt und niemals zeitgerecht zurückbekommen habe, aber nachdem diese nach Art und Manier der Herrschaft Ebensfeld ihre Schafzucht vermehrt und veredelt hatten, kam das nicht mehr vor.

³³ Hlubek Franz Xaver: Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark. Graz 1860. S. 198.

³⁴ Sandgruber Agrarstatistik. S. 92. Gibt in Tabelle 37 die Schlachtquoten nach österreichischen Statistiken in Prozenten des Gesamtbestandes und des durchschnittlichen Fleischgewichtes eines Schafes nach den verschiedenen Autoren an.

³⁵ Die Annahmen. Schlachtquote 1/6 bis 1/8 des Bestandes; Fleischgewicht 36 pfund/Stück; Wolle 2 Pfund/Jahr u. Stück; Dünger 12 CTR/Jahr u. Stück. Preise: Fleisch 8-10 kr/Pfund; Wolle 30 Kr/Pfund; Häute 30-54 Kr/Stock, Dunger 10 Kr/Ctr. Die Preisannahmen stammen von Hlubek nach der Inflationsperiode.

eine Größenordnung aufzeigen. In der Zeit der Inflation und exorbitanter Preiserhöhungen waren die Ergebnisse sicher ganz andere. Dazu kommen die Einnahmen aus dem Verkauf der diversen landwirtschaftlichen Produkte vom Getreide bis zum Wein. Als Beispiel für solche Einnahmen dienen die Verträge für Heereslieferungen aus dem Jahre 1820.³⁶

Der gesammte materielle Erfolg des Wirtschaftens solle hier nur angedeutet werden. Als erster Schritt wurde der ererbte Gonobitzer Besitz mit mehreren zusätzlich erworbenen Wirtschaften, als letzte, im Jahre 1806, die in Gonobitz liegende Gült St. Jakob im Stock, von wo dann die Verwaltung erfolgte, im Maria Theresianischen Kataster zum »Gut Rosenhof« zusammengeschrieben.³⁷

Nach dem Aufbau dieses mittleren, weit unter der Größe eines Dominiums liegenden, Besitzes wurde dann die Vogt- und Landgerichts- Herrschaft Majšperk (Monsberg) mit dem Kaufvertrag vom 6. 7. 1801 erworben.³⁸ Steirische Grundherrschaften, verbunden mit einem der 118 Landgerichte, der an den verkauften Freiherrn von Moscon zu zahlende Kaufpreis war mit 40.000 fl vereinbart.

Das Gut und Landgericht wurde bei Ende 1807 von Ebensfeld aus verwaltet. Am 24. 12. 1807 wurde mit einem »Verkaufs- und Übergabs-« Vertrag die Herrschaft Monsberg an den erstgeborenen Sohn Franz Ludwig (1780 – 1856) übergeben.³⁹ So konnte nun Franz Ludwig am 10. 1. 1808, in seinem 28sten Lebensjahr, als Herrschaftsbesitzer vor den Traualtar in Pettau treten, um die acht Jahre jüngere Großhändlerstochter Caroline Antonia Aichmayer zu heiraten, womit die zugezogene Familie Blagatinschegg mit der eingewohnten Traditionsburgerschaft in Verbindung kam.

Der Höhepunkt des Vermehrens des Besitztumes sollte der Erwerb der langjährig gepachteten Herrschaft Ebensfeld werden. Franz Seraph Anton Blagatinschegg war mit dem Fürsten Stanislaus Poniatowsky, der das Gut seit dem 2. 2. 1802 besaß, schon handelseins. Der Kaufschilling wurde mit 150.000 fl festgesetzt.⁴⁰ Der bei 1822 laufende Pachtvertrag für und der vereinbarte Kauf der Herrschaft Ebensfeld mit der geleisteten Akontoaufzahlung auf den Kaufpreis, ließ Franz Seraph Anton, sich schon als Besitzer dieser Herrschaft zu fühlen.

Das auch seine gesammte Umwelt ihn als den neuen Besitzer gesehen hat, zeigt die Eintragung am 12. 2. 1820 ins Sterbebuch der Pfarre Haidin als »Inhaber der Herrschaft zu Ebensfeld«.⁴¹ Der Tod kam schneller als die entgeltliche Realisierung des letzten, seine Ökonomen-Laufbahn kronenden Planes.

Nach seinen historiographisch belegbaren Ausführungen möchte ich noch eine Annahme zum Entstehen des Prädikates »Kaiserfeld«, die mit Ebensfeld in Verbindung gebracht werden kann, anführen.

Franz Seraph Anton war anlässlich der Manöver im Jahre 1786 und 1787, die bei Ebensfeld abgehalten wurden, als Lagerkommissar angestellt, der vor allem die Behebung der Flurschaden und Wiederherstellung der ursprünglichen Ordnung zu berechnen und abzuwickeln hatte. Er entledigte sich dieser Aufgabe zur vollständigen Zufriedenheit des Kaisers Joseph II., der am 21. und 22. Juni

³⁶ StLA, LT II, Urkb. Tom 55 f. 13-28.

³⁷ StLA, B. 185. MThK. CH f. 63

³⁸ StLA, LT I Bd 72 92 Kaufquartern f. 2.

³⁹ StLA, LT I. Bd 73. 10 Kaufquartern Q. 5.

⁴⁰ Krones Franz: Moritz von Kaiserfeld. Sein Leben und Wirken als Beitrag zur Staatsgeschichte Osterreichs in den Jahren 1848 bis 1884. Leipzig 1888. (Weiters : Krones) S. 8.

⁴¹ Pfarre Hajdina (Haidin) Sterberegister Bd. III. 1784 –1829.

1786 selber in Ebensfeld anwesend war, und von dem ihm dann mündliche und schriftliche Anerkennung zuteilt wurde.⁴² Für die Entstehung des, im Ansuchen um die Erhebung in den Adelstand ausdrücklich erbetenen, Prädikats »Kaiserfeld« konnte folgende Hypothese angeboten werden. Der zweite Teil des Namens kann aus Ebensfeld abgeleitet werden, wo Franz Seraph Anton seine Erfolge erarbeitet hat. Hier hatte er auch das für ihm so nachhaltige Erlebnis, den in der fernen Hauptstadt residierenden Kaiser, als dessen treuer und ergebener Untertan er sich immer fühlte, persönlich in diesem Feld zu sehen und von ihm auch noch belobigt zu werden. So konnte in seiner Vorstellung die Kombination beider Begriffe zum Namen Kaiserfeld geworden sein.

Fürs Ebensfeld war die Pachtzeit des Franz Seraph Antons auch im Zusammenhang mit dem Elementarschulwesen von Bedeutung, das in seinem Bezirk im Argen lag. Er baute die drei Volksschulen auf und organisierte den Unterricht, so daß die Kinder einen zweckmäßigen Unterricht bekamen. Er setzte die Pockimpfungen durch. Auch die Kirche wurde von ihm unterstützt durch den Bau einer Filialkirche aus eigenen Mitteln und unterstützte junge Kleriker bei ihrer ersten Messe.

Auch als Herrschaftsbesitzer von Monsberg kümmerten sich Vater und Sohn um das Volksschulwesen. Sofort nach Übernahme der Herrschaft wurde eine Volksschule neu errichtet und eine Stiftung zur Unterstützung der Lehrer eingerichtet.⁴³

3. Der letzte Ökonom

Das Schloß Ebensfeld war der Sitz in der Zeit der Pächterschaft von Franz Seraph Anton und das Zentrum seinen Aktivitäten. Es beherbergte seine außerordentlich große Familie. Er kam mit seiner ersten Frau und sechs Kindern nach Ebensfeld, wo Anna Maria Kirchner noch weitere neun Kinder bekam. Um 1800 ging er eine zweite Ehe mit der zwanzigjährigen Franziska Wondrascheg ein, von der er vier weitere Kinder hatte. Von den insgesamt neunzehn Kindern überlebten fünf Söhne und sechs Töchter das Kindesalter.⁴⁴

Der erstgeborene Sohn Franz Ludwig (1780 – 1856) war der dritte, systematisch auf den Beruf eines Herrschaftsbeamten und Ökonomen vorbereitete, Kaiserfeld. Nach dem Erwerb der elementaren Kenntnisse besuchte er das Marburger Gymnasium. Dann erwarb er seine praktischen Kenntnisse in der Staatsherrschaft Thurnisch, legte die notwendigen Prüfungen ab, bekam sein Dekret und wurde 1803 als Bezirkskommissar in Ebensfeld angestellt.⁴⁵

Im Jahre 1805 war er als Oberbeamter des Werbbezirkes Ebensfeld tätig und nahm am Krieg gegen die napoleonische Armee in Oberitalien als Kreis- und Kondukteur des Marburger Kreises in der Landesfuhrwesen - Division teil.⁴⁶

Seine 1808 erfolgte Eheschließung wurde schon erwähnt. Seine Frau Caroline Antonia Aichmayer stammte aus einer pettaufer Kaufmannsfamilie. Ihr Großvater und auch Vormund war der, in Pettau zu hohen Ehren gekommene,

⁴² AVA, NA, Litt. F f. 25. S. 31.

⁴³ AVA, NA, Litt. K. f. 6' S. 7. AVA – NA, Z. Litt. K. f. 27. S. 33-34.

⁴⁴ Kaiserfeld Hans: Unveröffentlichte Dissertation des Ökonomen, Beamten, Advokaten – Eine Bürgerliche Familie in Österreich-Ungarn Mitte des 18. bis Anfang des 20. Jahrhunderts. Ein Fallbeispiel für die Bürgerliche Epoche Wien 1996 (weitere Kaiserfeld Diss.). Die Stammtafel S. 25-43

⁴⁵ StLA, Gub. I 2-15630/1823.

⁴⁶ AVA, NA, Litt. D f. 13. S. 21.

aus dem österreichischen Vorlande am Rhein stammende, Großhändler Thadeus Stiegeler, dem sein Zeitgenosse der Pettauer Povoden Simon in seinen Handschrift »Bürgerliches Lesebuch« (1825) eine überaus anerkennende Würdigung für seine Verdienste um die Stadt und seine Bürger zukommen lässt.⁴⁷ Das junge Paar wird von zwei sehr starken Unternehmenspersönlichkeiten, nämlich von Franz Seraph Anton Blagatinschegg und Aichmayer unterstützt und durch Übergabe der Herrschaft Monsberg auf eigene Füße gestellt, und haben schon angeführten Vertrag beide unterschrieben. Der Einfluß der beiden auf dieses Ehepaar war sicher sehr groß. Vor allem wird das junge Paar das Streben nach Vermehrung und Vergrößerung des Besitzes von ihren Mentoren übernommen haben.

Die ersten zehn Jahre auf dem Schloß Monsberg verliefen durchwegs erfolgreich. Der Bauzustand wurde verbessert, nicht zuletzt um die, in dieser Zeit gekommenen, sieben Kinder entsprechend unterbringen zu können. Sechs Kinder wurden im Schloß Monsberg geboren, darunter der Urgroßvater des Verfassers. Nur einmal gab es eine Ausnahme bei der Geburt des dritten Kindes und ersten Sohnes, der am 24. 1. 1811 im großväterlichen Haus Nr. 129 im Pettau geboren und wohl mit Hinweis auf seinen Urgroßvater auf den Namen Mauritius Judas Thaddäus getauft wurde. Als Paten sind der Urgroßvater Thadeus Stiegeler, Großhändler, und seine Tochter Anna Aichmayer, Großhändlerin eingetragen.⁴⁸ Aus diesem Sohn Pettaus soll einst der österreichische Staatsmann, Präsident des Abgeordnetenhauses in Wien, und steiermärkischer Landeshauptmann Moritz von Kaiserfeld werden.

Franz Ludwig übernahm als Bezirkskommissär der Herrschaft Monsberg die Verwaltung und führte als erfolgreicher Ökonom seinen landwirtschaftlichen Betrieb. Hatte eine besonders schöne Viehzucht, verdoppelte den Ertrag des Gutes und konnte sogar einiges dazu kaufen um die Herrschaft zu vergrößern.⁴⁹ Im Ansuchen des Vaters um die Nobilitierung wird der erstgeborene Sohn in jeder Hinsicht als Nachfolger und Garant der familiären Kontinuität herausgestellt.

Nach etwa 18 jährigen Besitz von Monsberg und einenhalben Jahre nach der Nobilitierung erfolgte noch zu Lebzeiten von Franz Seraph Anton und Thadäus Stiegeler ein schicksalhafter Schritt Franz Ludwigs, der zwar zu einem kurzen Höhenflug, aber dann zu dem umso steilerem Absturz führte. Über den Entscheidungsprozeß, der diesem Entschluß voranging, ist leider nichts bekannt.

Am 1. 2. 1819 wurde die Herrschaft Monsberg verkauft und am selben Tage wurde von Franz Ludwig und Caroline das wesentlich größere und durchaus repräsentativere Dominium Stattenberg von Anton Graf Attems gekauft.⁵⁰ Diese Herrschaft war etwa zweimal so groß wie das Dominium Monsberg, war ein Werbbezirk und hatte ein Landgericht, das für einen Markt und 29 Gemeinden zuständig war. Es war im Wesentlichen ein Forstgut, zu dem auch Sägewerke für die Weiterverarbeitung, wie zum Beispiel Faßdanbenerzeugung??, gehörten. Das besondere an diesem Besitz ist das 1720-1740 durch Diesmas Graf Attems in Auftrag gegebene und vom italienischen Baumeister Comesius erbaute schöne Barockschloß, das allerdings zum Zeitpunkt noch immer nicht ganz fertig wurde. Die letzten Räumlichkeiten wurden erst 1824 fertiggestellt.

⁴⁷ Zgodovinski arhiv Ptuj, Rokopisna zbirka, sign R-41: Simon Povoden, Meščanska čitanka II 1825 (Bürgerliches Lesebuch), S. 204.

⁴⁸ Stadtpfarre Ptuj (Pettau) Taufbuch 1811. S. 86.

⁴⁹ StLA, B 185. M ZhK CH f. 90.

⁵⁰ StLA, LT II. Urkb. Tom. 46. f. 229-239. StLA, LT II. HB. 3 f. 607.

Auf die Details des Kaufvertrages, auf die kompliziertesten Geldflüsse und die bei dem Verkauf von Monsberg entstandenen Komplikationen kann hier nicht eingegangen werden, da es den Rahmen dieses Beitrages springen würde. Wir können allerdings feststellen, daß schon bald nach dem Kauf unvorhergesehene schicksalhafte Ereignisse eintrafen.

Am 12. 2. 1820 starb Franz Seraph Anton und sein Nachfolger übernahm den bis 1822 laufenden Pachtvertrag von Ebensfeld und die Auszahlung der Erbschaft an seine zahlreichen Schwestern und Brüder aus beiden Ehen, für das Gut Rosenhof.

Ein weiterer Schlag war der Tod von Thaddäus Stigegeler am 30. 6. 1821, wodurch ein Mentor des Ehepaares und, wenn nötig, auch materielle Stütze verloren ging.

Den wesentlichen und endgültigen Schlag wird die Zahlungsfähigkeit Franz Ludwigs aber von der Entrichtung der Preise bekommen haben. Im Rahmen der ganz Europa erfassenden nachnapoleonischen Wirtschaftskrise erfasste natürlich auch die Steiermark, wo die Getreidepreise als Beispiele zu nehmen auf das Niveau der 1770-er Jahren sanken. Dieser Preisfall ab 1820 für alle Bodenprodukte deckte vielfach kaum die Erzeugungskosten.⁵¹

Der Niedergang war unaufhaltsam und führte zur gerichtlich festgesetzten Zwangsversteigerung am 27. 12. 1827, in der Josef Claudius Pittoni von Danefeld den Besitz erwarb.⁵² Dieser Besitz brachte auch weiterhin nicht viel Glück, wenn man bedenkt, daß zwischen 1819 und 1849 sechs Besitzer abwechselten.

Damit endet die Tätigkeit der Familie Blagatinschegg Edler von Kaiserfeld als Ökonomie in der Pettauer Umgebung, in Ebensfeld, Monsberg, Stattenberg.

4. Kontakte der Familie Kaiserfeld in Pettau

Nach dem Verlust der ökonomischen Basis war Graz der Wohnort der Familie und eine Beamten - tätigkeit der Ausweg aus den teilweise eher bedrückenden materiellen Verhältnissen. Trotz dieser ist es immerhin gelungen, die Ausbildung der heranwachsenden Generation erstaunlich gut zu sichern. Es war durchwegs die juristische Ausbildung, die im Vordergrund stand, um der Familientradition entsprechend als Herrschaftsbeamter, Justiziar oder später Advokat Fuß zu fassen.

In diesen Abschnitt soll nur mehr das als Familienname verwendete Prädikat angeführt werden, wie es auch, de jure nicht ganz einwandfrei, von allen Mitgliedern der Familie, wo sie auch tätig waren, getan wurde. Der slowenische Familienname kommt allerdings immer wieder zum Vorschein, wenn ein aufmerksamer Beamter bei amtlichen Anlässen die Dokumente genau studiert.⁵³ Mit dieser Entrichtung ist die Beibehaltung der slowenischen Sprachkenntnisse bis weit in die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts.

Der letzte Ökonom Franz Ludwig mußte nach dem Verlust seiner Besitzungen als 49-jähriger ein vollkommen neues Berufsleben beginnen, in dem er sich alleine auf seine Kenntnisse als Ökonom und gewesener Bezirkskommissär stützen konnte. Diese konnten bei den, seit 1819 laufenden, Arbeiten zur Erstellung des französisch-stabilen Katasters durchwegs gut verwendet werden.

⁵¹ Příbram Alfred Frances: Materialien zur Geschichte der Preise und Löhne in Österreich. Wien 1938 Band I. S. 604.

⁵² StLA, LT II HB. 3. f. 607.

⁵³ Kaiserfeld Diss: Kapit. 7. I Umgangssprache, soziale Veränderungen und nationale Identität. S. 257 -269.

Er ergriff die sich ihm bietende Möglichkeit und trat 1829 als ökonomischer Schätzungskommissär in die Landesdienst, wo er rund zwanzig Jahre lang diese Tätigkeit ausübte.

Von seinen Brüdern bzw. Halbbrüdern und seinen Söhnen gibt es vereinzelt Kontakte mit Pettau und nur an diese Fälle soll hingewiesen werden. Aus der zweiten Ehe des Franz Scraph Antons stammender Halbbruder des letzten Ökonomen war Heinrich von Kaiserfeld (1802 – 1874), der nach dem Besuch des Akademischen Gymnasiums diese Schule mit sehr guten Zeugnissen abschloss und Beamte der Pettauer Magistrates wurde. Wir treffen ihn als Schätzer des Magistrates und als Justizbeamten und später als Rechtskonsulenten der Grundentlastungsdistrikt-Kommission. Er blieb sein ganzes Leben lang in Pettau, war mit der gebürtigen Pettauerin Luise Slehlisc (roj.30.6.1818) verheiratet und starb am 5. 5. 1874 in Pettau.

Von seinen fünf, in Pettau geborenen, Kindern war der Erstgeborene Dr. Wilhelm von Kaiserfeld (1845 – 1928), Kanzleidirektor der Steiermärkischen Sparkasse in Graz.

Das dritte Kind Karl (1848 – 1876) war Sparkassenbeamter in Pettau und die jüngste, Ludowika (1858 – 1932) war Volksschullehrerin und starb in St. Kunigund bei Marburg.⁵⁴

Eine weitere Verbindung mit Pettau kam bei Heinrichs Bruder Dr. Joseph von Kaiserfeld (1804.1882) festgestellt werden. Er war Hof- und Gerichtsadvokat in Graz, liberaler Politiker der ersten Stunde 1848 und Landtagsabgeordneter bis zu seinem Lebensende, wurde mit dem Orden der Eisernen Krone III Klasse ausgezeichnet und 1874 in den Ritterstand erhoben. Sein Lebenslauf und die Schilderung seiner Tätigkeit im öffentlichen Leben ginge hier sicher zu weit. Es soll nur erwähnt werden, daß er 1871 in der Gruppe Städte und Märkte im Wahlbezirk Pettau kandidierte und dann diesen im Landtag vertrat.⁵⁵

Dieser außerordentlich begabte Jurist und Landespolitiker war auch der Begründer einer »Advikaten Dynastie« in Graz, der Landeshauptstadt, und es zu bürgerlichem Wohlstand brachte.

Der letzte Fall, bei dem der Name Kaiserfelds in der Pettauer Stadt erschien, war die Benennung der Bahnhofgasse (vormals Bezjakova, heute Slomškova) nach dem ehemaligen Landeshauptmann und gebürtigen Pettauer Moriz von Kaiserfeld im Jahre 1918. Die bisherigen Namen dieser zentral gelegenen Gasse der Altstadt zeigten immer wieder strukturelle Veränderungen der Stadt. Ursprünglich war sie die »Biergasse«, um nach der Befestigung der Stadt gegen die Türken im 16. Jahrhundert zur »Spektorgasse« zu werden. Als die Eisenbahn nach Pettau kam, wurde sie 1861 zur „Bahnhofgasse,“

Im 20. Jahrhundert ist die Namengebung ein Spiegelbild der durch Weltkriege, Fremdbesetzungen und totalitäre Diktaturen verursachten Erschütterungen und gewaltsamen Veränderungen im Leben der Stadt. Nicht weniger als fünfmal wird diese Gasse umbenannt und trägt jetzt abermals den Namen des Bischofs Slomšek, mit der allgemeinen Hoffnung, nun einen Schlußpunkt erreicht zu haben.

⁵⁴ Ibid. S. 34

⁵⁵ Ibid. S.170 - 195.

VOJAŠKE VAJE IN MANEVRI NA DRAVSKEM IN PTUJSKEM POLJU V 18. IN 19. STOLETJU

Nataša Kolar *

UDK 94(497.4-18):355.52"17/18"

KOLAR Nataša: Vojaške vaje in manevri na Dravskem in Ptuj-skem polju v 18. in 19. stoletju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 91-104, 24 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Avtorica obravnava vojaške vaje in manevre, ki so bili v 18. in 19. stoletju na območju Dravskega in Ptujkega polja.

UDC 94(497.4-18):355.52"17/18"

KOLAR Nataša: Military exercises and manoeuvres at Dravsko Polje and Ptujsko Polje during the XVIII. and XIX. century. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 91-104, 24 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

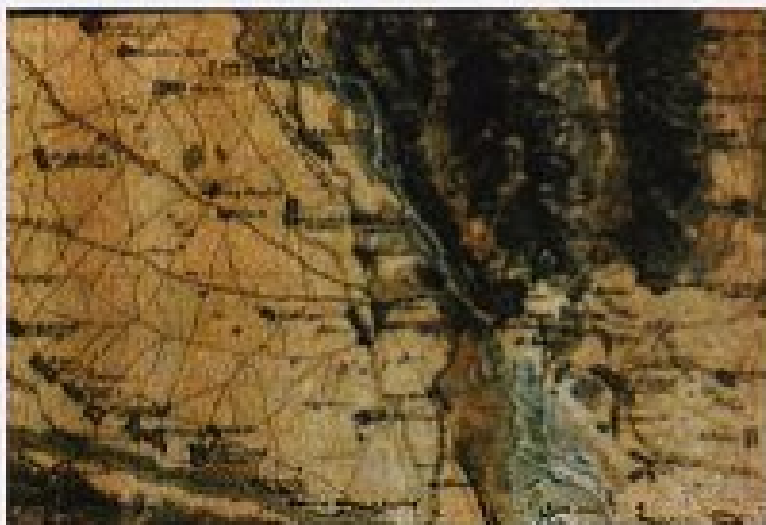
In this paper the author deals with military exercises and manouvres, which werw held during the XVIII. and XIX century on Dravsko Polje and Ptujsko Polje.

Ravnina na desnem bregu Drave med Mariborom in Ptujem je bila poseljena že v rimskem času. Znano je, da je rimska vojska na območju Hajdine postavila vojaški legijski tabor. Ob vojaškem oporišču je bila rimska Petoviona tudi pomembno križišče cest. To prometno vlogo je obdržalo mesto Ptuj do 18. stoletja,

---

* Nataša Kolar, višja kustodinja, Pokrajinski muzej Ptuj, SI - 2250 Ptuj.

ko je bila zgrajena državna cesta Dunaj – Trst, ki je bila speljana prek Maribora in je obšla Ptuj. Ko je bila speljana glavna cesta še čez Dravsko in Ptujsko polje, so se prek njega v srednjem in zgodnjem novem veku premikale različne vojaške enote, saj jim je to omogočila ugodna geografska lega Dravskega in Ptujkega polja.

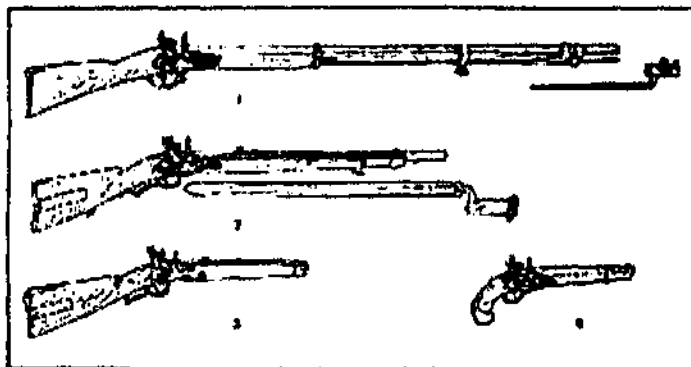
Vojaška karta Dravskega in Ptujkega polja, Jožefinski kataster, 1878
(Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 – 1787, 6. zvezek, sekcija 171,
Arhiv republike Slovenije, Ljubljana 2000).

V 18. in 19. stoletju so bili na Dravskem polju manevri in številne vojaške vaje, ob tem pa so posamezne vojaške enote uporabile ugodno ravnino začasne prehodne tabore, ko so potovale na različne vojaške vaje v monarhiji. Vaje so potekale skoraj vsako leto v pomladnih, poletnih ali jesenskih mesecih. Sem so prišle vojaške enote s Štajerske, Koroške, Kranjske in iz drugih krajev habsburške monarhije. Vadile so teden ali dva in se nato vrnile v svojo matično vojašnico. Ob takratni glavni cesti je stal tudi dvorec Ravno polje, v njem je v času vojaških vaj verjetno prespal marsikateri visoki častnik avstrijske vojske.

V 18. stoletju so bili na Dravskem polju trije veliki vojaški vadbeni tabori, ki sta jih imeli notranjeavstrijska in hrvaška vojska. Prve vojaške vaje so bile leta 1750. leta v bližini Turnišča. Vodil jih je general Karl Freyherr von Kheüel. V začetku julija 1750. leta je te vaje obiskala cesarica Marija Terezija, ki je ostala na Ptuj tri dni. Leta 1786 so bile na prostoru med Zg. Hajdino in Ravnim poljem druge velike vojaške vaje. General topništva Peter de Langlois je poveljeval

¹ Josef Janisch, Leksikon der Steiermark, Band I., Graz 1878, str. 121.

šestnajstim bataljonom. Pet tednov so vadili v vseh vojaških veščinah. Od 20. do 22. junija 1786 je cesar Jožef II obiskal vojaške vaje.¹ Tri dni je prebival v dvorcu Ravno polje. Največje vojaške vaje, tretje, so bile poleti 1787. leta na zgornjem Ptujskem polju. Tudi na teh manevrih je bil poveljujoči general topništva Peter de Langlois iz Gradca. Sodelovalo je 17.000 vojakov. Do začetka avgusta so se pripravljali na vojno s Turki, ki se je začela 9. februarja 1788. leta.²

Avstrijsko ročno strelno orožje: 1 – pehotna puška (1798); 2 – lovska »stutzen« (1795); 3 – konjeniška »stutzen« (1789); 4 – konjeniška pištola (1798) (Geschichte des europäischen Kriegswesens, Teil II., Wien 1974, str. 236).

V tem stoletju vojaki niso prišli na Ptuj samo zaradi manevrov. Na Ptujskem polju so si za kratek čas postavile tabore tudi posamezne vojaške enote, ki so bile sestavni del avstrijske vojske. Tako se je ob koncu leta 1794 pri Turnišču utaboril cesarsko-kraljevi huzarski polk grofa Erdödyja. V začetku junija 1799. leta so si ruski kozaki (14.000 mož) postavili tabor v bližini Hajdine. Bili so pomožna vojska s topništvom, strelivom in sanitetnimi vozovi avstrijskemu cesarju. K cesarski armadi v Italijo so odpotovali 8. junija istega leta. Poveljeval jim je Sawarov.³

² Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), R 40, Simon Povoden, Bürgerliches Lesebuch (v nadaljevanju S. Povoden, Bürgerliches), I., 1821, str. 233 - 235.

³ Simon Povoden, Bürgerliches, I. str. 236.

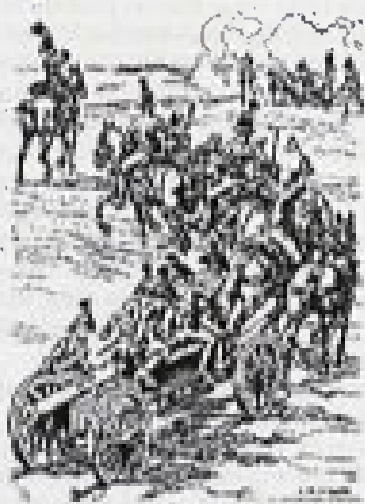

Grenadir konjeniške enote, dragonec in kirazir, med leti 1740/1769
(S. Vrišer, *Uniforme v zgodovini, Slovenija in sosednje dežele*,
Ljubljana 1987, tabela 2).

V začetku 19. stoletja je bila habsburška monarhija v vojni z Napoleonom. Ko se je nadvojvoda Karl umikal iz Italije, je prišel 28. novembra 1805 z vojsko na Ravno polje, kjer si je v gradu uredil glavni stan. Od tu je 2. decembra z več kot 70.000 možmi odšel skozi Ptuj na Madžarsko. Prehod je trajal tri dni. Simon Povoden navaja v svoji Kroniki, da je bilo zelo veliko vojakov bolnih, vendar ni bilo nobenih hudih bolezni; bili so predvsem sestradani in preutrujeni.⁴ Gothova topografija omenja, da je bilo med leti 1805 in 1810, v času francosko-avstrijskih vojn, na območju Ravnega polja 72 nabornikov.⁵

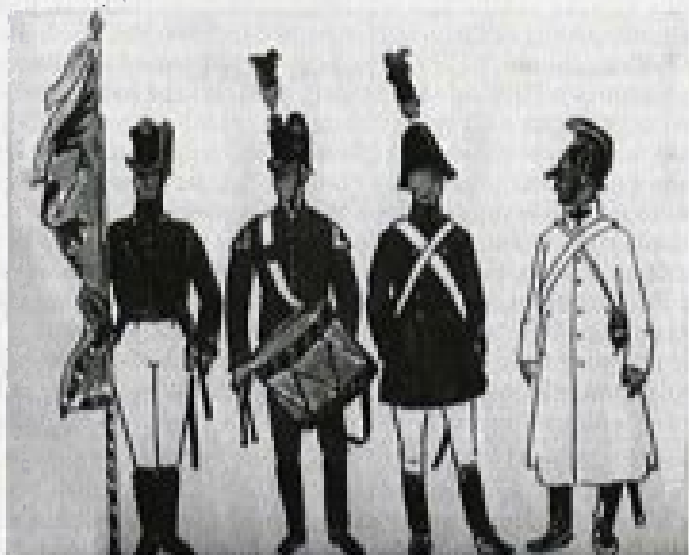
⁴ Prav tam.

⁵ Štajerski deželni arhiv Gradec, Georg Göth, Bezirks Herrschaft Ebensfeld, Beantwortung der physikalisch= statistischen Fragentwürfe, 20. 3. 1811, str. 11.

Avstrijska konjenica prevaža top, med leti 1809/1813
(Geschichte des europäischen Kriegswesens, Teil II.,
Wien 1974, str. 239).

Cesar Franc I. je leta 1817 predpisal novo razdelitev nabornih okrožij. Slovenska Štajerska je postala naborno okrožje za 47. pehotni polk, ki je imel vojašnice v Mariboru, na Ptuj in v Celju. S teh območij so bili tudi vojaki.

Vojak deželne brambe, pontonir, okrog leta 1820, topničar, 1809, in kirasir, 1. polovica 19. stoletja
(S. Vrišer, Uniforme v zgodovini, Slovenija in sosednje dežele, Ljubljana 1987, tabela 9).

V Franciji je julija 1830. leta izbruhnila revolucija. Deveti lovski bataljon, ki je imel od 24. novembra 1824 svojo štabno postajo in garnizon na Ptujju, je 21. februarja 1831 odšel v Lombardijo in Benečijo, kjer je že bila zaradi nevarnosti nameščena avstrijska armada, da bi se ne bi revolucija razširila v Italijo. Nastanitev avstrijske armade leta 1831 v Italiji je terjala namestitvev dobro izurjenih rezervnih vojaških enot v zaledju. Zato so ukazali strelske vaje, ki so jih morale opraviti za boj pripravljene notranjeavstrijske vojaške enote. Vaje so bile septembra 1833 na Ptujskem polju.⁶ Vodil jih je poveljujoči komandant za Ilirijo in Notranjo Avstrijo general feldmarschalleutnant princ Philipp von Hessen - Homburg. Poveljstvo nad enotami so zaupali feldmarschalleutnantu grofu von Leiningen Westerburgu, divizionarju iz Gradca. Tako se je zbralo okrog 7.000 mož iz petih bataljonov z dvanajstimi topovi in osem konjeniških čet. Glavni stan je bil na Ptujju, od koder je bil tudi pehotni polk baron Wimpffen. Druge enote so prišle v mesto iz ptujskega vojaškega okraja.

Podobne vaje so pogosto ponavljali na Ptujju. Ponovno so bile septembra 1837,⁷ tudi tokrat pod vodstvom generala princa von Hessen - Homburga in pod poveljstvom feldmarschalleutnanta Pidolla zu Quintenbacha, divizionarja v Gradcu. Skupaj je bilo trinajst bataljonov, osem konjeniških čet in osemnajst topov z 12.000 možmi. Med trinajstdnevnimi strelskimi vajami je bil vsak dan navzoč drugi pehotni polk pri topniškem parku. Tabor je bil postavljen v bližini hajdinskega pokopališča. Te vojaške vaje so med 23. in 27. septembrom 1837 obiskali predsednik dvornega vojaškega sveta general konjenice grof Ignaz von Hardegg, v imenu cesarja Ferdinanda njegov brat nadvojvoda Franz Karl z dvornim štabom, v katerem so bili najvišji dvornik feldmarschalleutnant grof Salis - Zizers, dvorni komornik generalmajor grof Falkenheim ter več adjutantov in deželni guverner grof von Wickenburg. Nadvojvoda Albrecht je začel svojo vojaško kariero s temi vojaškimi vajami kot drugi polkovnik in komandant 1. bataljona pehotnega polka baron Wimpffen št. 13 in je bil z načelnikom njegovega dvornega štaba generalmajorjem baronom Antonom von Pitetom prav tako navzoč na Ptujju.

Naslednje vojaške vaje so bile septembra 1841.⁸ Potekale so pod najvišjim poveljstvom komandanta za Ilirijo in Notranjo Avstrijo feldmarschalleutnantom grofom von Rothkirchnom, ki je pod vodstvom feldmarschalleutnanta barona Weldena, divizionarja iz Gradca, združil na Ptujju šestnajst bataljonov, osem eskadronov in osemnajst topov z okrog 14.000 možmi, od teh sta prebivala grenadirski in brambovski bataljon von Kinsky v glavnem stanu, pehotni polk Prohaska in Hohenlohe skupaj s sedmimi bataljoni v taboru ob topovskem parku pri Hajdini, vse ostale enote pa so bile nameščene v okoliških vaseh.

Ptuj z okolico je septembra 1843⁹ doživel nove vojaške vaje, v katerih je sodelovalo 16.000 mož. Bilo je šestnajst bataljonov, osem eskadronov in šestintri-deset topov. Feldzugsmarschall grof Nugent je mobiliziral vse vojaške enote iz Ilirije in Notranje Avstrije, ki so bile usposobljene za hitre premike. Te vojaške enote so bile pod njegovim poveljstvom. Grenadirski bataljon in pehotni polk princa Leopolda sta bila nameščena v glavnem stanu na Ptujju, pehotni polk Prohaska in Hohenlohe s petimi bataljoni ter 5.000 možmi s topovskim parkom

⁶ Ferdinand Raisp, Pettau, Staiermarks älteste Stadt, Graz 1858 (v nadaljevanju F. Raisp, Pettau), str. 165.

⁷ Prav tam.

⁸ F. Raisp, Pettau, str. 167.

⁹ F. Raisp, Pettau, str. 168.

pa na prostem. Tabor je bil na Hajdini. Ostale enote so bile nastanjene v okoliških vaseh.

V drugi polovici 19. stoletja je zopet prišlo do političnih in geografskih sprememb v Evropi. Vojaška poraza Avstrije s sardinijskim kraljestvom - Piemontom leta 1859 ter s Prusijo in z Italijo leta 1866 sta imela vidne posledice v notranje-političnih razmerah habsburške monarhije. Februarja 1867 je bila uveljavljena dualistična ureditev monarhije. Prišlo je do številnih reform, med katerimi je bila tudi vojaška.

Svoje naborno okrožje je imel 87. pehotni polk v Celju z okolico, na Pohorju, Ptujju in v Ormožu.

Huzar, 1856/67, ulanec, 1859/67 (S. Vrišer, Uniforme v zgodovini, Slovenija in sosednje dežele, Ljubljana 1987, tabela 12).

Tudi v drugi polovici 19. stoletja so bile na Dravskem in Ptujskem polju številne vojaške vaje. Tako so bile od 14. do 16. julija 1862 prve poskusne vojaške vaje streljanja v tarčo na oddaljenosti od 2000 do 4000 korakov s topovi na poteg, izdelanimi po konstrukciji in izboljšavi generalmajorja Benka. Pod njegovim in vodstvom komandanta 6. topniškega polka nadporočnika Schindlerja je imel ta polk prvi takšne vaje, skupaj z njim pa še pet baterij. V bližini Ravnega polja, pri Sv. Kunigundi, med 26. julijem in 14. avgustom 1862 nadaljevali strelsko vajo s smodnikom; v njej je sodeloval 3. topniški polk s šestimi baterijami iz Ljubljane pod nadzorom komandanta polka polkovnika Tiela in pod poveljstvom majorja

Hofbauerja.¹⁰ 8. topniški polk iz Ljubljane je imel od 18. do 30. septembra 1865 pri Ravnem polju ostre vaje v streljanju na tarčo. 25. in 26. septembra je bil na vajah navzoč generalmajor in brigadir Rotee von Ronaroli.¹¹

Dragonec (chevauxleger), 1866, počec, 1852 (S. Vrišer, *Uniforme v zgodovini, Slovenija in sosednje dežele*, Ljubljana 1987, tabela 12).

Največji vojaški manevri v 19. stoletju so bili na Dravskem in Ptujskem polju med 19. avgustom in 15. septembrom 1873. Potekali so med Sv. Lovrencem, Cirkovcami, Ravnim poljem, Hajdino in Sv. Rokom. 19. avgusta so se jih od sestavljene brigade generalmajorja Stuckenraucha udeležili 27. lovski bataljon iz Maribora, 20. avgusta 20. lovski bataljon iz Celja, 20. avgusta 19. lovski bataljon iz Novega mesta (ti trije bataljoni so imeli tabor na Hajdini), 20. avgusta 20. dragonski polk s štirimi eskadroni iz Maribora, tretja baterija 6. topniškega polka iz Radgone in 8. lovski bataljon s Ptuja ter ves armadni korpus. Prišli so: 29. avgusta pehotni polk št. 27 iz Gradca, 30. avgusta pehotni polk št. 53 iz Gradca, 30. avgusta lovska baterija št. 9 iz Brucka na Muri, 30. avgusta lovska baterija št. 33 iz Judenburga, 31. avgusta pehotni polk št. 46 iz Ljubljane, sedem baterij 6. topniškega polka iz Gradca, pet baterij 12. topniškega polka iz Ljubljane, skupaj

¹⁰ Nataša Kolar, *Vojska na Ptujju od 1850 do 1914*, *Kronika* 45 (1997), 1 – 2, str. 52.

¹¹ ZAP, R 27, Ferdinand Raisp, *Chronik der Stadt Pettau 1857 – 1887*, str. 62.

je bilo 15 baterij, vsaka s štirimi topovi (60 topov); 30. in 31. avgusta dva eskadrona dragonskega polka št. 10 iz Gradca in 30. in 31. avgusta pet eskadronov dragonskega polka št. 5 iz Celovca.¹²

Tem skupinam je poveljeval general baron John iz Gradca. Skupine so bile razdeljene na VI. vojaško divizijo generalmajorja barona Klendgena iz Gradca, in sicer prva pehotna brigada generalmajorja Teggethoffa iz Gradca in druga konjeniška brigada generalmajorja Marburga iz Maribora, ter na XXVIII. vojaško divizijo feldmaršala von Pürkerja iz Ljubljane, in sicer prva pehotna brigada generalmajorja barona Linuerta iz Ljubljane (do 10. septembra je bil odsoten in ga je zastopal brigadir polkovnik Hanke) in druga pehotna brigada generalmajorja von Stuckenraucha iz Celovca. Topništvo je bilo pod poveljstvom generalmajorja Hübla iz Gradca. Šef generalštaba je bil polkovnik Schäffer von Schäffersfeld.¹³

Velike vojaške manevre so obiskali tudi visoki gostje. Armadni general nadvojvoda Albrecht si jih je ogledal v spremstvu višjega dvornega mojstra feldmaršala barona Pireta in nekaterih pribočnikov 31. avgusta in 1. septembra. Po ogledu je nadvojvoda Albrecht s spremstvom s posebnim vlakom odpotoval v Kranj na Kranjskem, kjer je pregledal tam nastanjeno VII. obalno divizijo. 5. septembra je manevrom prisostvoval tudi cesar Franc Jožef, ki je 4. septembra prispel na Ptuj s posebnim vlakom z Dunaja. Spremljali so ga vojni minister feldmaršal baron Kuhn, dva generalpribočnika, feldmaršal grof Bellegorde in feldmaršal grof Pejouferich ter predstojnik cesarsko-kraljevega vojnega kabineta generalmajor von Beck. Spremljal ga je tudi deželni namestnik Štajerske. Na slovesno okrašeni ptujski železniški postaji so jih pričakali poveljujoči general baron John, okrajni glavar dr. Strafella z mestnim zastopstvom in velika množica ljudi s Štajerske, z Madžarske in s Hrvaške. Cesar se je po razsvetljenem in z zastavami okrašenem mestu odpeljal proti svojemu prebivališču v grad Turnišče. Povorka je šela 30 kočij, peljali so se preko ogrskega mostu proti Florijanovemu trgu na Glavni trg, po Gosposki in Špitalski ulici, preko dravskega mostu na Breg in nato na Turnišče. Baron Hellenbach, lastnik gradu Turnišče, je cesarja sprejel in pozdravil v madžarski plemiški noši.

Vojaški manever, ki si ga je ogledal cesar Franc Jožef s spremstvom, se je začel 5. septembra zjutraj ob 7. uri na ravnini v bližini Turnišča, kjer so bile postrojene vse vojaške čete; pripravljene so bile za raport in vojaški pregled. Pod poveljstvom maršala barona Johna so bile razdeljene in postavljene na tri velike enote. V prvo enoto so bili vključeni 4. pehotni polk in dva lovska bataljona, v drugo 2. dragonski polk in štirje lovski bataljoni ter v tretjo vsi topniški oddelki s 60 topovi in 19. četa drugega inženirskega polka ter sanitarni oddelek. Po končanem ogledu je bil med Hajdino in Ravnim poljem izveden vojaški manever s streljanjem, pri čemer je sodelovala le lahka brigada 4. lovskega bataljona s topovi in je nasprotnika le markirala. Posebej lep je bil premik konjenice, napad 2. dragonskega polka. Ob 11. uri je bil manever končan. Kosilo je bilo ob 2. uri v Turnišču. Ob cesarju in njegovem spremstvu so se ga na povabilo udeležili še okrajni glavar, deželni namestnik, ptujski župan in lastnik gradu. V grajskem parku je igrala godba 27. pehotnega polka.¹⁴ Po kosilu je cesar s štabnimi generali obiskal vojaški tabor, kjer so ga pozdravile utaborjene čete. Zvečer je bilo v Turnišču

¹² Marija Hernja Masten, R 73 Chronik von Pettau 1873 – 1886 (Kronika Ptuj 1873 – 1886), Publikacije Zgodovinskega arhiva Ptuj, Viri 4 (v nadaljevanju M. H. Masten, Kronika), str.6.

¹³ M. H. Masten, Kronika, str. 7.

¹⁴ M. H. Masten, Kronika, str. 9.

vojaško tovariško srečanje. Povabljeni so bili vsi člani generalštaba, štabni oficirji in najstarejši načelniki in stotniki konjenice, civilni predstavniki pa niso bili povabljeni.

Naslednji dan, 6. septembra 1873, je prisostvoval cesar še enim velikim vojaškim manevrom s streljanjem. Bili so med Sv. Lovrencem, Hajdino in Sv. Rokom. Trajali so od 6. do 11. ure. Po kosilu, ki ga je imel z najožjimi sodelavci v gradu Turnišču, se je cesar odpeljal v mesto. Na Glavnem trgu si je v spremstvu ptujskega župana ogledal rimski nagrobnik Septima Severa in nadaljeval pot do železniške postaje, do koder so ga pospremili deželni namestnik, okrajni glavar, župan, poveljujoči general baron John, prošt in mestni župnik dr. Vošnjak. Pred odhodom se je cesar ptujskemu županu zahvalil za prijazen sprejem, nato pa s spremstvom s posebnim vlakom odpotoval na Dunaj. Z drugim dvornim vlakom so se odpeljali zvečer tudi dvorne sluge s tremi kočijami in jahalnimi konji, dvanajst dvornih stražnikov konjenikov in dvorni kuhar. Cesarjev obisk na Ptujju je po zapisu v kroniki potekal brez zapletov.¹⁵ Veliki vojaški manevri so se končali 13. septembra; njihov konec so oznanili tako, da so zadnji topovski strel izstrelili iz vinograda v Ferberšku na Vičavi, ki je bil last gosposčine Ristovec.¹⁶

Vse vojaške enote niso bile navzoče ves čas manevrov. Na sedeže svojih komand so se vrnile zelo različno. Iz šotorskega naselja na Hajdini so odšli v dneh od 21. avgusta do 31. avgusta lovski bataljoni št. 19, št. 20 in št. 27, dragonski polk št. 10 z dvema eskadronoma, 19. četa drugega inženirskega polka, tri baterije 6. topniškega polka z dvanajstimi topovi. Med 1. in 7. septembrom so odšli pehotni polk št. 27 in št. 53, vsak s tremi bataljoni, pehotni polk št. 46 z dvema bataljonoma, lovski bataljon št. 8, dragonski polk št. 10 z dvema eskadronoma, dve topniški bateriji in preostanek inženirske čete št. 19. Odšel je tudi poveljnik tabora generalmajor Teggethof. Od 8. do 15. septembra je odpotoval poveljnik tabora Stubenrauch, odmarširali pa so pehotni polk št. 47 in 53, vsak s tremi bataljoni, pehotni polk št. 46 z dvema bataljonoma, lovski bataljon št. 33, dva eskadrona dragonskega polka št. 10, dve topniški bateriji in 19. inženirska četa drugega polka iz Kremsa.

V domačo kasarno na Ptujju so se vrnili: od 21. do 31. avgusta lovski bataljon št. 8 - štajerski, od 1. do 7. septembra je odšel pehotni polk št. 47 - štajerski in lovski bataljon št. 19 - kranjski, od 8. do 15. septembra pa pehotni polk št. 27 - štajerski in lovski polk št. 9 - štajerski. Vse ostale čete so bile nastanjene po vaseh.

Na velikih vojaških manevrih je bilo 8 generalov, 40 štabnih oficirjev, 428 višjih oficirjev, 8.207 vojakov in 2.157 konj.¹⁷

V bližini Ravnega polja so bile ponovno vojaške vaje v streljanju na tarčo s topovi uhatzius, in sicer od 16. julija do 15. septembra 1877. Prisoten je bil 6. poljski topniški polk iz Gradca in Štajerske. Nove vojaške vaje so potekale na Ravnem polju od 15. julija do 2. septembra 1880. Začele so jih tri baterije 12. topniškega polka iz Gorice, končal pa 6. topniški polk. Vaje v streljanju na tarčo so pri Ravnem polju ponovili od 15. julija do 15. septembra 1882, imeli sta jih 12. in 6. topniški polk iz Ljubljane in Gradca.¹⁸ 6. topniški polk je sodeloval na strelskih vajah tudi septembra 1883. Tudi pri Ravnem polju so bile od 16. julija do

¹⁵ M. H. Masten, Kronika, str. 10 in 11.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ M. H. Masten, Kronika, str. 12.

¹⁸ ZAP, R 27, Ferdinand Raisp, Chronik der Stadt Pettau 1857 - 1887, str. 148.

15. septembra 1885, žal pa kronika ne omenja, katere vojaške enote so bile navzoče.¹⁹ Navaja pa kronika vojaški enoti, ki sta imeli od 15. junija do 13. avgusta 1886 primerjalne vaje v streljanju na tarčo pri Ravnem polju. To sta bila 12. topniški polk in 12. pehotna brigada iz Maribora. Navzoč je bil tudi general Kuhn.²⁰

V drugi polovici 19. stoletja so se vsako leto na omenjenem območju za kratek čas, ustavile tudi številne vojaške enote, ki so potovale na različne dolžnosti v monarhiji, da bi tu prenočile ali prezimile. Omenjam le nekatere, in sicer: 19. avgusta 1859 je odšel s Ptuja na Ogrsko dopolnilni eskadron cesarskih huzarjev, istočasno je prišel na Ptuj cesarski dragonski polk (regiment cesarja Franca Jožefa); štab je ostal na Ptuju, celotna težka rezerva pa se je utaborila na zgornjem Ptujskem polju. 1. novembra 1859 je odšla s Ptujskega polja težka rezerva 1. armade, ki je bila tu od 15. avgusta, prek Maribora v Budwins na Češkem. 15. septembra 1883 so se vrnile iz Rogatca k Sv. Barbari štiri kompanije 7. poljskega lovskega bataljona s štabom. 22. septembra 1883 se je vrnila v Radgono zadnja baterija 6. poljskega topniškega polka z Ravnega polja, kjer so bile strelske vaje. 12. septembra 1888 je prišla iz Slov. Bistrice, kjer so bili manevri, divizijska baterija 3. korpusnega topniškega polka z 12 topovi in naslednji dan odšla v Radgono, kjer je prezimila.

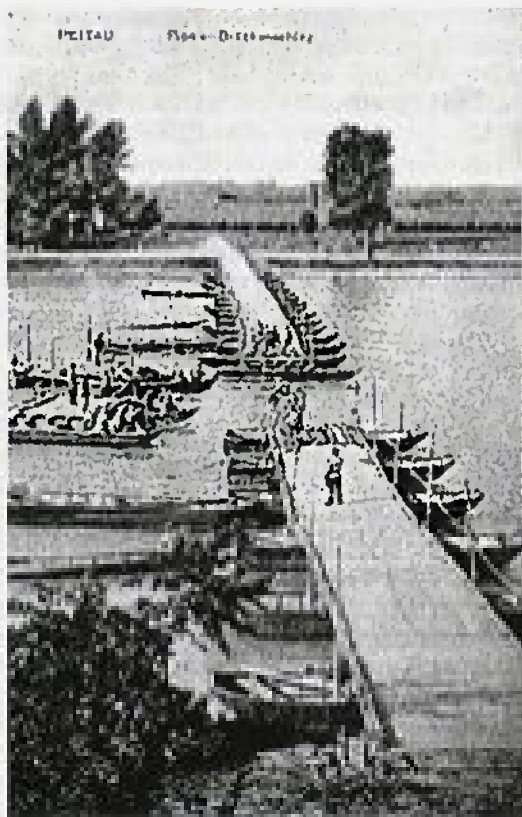
24. avgusta 1893 je prišla na Ptuj 56. pehotna brigada iz Ljubljane, ki jo je spremljal general major Moriz Fux. Tega dne so prispeli na Ptuj tudi eskadron 5. dragonskega polka iz Maribora, štirje bataljoni 17. pehotnega polka iz Ljubljane ter 20. in 31. lovski bataljon iz Gorice. Dragonci so bili nastanjeni pri Sv. Margareti in njeni okolici, pehota na Ptuju, 20. lovska baterija na Krčevini in Rogoznici, 31. lovska baterija na Bregu in Hajdini, topništvo v Picheldorfu. 29. avgusta je večina vojaških skupin pod vodstvom divizionarja Alborija in brigadirja Fuxa odpotovala skozi Lenart v Feldbach, kjer se je celoten 3. armadni korpus združil za nadaljnji pohod proti Günzu.

Medtem ko so bile vojaške skupine na Ptuju in v njegovi okolici, so 23. avgusta pripravili vojaške vaje pri Vurberku, 26. avgusta vaje v postavljanju pontonskega mostu čez Dravo na Vičavi (sodeloval je tudi 4. pionirski bataljon), 25. avgusta pa vojaške vaje v bližini Dornave.²¹

¹⁹ ZAP, R 27, Ferdinand Raisp, Chronik der Stadt Pettau 1857 – 1887, str. 169.

²⁰ Prav tam.

²¹ ZAP, R 26, Ferdinand Raisp, Chronik der Stadt Pettau 1888– 25. 1. 1890, str. 29– 30.

Razglednica, ptujski pionirski bataljon postavlja v bližini Vičave pontonski most, založil W. Blanke s Ptuja, k. 19. stoletja (Fototeka Zgodovinskega arhiva Ptuj).

Septembra 1896 je bil velik cesarski manever v Čakovcu. Od 9. septembra dalje so se na Ptuj zbirale vojaške enote, ki so 14. in 15. septembra odpotovale na manevre. V ozkem prostoru od Hajdine do Krčevine - Spuhlje je bilo nastanjenih 16 bataljonov, 6 eskadronov, 32 topov, 9.960 mož in 1.425 konj. Te vojaške enote so sestavljali: 28. pehotna divizija Hegedüo iz Ljubljane, v katero je bila vključena pehotna brigada Lovetto iz Trsta, s 87. pehotnim polkom iz Trsta in 97. pehotnim polkom iz Pulja; 8. huzarski polk, 1. divizija iz Celovca s tremi eskadroni, 9. topniški polk s štirimi baterijami in šestnajstimi topovi, 56. pehotna brigada Sterzy iz Ljubljane s 27. pehotnim polkom iz Ljubljane in 47. pehotnim polkom iz Gorice, 5. huzarski polk, dve diviziji iz Beljaka s tremi eskadroni in 7. divizijski topniški polk s štirimi baterijami in šestimi topovi. S Ptuja je odšel na manevre 4. pionirski bataljon.²²

Vojaške enote na Ptuj so obiskali mnogi oficirji iz raznih krajev avstrijske monarhije predvsem med vojaškimi vajami v okolici mesta in tudi zaradi rednih letnih pregledov enot, ki so imele tu svojo garnizijo.

²² ZAP, R 26, Ferdinand Raisp, Chronik der Stadt Pettau 1888-25. 1. 1890, str. 41 - 42.

Tako je 18. marca 1860 prišel v ptujsko garnizijo vojvoda Wilhelm von Württemberg s štabom polka in z 2. bataljonom štajerskega pehotnega polka kralja Belgije št. 27 iz Völkermarkta. Prvi bataljon tega polka je prispel na Ptuj 19. marca. Utaboril se je na Dravskem polju pri Sv. Lovrencu.²³

8. julija 1876 je bil na inšpekciji general baron Kuhn iz Gradca. Dopoldne je pri Sv. Johannu (Senjanž na Dravskem polju ?) prisostvoval strelskim vajam 8. lovskega bataljona skupaj z mariborsko garnizijo, popoldne pa streljanju na tarče 5. pionirskega bataljona in tudi vaji v postavljanju pontonskega mostu čez Dravo.

Cesar Franc Jožef je bil ponovno na Ptuju leta 1883. Od 1. do 6. junija 1883 so bili na obisku v ptujski garniziji šef generalnega štabnega korpusa feldmaršal baron Beck, feldmaršal baron Cormare(?), feldmaršal baron Waldstätter in generalmajor Hillebrandt. Cesar Franc Jožef je obiskal Ptuj 10. julija 1883. Spremljal ga je deželni namestnik baron Kübeck z velikim vojaškim spremstvom, v katerem so bili general adjutant feldmaršal baron Mondel, drugi general adjutant generalmajor baron Pogg in majorji adjutanti, šef general štaba feldmaršal baron Beck, poveljujoči graški general feldmaršal baron Kuhn, divizionar feldmaršal baron Wallstätten in brigadni generalmajor von Urban. Prispeli so z dvornim vlakom. Najprej so se ustavili na vadišču ob hajdinskem pokopališču, kjer je cesar pregledal 4. bataljon 87. pehotnega polka. Nato je z vsem spremstvom odpotoval naprej na pionirsko vadišče, ki je bilo na desni strani Drave v občini Zg. Breg. Tu je 4. pionirski bataljon v petindvajsetih minutah postavil most iz 28 pontonov. Po tem prikazu postavitve mostu je cesar s spremstvom odpotoval v mesto, kjer so ga pozdravili in sprejeli župan Franc Rodoschegg in predstavniki mesta.²⁴

Nataša Kolar

MILITÄRÜBUNGEN UND MANÖVER AM DRAVSKO UND PTUJSKO POLJE IM 18. UND 19. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Im 18. und 19. Jahrhundert fanden im Gebiet von Dravsko polje viele Geländeübungen und Manöver statt, wobei einige Militäreinheiten das günstige flache Gelände für Übergangslager auf ihrem Weg zu verschiedenen Militärübungen in der Monarchie nutzten. Diese Übungen fanden fast jedes Jahr in den Frühjahrs-, Sommer- oder Herbstmonaten statt. Hierher kamen Militäreinheiten aus den Ländern Steiermark, Kärnten und Krain sowie aus anderen Orten der Habsburger Monarchie. Die Übungen dauerten ein bis zwei Wochen und anschließend kehrten die Truppen in ihre Stammkasernen zurück. An der damaligen Hauptstraße stand auch das Schloss Ravno polje, wo während der Manöver sicher so mancher hohe Offizier der österreichischen Armee übernachtete.

Im 18. Jahrhundert gab es am Dravsko polje drei große militärische Übungslager, die der innerösterreichischen und der kroatischen Armee angehörten. Die ersten Militärübungen fanden im Jahre 1750 in der Nähe von Turnišče statt. 1768 fanden die nächsten großen Militärübungen zwischen Zg. Hajdina und Ravno polje statt. Die dritten und größten Militärübungen waren im Sommer 1787 im oberen Teil von Ptujsko polje.

²³ ZAP, R 27, Ferdinand Raisp, Chronik der Stadt Pettau 1857 – 1887, str. 20.

²⁴ ZAP, R 27, Ferdinand Raisp, Chronik der Stadt Pettau 1857 – 1887, str. 154 - 158.

Im 19. Jahrhundert, meistens im September, fanden am Dravsko und Ptujsko polje viele Militärübungen und Manöver statt, und zwar in den Jahren: 1833, 1841, 1843, 1862, 1877, 1880, 1882, 1883, 1885 und 1886. Ein großes Manöver wurde im Jahre 1873 abgehalten, an dem 8 Generäle, 40 Stabsoffiziere, 428 höhere Offiziere und 8.207 Soldaten mit insgesamt 2.157 Pferden teilnahmen. Dieses Manöver wurde von Kaiser Franz Josef in Begleitung am 5. und 6. September 1873 besucht.

Im Beitrag werden nur die bedeutendsten Militärübungen oder Manöver und vorübergehende Militäreinheiten sowie Besuche erwähnt, die im 18. und 19. Jahrhundert am Ptujsko und Dravsko polje abgehalten wurden. Wie die Militäreinheiten am Dravsko und Ptujsko polje von den Einheimischen aufgenommen wurden, ist nicht bekannt. Leider geben die bewahrten Ptujer Chroniken keinen Hinweis auf die Gefühle der Einwohner dieser Gegend; ausgehen kann man aber davon, dass sie beim Ertönen der Panzer und Gewehre keine angenehmen Gefühle hatten. Ebenfalls gibt es keine Aufzeichnungen, wie sich die Armee versorgte, wahrscheinlich ist aber, dass sie die Nahrung für sich und die Pferde von den Einwohnern bekamen, was für diese sicher nicht leicht war, denn im erörterten Zeitraum war die wirtschaftliche Lage aufgrund der verschiedenen Kriege, Epidemien, Naturkatastrophen, sowie der geänderten Hauptverkehrs- und Handelswege nicht die beste.

OKRAJNI URAD RAVNO POLJE PO POPISU IZ LETA 1811

Marija Hernja Masten^{*}

UDK 308(497.4-18)"1811"
94(497.4-18)"1811"

HERNJA MASTEN Marija: Okrajni urad Ravno polje po popisu iz leta 1811. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 105-128, 17 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Opis okrajnega urada Ravno polje z dne 20. maja 1811 je statistično zgodovinski popis, znan kot Gôthova topografija. Okrajni komisar Anton Ambrožič je odgovoril na vprašalnik, ki obsega 46 sklopov in se nanaša na vse sfere življenja ter dajejo pregled o delu državne, sodne oblasti, ekonomskega stanja na podeželju in družbeno-socialno ureditev tistega časa.

UDC 308(497.4-18)"1811"
94(497.4-18)"1811"

HERNJA MASTEN Marija: District office Ravno Polje, according to Census of 1811. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 105 - 128, 17 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

The description of the district office of 20 May. The 1811 one is a statistical historical census, known Gôth's Topography. Andre Ambrožič, the district commissioner answered the questionnaire, encompassing 46 sets of questions, pertaining to all spheres of life, offers a review of state, of judicial authority, state of the economy in the countryside and the socio-economic arrangement of the times.

Leta 1811, 20. maja, je upravitelj in okrajni komisar gosposčine Ravno polje, Anton Ambrožič, odgovoril na obsežen vprašalnik, ki se je nanašal na vse sfere življenja in je znan kot Gôthova statistika¹. Glede na priimek zapisovalca bi lahko sklepali, da je razumel slovensko, saj je nekatere izraze, kot na primer koline

^{*} Marija Hernja Masten, arhivska strokovna sodelavka, Zgodovinski arhiv Ptuj, SI - 2250 Ptuj.

¹ StLA, Gôthova zbirka, K 10, Heft 199, Ebensfeld. Gôthovo topografijo je za kraje od A-H obdelal Niko Kuret in so objavljeni pri SAZU, Gradivo za narodopisje Slovencev v več zvezkih z naslovom Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1849.

in hadrea, zapisal tudi v slovenščini. Pri odgovorih, ki so se nanašali na gospodarstvo, je bil Ambrožič dokaj obsežen, nekoliko manj, ko je opisoval običaje, navade, šege, zabavo in glasbo, ki po njegovem ni melodična, v naslednjem odgovoru pa pravi, da ljudje najraje pojejo. Zato je 143 strani obsegajoč zapis potrebno obravnavati s kritično presojo. Vprašanja v originalnem vprašalniku niso oštevilčena. Združila sem nekatere odgovore, ki se nanašajo na enak sklop vprašanj, kot recimo zdravstvo, šolstvo itd. Prevod ni dobeseden, uporabljeni so nekateri starejši izrazi, ki bodo bralcu približali čas.

1. Okraj

Okraj Ravno polje je leta 1811 obsegal 20 vasi in leži na ravnini na Zgornjem Ptujskem polju² na desni strani Drave z municipalnimi trgov Ptujška Gora ter s štirimi naselji, ki ležijo že v gričevnatih Halozah in spadajo istočasno v celjsko okrožje, ter drugih občin, ki jih obdaja štatenski okraj. Svet je pretežno ravninski, njive, ki jih zaradi pomanjkanja gnoja zasejejo le vsako tretje ali četrto leto s sladko travo srakonogo »Himelsthau«³. Zemlja je povečini gramozna, le na zahodnih legah ob gričevju je težja in ilovnata.

Okraj meji na vzhodu na državno posestvo Turnišče, na jugu in zahodu na okraj Štatenberg, ki je v celjskem okrožju, na zahodu meji na okraj Rače, na vzhodu na okraj državnega posestva Vetrinjski dvor in na Dravo. Pripomniti je potrebno, da so pa ljudje v vaseh podložni številnim dominijem in zato okraj težko opravlja svoje naloge.

Okraj Ravno polje je tudi naborni okraj in izkazuje naslednje podatke.

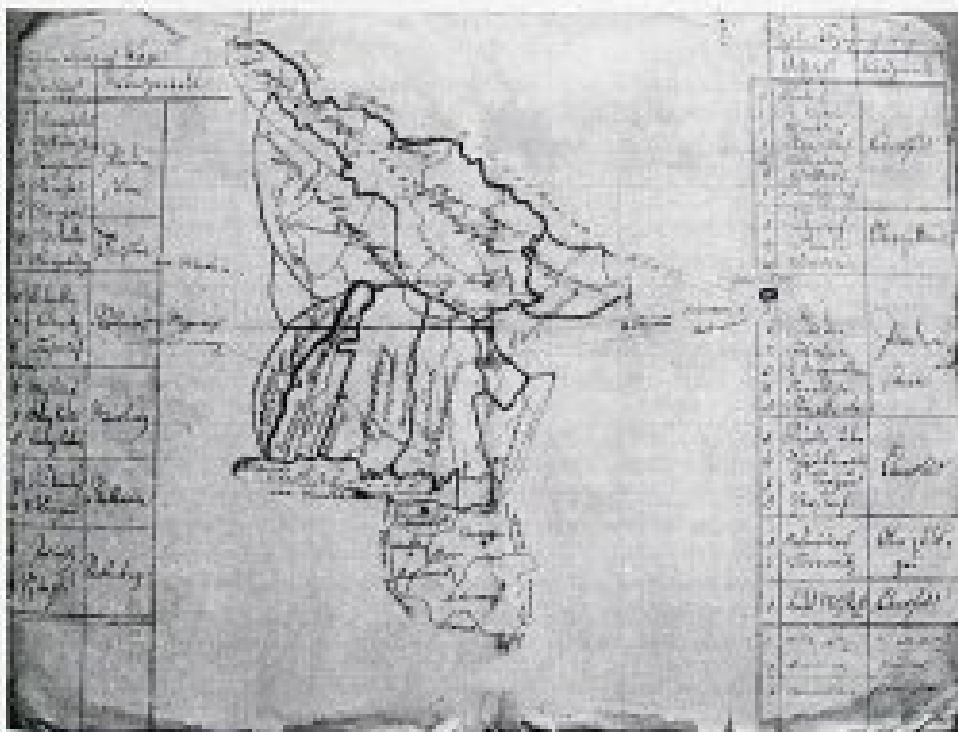
Kraj	Hiše	Družine	Moški	Ženske	Otroci
Sv. Lovrenc	82	77	170	165	120
Župečja vas	47	46	96	105	69
Sp. in Zg Pleterje	64	67	144	149	116
Mihovci	50	44	102	109	82
Dragonja vas	35	29	71	70	57
Cirkovce	37	32	75	83	62
Prepolje in Trniče	54	50	117	98	93
Sv. Marjeta	43	37	80	88	61
Loka	23	23	52	54	35
Rošnja	26	23	57	53	37
Starše	50	47	108	107	81
Zlatoličje	47	45	106	107	78
Slovenja vas	45	44	96	110	76
Hajdoše	34	32	55	68	41

² V starejših virih se pogosto za Dravsko polje navaja ime Zgornje Ptujsko polje.

³ Himel(s)thau, Bluthirse, vrsta trave z latinskim imenom panicum sanguineum, slovensko srakonoga. Rastlina ima drobno, maku podobno zrnje, ki se je povečini uporabljalo kot živinska krma, uporabljali pa so jo tudi za juhe in moko. Mayers Lexicon, Bd. 5, Leipzig 1926, str.330.

Skorba	29	28	59	61	51
Gerečja vas	28	28	53	64	37
Sv. Kungota in Njiverce	17	17	58	39	36
Trg Ptujška Gora	36	31	67	75	46
Janški Vrh	78	36	70	69	52
Doklece	21	17	39	48	37
Slape	17	17	43	39	38
Stogovce	26	25	63	65	54
Skupaj	889	795	1781	1826	1359
Prebivalci skupaj vseh 4944					

Topografski načrt Ravnega polja.

2. Naborni okraj

Okraj ima naborni okraj in vanj spadajo gosposčine Ravno polje, Majšperk in Zbelovo (Plankenstein) ter minoritski dvor Ptuj. Sicer izvaja vsaka zemljiška gosposka nad svojimi podložniki krajno sodno pristojnost in te so: Ravno polje,

Ptujski grad, Turnišče, Majšperk, Zgornja Polskava, Studenice, Frajštajn⁴, Rače, Hompoš, Radvanje, grad Maribor, Vurberk, minoritski samostan Ptuj, dekanijsko imenje Ptuj, posest graških minoritov, župnijska imenja Sv. Lovrenc, Majšperk in Bistrica, imenje Ptujška Gora ter beneficij Ptujška Gora.

V zadnjih šestih letih od 1805 do 1810 je bilo iz tega nabornega okrožja vpoklicanih 72 moških. Rekrute novačijo tam, kjer se slučajno nahajajo. Zaradi tega razdelitev ni opravljena po občinah, temveč glede na število fantov, ki jih potrebujejo za potrebe vojske v celotnem okraju. Zato ni mogoče sestaviti preglednice za redne ali izredne tabele o naborih za posamezno občino.

3. Sodni okraj

Po jožefinski davčni regulaciji meri ta sodni okraj 14781 oralov, 72 kvadratnih sežnjev, od tega je površina podložniške- rustikalne posesti 11995 oralov, 178 kvadratnih sežnjev.

Gosposka -dominikalna posest meri 2785 oralov, 1494 kvadratnih sežnjev. Karte o izmeri zemljišč gosposka nima. Karte o izmeri se nahajajo pri okrajnem uradu na Ptuj, duplikati pa so v Gradcu na deželnem državnem knjigovodstvu.

4. Prebivalci

Podatki župnij izkazujejo naslednje stanje za zadnjih šest let :

Kraj	Poroke	Rojstva	Nezakonski	Umrli
Prepolje Trniče	14	57	4	47
Marjeta	9	42	6	30
Loka	4	25	4	17
Rošnja	7	27	4	20
Starše	19	61	6	40
Zlatoličje	13	59	2	50
Slovenja vas	17	64	8	69
Hajdoše	6	38	2	34
Skorba	7	42	2	43
Gerečja vas	11	37	3	35
Kungota Njiverce	4	17	-	18
Lovrenc	13	67	-	68
Župečja vas	8	39	-	40
Sp. in Zg. Pleterje	11	64	1	42
Mihovce	8	58	5	30
Dragonja vas	9	35	1	30
Cirkovce	8	38	3	28
Ptujška gora	9	35	1	34
Stogovce	2	19	-	18
Slape	-	19	-	20
Doklece	9	23	1	22
Janški Vrh	2	26	1	25
Skupaj	190	892	54	760

⁴ Frajštajn je dvorec v Spodnji Polskavi; prim. Stopar, I.: Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, zvezek 2, Ljubljana 1991, str. 22- 24.

5. Znamenja in spomeniki

Posebnih starin okraj nima, razen morda stare gotske cerkve na Ptujski Gori. Morda je geografsko zanimiva linija nabrežja Drave, ki naredi tri stopnice, ki so v ravni liniji od gradu Ravno polje do vasi Sv. Marjeta na dravski strani in izgledajo kot struge reke Drave ter dajo slutiti, da je reka v stoletjih večkrat spremenila svoj tok.

6. Javna varnost

Za javno varnost in policijske zadeve skrbijo po vaseh občinski rihtarji⁵, ki varujejo splošno veljavne zakone. V gradu pa se nahajata dve celici za kriminalce, ena celica je namenjena zapornikom za težje policijske prestopke, za njih skrbi le en sodni sluga. Oskrbo (hrano) daje zapornikom kar gosposka sama v okviru zakonskih določil o ravnanju z zaporniki.

7. Socialno skrbstvo

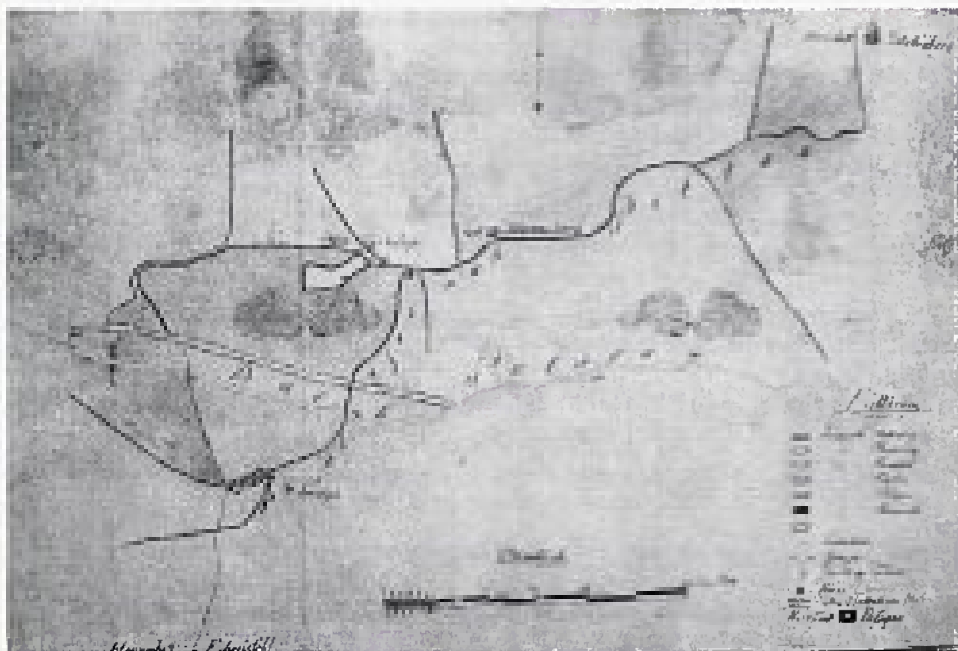
Kadar ostanejo otroci sirote in se še ne morejo sami preživljati ter nimajo nekega trajnejšega premoženja, iz katerega bi se lahko preživljali, jih dodelijo najbližjim sorodnikom ali dobrodelnim ljudem. Če imajo premoženje, iz katerega se lahko plača njihova vzgoja, pa se le-ta dodeli bližnjim sorodnikom, ki upravljajo z njihovim premoženjem. Obresti od sredstev pa se nalagajo in če jih je dovolj, jih skrbniki vlagajo kot kapitalske naložbe.

Kakor hitro so kmečki otroci, ki imajo ravne ude in so pri zdravi pameti, stari med 12 in 14 let, pa so po večini že zmožni sami zaslužiti za svoje preživetje. Če ima osiroteli otrok nepremičnine, se te zanj upravljajo, če je za otroka bolje, pa se na dražbi prodajo, kar je odvisno od odločitve varuhov. Zaradi neiznajdljivosti in nevednosti kmetov, ki so varuhi, pa mora včasih v upravljanje premoženja sirot poseči gosposka, da osiroteli otroci ne bi utrpeli škode. Kadar se zadeve predajo advokatu, če gre za spor ali druge primere, potegne najkrajši konec osiroteli otrok, saj se postopki vlečejo v nedogled in ogromno stanejo.

Sirotinska knjiga, ki se vodi na gosposčini, izkazuje stanje sirote, njegovo premoženje, zavarovanja in druge podatke. Evidence o sirotah, ki ne spadajo v to gosposčino, pa ne vodijo, in nad njimi nimajo razvida, saj so za njih pristojne njihove gosposčine, od katerih pa nobena nima sedeža v tem okraju.

Gosposčina vodi tudi zemljiško knjigo, ki jo upravlja upravitelj gosposčine z nižjim uradnikom, ki je pisar. Oba sta zaprisežena. V knjige so vpisani podatki o zemljišču, lastniku, sklic na listino, vsa bremena, služnosti in intabulacije, prenotacije in ekstabulacije.

⁵ Rihtar-sodnik, včasih imenovan tudi župan, ki je vodil vaško samoupravo.

Območje okraja Ravno polje sredi 19. stoletja.

8. Vrednost kmetijskega obrata in obdavčitev

a. Vrednost cele kmetije je izredno različna. Ne da se primerjati cele kmetije v Dragonji vasi in Mihovcih, čeprav sta po velikosti obe enaki, je mihovski lastnik kmetije po dohodku za polovico manj hogat od prvega. Zato so dajatve za celo kmetijo odmerjene glede na stanje v vasi. Prav tako je razlika med celo kmetijo v Slovenskih goricah, ki jih cenijo med 4, 8 do 10 tisoč gld, medtem ko so v okraju Ravno polje njihove cene med 500 do 2000 goldinarji. Iz tega sledi, da je zato tudi odmera dajatev odvisna glede na donos kmetije.

h. Iz prej povedanega izhaja, kadar gre za določanje novih dajatev ali davka, če se taki odmerjajo na napovedan rustikalni funt, ki je s stanjem hube skoraj v enakem razmerju, se le-to razdeli, saj premoženjsko stanje prebivalcev okraja ni zadovoljivo.

c. Delitev davka po jožefinski davčni regulaciji je taka, da so mladi podložniki, ki imajo številne dajatve zemljiški gosposki, kot so: tlaka, činžno žito in male dajatve v naturi, v primeri z drugimi, ki so te odkupili in jih spremenili v denarne dajatve, še vedno dvakrat bolj obremenjeni. Pri davčni regulaciji se na naturalne dajatve niso nič ozirali, temveč se je upošteval samo bruto donos posesti. Od tega odpadlih deželnoknežjih davkov niso odmerjali glede na kakovost in lastnosti posesti, temveč po merilih napovedane vsote posesti. Tako so podložnika preveč obremenili z dajatvami, če bi bil manj obremenjen, hi lahko vzdržal. Tako pa je sedaj njegova kmetija toliko manj vredna in kmet dobi toliko manj kredita.

d. Tlaka in naturalne dajatve v žitu kmeta najbolj zavirajo. Glede tlake sicer ne vztrajajo več, pa tudi cennitve žitnih dajatev niso več tako pritiskajoče, saj podložnik prihrani na tisti moči, ki bi jo porabil za tlako, in zato lahko na svoji kmetiji več pridelal, kar se opazi pri kmetih, ki sploh nimajo tlake in so bolj premožni od tistih, ki jo še opravljajo.

e. Tlaka se je po večini že opustila ali pa je bila spremenjena v naturalno dajatev tistega pridelka, ki ga je podložnik najlažje pridelal, preračunano v ekvivalentni vrednosti tlake.

9. Preživiljanje

Glavna dejavnost v okraju je kmetijstvo. Kmetje nosijo na tržne dneve v Maribor in Ptuj svinjsko meso in mast. Večino pa jim odkupijo špekulanti, ki pridejo na dom kupit živino.

Torej kmetje živijo od prodaje žita, svinjske krme in manjših prevoznih storitev.

Lahko bi rekli, da velja za bogato kmetijo tista, ki bi jo ocenili na 4000 gld, srednje dobra 2500 gld in slabše stoječa na 1000 gld, sem ne smemo šteti četrtkmetij in želarij.

10. Cerkevne zadeve

V okraju ni dekanije ne kaplanije, ne kuracije, ne beneficijata. Prav tako nimajo v okraju nekatolikov in Judov. V okraju so naslednje župnije: sv. Lovrenc, sv. Marija na Ptujski Gori, Cirkovce in sv. Janž.

Podružnične cerkve so: sv. Janž v Halozah, sv. Kunigunda pri Ravnem polju, sv. Uršula pri Prepoljah in sv. Margareta.

V gradu Ravno polje je grajska kapela. Kapeli sta tudi v vasi Mihovci ter na pokopališču na Ptujski Gori. Cerkev na Gori je božjepotna.

V župnijo sv. Lovrenc spadajo vasi: Lovrenc, in glede na oddaljenost od cerkve, Župečja vas četrt ure, Gornje Pleterje pol ure, Spodnje Pleterje pol ure. Ostale vasi, ki spadajo k župniji, pa spadajo v gosposčino Turnišče. V župnijo na Ptujski Gori spadajo Janški Vrh, ki je oddaljen eno uro, Doklece tri četrt ure, Slape pol ure, Stogovce pol ure in trg Ptujška Gora, podružnica sv. Janž in kapelica na pokopališču. Vse ostale vasi, ki spadajo k župniji, se nahajajo v okraju gosposčin Štatenberk, Celje, Turnišče in Majšperk.

K župniji Cirkovce spadajo naslednje vasi: Mihovci, ki so oddaljene četrt ure, Dragonja vas četrt ure, Cirkovce, kapela v Mihovecih, ki je oddaljena četrt ure. Ostale vasi, ki spadajo k župniji, so iz gosposčine Rače.

K župniji sv. Janž spadajo Prepolje, ki so oddaljene pol ure, Marjeta eno uro, Loka eno uro, Rošnja tri četrt ure, Starše četrt ure, Zlatoličje pol ure, podružnična cerkev sv. Marjete uro in sv. Uršula pol ure, grad Ravno polje je oddaljen eno uro.

Kraji: Slovenja vas uro, Hajdoše tri četrt ure, Skorba pol ure, Gerečja vas tri četrt ure, Sv. Kungota uro, Njiverce pol ure, podružnična cerkev sv. Kunigunde eno uro, spadajo k cerkvi sv. Martina na Hajdini, ta pa v gosposčino Turnišče. Vse navedene župnije pa spadajo k dekaniji Slivnica in imajo sedež v istoimenskih krajih, kakor tudi sv. Janž, ki je v vasi Starše.

Nadarbine pri župnijah imajo letni donos: sv. Lovrenc 571 gld, 6 kr, 3 pf, Ptujška Gora 600 gld, Cirkovci 350 gld, sv. Janž 322 gld, 29 kr in 2 pf.

11. Šolstvo

V okraju je bilo devet svetnih duhovnikov ter nekdanji kartuzijanec. Okraj je imel 4 trivialne šole pri župniji sv. Lovrenca s poslopijem in učiteljem ter 70 učencev. Pri župniji na Ptujski Gori imajo 70 otrok, ki jih poučuje učitelj, kot razred služi majhna soba. Pri župniji Cirkovce prostorna stavba, imajo učitelja

pomočnika in preko 40 učencev. Pri župniji št. Janž je premajhna stavba, v katero ne morejo vsi za šolo sposobni otroci, 20 otrok poučuje učitelj pomočnik. Vsi učitelji in pomočniki, če ne štejemo zanemarljive vsote, ki jo dobiva mežnar, si morajo zaslužek prislužiti sami s "kolekto ali, bolje rečeno, z beračenjem", kar navsezadnje ni tako malo in zato ni potrebno pobirati tiste minimalne šolnine, saj s tem prebivalce na prefinjen način skubejo in tako z voljo staršev dosežejo, da otroke pridno pošiljajo k pouku, česar sicer ne bi. Najmanjše dohodke ima učitelj v Cirkoveah. V tem poklicu se je z ljubeznijo in sposobnostjo najbolj izkazal učitelj s Ptujске Gore Jožef Rozman (Rossmann).

Matija Benedičič, kaplan na Ptujski Gori, je v letih 1810, ko je umrl tamošnji učitelj, poučeval od junija do konca poletnega semestra ter še ves zimski semester, skoraj četrt leta, dokler ni bilo zasedeno mesto učitelja. Opravi je ves dopoldanski in popoldanski pouk, ob vseh svojih službenih dolžnostih, in je za šolo skrbel ter jo v redu vodil.

Za šolo sposobne otroke so po župnijah popisali in izkazuje naslednje stanje.

Župnija št. Janž	Dečki	Deklice
Prepolje in Trniče	28	16
Marjeta	9	11
Loka	11	8
Rast	10	10
Starše	18	23
Zlatoličje	24	13
Skupaj	100	81

	Dečki	Deklice
Slovenja vas	9	2
Hajdoše	4	6
Skorba	3	2
Gerečja vas	6	2
Sv. Kungota in Njiverce	2	2
Skupaj	24	14

Občina Lovrenc	Dečki	Deklice
Sv. Lovrenc	19	7
Župečja vas	8	7
Gornje in Spodnje Pleterje	21	12
Skupaj	48	26

	Dečki	Deklice
Ptujška Gora	5	4
Janški Vrh	-	-
Doklece	6	5
Slape	6	7
Stogovce	6	4
Župnija Pt. Gora	23	20

	Dečki	Deklice
Mihovci	8	6
Dragonja vas	12	-
Cirkovce	6	5
Skupaj župnija Cirkovce	26	11

Glavni razlog, da otroci ne obiskujejo pouka, je velika potreba po delavcih pri kmetu ali zemljiškem gospodarju. Oba potrebujeta delovno silo za obdelovanje in gospodarstvo na zemlji. Dolge vojne in s tem povezani nabori vojakov so poljedelstvu odtegnili številne močne roke, potrebne za delo. Ko je otrok star 5 ali 6 let, mora pasti živino na pašniku, ko je starejši, jo lahko že doma opravlja, skrbi za hišo, pazi na mlajše otroke, fantje pri 10 letu morajo zaradi pomanjkanja odraslih hlapcev opravljati voznje. Zato jih starši pošiljajo na posest zemljiškega gospoda, saj morajo izkoristiti vsako priložnost, da si nekaj zaslužijo in z zaslužkom nato plačajo javne dajatve.

Najbrž bi se že dalo nekako urediti, da bi otroško delo in paša postala manj nepogrešljiva in bi krajevna oblast poskusila to urediti, vendar bi proces trajal desetletja. Zaenkrat pa je to povsem neizvedljivo.

Kot drugi razlog kmetje navajajo, da se otroci v tistem času, ko so v šoli, premalo naučijo. Ta razlog ni iz trte zvit, prvič zaradi dolgotrajnih učnih metod, drugič zaradi omejenih sposobnosti podeželskih učiteljev, delno zaradi različnosti jezika, slovenščine, ki jo otroci govorijo, v primeri z jezikom, v katerem se poučuje, delno pa zaradi tega, ker so otroci, ko pridejo domov, preveč obremenjeni z gospodarskimi in hišnimi deli in ne morejo ponavljati snovi, ki so se je v šoli učili, pa tudi zaradi tega, ker jim doma pri učenju nihče ne more pomagati. In ker je to tako, da kmet z delom otrok vzdržuje svoje gospodarstvo in je prepričan, da se otrok v šoli ne bo mnogo naučil, nima volje otroka pošiljati v šolo. Tako bo ostalo in zadevo lahko spremeni le oblast s prisilo, da bo kmet otroke pošiljal k pouku. Na drugi strani pa tisti v trgih in mestih, ki niso vezani na kmečka dela, prav radi pošiljajo otroke k pouku. Ta problem bo rešil čas, ko:

- a) gospodarske potrebe ne bodo zahtevale tako velikega števila ljudi za delo,
- b) bo pouk bolj splošen in bo s tem znanje bolj služilo stvari,
- c) bo država poskrbela, da bodo za normalno plačo nastavila take može, ki bodo sposobni in od katerih bo lahko pričakovala kvaliteten pouk,
- d) bodo učne metode take, da ne bodo okrnile bistva predmeta, da se bo mnogo skrajšalo, da se bodo kmečki otroci naučili brati, pisati in računati v najkrajšem času toliko, kolikor je pač nujno za njihov stan.

Kako rešiti problem učiteljeve plače, je težko reči, saj razen tega, da je podložnik neposredno obremenjen z dajatvijo "šolski denar", ni nobenih drugih virov. Najbolje bi bilo, da bi učitelje plačevali direktno iz državnih sredstev.

Pouk za deklice in dečke je skupaj, imajo verouk, učijo se pisati, brati in računati.

Duhovščina dobiva prejemke s svojim pobiranjem delno iz zemljišč in delno s prispevki iz verskega sklada. Učitelji dobivajo prejemke enako kot mežnarji z zbiranjem manjših sredstev denarja, ki ga dobijo za zvonjenje mrtvim, za pranje cerkvenega perila, iz prostovoljnih zbiralnih akcij ter od dajatev v naravi, kjer dobijo vino ali žito.

12. Dohodki učiteljstva

O plačilih učiteljev smo na splošno že povedali. Pripomnim naj, da v našem okraju noben učitelj ne zbere za 200 gl'd, pri tem igra na orgle, opravljati pa mora tudi druga mežnarska opravila, za kar mora nujno imeti vsaj enega hlapca. Duhovniki pa so od samovolje občin odvisni le toliko, saj ne shajajo več z dajatvami, ki so jim bile odmerjene pred davnimi časi, tako ob zbirci⁶ lahko zahtevajo vsaj kvalitetno žito. Učitelj pa je odvisen od darežljivosti župnika in zato nadvse bedno životari.

13. Prazniki in cerkvena opravila

Zapovedane praznike upošteva oblast tudi na delovne dni. Duhovščina pa ob nedeljah in praznikih še vedno tako mimogrede kaj pove o prazniku tega ali onega svetnika na določen dan in oznani, da bodo brali v podružnicah mašo. Večina faranov se udeleži vsaj teh napovedanih kratkih maš.

14. Zdravstvo

Za ponesrečene in bolne v okraju ni posebnih ustanov.

V okraju je v Loki šolana in izprašana babica. Izprašan ranocelnik ter pomočnik pri porodih je v trgu Ptujška Gora. Kmečkega zdravnika nimamo, v nujnih primerih pa pokličemo okrožnega fizika ali ranocelnika iz Ptuja. Tudi apoteke nimamo, zdravila je potrebno nabaviti v 2 do 3 ure oddaljenih krajih, vse občine imajo približno 2 do 3 ure do najbližjega zdravnika.

15. Tovarne in rudniki in drugi obrati

Tovarn, plavžev, steklarn in podobnega v okraju ni, prav tako ni nobenih industrijskih obratov ne manufaktur.

16. Zabave in šege

Glavna strast prebivalcev sta trgovina in prepiranje z oblastmi, ko gre za gosposke in deželnoknežje dajatve. Tu in tam še najdemo verovanje v coprnice in čarovnije ob boleznih, dosti dajo na zvonjenje ob mašah in plačilo maš in udeležbo na procesijah. Zadnja leta se kmetje vedno bolj odpravljajo na romanja. Sicer pa ni nekega posebnega praznovanja.

Običaji pri krstu, porokah in pogrebih so v tem, da pogostijo goste z vinom in različnimi jedmi, skratka s poedinami, ki se končajo v teh krajih z vinsko razposajenostjo in pijanostjo. Sicer pa potekajo slovesnosti zelo zmerno, pri porokah morajo biti vedno muzikanti, ki poživijo slavje. Javna ali nacionalna praznovanja v to slovensko okolje ne pridejo, na proščanjih pa v gostilnah jedo pečenko in tam so običajno tudi muzikanti.

Najbolj priljubljeno zabavo najdejo krajani v vinu in glasbi v gostilnah. Drugih podeželskih iger tukaj nimajo in razen običajnih cerkvenih pesmi in nekaterih starejših, ki jih je učitelj zapisal, pojejo cerkvene pesmi. Pesmi so revne tako melodično kot v besedilih.

⁶ Kolekta ali zbirca - pobiranje naturalnih dohodkov za učitelja pri starih otrok.

Ohičajni instrumenti, ki jih uporabljajo kmečki muzikanti, so violina, bas, klarinet, rog in tu in tam, vendar redkeje, tudi cimbale.

17. Prehrana

Tukajšnji prebivalci imajo tri obroke na dan, zjutraj, opoldne in zvečer. Običajne jedi so: žganci, prosenka kaša kot glavni jedi; nato v svaljke skuhana črna moka, zelje, repa, korenje, krompir in stročnice. Meso jedo v malih količinah in poredko, saj ga ni veliko. Ob nedeljah in praznikih, ob veliki noči, binkoštih, božiču in po postnem času jedo meso v obilju. Ko zakoljejo svinjo, imajo tako imenovane *koline*. Povabijo sosede, bratrance, botre in očetove sorodnike in pojedjo kar precejšnjo količino mesa in klobas, pri čemer ne pozabijo na vino. Če ima kmet pri hiši dninarje ali obrtnike, jim mora dati poleg navadne hrane tudi vino in še posebej ob malicah različne jedi.

Navadni kruh je iz mešanih mok iz koruze in ržene in ajdove moke, kruh v gostilnah je iz same pšenične moke.

18. Obleka

Navadna obleka tukajšnjih prebivalcev je iz lanu, lodna⁷ in sukna.

Prva dva sta običajno domač izdelek, sukno pa je najpogosteje bolj grobo tkano in ga kupijo pri mestnih trgovcih ali kramarjih. Za praznična oblačila pa kupijo ljudje tudi bombažna in svilena oblačila. Iz svile so le ovratne rute nekaterih bogatih žensk.

Moški nosijo navadne črne lodnate hlače, po čemer jih po domače imenujejo tudi črnohlačniki. Dalje nosijo plašč iz modrega sukna⁸ ali sivo sukno z rokavi., ki je prav tako iz sukna, lahko pa je iz črnega lanu ali siva iz sukna ali lodna. Nosijo črne kratke hlače iz lodna. Obuti so v škornje po tukajšnji deželni in kmečki navadi, pod tem imajo običajno modre nogavice iz sukanca ali volne, poleti so tudi brez nogavic. Srajce so iz grobega lanu, na glavi nosijo okrogli klobuk. Ob nedeljah in praznikih nosijo tudi lajbič⁹ iz različnih materialov, rdečega sukna in le redki imajo tudi ovratno ruto.

Ženske so oblečene v belo ali črno laneno krilo. Zgoraj nosijo lanen ali cajgast telovnik "mider", prsna ruta je lahko svilena, katunasta¹⁰, cajgasta¹¹ ali iz cica¹². Spodaj nosijo flanelasto srajco "lajb", kratko laneno srajčko. Preko nosijo moder lanen ali pisan predpasnik iz cica. Pozimi nosijo običajno škornje z belim krznom. Na glavi imajo preko čela črn žametni trak, lodnato avbo z letečimi čipkami in ruto "haderco" iz finega lanu ali muslina.

⁷ Loden, trpežna, skoraj nepremočljiva volnena tkanina. Gl. v: Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1995, str. 502.

⁸ Sukno, groba, debela volnena tkanina, ki se je uporabljala zlasti za zimske plašče. Gl. v: Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1995, str. 1332.

⁹ Lajbič, telovnik, običajno žametast lajbič. Gl. v: Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1995, str. 475.

¹⁰ Katun, tanka, navadno potiskana tkanina. Gl. v: Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1995, str. 390.

¹¹ Cajg, groba in trpežna bombažna tkanina, hlače iz cajga. Gl. v: Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1995, str. 79.

¹² Cic, cenena potiskana bombažna tkanina. Gl. v: Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1995, str. 85.

19. Občevalni jezik

V okraju govorijo vsi prebivalci le slovenski jezik in le redki, ki so prišli od drugod, govorijo nemško. V trgu Ptujška Gora govorijo poleg slovenskega tudi nemški jezik.

20. Ljudski značaj

Ljudje imajo po naravi nekoliko boječ značaj in so v posameznih situacijah nekoliko mehki, po telesni konstituciji niso posebej robustni, živijo glede na druge kraje in razmere skoraj slabo, saj je zemlja revna in ne daje dovolj hrane. Med navade in razvade sodijo prerekanje in goljufije. Zato sta med kaznivimi dejanji tukajšnjih prebivalcev najpogostejša kraja in goljufija, razlog za to je revščina. Tudi pretep je med prekrški, čeprav se na srečo ne dogajajo pogosto, pa še takrat so posledica pijanosti, k čemur pa so ljudje tukaj zelo nagnjeni, saj je vino tako rekoč njihova edina sprostitev, in tega se zelo navadijo, ko vozijo svoje pridelke ob tedenskih sejmi prodajat na Ptuj. Ob tej priložnosti zaslužijo denar, grede v gostilno, kjer pogosto tudi večji del le-tega pustijo. Vse te razvade so podobne v vsem okraju in jih ne bo mogoče popraviti z nobenimi upravno-političnimi ukrepi, temveč z večjo moralno vzgojo ljudi. Na splošno pa v okraju ni nekih posebno hudih kaznivih dejanj in ljudje so prav dobrodušni.

Prav sedaj, ko je v teku menjava denarja in se določa vrednost papirnega denarja, si ljudje želijo, da bi novi papirni bankovci imeli enako vrednost kot kovan denar, ki je bil v obtoku do sedaj. Da bi se odnosi med upniki in dolžniki odvijali po normalnih spremembah.

Ljudje si najbolj želijo miru, če pa bi prišlo do kake vojne, da ne bi bilo nikoli več nobene doželne brambce. Nadalje si želijo, da ne bi imeli tako številnih davkov in dajatev, želijo si manjše število oblastnikov, saj menijo, da jih je preveč in preveč različnih.

21. Krajevne pripovedi

V vasi Hajdoše je na potočku stal majhen mlin z dvema kolesoma, zraven njega pa majhna hiša Matije Friegla. Ta stari pošteni mož je imel sina Martina, edinca, ki je bil edina opora staremu očetu ter je po trditvi vseh sokrajanov bil tako priden kot njegov oče. Leta 1809 ju je doletela huda usoda. Sina so poklicali v vojsko. Seveda se je pozivu odzval in odšel v Trbiž, kjer je hudo zbolel in bi se moral vrniti domov, pa je kljub vsemu korakal s svojim bataljonom dalje na hrvaško mejo, kjer ga je zahrbtna bolezen povsem izčrpala, da je skoraj zblaznel. In prav v trenutku, ko je bilo najhuje, ga je obiskal oče in zanj izprosil dopust.

Kasneje je pri oblasti dosegel, da so sina iz vojske odpustili, sam pa mu je 3. julija 1810 predal mlin. Stari Friegel je mislil, da je sedaj preskrbljen in lahko upa le še na pridno snaho. V Slovenji vasi je živel kmet Sebastijan Petek, Frieglov stari znanec. Ta je sinu obljubil za ženo svojo 17 let staro, zelo lepo hčerko. Na gosposčini je bilo pridobljeno dovoljenje in sestavljeno ženitno pismo, opravljeni so bili oklici in določen datum poroke na 4. februar 1811. V noči pred poroko, 3. februarja, pa je nekdo pri Friglu podtaknil ogenj (storilcev niso nikoli dobili). V trenutku sta bili v plamenih hiša in mlin. Ko je oče želel rošiti nekaj obleke in prihranke, ki jih je imel spravljene, je skoraj izgubil življenje. Če ga ne bi bil rešil sin, bi bil zagotovo umrl. Ker sta mlin in hiša nekoliko oddaljeni od središča vasi, jima vaščani niso prišli takoj na pomoč. Tako sta ostala gola in bosa brez vsakega premoženja, sin in oče Friegel, ko je prišla k hiši vesela poročna povorka,

oče Petek z nevesto in vrčem vina. Ko so videli nesrečo, je Petek dejal, da bo pomagal mladima. Čez nekaj ur so nato šli k proki.

Pri tem moramo vedeti, da se mlada prej nista poznala, da je veljala Petkova hči za zelo lepo mlado žensko z znatno doto in bi bila gotovo lahko dobila boljšo partijo, pa je ostala pri obljubi in vzela pogorelega mlinarja.

Pisec te zgodbe je menil, da je bilo to zelo plemenito dejanje, ki ga v tistih časih ne bi našli prav pogosto.

22. Fizikalno naravna statistika okraja

Okraj leži na ravnini, razen petih vasi, Doklece, Slape, Stogovce, Janški Vrh in trga Ptujška Gora, ki so v gričevnatih vinorodnih Halozah. Skozi vasi teče reka Dravinja, na jugozahodni strani potoka Polskava in Reka, na severovzhodu pa Drava, ki je meja okraja.

23. Vreme

Pomlad je prijetna in jo spremlja pomladansko deževje, ki se prične običajno aprila, poletno deževje traja tja do junija. Jesensko deževje se prične sredi septembra, zimsko vreme pa z novembrom. Zima 1805 je bila znana po svojem ostrem mrazu.

24. Zdravstvene razmere

Prednost okraja je njegova lega in to, da je suh, kar se dobro odraža pri zdravju ljudi. Kdaj pa kdaj pa ob deževju v pomladanskih in jesenskih mesecih poplavita Polskava in Reka, kar seveda ni dobro za živino. Zaradi tega se pri živini od časa do časa pojavijo tudi kakšne bolezni, povezane z revno pašo, ki jo daje skopa zemlja. Za zdravje ljudi pa je najbolj škodljivo vreme od začetka novembra do konca marca.

Zdravje ljudi je razmeroma dobro, kljub vsemu pa ljudje ne dosežejo visokih starosti, saj so po naravi nekoliko slabše konstitucije. Med ljudmi ni nobenih epidemij.

Od leta 1806 so v okraju cepili proti črnim kozam 520 otrok. V preteklih letih pa si je za cepljenje največ prizadeval ranocelnik Larosse iz Ptuja.

25. Gozdarstvo

V okraju ni pravega visokega gozda, pač pa raste ob obrežju reke Drave grmičasta hosta trničevja, šaša in brinja ter nekaj praproti. V petih krajih v Halozah pa so bukve, breze in brinje z različnim grmičevjem. Samo državno posestvo Turnišče in Studenice imata v tistem predelu okoli 300 oralov dobrega bukovega gozda, ki pa žal gozdarsko ni dobro oskrbovan. Klaftra¹³ drv na licu mesta stane v papirnih bankovcih 20 gld.¹⁴

Sicer pa si kmetje iz svojih host ob reki navozijo drva za kurjavo in za izdelavo orodja ter tudi dovolj stelje in, odvisno od pridnosti gospodarja, nekateri nagrabijo več kot drugi.

¹³ Klaftra, prostorninska mera - 4 m³.

¹⁴ Goldinar, denarna enota, razdeljena na krajcar in pfenig ali denarič, okrajšano gld, v originalu oznaka fl- florin.

26. Gosposka posest in obdelovanje

Okraj gosposčine Ravno polje ima 541 oralov, 866 kvadratne klafter njiv, 51 oralov, 9 klafter slabih pašnikov, 142 oralov, 76 klafter grmičaste hoste, zemlja je prodnata.

Od njiv je v povprečju 30 oralov vedno pognojnih in so zasejane z žitom, nekaj s koruzo, z zeljem, repo, s krompirjem in z ovsom ter ajdo. 20 oralov je enoletna praha zasejana z ajdo in ovsom, ostali del njiv pa se lahko komajda uporabi za pašo ovac ter v štirih ali petih letih zaseje s srakonogo. Samo približno 10 oralov popase 1000 ovac, nato si v naslednjem triletnem kolobarju sledijo koruza in oves, nato ajda in nazadnje oves.

Za pašo 1000 ovac pa je potrebno vzeti v najem okoli 300 joh tujih pašnikov. Gospodarstvo ima 16 vlečnih volov, 6 konjev, 12 krav, 12 telic in druge vlečne živine in nekaj svinj.

Za rejo živine ima gosposčina v okraju Vurbek 40 oralov velik travnik, ki daje kislo seno, seno tukajšnjih travnikov, desetinsko slamo za krmljenje in steljo. Potrebno pa je kupiti seno za zimsko krmo za ovce.

Gospodarstvo ima zaposlene: glavnega oskrbnika ali "šafarja", oskrbnika "majerja", oskrbnikovega hlapca, dva hlapca za krave, dva za vole, dva za konje, ovčarja in dva hlapca za ovce ter eno deklo.

Zemljišča obdelujejo v lastni režiji in s tlako-roboto, s katero se opravi tudi žetev.

Gosposčina je imela v gosposčini Vurbek 300 oralov velik bukov gozd, iz katerega je dobivala drva in les.

Zemlja je gramozna in prodnata ter prekrita le s tanko plastjo 3 do 8 col rodovitne zemlje, zato ni primerna za pridelovanje pšenice. Prelogi "trischfelder"¹⁵ so tista neobdelana polja, za katera kmet nima dovolj gnojila.

Za obdelavo rabijo navadni plugi, zelo lahke brane in navadne motike. Za košnjo se uporablja navadna ročna kosa.

Gnoj nastane iz živalskega blata in stelje, listja, praproti ali slame. Kmetje pa imajo pod hlevi tudi gnojne jame, kjer se zbira gnojnica, pomešana z deževnico, v to zmešajo listje ali slamo, jo pustijo, da se razkroji, in nato zvoziijo na polja.

Koliko gnoja dajejo na zemljo, ni mogoče natančno povedati, saj ga pripravi vsak kmet glede na stanje svojih polj. Na gosposčinska polja pa porabimo na en oral približno 32 srednjih vozov. Za koruzo, zelje, krompir, repo in oves je njive potrebno gnojiti. Nato pa 2 do 3 leta ni potrebno gnojiti, zatem ponovno posejemo koruzo, ajdo in oves. V tem vrstnem redu si sledijo poljščine, sicer za zeljem naslednje leto sadimo lan in za njim ponovno zelje ter ponovno pognojimo.

27. Poljedelstvo

Glavni pridelek v okraju je žito, zemlja je dobra za ajdo, ki jo tukaj pridelujejo takoj za žitom, na pustih poljih sejejo srakonogo.

Povprečna poraba semena na 1 oral znaša: dva mecna¹⁶ žita, dva mecna ajde, dva in pol mecna ovs, pol mecna koruze, mernik fižole, tri mecne krompirja,

¹⁵ Izraz Trischfeld, Dreisch, Drieschfeld, slovensko prelog ali pusta zemlja, se je uporabljal za zemljo, ki so jo nekaj let uporabljali kot travnik ali pašnik, nato so jo preorali in preko poletja pustili v prahi ter jo naslednjih nekaj let posejali z žitom. Najpogosteje pa so na taka polja sejali srakonogo, ki je potrebovala suho in ne gnojeno zemljo.

¹⁶ Mecen- mecelj je votla mera = 61,5 l. Özinger, T.: Sv. Marjeta niže Ptuja 1994, str. 63.

četrť mecna srakonoge, pet meric korenja, dva repe, eno in četrť mere lanu, šest meric detelje.

28. Žetev in mlačev

Ženske s srpi požanjejo žito in ga povežejo v majhne snope. Severovzhodni del okraja snope nato znosi v kopice, v petih haloških krajih pa jih dajo sušit na oslice, sredina okraja in jugozahodni del pa pusti snope ležati na polju, da se malo posušijo. Nato jih zvoziyo domov v skednje in jih po potrebi omlatijo. Isto naredijo s snopjem, ki se je sušilo v kopicah ali na oslici. Ko je dovolj posušeno in pripravljeno na mlačev, ga odpeljejo domov, kjer ga zmlatijo. Mlačev poteka na običajen način s cepci na tleh v skednju, kar opravijo izkušeni možje.

Koruzo na njivi potrgajo in latje odpeljejo domov. Doma se zlička in obesi, da se posuši, nato pa omlati ali zluči.

Krompir, korenje, repa se skopljejo, očistijo cime, spravijo v kleti ali v zemeljske jame, kjer so preko zime. Zelje se na njivi poseka, odpelje domov, slahi listi se očistijo, nato ga narihajo na posehne ribežne in dajo kisat v kadi.

Lan se populi, razprostre po travnikih in stare.

Detelja se pokosi kot seno, ohesi na oslice, kjer se posuši, in nato spravi na senik.

Strojnih mlatilnic tukaj še ni.

Povprečni pridelek na en oral znaša: osem mecnov žita, šest ajde, sedem ovs, sedem koruze, tri fižole, dvajset krompirja, tri srakonoge, dvanajst korenja, trideset repe, en stot lanu, eno vožnjo "furo" detelje in 1000 glav zelja.

Žito imajo kmetje spravljeno v starih sodih v posebnih žitnih kaščah, kleti ali v hišah na podstrešju v posebnih, posebej za to izdelanih velikih in zaklenjenih lesenih skrinjah, ki so postavljene na posebna mesta.

V zadnjih šestih letih so bile povprečne cene, izračunane po polni vrednosti papirnega denarja, naslednje:

- žito	5 gld 48 kr
- koruza	6 gld
- ajda	5 gld
- oves	4 gld 30 kr
- proso	5 gld 30 kr.

Na to, kako se prideluje krompir in druge gomoljnice, je zajeto v prejšnjih odgovorih. Dodamo naj le toliko, da se krompir sadi z motiko in se kot koruza enkrat okoplje in ogre. Repa se okoplje in razredči, medtem ko je potrebno korenje ročno opleti in očistiti plevla.

29. Travništvo

Travnikov v okraju posebej ne obdelujejo, saj jih je malo in so tam, kjer je možno črpati vodo, zato so prepuščeni lastni naravni moči.

Na dvokošeninskem travniku se krma kosi dvakrat na leto, seno oh koncu junija in otava konec avgusta do polovice septembra. Na enokošeninskem travniku pa oh jakobovem. Trava se raztrese po travniku in z večkratnim obračanjem posuši. Nato suho krmo odpeljejo domov, kjer jo hranijo v hlevih ali na senikih.

Na enem oralu srednje kvalitetnega travnika se pridelala 8 stotov sena in 4 stote otave, na najholjših 10 stotov sena in 6 stotov otave, na slabem travniku pa komaj tri stote sena. Tukajšnje seno je kislo in primernejše za konje.

30. Živinoreja

V okraju gojijo pretežno vole, krave in konje v enakem razmerju ter ovce, ki jih izven gosposčine Ravno polje ne redijo. Če bi kmetje imeli dovolj sena, bi prav gotovo imeli več konjev, saj bi z manjšimi vožnjami dobili dodaten zaslužek. Tako pa mora imeti kmet zaradi pomanjkanja krme več volov, ki so lahko tudi vozne živali in z njimi obdelata svoja polja, pa tudi preko zime jih lažje prehrani s slamo.

Vole pasejo zgodaj zjutraj ali pa zvečer, včasih tudi ponoči med njivami, ponedelvi pa z njimi delajo in vozijo. Če zmanjka paše, jih krmijo doma v hlevih, kot že rečeno, pa jih preko zime hranijo s slamo in zelo malo čistijo.

Krave in mlada živina se pričnejo pasti, kakor hitro skopni spomladi sneg, in se pase tako dolgo, dokler sneg ponovno ne zapade. Vsak dan na gmajni in prelogih in v jeseni na skupnih pašnikih, saj doma ni dovolj krme. Le krave dobijo ob telitvi kratek čas od pridnih kmetic natrgano travo, plevel in listje ter seno ali otavo doma v hlevu. Ko pa paša ne zadostuje več, jih hranijo v hlevih, kar se le da skromno, z malo sena, preko zime pa s slamo in čim manj čiščenja, zato je živina tega okraja zelo majhna in mršava.

Ovce se pasejo na travnikih spomladi in poleti skupaj s kravami in svinjami, pozimi pa jih kakor krave hranijo.

Tudi svinje se pasejo od pomladi do začetka zime na gmajnah in ob grmičevju, kjer si iščejo hrano, preko dneva dobijo doma le malo pomij in odpada zelja ali drugo listje, pomešano z malo otrobi. Pozimi pa jih hranijo dodatno še z repo in s korenjem. Prašiče, primerne za pitanje, v jeseni zaprejo ter jih dnevno večkrat nahranijo z repo in s krompirjem, pomešanim z grobo mleto moko, ali z ovsenim zdrobom, slabše kvalitetnim zrnjem, kar je običajno kuhano. Bolj ko je kmet premožen, boljše hrano lahko da pitancem, včasih celo žito in koruzo. Ves namen pitanja prašičev pa sta špeh in maščoba.

Konjereja je, kot že rečeno, zaradi naravnih danosti slaba. Tako morajo žrebeta takoj po rojstvu že hoditi s kobilom, v drugem letu pa jih že samostojno vprežejo. Tukaj ni nobene kobilarne.

Kot povsod drugod gojijo v okraju kokoši, kopune in gosi. Kokoši se redijo ob žitnih skednjih, kjer jih hranijo z ovsom, s prosom, z ajdo in s koruzo. Kopune šopajo s koruzo ali svaljki iz žita. Gosi se po navadi zadržujejo na pašnikih ob hišah, kjer se hranijo z različnimi travami, pitajo jih z ovsom in svaljki iz moke.

31. Čebelarstvo

Čebelarstvo v teh krajih zaradi naravnih okoliščin ni preveč primerno in se z njim ukvarjajo le kot s postransko dejavnostjo. Dober panj da v zelo dobri letini ok. 20 do 30 funtov medu in voska, seveda če razdremo ves koš.

32. Živinske bolezni

Najpogostejše bolezni živine so pljučnica, kožni tvorci in vranični prisad. Bolezni nastajajo zaradi pomanjkanja vode, slabe hrane in slabih hlevov. Kmet si ne more pomagati, saj okolja ne more spremeniti, po drugi strani pa nima dovolj sredstev, da bi zgradil nove hleve. Živinozdravnika v okraju ni.

33. Povprečne cene

V poprečju zadnjih šestih let po vrednosti papirnega denarja so stali:

- največji par volov	800 gld
- srednji par volov	600 gld
- slab par volov	300 gld
- domača lepa krava	120 gld
- srednje lepa krava	100 gld
- slaba krava	50 gld
- konj najboljše rase	200 gld
- srednje dobre rase	100 gld
- slabše rase	30 gld
- dobra ovca	8 gld
- srednje kvalitete	6 gld
- slaba ovca za	5 gld
- triletna plemenska svinja	40 gld
- dvoletna plemenska svinja	20 gld
- enoletna plemenska svinja	15 gld.

Na Ptujski Gori imajo preko leta pet manjših nepomembnih živinskih sejmov.

34. Vinogradništvo

Kakor hitro se v februarju ali marcu stopi sneg, se prične v vinogradu rez, takoj zatem sledi prvi kop, kakor hitro trsje požene, v mesecu maju je drugi kop, v juliju se veže ali priveže trto na kole, v septembru se podkaša trava ali, drugače povedano, vinograd s pletjem očistimo trave, nato se potrgajo listi, ki delajo grozdju senco, in končno se opravi trgategv. Trgategv opravijo kmetje v vinogradih, kakor hitro je grozdje komajda za jesti, saj tukaj ni zakona, ki bi določal datum pričetka trgatve, ko je grozdje dovolj zrelo, zato pa je vino podložnikov slabe kvalitete v primerjavi z vinom gosposčine, gre slabo v prodajo in ni dobro za človekovo zdravje.

Trsje se goji s tako imenovanim grobanjem in metodo gnojenke "Kotteln".

Novo zasajanje vinograda pa lahko poleg teh dveh metod opravimo tudi s trtnimi ključi ali cepiči.

Pognojenka je metoda, s katero se na korenine trsa zavije gnoj. Za pogrobanko se uporabi zrela rozga starega trsa, ki ga položimo v jamo, ki smo jo pognojili in obložili z listjem ter zasipali vlačenko na dva ali štiri očesa.

Tam, kjer ni na voljo gnoja, se vinograd zasadi na celini. Celina je obrobje gozda, kjer je segnito listje, vejevje in ruša.

Trgategv se izvede tako, da več ljudi po bregu navzgor potrga grozdje s trsja v škafe ali košare, ki jih nosijo s seboj, od tod pa jih presipajo v pute, ki jih nosijo moški do preše, po slovenko jim rečejo "karniza". Tam ponoči putarji sprešajo grozdje. Mošt odteče skozi luknjo, ki je v podu preše, v čeber, ki je podstavljen pod prešo. Iz čebrov zlijejo mošt v pripravljene sode, ki držijo pol štrtinjaka. Mošt se meša, tako da od vsakega stiskanja pride enaka količina v vsak sod, zato da je vino kasneje enako, saj je kvaliteta prvega, srednjega in zadnjega stiskanja različna. Stiskanja so odvisna od vrste grozdja in količine, vendar nikoli manj kot 5- do 7- krat. Sedaj bo mošt v napolnjenih sodih potrebno pustiti, da zavre. Včasih sode odpeljejo in na poseben način mošt v nekaj urah zavre, prekipi in tako izloči blato in vse nečiste delce. Nato se sod dolije, vendar ne do polnega. Odprtina na sodu se ne zamaši do konca, temveč tako, da ima sod še vedno dotok zraka, nato pustimo, da vino odvre do konca.

Posebnega postopka, imenovanega "Ausbruch", tukaj ne delajo.

Ker govorimo le o tistih vinih iz tukajšnjega okraja, se tisto malo vina kmalu po prešanju proda ali pa si ga lastniki vinogradov, ki so iz drugih gosposčin, odpeljejo domov. Tako tukaj razen gostiln nima nihče vina dlje časa doma.

Četrtnski vinograd da povprečno v dobrem letu 3 vedra mošta, ob srednji letini 2 vedri, ko je letina slaba, pa le eno vedro vina.

Listje, ki ga potrgajo na trti, služi za hrano za krave, porezan les trsov za kurjavo, iz tropin od grozdja se dela kis, lahko se uporabijo za žganje ali za hrano prašičem.

Viničar stanuje v viničariji in ima običajno pravico hasnovati njivo, ki je navadno ob vinogradu. Od svojega vinogradniškega gospodarja dobi kravo ali dve, zato da pridela dovolj gnoja za vinograd. Poleg tega mora opravljati običajna dela, kot so akordirana rezanja, kopanje, vezanje in pletje, kar se poračunava kot zakup. Z družino mora opraviti tudi vsa ostala dela, za kar dobi od svojega vinogradniškega gospodarja navaden ali dogovorjeni dnevni zaslužek. Tam, kjer pa omenjena dela ne spadajo v zakup in jih je potrebno opraviti z dninarji, dobi viničar z družino vred isti dnevni zaslužek, kot ga dobijo vsi ostali dninarji.

Vinogradi okraja ležijo v Halozah in jih delimo v Janški Vrh in Lipov Vrh. V primerjavi z ostalimi, okrog ležečimi vrhovi, je vino s teh dveh vrhov gotovo najboljše kvalitete. Izredno dobro vino pridelajo v vinogradu na Lipovem Vrh u gosposčine Majšperk.

Na splošno vzeto pa spadajo ta vina med slabša in kislá štajerska vina, ki pa so obstojnejša kot tista s področja Slovenskih goric. Če pa bi bila trgatev kasneje in ob primernejšem času, pa bi ta vina lahko uvrstili med srednja štajerska vina. Sedanja prodajna cena v bankovcih je bila povprečno 180 gld.

Izvora sort ni mogoče navesti. Tukajšnje sorte se po slovensko imenujejo: *Schipan, Moslovez, Belina in Plantovez*. Med njimi pa je najpogostejši *Schipan*.

35. Povprečna kmetija

Jakob Lešnik iz Starš ima kmetijo, ki smo jo vzeli kot vzorčno kmetijo tega okraja, poleg tega pa je tudi dober gospodar. Kmetija meri 26 oralov, 567 kvadratnih sežnje v polj, od česar je 12 oralov prelog in 3 orale, 452 kvadratnih sežnje v travnikov, na njih rase kiselkasta trava. Pašo ima skupno z ostalimi kmeti na vaški gmajni ob Dravi. Vsak član vaše gmajne ima pravico do določenega dela košnje v grmičasti hosti in tako ima Jakob Lešnik približno 3 orale¹⁷

Kmetija ima 2 konja, 2 vola, 2 kravi, 2 glavi mlade govedi, 6 svinj. Za to živino mora kupiti 80 stotov sena. Na kmetiji delajo gospodar in njegova žena, ki sta sposobna za težka dela, imajo pa še hlapca in dekle.

Tukaj je navada, da na kmetiji delajo hlapci in dekletá za obleko.

Hlapcu mora gospodar dati naslednja oblačila, ki, preračunano v denarno vrednost, stanejo:

- 1 klobuk	1 gld
- 1 boljše srajco	14 gld
- 2 srajci iz grobega platna	15 gld
- 2 rdeča telovnika iz sukna	125 gld
- 1 lodnate hlače	32 gld
- 1 par suknenih hlač	20 gld

¹⁷ Oral je ploščinska mera. 1 oral je 56 arov.

- 2 para platnenih hlač	10 gld
- 1 par novih škornjev	15 gld
- 2 para golenic	12 gld
- k temu še ogon zemlje za seme	4 gld
skupaj	162 gld.

Dekli mora gospodar dati naslednja oblačila:

- 3 avbe po	3 gld, 9 gld
- 3 srajce	20 gld
- 1 dobro krilo iz 7 sežnjev tkanine iz boljšega blaga	23 gld
- 2 krili iz grobega blaga	30 gld
- 3 predpasnike	20 gld
- 1 par novih škornjev	25 gld
- 1 par golenic	6 gld
- 1 dolgo krzno	39 gld
skupaj	163 gld.

Hlapci in dekle imajo enako hrano kot gospodar. Hrano smo že opisali pri načinu življenja.

Služinčad nima nobenih drugih pravic, hasnovanj in podobnega.

Oblačilo kmeta je enako hlapčevemu in oblačilo gospodinje deklinemu. Razen svinjskega usnja za gornje dele čevljev in lanenega platna, ki ga pridelajo doma, je potrebno vsa ostala oblačila kupiti.

Stroški gospodarstva:

- 4 1/2 stota soli funt po	30 kr, 225 gld
- pete in podplati-usnje, ki ga ne pridelajo doma,	100 gld
- železo in kovaško delo	150 gld
- kolarska dela	20 gld
- za razna mizarska dela za leseno orodje	10 gld
- kuhinjska posoda	10 gld
- za popravilo stavb	40 gld.

Mlatiči dobijo od namlatenega žita enajsti mernik, dnevno tri dobre obroke hrane in kruh, toliko, kolikor ga lahko pojedjo.

Kosci dobijo 15 kr na dan in tri dobre obroke hrane, kruh in vino, toliko, kolikor lahko pojedjo in popijejo. Na splošno je potrebno računati na enega kosca maselje vina.

Žanjice dobijo 12 kr, trikrat dobro jesti, kruha, kolikor hočejo, vendar brez vina.

Drvarji dobijo za sečnjo lesa enako plačilo kot žanjice. Vod dem gesponnerine groben Haar Predice so dobile za predenje grobe preje od enega funta kodelje 12 kr, od povesma lanene pa od enega funta 45 kr.

Pozimi delajo kole in sekajo les, s stopo pšejo pšenično ali ajdovo zrnje za kašo, luščijo koruzo in bučna jedrca, oskrbujejo živino in predejo prejo. Zadnje opravljajo samo ženske.

Vrednost opreme in inventarja kmetije:

- 1 voz	300 gld
- 1 plug	40 gld
- 2 brani	60 gld
- konjska oprava za 2 konja	100 gld
- jarem za vole z opremo	15 gld
- 6 živinskih verig po	4 gld 24 gld

- vrvi, verige in sponke, povezna vrv in druga oprava za voz	40 gld
- 1 lesene vozne sani	5 gld
- 4 vile za gnoj in 1 kramp	25 gld
- 4 motike	12 gld
- 1 železna lopata	4 gld
- 2 sekiri	6 gld
- 1 natezalni kavelj	4 gld
- 2 ročni sekiri	2 gld
- 1 kramp	7 gld

---

skupaj 644 gld

- 1 kovinski drog	8 gld
- 1 obroč	1 gld
- 1 žaga	6 gld
- 1 ročna žaga	2 gld
- 3 vrtniki	3 gld
- 1 sekač	30 kr
- 1 klešče	2 gld
- 1 cepec za mlačev	3 gld
- 2 kosi	4 gld
- 2 siti	2 gld
- 2 vile za seno (rasohe)	1 gld 20 kr
- 4 senene grablje	2 gld
- 1 železne vile	1 gld 30 kr
- 1 hišni phalnik za pšeno	f 4 gld
- 8 vreč po	2 gld 16 gld
- 1 žitna skrinja	18 gld
- 2 kadi za zelje in repo	15 gld
- 1 potega ali šef za vino	7 gld
- 4 škafi za vodo	4 gld
- 1 mera za gumno	1 gld 15 kr
- 2 siti	2 gld
- 2 rajter	1 gld 30 kr
- 1 rajter za gumno	1 gld 15 kr
- 3 burkle	3 gld
- sklede	10 gld
- lonci	20 gld
- 6 lesenih krožnikov	
- 12 lesenih žlic	

---

skupaj 859 35 gld

- 4 vrči	1 gld
- 1 maselj, 1 polovična merica »Seidel« in dva kozarca	4 gld
- 1 vpeta svetilka	1 gld
- 2 svečnik	2 gld
- 1 oljna svetilka	30 kr
- 4 par nožev in vilic	2 gld
- 1 laterna	2 gld
- 1 hitra tehtnica	5 gld

- 1 ribež za zelje	4 gld
- 2 ribeža za repo	45 kr
- 1 skleda	30 kr
- 1 pekač	2 gld
- 2 košari	3 gld
- 4 košarice za kruh	2 gld
- 1 skleda za peč	45 kr
- 2 postelji	10 gld
- 1 omara	20 kr
- 1 miza	10 gld
- 2 stola a	3 gld 6 gld
- 2 skrinji	10 gld
- 2 pernici	24 gld
- 1 koc	20 gld

skupaj v bankovcih 990 gld, 5 kr, znaša v bonih 198 gld, 1 kr.

36. *Dolgovi in vrednost kmetije*

V letu 1903 je dal kmet Jakob Lešnik po ženini smrti posest nepristransko oceniti za 1200 gld in jo je tudi prevzel. Tako je otrokom ostal dolžan izplačilo dediščine po materi v višini 734 gld. Sedaj je vrednost po novem finančnem patentu vredna v odkupnih bonih 555 gld in papirnatih bankovcih 2775 gld. Vrednost kmetije je lahko največ 600 gld v bonih ali 3000 gld v bankovcih.

Živina kmeta je bila takrat ocenjena v bankovcih na 2000 gld v bonih, če je vrednost konvencijskega denarja enaka, znaša 400 gld.

Tako ima ta kmet po valuti bonov že v orodju in inventarju, kar je bilo sprejeto, le polovico prejšnje vrednosti in znaša 99 gld, 2 pf

- posestvo je vredno	600 gld
- živina je vredna	400 gld
- skupaj znaša	1088 gld, 2 pf
- dolgovi so	555 gld
- ostanek	544 gld, 2 pf.

37. *Davščine posesti*

Posest je obremenjena z deželnoknežjim davkom 14 gld, 51 kr, dominikalnim davkom v višini 1 gld, 21 kr; tedensko tridnevno ročno ali vozno tlako, dajati mora še: 6 korcev činžnega žita, 6 korcev ovs, 2 kokoši, 10 jajc, 1 1/2 korca žita za župnika in zbirco za žito za mežnarja. Običajno priprego, potrebno roboto na cesti 12 dni.

Okrajne naklade in oddajo žita v poprečju letno najmanj 20 gld.

In nazadnje še 2 ali 4 funte kodelje za predenje.

38. *Hiša*

Stanovanjska hiša je iz lesa, krita je s slamo in ima eno sobo, predvežo, 1 obokano kuhinjo, shrambo, spodaj majhno klet.

Živinski hlev je lesen, krit s slamo. Skedenj in senik sta ločena.

39. *Dela in ekonomski koledar*

Do polovice aprila: sejemo jaro žito, proso in oves;
 - do konca aprila: popravilo ograj, gnoj za koruzo zvozimo na njive, posejemo in posadimo koruzo in stročnice in krompir;
 - do polovice maja: posejemo oves in srakonogo;
 - do konca maja: navozimo na njive gnoj za zelje, doma se postorijo različna dela, okopljeta se korusa in krompir;
 - do polovice junija: pripravi se seme ajde, pripravi se njive za zelje, sadike zelja se posadijo;
 - do konca junija: košnja in spravilo sena;
 - julija: žetev, posejemo ajdo in repo, koruzo in krompir ogrnemo;
 - avgust: končana je žetev ovsa, košnja otave;
 - september: otava spravljena, proso in srakonogo - žetev;
 - oktober: ajda se požanje, korusa potrga, krompir skoplje;
 - do polovice novembra: spravimo steljo;
 - začetek decembra do marca: opravljamo dela, ki so času primerna in jih v tem času opravljajo.

40. *Most in brod*

Reka Drava bi lahko bila vozna reka. Poskusi, da bi navzgor uredili obrežno vlečno stezo, so propadli, saj je Drava nenehno spreminjala tok. Tako je z okrajem Vurberk okraj povezan z brodom, eden je nad Vičavo v Krčevini ter drugi pri Št. Janžu, vendar sta oba broda v tamošnjem okraju.

41. *Ceste*

Skozi okraj tečejo 3 glavne ceste:

1. poštna in trgovska cesta iz Ptuja proti Mariboru,
2. trgovska in poštna cesta iz Ptuja proti Bistrici preko Rač do Frama,
3. vojaška in glavna cesta iz Ptuja preko Maribora, Studenic in Poljčan proti Konjicam

Vse te ceste morajo vzdrževati in popravljati prebivalci okraja.

Na cesti Ptuj - Konjice je preko Reke in Polskave pod Ptujsko Goro pet lesenih mostov, ki so jih do sedaj vzdrževale gosposčine Ravno polje, Turnišče, Majšperk, Gornja Polskava, Frajštajn, ptujski minoriti in župnija Ptujaska Gora. V okraju ni potrebno zgraditi nobenega mostu, pač pa bi bilo potrebno vse lesene mostove zazidati iz opeke, saj bi bili trajnejši, hkrati bi mnogo storili za gozdove, ki bi jih tako bolje ohranjali. Na cesti Ptuj - Konjice bi bilo z malo sredstvi možno obiti hribovje med Konjicami in Polskavo, če bi konjiška gosposka na Dravinji naredila most, bi tako pot iz Ptuja do Konjic skrajšali za dve uri.

42. *Mitnice*

V okraju ni nobene mitnice.

43. *O trgovini*

O trgovini in produktih tega okraja je bilo že vse povedano. Tukaj ni nobene tranzitne trgovine niti razkladalne pravice.

44. Sejmi

V okraju ni pomembnih sejmov, le na Ptujski Gori imajo že omenjenih 5 manjših in nepomembnih živinskih sejmov.

45. O merah in utežeh

V tem okraju so že popolnoma običajno v rabi dunajske mere in uteži.

46. O gospodarstvu na splošno

Problem tega okraja je suha in prodnata zemlja. Za boljše gospodarstvo bi bilo potrebno zgraditi umetni jez, ki bi zagotovil dovolj vode, s katero bi preloge, ki jih že stoletja puščajo kot pušče, lahko spremenili v rodovitne travnike.

Gosposke in javne dajatve, kot so tlaka, cestna robota in priprega, se vedno bolj zmanjšujejo, saj kmet - gospodar s tem izgubi ogromno čas. Za obdelovanje polj potrebuje sam živino in orodje in zato tlako opravlja vedno bolj nekvalitetno. Rustikalne kmetije pa so zaradi visoko postavljenih dajatev, ki jih komajda zmorejo plačevati, naturalne dajatve odkupile za denarne, tako jim ne ostane nič sredstev, ki bi jih morali vložiti v kmetije, da bi izboljšali svoj gospodarski položaj. Če bi težo bremen delno prenesli tudi na dominikalne in gorninske kmetije, pa bi tukajšnji kmetje lahko nekaj sredstev vložili v izboljšanje kmetij.

Po izkušnjah tukajšnjih ekonomov iz okoliških gospoštev, manjši donos polj v tem okolišu ni samo zaradi načina obdelave polj, temveč v tem, da so polja razkosana na ozke dolge trakaste parcele v obliki oslovskega hrbta, tako da je polovica njivskih površin v brazdah, kjer raste malo ali sploh nič. Pozimi veter spiha in zamete snega na brazde, pri tem ostanejo hrbti teh ozkih njiv nepokriti. Če zapade sneg na mokra tla, je ozimno žito na brazdah do polovice uničeno, če preko hrbtov polja zapiha močan veter, ga izpuli, če pride mraz, pa mu ta škodi, tako da je s tem bodoča žetev nadvse zmanjšana. Če je poleti suša, pa sončni žarki skozi hrbte ozkih parcel presušijo brazde z obeh strani in tako zmanjšajo vegetacijo za polovico. Teh slabosti široke in ravne njive nimajo, zato je brez pretiravanja na njih donos štirikrat večji. Nenavadno je, da kmetje proti širokim njivam nič nimajo, če jih k temu vzpodbujamo, se samo izmikajo in trdijo, da je delo na ozkih njivah lažje, in seveda, da je velikost njiv na te ozke trakove že od nekdaj običajna.

Če bi želeli doseči korist za vsesplošno dobro in vsakega posameznika, bi morala oblast podložnikom to ukazati, da bi se počasi navadili, kar pomeni, da bi spremembe morali vpeljati v določenem času in jih v določenem času tudi zaključiti.

Končno naj še dodam, da je krivda industrije, ki kvarno vpliva na delavce, za katere bi moral biti sprejet strog delovni red, o čemer je bila okrajna oblast že večkrat obveščena.

Okrajna gosposka Ravno polje, 20. marca 1811

Anton Ambrožič, uradni upravitelj, okrajni komisar.

Marija Hernja Masten

**BEZIRKSAMT RAVNO POLJE EBENSFELD NACH DER BESCHREIBUNG AUS DEM
JAHR 1811**

Zusammenfassung

Statistisch historische Beschreibung für Steiermark wurde auf Grund des Fragebogens der als Göth'she Topographie bekannt ist, ausgeführt. Am 20. Mai 1811 hat der Bezirkskommissar der Herrschaft Ebensfeld, Anton Ambrožič auf 46 umfangreiche Kapitel geantwortet. Man könnte annehmen, der Amtsverwalter Ambrožič hat ein wenig slowenisch verstanden, denn er hat hin und wieder einige slowenische Ausdrücke angeführt, wie zum Beispiel *koline und hadrca*. Bei den Antworten die die Wirtschaft betreffen, wurde Ambrožič sehr ausführend, desto weniger wurde er gesprächig wenn es sich um die Brauchtum, Unterhaltung und Gewohnheiten, Musik gehandelt hat. Die Musik ist seiner Meinung nach unmelodisch, aber in nächster Antwort führt er dann an, daß die Leute hier am liebsten singen. Deswegen sind seine Antworten die auf 143 Seiten beschrieben sind mit kritischen Erwägung in Betracht zu nehmen. Die Fragen sind auf dem Fragebogen nicht nummeriert. Ich habe die Antworten zusammen gefügt die die gleiche Thematik betrafen und zwar:

1. Bezirk, 2. Werbbezirk, 3. Gerichtsbezirk, 4. Bewohner, 5. Denkmäler und Altertümer, 6. Öffentliche Sicherheit, 7. Sozialwesen, 8. Abgaben, 9. Wert des Wirtschaftsbetriebs und die Besteuerung, 10. Unterhaltungsmöglichkeiten, 11. Kirche und Religion, 12. Schulwesen, 13. Einkommen der Lehrerschaft, 14. Feier und Kirchentage, 15. Gesundheit, 16. Fabriken, Bergwerke und andere Betriebe, 17. Brauchtum und Unterhaltung, 18. Ernährung, 19. Gewand, 20. Sprache, 21. Charakter der Landleute, 22. Erzählungen, 23. Naturphysikalische Statistik des Bezirks, 24. Wetter, 25. Gesundheitszustände, 26. Forstwirtschaft, 27. Herrschaftsbetrieb und Bebauung, 28. Ackerbau, 29. Ernte und Dreschen, 29. Wiesenbau, 30. Viehzucht, 31. Bienenzucht, 32. Viehkrankheiten, 33. Mittlere Preise, 34. Weinbau, 35. Mittleres Wirtschaftsbetrieb, 36. Schulden und Wert des Bauernbetriebs, 37. Steuern, 38. Haus, 39. Arbeit und ökonomischer Kallender, 40. Brücke und Fähre, 41. Strassen, 42. Mauthen, 43. Über der Handel, 44. Märkte, 45. Maße und Gewichte, 46. Allgemein über das Wirtschaft.

OBČINA KIDRIČEVO MED OKUPACIJO 1941 - 1945

Irena Mavrič Žižek*

UDK 940.534.971.2 Kidričevo"1941/1945"

MAVRIČ ŽIŽEK Irena: Občina Kidričevo med okupacijo 1941 - 1945. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 129-150, 161 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Avtorica v svojem prispevku obravnava kraje današnje občine Kidričevo med drugo svetovno vojno. Podrobneje je obdelala okupatorsko upravo in narodnoosvobodilni boj tukajšnjega prebivalstva.

UDC 940.534.971.2 Kidričevo"1941/1945"

MAVRIČ ŽIŽEK Irena: Municipality Kidričevo during the occupation, 1941 - 1945. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 129-150, 161 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

In her paper, the authoress treats settlements of the present Kidričevo municipality during the Second World War. She considered, in greater detail, the Occupier's administration and the National Liberation War of the population living here.

V prispevku pišem o krajih današnje občine Kidričevo, ki so bili pred nacistično okupacijo vključeni v občine Slovenja vas, Cirkovce in Sv. Lovrenc na Dravskem polju v ptujskem srezu. Po popisu prebivalstva z dne 31. marca 1931 je tukaj živelo 4190 prebivalcev. Med njimi so bili 403 posestniki, 412 kočarjev in 80 najemnikov, večina tukajšnjega prebivalstva pa se je ukvarjala s kmetijstvom.¹

* Irena Mavrič Žižek, muzejska svetovalka, Muzej narodne osvoboditve Maribor, SI 2000 Maribor.

¹ Krajevni leksikon Dravske banovine, srez Ptuj, Ljubljana 1937, str. 501, 509 in 512

Tik pred vojno, leta 1940, je po statističnih podatkih nacističnega inštituta za jugovzhodno nemštvo iz Gradca, živel v omenjenih občinah 4622 prebivalcev.² Iz ohranjenih drobcov arhivskega gradiva ugotovimo, da v krajih pred vojno ni delovala samostojna krajevna skupina Švabsko nemške kulturne zveze (Kulturbund). Kot člana kulturbunda se v dokumentih omenjata le trgovec Viktor Starašina in njegova žena Marija iz Cirkovc, v ostalih vaseh pa je bilo le nekaj navdušenih nacističnih simpatizerjev.³ Nacisti so se na okupacijo Spodnje Štajerske temeljito pripravili. Deželni obmejni urad v Gradcu je že pred vojno na Spodnjem Štajerskem vzpostavil mrežo svojih zaupnikov. Za občino Cirkovce se med zaupniki možni omenjajo: trgovca Viktor Starašina in Fritz (Miroslav) Majerič ter gostilničar Vincenc Korže, za občino Lovrenc na Dravskem polju posestnik in trgovec Alojz Raber, za občino Slovenja vas pa posestnik Jerenko.⁴ Aprila 1941 je nemški vojski brez večjih spopadov uspelo zasesti kraje na Dravskem polju, tamkajšnje prebivalstvo pa je nemškega okupatorja sprejelo z različnimi občutki.

Nemški okupator je v prvih mesecih okupacije pustil jugoslovansko upravno razdelitev, razpustil je le občinske odbore ter imenoval nove župane. V občini Cirkovce je za župana imenoval Viktorja Starašino, v Sv. Lovrencu na Dravskem polju Franca Beraniča, ki pa ga je 17. aprila 1942 nasledil Martin Korošec.⁵ V občini Slovenja vas je županske posle najprej opravljal Johann Kajzersberger, od 27. junija 1942 pa je bil za župana imenovan Josip Museg.⁶ Naselja današnje občine Kidričevo so bila med okupacijo vključena v iste občine kot pred vojno. Po okupatorjevem štetju prebivalstva z dne 29. novembra 1942 je na ozemlju današnje občine Kidričevo živel 6064 prebivalcev. Ker iz okupatorjevih statistik niso podani podatki za posamezne kraje, navajam podatke za celo občino. Največ prebivalcev, 2325 ali 38,34 %, je živel v občini Cirkovce, 1955 ali 32,23 % v občini Sv. Lovrenc na Dravskem polju, v občini Slovenja vas pa je živel 1784 ali 29,41 % prebivalcev.⁷ S kmetijstvom se je ukvarjalo 71,8% prebivalstva, z industrijo in obrtjo 13,6%, s trgovino in prometom 5 %, v javnih službah 1,9 %, ostalih poklicih pa 7,7%. Večina prebivalstva, kar 54,6%, je bilo kmetov – samostojnih gospodarjev kmetij, 27,9 % je bilo delavcev, 11,7% je bilo vzdrževanih družinskih članov, 4,8% je bilo uslužbencev, le 1% oseb pa je bilo uradnikov.⁸

Takoj po prihodu so nemške okupacijske oblasti najprej poskrbele za ponemčenje naših krajev. Pri tem so se naslonile na krajevni imenik, ki ga je pripravil Inštitut za jugovzhodno nemštvo v Gradcu že leta 1940. Nacisti so ga uporabljali vse do jeseni 1943, ko so nekatere kraje ponovno preimenovali. Med okupacijo so kraje občine Kidričevo preimenovali takole: Cirkovce - Zirkovetz – leta 1943 Stauden, Dragonja vas – Drasensdorf, Mihovci – Micheldorf, Pongerci - Pongerzen

² Ortsverzeichnis zur Gemeindegrenzkarte von Untersteiermark, Misstal und Übermurgebiet, Südostdeutsches Institut, Graz 1940, str. 34 - 39; ker iz okupatorjeve statistike niso razvidni podatki za kraja Kungoto in Njiverce, ki so bile zajete skupaj z Gerečjo vasjo v občini Slovenja vas, navajam za občino skupno 649 prebivalcev; dalje citiram Ortsverzeichnis.

³ Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 10/1, Anmeldung zum Steirischen Heimatbund, 13. 8. 1941; dalje citiram AMNOM in Arhiv zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj, fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju; dalje citiram AZG PMP.

⁴ AMNOM, Vertrauensmännerliste der Untersteiermark Gaugrenzlandamt.

⁵ AZG PMP, fasc: Topografija Cirkovce.

⁶ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Mestna občina Ptuj 1941-1945, šk. št. 15, Imenovanje županov.

⁷ AMNOM, Ergebnisse der Bevölkerungsbefragung in der Untersteiermark, Marburg 1942; dalje citiram Ergebnisse.

⁸ Prav tam.

leta 1943 Baumgarten am Draufelde, Spodnje Jablane – Unterjabling, Starošinci – Staroschinzen leta 1943 Altmannsdorf, Stražgonjca - Strassgoinzen leta 1943 Strassgang am Draufelde, Šikole - Schikola leta 1943 Hofstatt, Zgornje Jablane - Oberjabling, Apače - Amtmannsdorf, Sv. Lovrenc na Dravskem polju - St. Lorenz am Draufelde leta 1943 Lorenz am Draufelde, Župečja vas – Saukendorf, Pleterje – Langenacker, Kungota - St. Kunigund, Ravno polje – Ebensfeld in Njiverce - Niverzen leta 1943 Kniebotsdorf.⁹

Takoj po uvedbi civilne uprave na slovenskem Štajerskem so nacisti razpustili vsa slovenska društva, združbe in organizacije, njihovo premoženje pa so zaplenili v korist nemškega rajha. Na območju današnje občine Kidričevo je bilo ukinjenih 16 društev, med njimi 4 gasilska, 7 katoliških in 5 strokovnih. Kot prva je bila 30. oktobra 1941 ukinjena Sekcija fantovskih odsekov Sv. Lovrenc na Dravskem polju, tej pa so sledila še druga: Sekcija fantovskih odsekov Cirkovce, Krajevna kmečka zveza Sv. Lovrenc na Dravskem polju, Katoliško bralno društvo Cirkovce, Katoliško prosvetno društvo Sv. Lovrenc na Dravskem polju, Prostovoljno gasilsko društvo Cirkovce, Prostovoljno gasilsko društvo Šikole, Prostovoljno gasilsko društvo Apače, Prostovoljno gasilsko društvo Sv. Lovrenc na Dravskem polju, Tretji red v Cirkovcah, Tretji red v Sv. Lovrencu na Dravskem polju, Marijina družba v Cirkovcah, Podružnica sadjarskega in vrtnarskega društva za Slovenijo v Cirkovcah, Podružnica čebelarkega društva v Cirkovcah, Podružnica čebelarkega društva v Sv. Lovrencu na Dravskem polju, 25. avgusta 1942 pa je bila kot zadnja ukinjena Hranilnica in posojilnica v Cirkovcah.¹⁰ Nacisti so na novo ustanovili le gasilska društva, namesto ukinjene Podružnice sadjarskega in vrtnarskega društva za Slovenijo v Cirkovcah pa so ustanovili Sadjarsko in vrtnarsko društvo Cirkovce, ki je prevzelo pravila Deželnega vrtnarskega društva Südmark iz Gradca.¹¹

Konec aprila so nacisti pričeli s širokopotezno akcijo uničevanja slovenskih knjig v naših krajih. Okupatorju je uspelo uničiti učiteljsko in šolsko knjižnico ljudske šole v Cirkovcah in Sv. Lovrencu na Dravskem polju. Knjige iz bogate društvene knjižnice Katoliškega prosvetnega društva iz Lovrenca na Dravskem polju pa so pred požigom obvarovali društveni člani tako, da so knjige poskrili na svojih domovih.¹²

Od aprila 1941 je okupator na Spodnjem Štajerskem pričel z aretacijami narodnozavednih Slovencev, za katere je menil, da ga bodo ovirali pri njegovem ponemčevanju dežele. Iz krajev današnje občine Kidričevo je bilo izgnanih 37 oseb; iz občine Cirkovce 27, iz občine Sv. Lovrenc na Dravskem polju pa 9. Že s tretjim transportom je bila poslana v Arandjelovac družina nadučitelja Karla Šepeca iz Sv. Lovrenca na Dravskem polju, prav tako so bile v Arandjelovac poslane s petim transportom tudi učiteljice Filomena Aleksič in Pavla Vrhovnik iz Cirkovca ter Marija Ivančič iz Sv. Lovrenca na Dravskem polju. Največ izgnancev (17) pa je bilo odpeljanih z 21. transportom 19. julija 1941.¹³ Poleg zaplenjene

⁹ Ortsverzeichnis in Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 24, Verordnung über die Namen der Gemeinden, Katastralgemeinden und Ortschaften in der Untersteiermark vom 4. Juni 1943, str. 161, 168 in 170.

¹⁰ AMNOM, Objave komisarja za ukinitvev društev, organizacij in združenj na Spodnjem Štajerskem.

¹¹ Prav tam.

¹² AZG PMP, fasc. Topografija Lovrenc na Dravskem polju, Dopis krajevnega odbora ZB NOV Lovrenc na Dravskem polju. 4. 5. 1962.

¹³ AMNOM, Verzeichnis der aus der Untersteiermark ausgesiedelten Personen und der Betriebe, welche durch die Dienststelle des deutschen Volkstums beschlagnahmt wurden.

posesti izgnancem je okupator zaplenil tudi cerkveno in društveno posest. Predal jo je v upravljanje pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Mariboru. Za zaplenjena posestva je skrbel glavni oddelek V (poljedelstvo in gozdarstvo). Ta je za začasno upravljanje zaplenjenih posestev ustanovil višje kmetijske in gozdarske uprave. Zaplenjena posest v občini Cirkovce in Sv. Lovrenc na Dravskem polju je spadala pod višjo upravo Ptujška gora, ki jo je vodil Georg Engist. Višja uprava je v obeh občinah skrbel za 9 zaplenjenih posesti; največja med njimi je bila cerkvena posest, ki je merila 37.45 ha, sledile so ji Krašovčeva z 12.39 ha, Modiceva s 3.98 ha, Križanova z 2.56 ha, ter Frankova s 1.7 ha; ostale štiri pa so bile manjše od hektarja.¹⁴

Glavno vlogo v procesu ponemčevanja slovenskega prebivalstva na Spodnjem Štajerskem so nacisti zaupali Štajerski domovinski zvezi (ŠDZ). Ustanovljena je bila kot društvo 10. maja 1941 z nalogo, da *"duševno, duhovno in politično vodi ljudi, jih napravi za zveste državljane rajha ter polnovredne člane nemške skupnosti"*.¹⁵ Po valu propagandnih zborovanj so v dneh od 17. do 25. maja v krajih zbirali prijave za vstop v ŠDZ. Franz Karel Nussbaumer, vodja krajevne skupine ŠDZ Ptujška gora (Bergneustift), je 26. maja 1941 poročal, da se je v občini Sv. Lovrenc na Dravskem polju prijavilo v ŠDZ 1111 oseb; v vermanšaft 257 oseb, v nemško mladino 151 oseb; v celotni krajevni skupini pa je bilo prijavljenih 2198 oseb ali 98.5% vsega prebivalstva.¹⁶ V občini Slovenja vas se je v ŠDZ prijavilo 980 oseb, v nemško mladino 106 oseb, v vsej krajevni skupini pa 2111 oseb ali 99.5%.¹⁷ Za krajevno skupino ŠDZ Cirkovce o prijavah v organizacijo ni podatkov. Za sprejem v ŠDZ sta bili pomembni politična in rasna ocena prijavljene osebe. Posebna komisija je v dneh od 14. julija do 17. julija pregledovala in ocenjevala prebivalce Kungote in Njiverc, v dneh od 25. julija do 1. avgusta pa prebivalce občin Cirkovce in Sv. Lovrenca na Dravskem polju.¹⁸ Za leto 1941 nimamo podatkov o članstvu v ŠDZ. Po rezultatih štetja prebivalstva z dne 29. novembra 1942 je bilo v ŠDZ 2893 oseb ali 47.7%. Začasni članovi, ki so dobili zelene izkaznice, je bilo 2855 ali 47.1%, dokončnih članov, ki so imeli rdeče izkaznice, pa je bilo v krajih današnje občine Kidričevo 38 ali 0.6%. Posebna potrdila (Dienstausweis A) je dobila mladina, rojena med 1. januarjem 1925 in 31. marcem 1927 (Deutsche Jugend). Teh je bilo v občini 116 ali 1.9%. V krajih današnje občine Kidričevo je bilo 880 ali 14,5% ljudi, ki niso bili sprejeti v ŠDZ. Zunaj ŠDZ je bilo še 69 nemških državljanov (Reichsdeutsche) in 40 članov NSDAP.¹⁹ Spomladi leta 1942 je članstvo v ŠDZ odločalo tudi o nemškem državljanstvu. Dokončni člani so dobili stalno nemško državljanstvo, začasni pa državljanstvo na preklic. V krajih današnje občine Kidričevo je dobilo stalno nemško državljanstvo 120 ljudi ali 2%, državljanstvo na preklic 4667 ljudi ali 77%, zaščitencev nemškega rajha pa je postalo 1145 ljudi ali 18,8%. Tujcev je bilo 108 ali 1.8%, brez državljanstva pa je ostalo 10 oseb ali 0,2%.²⁰

¹⁴ AMNOM, Liegenschafts-Verzeichnis der H.A. IV, Stand vom 15. März 1943.

¹⁵ Ferenc Tone, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Maribor 1968, str. 746; dalje citiram Ferenc Tone, Nacistična.

¹⁶ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa Ortsgruppe Berneustift, Abschlussmeldung über die Erfassung in Steirischen Heimatbund, 26. 5. 1941.

¹⁷ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa: Ortsgruppe Gollndorf, Ergebnisse, 25. 5. 1941.

¹⁸ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 12/2, Einsatzplan der Kommission Pettau.

¹⁹ AMNOM, Ergebnisse str. 38 in 39.

²⁰ Prav tam.

Ob podelitvi državljanstva je vsak posameznik dobil tudi določene pravice in dolžnosti. Največ pravic in dolžnosti so imeli stalni nemški državljani, postali so vojaški obvezniki ter so morali v nemško vojsko. V nemško vojsko so sprejemali tudi prostovoljce. Konec aprila 1942 je vodja krajevne skupine Štajerske domovinske zveze Cirkovce Viktor Starašina poročal, da se iz njegove krajevne skupine nahajata kot prostovoljca v nemški vojski Adolf Lah iz Starošincev in Anton Trafela iz Stražgonjcev.²¹ Državljan na preklic so morali opravljati državno delovno službo, od julija 1942 pa so moške letnikov 1908 - 1928 postopoma mobilizirali v nemško vojsko. Naborni kraj za občine Slovenja vas, Cirkovce in Sv. Lovrenc na Dravskem polju je bil Ptuj. Prvi mobiliziranci so iz Ptuja odšli 21. in 22. julija 1942 na urjenje v vojaške enote na Tirolsko, med njimi je bilo tudi 20 fantov letnika 1923 iz krajevne skupine ŠDZ Cirkovce ter 23 fantov iz Krajevne skupine ŠDZ Ptujška gora.²² V letu 1944 so se na območju današnje občine Kidričevo pojavili prvi dezertjerji iz nemške vojske. Že februarja 1944 je na dopust prišel Anton Žunkovič iz Župečje vasi, pridružil se je borcem haloškega voda Lackovega bataljona. V spopadu pri Selah 20. maja 1944 je bil ranjen in ujet ter pripeljan v ptujске sodne zapore, 16 avgusta pa je bil predan vojaškemu sodišču v Gradcu. Zaradi dezerterstva iz nemške vojske je bil obsojen na smrt in marca 1945 v Gradcu obglavljen. Pred smrtjo je očetu napisal: *"Dragi oče! Prosim Vas odpuščanja, če sem vas kdaj razžalil in tudi brata in sestro prosim odpuščanja in sosede, če sem jih kdaj razžalil. V najkrajšem času si z materjo podava roke. Vas lepo pozdravlja vaš Tone"*.²³ Avgusta 1944 je iz nemške vojske prišel na dopust Jožef Črnko iz Župečje vasi, septembra se je priključil partizanom ter padel v borbah na Pohorju 26. decembra še istega leta.²⁴ Iz nemške vojske je na dopust prišel avgusta 1944 tudi Franc Loštrek iz Sv. Lovrenca na Dravskem polju. Septembra je odšel k partizanom, kot borec jurišnega bataljona 10. Ljubljanske brigade je padel v bojih pri Žužemberku na Dolenjskem 21. januarja 1945.²⁵ Žalostna usoda je doletela Antona Predikaka iz Lovrenca na Dravskem polju. Kot nemški vojak se je povezal s francoskim odporniškim gibanjem. Skupaj z nekaterimi Slovenci je poskušal pobegniti k francoskim partizanom, vendar je bil pri tem izdan. Nemci so ga aretirali 2. maja 1944 ter ga ustrelili v Parizu 2. avgusta 1944. V poslovnem pismu materi je zapisal, da je bil obsojen, *"ker je deloval proti nemški državi"*.²⁶ Iz vasi Starošince so iz nemške vojske pobegnili Jože Kirbiš, Stanko Premrl in Anton Gabrijan; iz vasi Pongerce: Simon Ekart, Štefan Unuk, Jernej Bauman in Ivan Lah; vsi so se priključili enotam NOV.²⁷ V letu 1944 so Nemci začeli preganjati sorodnike dezertjerjev iz nemške vojske. Moške in ženske, ki so bili sposobni za delo, so poslali v Strnišče; matere z malimi otroki in mladoletne otroke pa so poslali v taborišče Wetzelsdorf pri Gradcu. Po ohranjenih odločbah, ki jih je do 20. februarja 1945 pripravilo Zvezno vodstvo Štajerske domovinske zveze, so bili poslani v Taborišče za kazenske posebne delovne obveznike

²¹ AMNOM, fond: Bundesführung St. HB., fasc. 12/1, Prostovoljci v nemški vojski, Dopis vodje krajevne skupine Cirkovce, 29. 4. 1942.

²² Nemška mobilizacija Slovencev v drugi svetovni vojni, zbornik, Celje 2001, str.43 in 44; dalje citiram Nemška mobilizacija.

²³ Poslovilna pisma žrtev za svobodo, Tretja razširjena in dopolnjena izdaja poslovnih pism za svobodo ustreljenih v okupirani Slovenski Štajerski, Maribor 1978, str. 477; dalje citiram Poslovilna pisma in AMNOM, Ptuj - priporniška knjiga II.

²⁴ AZG PMP, fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju.

²⁵ Prav tam in AMNOM, Življenjepisi žrtev 2. svetovne vojne.

²⁶ Nemška mobilizacija, str.71

²⁷ AZG PMP, fasc: Topografija Cirkovce.

v Strnišče Franc in Marija Gril iz Stražonjc, Franc, Marija, Anton in Johann Loštrek ter Terezija in Franc Zajšek iz Lovrenca na Dravskem polju. V taborišče Wetzelsdorf pri Gradcu so bili odpeljani: Neža Berdnik s sinom Štefanom iz Stražonjc, Katarina Zavec s sinovoma Romanom in Otom iz Šikol, Marija Dolenc z otroki Francem, Marijo in Terezijo, Marija Klanjšek z otroki Janezom, Ano in Hildo iz Lovrenca na Dravskem polju.²⁸ Po osvoboditvi se iz taborišča ni vrnila Terezija Dolenc, ki je zbolela za pljučnico in umrla 2. februarja 1945. Okupator je na odločbe zapisal, da so bili aretirani in zaprti zato, ker je odšel njihov sorodnik v partizane ali so ga partizani prisilno mobilizirali, pa ni izkoristil možnosti amnestije ter se vrnil domov. Ob aretaciji so jim zaplenili vse premočeno in nepremično premoženje, na odločbe pa so zapisali, da bodo po končani vojni družine preseljene iz Spodnje Štajerske.²⁹

Kraji današnje občine Kidričevo so bili med okupacijo vključeni v tri krajevne skupine ŠDZ, ki so bile podrejene Okrožnemu vodstvu ŠDZ Ptuj, ta pa zveznemu vodstvu s sedežem v Mariboru. Krajevna skupina ŠDZ Cirkovce (Ortsgruppe Stauden) je teritorialno pokrivala okupatorsko občino Cirkovce; razdeljena je bila na dve celici in 16 blokov. Prva celica je zajela območje Cirkovc, Dragonje vasi, Mihovc, Spodnje Jablane in Starošince. Razdeljena je bila na 8 blokov, kjer je živelo 1142 prebivalcev, vodil pa jo je kmet Simon Dolenc iz Mihovc.³⁰ Druga celica je pokrila naselja Zgornje Jablane, Pongerce, Stražonjce in Šikole, štela je 1134 prebivalcev, razdeljena pa je bila najprej na sedem, nato pa na 8 blokov. Vodil jo je kmet Alojz Cenc iz Starošinc.³¹ Krajevno skupino je do 16. oktobra 1944 vodil trgovec in posestnik Viktor Starašina. V njegovi odsotnosti (odpeljali so ga partizani) je od novembra 1944 do začetka februarja 1945 krajevno skupino vodil višji inšpektor Paul Vrablitz,³² 15. februarja pa je vodstvo prevzel Fritz Glaser.³³ Vodstveni urad I (organizacijska šolska in personalna vprašanja) je prevzel občinski tajnik Anton Plohl iz Cirkovc. Naloge propagande, tiska in kulture v okviru vodstvenega urada II so bile zaupane Miroslavu Majeriču, trgovcu iz Šikol. Orožniški mojster Karel Moser je vodil upravni urad, orožnik Franz Hackl urad za socialno skrbstvo, orožnik Josef Holzer pa urad za vojaško usposabljanje. Delovnopolitični urad (poljske zadeve) je bil zaupan Jožefu Kuclerju, trgovcu iz Starošinc. Vodenje ženskega urada je prevzela Marija Starašina, gospodinja iz Cirkovc, urad za kmetijsko politiko pa kmet Štefan Frangež iz Spodnjih Jablan.³⁴ Mladinsko organizacijo (Deutsche Jugend) je vodil učitelj Karel Stanzer iz Gradca. Kasneje je v vodenju posameznih uradov v krajevni skupini prihajalo do sprememb. Že konec septembra 1941 je vodenje upravnega urada prevzel trgovec Ivan Črešnar iz Mihovc.³⁵ Največ sprememb v vodenju je doživel ženski urad. Septembra 1941 je vodstvo urada prevzela učiteljica Rosa Trautsatweiser,

²⁸ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 10/1, mapa: Odločbe o pošiljanju sorodnikov dezertarjev v taborišče Strnišče.

²⁹ Prav tam.

³⁰ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa Ortsgruppe Stauden, Organisationsplan Ortsgruppe Stauden.

³¹ Prav tam.

³² AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa: Ortsgruppe Stauden, Ortsgruppenführer der Ortsgruppe Stauden, 22. November 1944.

³³ Prav tam, Dopis vodje ptujskega okrožja 20. 2. 1945.

³⁴ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa: Ortsgruppe Stauden, Ortsgruppenführung 6. 5. 1941.

³⁵ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa Ortsgruppe Stauden, Mitarbeiterveränderungsmeldung.

po njeni premestitvi je oktobra 1942 vodstvo ženskega urada prevzela učiteljica Ada Lovrec. Zaradi bolezni pa je 8. julija 1943 vodenje urada predala gospodinjki Jožefi Pihler iz Šikol.³⁶ Svoje prostore je imela krajevna skupina v poslopju župnišča v Cirkoveih št. 42. V hiši je bilo 7 sob, ki so jih uporabljali vodstvo krajevne skupine, vermanskaft, nemška mladina in ženski urad. V hiši bivše stare orožniške postaje v Cirkovcah št. 3 pa sta si svoje prostore uredila urad za socialno skrbstvo in otroški vrtec. Katoliška prosvetna dvorana je bila namenjena službenim apelom ter drugim prireditvam krajevne skupine.³⁷

Občina Sv. Lovrenc na Dravskem polju je bila vključena v Krajevno skupino ŠZD Ptujška gora (Ortsgruppe Bergneustift). Poleg lovrenške občine je le-ta zajela še občino Ptujška gora, razdeljena pa je bila na 5 celic in 19 blokov. Naselja Župečja vas, Zgornje in Spodnje Pleterje s 669 prebivalci so po teritorialni razdelitvi spadala v tretjo celico, ki je bila razdeljena na štiri bloke, vodil pa jo je posestnik Franc Žunkovič. Četrta celica je pokrivala območje Sv. Lovrenca na Dravskem polju. Za vodjo celice s tremi bloki in 571 prebivalci je bil postavljen gostilničar in kmet Jakob Zdolšek. Peta celica je pokrivala Apače z okolico; imela je tri bloke in 561 prebivalcev, za vodjo pa je bil imenovan kmet Karel Kopušar.³⁸ Najprej je vodil krajevno skupino orožniški mojster, vodja orožniške postaje na Ptujski gori Franz Karel Nussbaumer.³⁹ Novembra 1941 pa je vodstvo krajevne skupine prevzel nadučitelj, vodja šole na Ptujski gori Wolfram Heinzl iz okolice Gradca, ki je bil hkrati tudi vodja vodstvenega urada I in II.⁴⁰ Sredi julija 1944 je za kratek čas vodenje krajevne skupine prevzel občinski pooblaščenec Adalbert Sutter⁴¹, po njegovi premestitvi v Ormož sredi novembra 1944 pa je bil za vodjo krajevne skupine imenovan občinski pooblaščenec Ferdinand Mainz.⁴² Delovnopolični urad je do 1. junija 1942 vodil Michael Stampfer, nato pa Ignac Gajšek, gostilničar na Ptujski gori.⁴³ Naloge krajevnega kmečkega vodje in urada za kmetijsko politiko je do junija 1942 opravljal Johan Verdenik, kmet in kovač iz Slap, nato pa ga je zamenjal Franc Žunkovič.⁴⁴ Urad za vojaško usposabljanje je vodil Alojz Raber, posestnik iz Župečje vasi, mladinsko organizacijo pa pomožni učitelj Claus Ohrt, ki je sem prišel iz Hamburga. Vodstvo upravnega urada je bilo zaupano orožniškemu mojstru Antonu Gallerju.⁴⁵ Ženski urad je najprej vodila učiteljica Maria Fabisch, po njenem odhodu pa je prevzela urad Alojzija Grušovnik, ki je bila zadolžena tudi za organizacijo Mutter und Kind.⁴⁶ Urad za socialno skrbstvo

³⁶ Prav tam.

³⁷ AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 11/2, mapa: Ortsgruppe Stauden, Erstellung von Ortsgruppen-dienststellen, 29. 9. 1941.

³⁸ AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 11/2, Gebietliche Organisation Ortsgruppenführung Amtmausfeld, 12. 6. 1941.

³⁹ AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 11/2, Ortsgruppe Amtmausfeld - Errichtung, Maria Neustift 15. 5. 1941

⁴⁰ Befehlsblatt, Dezember 1944, Folge 12, Anordnung 37/44, Abberufung, str. 220

⁴¹ AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 10/2 Dopis vodje ptujškega okrožja 12. 7. 1944.

⁴² AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 11/2, mapa Ortsgruppe Bergneustift, Dopis vodje ptujškega okrožja, Ptuj 8. 11. 1944 in Befehlsblatt, Dezember 1944, števil. 12, Anordnung 38/44, Kommissarische Berufung, str. 222.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 11/2, mapa Ortsgruppe Bergneustift, Leiter des Agrarpolitischen Amtes der Ortsgruppe Amtmannsfeld, Pettau, 18.5. 1942.

⁴⁵ AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 11/2, Ausbau der Ortsgruppe Amtmannsfeld.

⁴⁶ AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, fasc. K 11/2, Ortsgruppe Amtmannsfeld - Organisationsplan, Amtmannsfeld, 27. 8. 1941.

je bil zaupan Johannu Grušovniku.⁴⁷ Proti koncu leta 1944 je vodstveni urad I prevzel učitelj Aleksander Hauch.⁴⁸ Svoj sedež je imela krajevna skupina v župnišču na Ptujski gori št. 1. V pritličju sta imela svoje prostore vermanšaft in urad za socialno skrbstvo, kuhinja, shramba in soba pa so bili namenjeni za kuharske in šivilske tečaje, ki jih je organiziral za tukajšnje žensko prebivalstvo ženski urad. V prvem nadstropju so bili urejeni službeni prostori za vodstvo krajevne skupine ŠDZ ter velika dvorana za službene apele in druge prireditve. Nemška mladina pa je imela svoje prostore v mežnarjevi hiši št. 2.⁴⁹ Krajevna skupina ŠDZ se je najprej imenovala Ortsgruppe Amtmannsfeld. Decembra 1941 je vodja ptujskega okrožja Fritz Bauer zvezno vodstvo ŠDZ zaprosil za preimenovanje. Svojo prošnjo je utemeljil z dejstvom, da je občina Ptujška gora teritorialno večja, v njej so tudi vsi službeni uradi, občina Sv. Lovrenc na Dravskem polju pa je manjša ter leži na obrobju krajevne skupine. Do preimenovanja je prišlo šele 1. julija 1942.⁵⁰

Kungota in Njiverce sta spadali v Krajevno skupino ŠDZ Zlatoličje (Ortsgruppe Golldorf). Poleg občine Starše (Šentjanž na Dravskem polju) je zajela še občino Slovenja vas, v katero pa so bili poleg Kungote in Njiverc vključene še Gerečja vas, Hajdoše, Slovenja vas in Skorba.⁵¹ Krajevna skupina je bila razdeljena na 4 celice in 22 blokov. Območje Kungote in Njiverc, kjer je živelo 316 prebivalcev, je teritorialno pokrivala zadnja, četrta celica. Vodil jo je Josip Museg, lesni trgovec in upravitelj graščine Ravno polje, razdeljena pa je bila na 6 blokov.⁵² V letu 1941 je krajevno skupino ŠDZ Zlatoličje vodil Franc Tramšek, lesni manipulant in lovec iz Starš.⁵³ Januarja 1942 je vodstvo prevzel Josip Museg.⁵⁴ Krajevno skupino je vodil vse do oktobra 1943, ko je iz zdravstvenih razlogov vodenje predal učitelju Matthiasu Trimmelu.⁵⁵ Ta je krajevno skupino vodil do svojega vpoklica v nemško vojsko marca 1944. Za njim je vodstvo krajevne skupine prevzel orožniški mojster, vodja orožniške postaje v Staršah, Hans Krasser, po njegovi smrti (ubit od partizanov 16. 10. 1944) pa je krajevno skupino vodil orožniški mojster Gerhard Mock.⁵⁶ Vodstveni urad I in upravni urad je vodil orožniški mojster Franz Mayer iz Ravnega polja, naloge delovnopolitičnega urada je opravljal posestnik Franc Šolar iz Zlatoličja, urad za socialno skrbstvo je prevzel Martin Čolnarič, poštni mojster iz Starš, ženski urad so zaupali Teji (Thea) Tramšek,

⁴⁷ Prav tam, Fragebogen für Amtsführer des St. HB.

⁴⁸ Prav tam, Mitarbeiterveränderungsmeldung.

⁴⁹ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2 Ortsgruppe Amtmannsfeld - Dienststellen, Verzeichnis, Amtmannsfeld, 8. 10. 1941.

⁵⁰ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2 Ortsgruppe Amtmannsfeld, Dopis vodje ptujskega okrožja, 19. 12. 1941 in Befehlsblatt, Juni 1942, št.6, Anordnung 37/42, Ortsgruppenumbenennung - Bergneustift.

⁵¹ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2 Ortsgruppe Golldorf.

⁵² AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, Ausbau der Ortsgruppe Golldorf, St. Johann am Draufeld, 5. 7. 1941.

⁵³ AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa: Ortsgruppe Golldorf, Ortsgruppenführung.

⁵⁴ Befehlsblatt, Dezember 1942, Folge 12, Anordnung 92/42, Kommissarische Berufung str. 10.

⁵⁵ Befehlsblatt Dezember 1943, Folge 12, Anordnung 81/43 Abberufung, str. 314 in Anordnung 82/43 Kommissarische Berufung str. 314.

⁵⁶ Befehlsblatt, Dezember 1944, Folge 12, Anordnung 37/44, Abberufung str. 220 in Anordnung 38/44 Kommissarische Berufung str. 222.

gospodnji iz Starš, urad za vojaško usposabljanje je prevzel krojaški mojster iz Starš Jakob Golob. Mladinsko organizacijo v krajevni skupini pa je vodil učitelj Hans Wamleck.⁵⁷ Vodje uradov so med okupacijo večkrat zamenjali. Po premetitvi Franza Mayerja 15. septembra 1941, je vodstveni urad I do 16. oktobra 1944 vodil Franc Tramšek, nato pa ga je prevzel orožnik Peter Brandl.⁵⁸ Naloge upravnega urada je do srede septembra 1941 opravljal učitelj Alojz Senekovič, nato pa jih je prevzel posestnik Anton Urek.⁵⁹ V začetku januarja 1942 je vodstvo mladinskega urada prevzel študent učiteljsišča Ivan Toličič iz Starš, konec septembra istega leta pa učitelj Oto Kolar.⁶⁰ Konec marca 1942 so bile naloge ženskega urada zaupane učiteljici Greti Pichler, po njeni premetitvi, pa je vodenje urada prevzela Marija Šolar, šivilja iz Starš.⁶¹ Vodstvo Krajevne skupine je imelo svoje prostore urejene v župnišču v Staršah. Ženski urad je imel svoje prostore v hiši lastnice Marije Sel v Staršah št. 3, organizacija "Mutter und Kind" pa si je svoje prostore v Staršah uredila v hiši posestnika Lovrenca Kropfla, v Slovenji vasi pa v hiši posestnika Franca Celana.⁶² Organizacija nemške mladine pa je dobila svoje prostore v gradu Ravno polje.⁶³ Med okupacijo so v gradu potekala tudi poletna taborjenja nemške mladine.⁶⁴

Nacisti so hoteli slovensko deželo ponemčiti v pičlih petih letih. Pri tem jih je čakalo veliko dela, kajti ob začetku okupacije je le malo ljudi znalo nemško. Po podatkih Štajerske domovinske zveze iz novembra 1942 je v krajih na območju današnje občine Kidričevo znalo govoriti in pisati nemško samo 2,6 % ali 156 prebivalcev.⁶⁵ Ponemčevanje slovenskega prebivalstva se je pričelo že v otroških vrtcih in šolah, ki so postale "poroki za uresničitev jezikovnega načrta".⁶⁶ V ptujskem okraju so šole prenehale s poukom 1. aprila 1941. Zaradi izjemnih razmer je Banska uprava v Ljubljani odredila, da se 9. aprila izdajo učencem letna spričevala, datirana s 1. aprilom 1941. Okupator je takoj po svojem prihodu v ptujski okraj ukinitel vse slovenske šole ter jih pozneje odprl izključno kot nemške ustanove, slovenske učitelje pa je odpustil iz službe.⁶⁷ Na cirkovski šestrazredni osnovni šoli so tik pred pričetkom druge svetovne vojne za 314 šoloobveznih otrok skrbeli Ivo in Alojzija Jančič, Franc in Ada Lovrec, Filomena Aleksić, Pavla Vrhovnik in Ela Žitnik. Šolski upravitelj Ivo Jančič je bil skupaj z ženo Alojzijo sredi poletja 1941 premeščen v Ptuj, kjer se je zaposlil kot kontrolor vodne uprave. Franc in Ada Lovrec sta med okupacijo ostala v Cirkovcih. Franc se je zaposlil na občini, delo občinskega uslužbenca pa je opravljal vse do osvoboditve. Filomena Aleksić in Pavla Vrhovnik sta bili izgani v Srbijo. Alojzija Jančič in Ada Lovrec med okupacijo nista bili zaposleni. V učiteljski službi je ostala le Ela Žitnik, ki se

⁵⁷ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa: Ortsgruppe Golldorf, Ortsgruppenführung.

⁵⁸ Prav tam, Mitarbeiterveränderungsmeldung.

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ Prav tam.

⁶² AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 12/2, mapa: Golldorf, Verzeichnis der Diensträume der Ortsgruppe Golldorf.

⁶³ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, mapa Ortsgruppe Golldorf, Dopis vodje ptujskega okrožja, 23. 1. 1942.

⁶⁴ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 12/1, Deutsche Jugend Bann Pettau Zusammengefasster Bericht über die Arbeit im Jahr 1943, Pettau, 12. 1. 1944.

⁶⁵ AMNOM, Ergebnisse, str. 44 in 45.

⁶⁶ Ferenc Tone, Nacistična, str. 791.

⁶⁷ Prav tam, str. 789 in Škerl France: Ljubljanske šole v letih 1941-1945, Ljubljana 1964, str. 20.

je ob prihodu okupatorja izdajala za "folksdojčerko"; med vojno pa je poučevala na šolah v Avstriji.⁶⁸ V šolskem letu 1941/42 sta na šoli poučevala Elfriede Kopriva iz Kindberga in Karel Stanzer iz Gleisdorfa.⁶⁹ Poleg niju so na šoli krajši oziroma daljši čas med okupacijo poučevali še Karla Toplak, Margarete Kral, Rosalia Trautsamwieser, Marija Vladar, Geza Szladek, Erna Rutz, Alois Silly, Magdalena Schalk, Eleonora Gabritsch, Ingeborg Spitzler in šolski upravitelj Edvard Kolar.⁷⁰ Na šestrazredni osnovni šoli v Sv. Lovrencu na Dravskem polju je bilo v šolskem letu 1940/41 309 šoloobveznih otrok, ki so jih poučevali: Karel in Kristina Šepec, Marija Šuštar, Pavla Košenina, Marija Ivančič in Slava Kramer. Šolski upravitelj Šepec Karel, njegova žena Kristina ter Marija Ivančič so bili izseljeni v Srbijo, Slava Kramer pa na Hrvaško. V Ljubljano se je pred okupatorjem umaknila Marija Šuštar, v Savinjsko dolino na svoj dom pa je odšla Pavla Košenina.⁷¹ Med okupacijo so na šoli najprej poučevali Gustav Karner iz Kaindorfa, Margarete Kral iz Selzthala in učiteljica ročnih del Wilhelmine Wesely iz Donawitza,⁷² pozneje pa se na šoli omenjajo še Norbert Krisper, Claus Ohrt in Ernest Schwonke, ki je bil upravitelj šole od leta 1942 do konca vojne.⁷³ Učitelji, ki jih je nastavil okupator na omenjenih šolah, so prišli iz Avstrije. Vsebina pouka je bila prilagojena nacistični vzgoji in ponemčevanju. Največ časa pri pouku so namenili učenju nemščine, zgodovini nacističnega gibanja, življenjepisu Adolfa Hitlerja, petju ter telovadbi, pri kateri pa so se učenci učili le vojaških borbenih veščin.⁷⁴ Prva leta vojne je potekal pouk nemoteno, v zadnjem šolskem letu 1944/45 pa je bil pouk pogosto moten, saj so šolske prostore omenjenih šol zasedle umikajoče se enote nemške vojske.

Nemci so v prvih letih vojne pripravljali posebne jezikovne tečaje za odrasle. Za izpeljavo le-teh je bil v krajevni skupini ŠDZ Ptujška gora zadolžen nadučitelj Wolfram Heinzl.⁷⁵ V krajevni skupini ŠDZ Cirkovce je bil za izpeljavo jezikovnih tečajev zadolžen vodja šole, učitelj Edvard Kolar, pri tem pa so mu pomagali kot laični učitelji občinski tajnik Anton Plohl, uslužbenec Franc Lovrec in trgovec Ivan Črešnar.⁷⁶ V prvih letih okupacije so bili jezikovni tečaji zelo dobro obiskani, v letu 1943 pa je začelo zanimanje zanje med prebivalstvom upadati. O slabem obisku in izvajanju jezikovnih tečajev ter jezikovnih večerov v poletnih mesecih v krajevni skupini ŠDZ Cirkovce je vodja urada za ljudsko prosveto Anton Plohl vodji okrožnega urada za ljudsko prosveto Rudolfu Ribitschu v Ptuj v juniju 1943 poročal naslednje: "... tukaj je samo kmečko prebivalstvo, drugih slojev prebivalstva ni. Prebivalstvo izrabljuje ponoči in podnevi vsako minuto, da lahko opravi najnujnejša dela, zlasti pri nastopu neugodnih vremenskih razmer v času žetve. Naša prva in sveta naloga je, da tudi letos naša krajevna skupina odda

⁶⁸ Arhiv Slovenskega šolskega muzeja Ljubljana, fond: Zbirne mape osnovnih šol, Državna ljudska šola v Cirkovcah; dalje citiram ASSM Ljubljana.

⁶⁹ ANNOM, Der Aufbau des Schulwesens in der Untersteiermark, Graz 1941, str. 109, dalje citiram Der Aufbau.

⁷⁰ ASSM Ljubljana, fond: Zbirne mape osnovnih šol, Državna ljudska šola v Cirkovcah.

⁷¹ ASSM Ljubljana, fond: Zbirne mape osnovnih šol, Državna ljudska šola v Lovrencu na Dravskem polju.

⁷² ANNOM, Der Aufbau, str. 109.

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ Ferenc Tone, Nacistična, str. 791 in 792.

⁷⁵ ANNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 18/1, Einsatzleiter der Sprachkurse, Bergneustift, 7. 11. 1943.

⁷⁶ ANNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 18/2, mapa: Amt Volksbildung, Leiter der Sprachkurse, 10. 11. 1943 in Laienlehrer - Deutsch - Sprachkurse, Stauden 17. 8. 1942.

300 vagonov krompirja, 150 vagonov krušnega žita in 180 svinj za zakol ...itd. To se mora! Od te velike in vojno pomembne naloge nas ne more odvrniti nobena druga obveza. Naš kmet nima ure miru, nujno delo mora opraviti tudi po nedeljah. V nekaj prosti urah, ki jih imajo kmetje, raje doma počivajo in se ne pustijo prisiliti, da bi obiskovali tečaje. Zato izpeljava jezikovnih tečajev v teh mesecih ni mogoča, dvorana ostaja prazna, tečaji pa ne obiskani. V poletnih mesecih moramo kmeta pustiti pri miru....⁷⁷ O podobnih težavah pri jezikovnih večerih in jezikovnih tečajih je poročala tudi krajevna skupina ŠDZ Ptujška gora.⁷⁸ V veliki jezikovni akciji v letu 1943/44 je bilo v krajevni skupini ŠDZ Cirkovce izpeljanih le 9 jezikovnih tečajev, ki se jih je udeležilo samo 354 oseb.⁷⁹ V letu 1944 in 1945 je število tečajev postopoma pojenjalo, med nacisti pa se je uveljavilo mnenje, da ni več pomembno, da kmet ali delavec govorita nemško, ampak da za Nemčijo delata.⁸⁰ V želji, da bi se prebivalstvo čimprej ponemčilo, je ŠDZ tudi na podeželju ustanovila "male knjižnice". V Cirkovcah in Sv. Lovrencu na Dravskem polju sta bili takšni knjižnici svečano odprti 6. julija 1942. Za njuno vzdrževanje in nabavo novih knjig sta bili zadolženi obe občini; za vsakega prebivalca sta morali letno plačevati 0.20 RM za uporabo knjižnice.⁸¹ Za svoje bralce sta imeli knjižnici na razpolago vsaka po 100 zvezkov, vendar je število bralcev iz leta v leto upadalo. V februarju 1944 je vodja knjižnice nadučitelj Ernst Schwonke iz Sv. Lovrenea na Dravskem polju poročal, da se knjig v knjižnici poslužuje komaj 31 bralcev.⁸² Vodja ljudske knjižnice v Cirkovcah, občinski uslužbenec Karel Jeršič, pa je februarja 1944 poročal, da ima njihova knjižnica samo 15 bralcev.⁸³

V prvem obdobju okupacije je na območju današnje občine Kidričevo delovala le ena orožniška postaja v Cirkovcah. Pokrivala je občino Cirkovce in Sv. Lovrenc na Dravskem polju, neposredno je bila podrejena orožniškemu oddelku Breg pri Ptuj, naprej pa Orožniškemu okrožju Ptuj in Orožniškemu glavarstvu Maribor.⁸⁴ Štela je 5 orožnikov, proti koncu vojne pa se je njihovo število zaradi pogostih partizanskih akcij na Dravskem polju povečalo. Za pomoč orožnikom je bila ustanovljena deželna straža (Landwacht). Po seznamu z dne 24. decembra 1943 je bilo v deželno stražo vključenih 46 domačinov; od teh je bilo 20 mož v rezervi. Oboroženi so bili s petimi puškami in z lovsko puško.⁸⁵ Že v začetku decembra 1942 je vodja krajevne skupine ŠDZ Ptujška gora zaprosil za ureditev nove orožniške postaje v Sv. Lovrencu na Dravskem polju. Svojo prošnjo je utemeljil z dejstvom, da je pri gradnji tovarne glinice in aluminija v Strnišću pri podjetju Vereinigtes Aluminiumwerk zaposlenih veliko tujih delavcev. Ti v svojem prostem

⁷⁷ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 18/2, Aufführung, Stauden 16. 6. 1943.

⁷⁸ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 18/1, mapa Amt Volksbildung, Die Sprechabende und Sprachkurse, Bergneustift, 10. 6. 1943.

⁷⁹ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 18/2, mapa Amt Volksbildung, Dopis vodje okrožnega urada za ljudsko izobraževanje, 12. 2. 1944.

⁸⁰ Penič Lojze, Občina Rače 1941 - 1945, Zbornik Rače in okolica skozi stoletja I, Rače 1993, str. 239, dalje citiram Penič Lojze, Rače

⁸¹ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: 18/1, Eröffnung der Volksbücherei, Lorenz am Draufelde, 10. 7. 1942 in fasc: 18/2, mapa: Amt Volksbildung, Dopis vodje krajevne skupine ŠDZ Cirkovce o otvoritvi knjižnice, 13. 7. 1942.

⁸² AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 18/1, Dopis vodje občinske knjižnice v Sv. Lovrencu, 17.2. 1944

⁸³ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 18/2, mapa: Amt Volksbildung, Leserkreis der Ortsgruppe Stauden, 21. 2. 1944.

⁸⁴ AMNOM, Orožniško okrožje Ptuj, Seznam orožniških postaj.

⁸⁵ AMNOM, Orožniško okrožje Ptuj, Landwacht Stauden, 24. 12. 1943.

času hodijo od hiše do hiše po polju ter prosijo za hrano. Za občino Sv. Lovrenc je sicer pristojna orožniška postaja v Cirkovcah, ki pa ne zmore varovati celotnega območja, še posebno ne polja in občine Sv. Lovrenc, ki sta "politično zelo težko obvladljiva".⁸⁶ Vodja ptujskega okrožja Otto Altziebler mu je 15. decembra 1942 sporočil, da se prosjačenje za hrano dogaja kjerkoli, brez razlik, naj gre za tuje ali domače delavce, ter da ustanovitev orožniške postaje v Lovrencu zaradi pomanjkanja osebja ni mogoča.⁸⁷ Šele v juniju 1943 (22. 6.) je bila ustanovljena pomožna orožniška postaja v Strnišču pri Ptuj. Vodil jo je orožniški mojster Karl Pristovnik, postaji pa sta bila dodeljena orožnika Jože Rus in Franz Majcen ter pomožna policista Vincenz Kral in Franc Vaupotič. Orožniška postaja je bila zadolžena za red in varnost na območju občine Sv. Lovrenc na Dravskem polju, posebej natančno pa je morala nadzorovati tudi okolico gradbišča tovarne.⁸⁸ Zaradi pogostih partizanskih akcij na Dravskem polju je Orožniško okrožje Ptuj v soglasju z Orožniškim glavarstvom v Mariboru za okrepitev orožniške postaje v Staršah ustanovilo 29. junija 1944 orožniško akcijsko skupino – Einsatzgruppe Ebensfeld. Akcijska orožniška skupina, ki jo je vodil orožniški mojster Franz Leon iz Ptuja, je štela 9 orožnikov, svoje prostore pa je imela v gradu Ravno polje. Orožniki so bili oboroženi s puškami, pištolami in ročnimi bombami. Skupino so razpustili 3. septembra 1944, orožnike pa so razporedili na orožniške postaje v ptujskem okrožju.⁸⁹

V prvih letih vojne je bil upor proti okupatorju na Dravskem polju neznaten. V maloštevilnih dokumentih tistega časa ne zasledimo delovanja večjih oziroma manjših uporniških skupin. Šele proti koncu leta 1943 je bilo uporniških akcij na Dravskem polju čedalje več. O manjših napadih in preskrbovalnih akcijah, izvedenih na ozemlju občin Cirkovce in Sv. Lovrenca na Dravskem polju, je v decembru 1943 poročala Orožniškemu okrožju Ptuj tudi orožniška postaja v Cirkovcah. V poznih večernih urah 12. decembra je skupina osmih partizanov, oboroženih s puškami, v Starošincih odvzela sinu posestnika Jakoba Gabrijana kompletno vojaško uniformo ter puško.⁹⁰ Vojaško uniformo sta v Šikolah 17. decembra iskala tudi dva partizana pri posestniku Viktorju Berglenu, vendar je kljub hišni preiskavi nista našla.⁹¹ Več uspeha so imeli partizani naslednjo noč, ko so v Stražgonjcih posestniku Sebastijanu Draškoviču zaplenili kompletno vermansko uniformo in par gamaš.⁹² V zgodnjih jutranjih urah 20. decembra je skupina partizanov opravila v Lovrencu na Dravskem polju preskrbovalno akcijo. Gostilničarju Zdolšku je zaplenila 4.000 kom cigaret, posestniku Jožetu Medvedu pa 30 volnenih odev.⁹³ Večjo preskrbovalno akcijo na širšem območju Cirkovc so partizani opravili v noči iz 21. na 22. december. V poznih večernih urah 21. decembra je najprej šest partizanov pri trgovcu Majeriču v Šikolah vdrlo v trgovino in izpraznilo celotno zalogo cigaret in tobaka, 30 kg sladkorja, 2 kg kave v zrnju, 12 kom črne kreme za čevlje ter nekaj tobačnih kart in tekstila. Skupna vrednost

⁸⁶ AMNOM, fond: St. HB., Kreisführung Pettau, fasc: K 11/2, Dopis vodje krajevne skupine ŠZD Ptujška gora, 9. 12. 1942.

⁸⁷ Prav tam, Dopis vodje Orožniškega okrožja Ptuj, 15. 12. 1942.

⁸⁸ AMNOM, Orožniško glavarstvo Maribor, Ureditvev orožniških izpostav na območju Orožniškega okrožja Ptuj, 22. 6. 1943.

⁸⁹ AMNOM; Orožniško okrožje Ptuj, 29. 6. 1944 in 3. 9. 1944.

⁹⁰ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce 13. 12. 1943 Orožniškemu okrožju Ptuj.

⁹¹ AMNOM, Poročilo orožniške postaje v Cirkovce 18. 12. 1943 Orožniškemu okrožju Ptuj.

⁹² AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce 18. 12. 1943 Orožniškemu okrožju Ptuj.

⁹³ AMNOM, Poročilo Ptujkega orožniškega okrožja 20. 11. 1943.

ukradenega blaga je po oceni znašala med 600 in 700 RM. Kmalu po polnoči 22. decembra se je "pet banditov" oglasilo pri trgovcu Jakobu Kmetecu v Zgornjih Jablanah. Zaplenili so mu 3900 kom cigar in cigaret različnih znamk ter 35 zavojčkov tobaka. Za odvzeto blago so mu "banditi", kakor je poročala orožniška postaja v Cirkovcah, izročili celo potrdilo s podpisom komisarja "Lutega" (Milutin Erbežnik-Luti). Še isto noč so se štirje partizani ustavili tudi pri posestniku Janezu Goričanu v Pongercih z namenom, da bi zaplenili vojaško uniformo njegovemu sinu, ki je bil takrat na dopustu iz nemške vojske. Zeljene uniforme niso našli, saj jo je sin že oddal na orožniško postajo v Cirkovcah, ob odhodu pa so s seboj odnesli le 2 litra vina.⁹⁴ Popoldan istega dne so se trije partizani ustavili tudi pri posestniku Jerneju Baumanu ter zahtevali vino in ga tudi dobili.⁹⁵ Novo preskrbovalno akcijo v Starošincih so partizani opravili v noči na 28. december. Najprej so se ustavili pri posestniku Jakobu Gabrijanu ter iskali vojaško uniformo njegovega sina Jožefa. Namesto nje pa so našli le vojaški nahrbtnik. Nato so obiskali vodjo vermanov Antona Gojkoviča, po domače "Potiša", posestnika in krojaškega obrtnika. Po preiskavi celotne hiše so mu, poleg belgijske pištole in črnega civilnega plašča, zaplenili okrog 40 kg slanine in klobas. V istem času je več partizanov opravilo hišno preiskavo pri upokojenem železničarju Bartolomeju Lahu. Zaplenili so mu 800 RM gotovine in različno perilo. Preskrbovalno akcijo pa so zaključili pri posestniku Štefanu Premzlu, ki so mu odvzeli lovsko puško. Po poročanju orožniške postaje so bili partizani oblečeni v civilne obleke, oboroženi pa s puškami in pištolami.⁹⁶ Akcije na Dravskem polju so v decembru 1943 izvajali bodoči pripadniki Lackove čete. Veliko akcij, v katerih je bilo zaplenjeno več kosov orožja, pa sta opravila partizana Jože Berglez-Fazan in Rudi Maglica-Danilo.⁹⁷ Borci Lackove čete so od sredine januarja 1944 na Dravskem in Ptujskem polju izvajali manjše sabotažne akcije, rekvizicije ter širili narodnoosvobodilni tisk, ki je okoliško prebivalstvo seznanjal s pomenom narodnoosvobodilnega boja. Poleg vseh teh manjših akcij pa je bila glavna naloga čete pridobivanje novih prostovoljcev za partizanske enote.⁹⁸

Tudi v letu 1944 je orožniška postaja v Cirkovcah Orožniškemu okrožju Ptuj pogosto poročala o manjših partizanskih akcijah, ki so imele predvsem preskrbovalni značaj. V Mihovcih so 25. januarja partizani obiskali posestnika in trgovca Ivana Črešnerja z namenom, da bi v njegovi trgovini zaplenili živila. Akcija pa ni uspela, saj se je trgovec ob napadu uprl z orožjem.⁹⁹ V jutranjih urah 6. februarja so trije partizani pri posestnikih Štefanu Medvedu, Sebastijanu Draskoviču in Štefanu Lahu v Stražgonjcih zaplenili 10 kom salam.¹⁰⁰ Manjšo količino živil so zaplenili tudi 21. marca posestnikoma Jakobu Peršuhu in Štefanu Ekartu.¹⁰¹ V začetku aprila so partizani ponovno obiskali posestnika Jerneja Baumgartneja, kmečkega vodjo krajevne skupine Štajerske domovinske zveze Cirkovce, ter mu odvzeli večjo količino živil, perila, tobaka in vina.¹⁰² Konec aprila 1944 je Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem poročal,

⁹⁴ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce 22. 12. 1943 Orožniškemu okrožju Ptuj.

⁹⁵ Prav tam.

⁹⁶ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce 28. 12. 1943 Orožniškemu okrožju Ptuj.

⁹⁷ Ževart Milan, Lackov odred, Maribor 1988, 1. knjiga str. 36; dalje citiram: Ževart Milan, n. d.

⁹⁸ Penič Lojze, Rače, str. 242.

⁹⁹ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce 25. 1. 1944 Orožniškemu okrožju Ptuj.

¹⁰⁰ AMNOM, Orožniško okrožje Ptuj 3. 2. 1944.

¹⁰¹ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce 21. 3. 1944 Orožniškemu okrožju Ptuj.

¹⁰² AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce Orožniškemu okrožju Ptuj, 7. 4. 1944.

da so "neznani banditi" v noči na 25. april na progi Ptuj - Pragersko med postajama Ptuj - Strnišče preko tirov položili betonski blok, ki je poškodoval lokalni vlak.¹⁰³ Dne 13. maja je večja skupina partizanov po hišah v Šikolah zaplenila puške, pištole in vermanske uniforme, 20. maja pa v Starošincih večjo količino živil in oblek.¹⁰⁴ V Njivercah so partizani 14. junija 1944 posestniku Francu Šambergerju zaplenili vermansko uniformo, ki je pripadala njegovemu sinu Martinu.¹⁰⁵ Skupina desetih partizanov je 26. junija 1944 v bližini Starošinc na železniške tire položila betonske ovire, orožniško poročilo pa ne poroča o storjeni škodi.¹⁰⁶ V začetku julija (4. 7.) je šest partizanov v Stražgonjcah izropalo gostilno in trgovino; orožniško poročilo pa žal ne navaja, koliko in kakšno blago je bilo odpeljano.¹⁰⁷ Osem oboroženih partizanov je 21. julija v Šikolah poskušalo v vaški trgovini zapleniti živila, njihovo namero pa jim je preprečila orožniška patrolja.¹⁰⁸ Čeprav so partizani z akcijami na Dravskem polju skoraj vsakodnevno vznemirjali okupatorja, je ptujski deželni svetnik Fritz Bauer sredi avgusta 1944 v okrožnici vodjem orožniških postajank ocenil, da so razmere v ptujskem okrožju neprimerno boljše kot v drugih okrožjih, kljub dejstvu, da je občino Cirkovce skupaj z občinami Rače, Makole in Majšperk prišteval k občinam, "ki so jih v ptujskem okrožju ogrožali banditi s Pohorja ali Boča". Orožniškim postajam je ukazal, da morajo s pomočjo okoliškega prebivalstva poskrbeti za mir ter da morajo o partizanih čim manj govoriti. Akcije desetih partizanov sploh niso vredne omembe.¹⁰⁹

Partizanske akcije na Dravskem polju so se nadaljevale tudi v jeseni leta 1944 in spomladi 1945. Orožniki so skoraj vsak dan poročali o partizanskih rekvizicijah oziroma prehranjevalnih akcijah, mobilizacijah in o odvzemu orožja ter vojaške opreme. Velik odmev med prebivalstvom na Dravskem polju pa je imel partizanski napad na orožniško postajo v Cirkovcah. Napad so izvedli borci Pohorske čete Lackovega odreda v noči iz 20. na 21. oktober 1944. Med demonstrativnim streljanjem na orožniško postajo so borci izpraznili trgovino okupatorjevega župana, ki je bil hkrati tudi vodja krajevne skupine Štajerske domovinske zveze Cirkovce. Ob vračanju na Pohorje je patrolja čete poškodovala 300 m železniške proge. Župana Viktorja Starašino, "zagrizenega hitlerjanca", so partizani aretirali ter ga predali enoti Vojske državne varnosti.¹¹⁰ Njegova ugrabitev je med Nemci povzročila veliko vznemirjenje. Ptujski okrožni vodja Fritz Bauer je zahteval od Zveznega vodje ŠDZ Franza Steindla ostre povračilne ukrepe. Ker se Viktor Starašina do 10. januarja 1945 ni vrnil domov, je okupator naslednji dan, 11. januarja 1945, v Cirkovcah ustrelili 10 talcev - sodelavcev narodnoosvobodilnega gibanja. Ustreljeni so bili: Rudolf Kraševc iz Pristave, Alojz Križe iz Guštanja, Milan Sadek iz Maribora, Franc Kostanjevec iz Markovec, Franc Pesek iz Prepolja, Jože Bezjak iz Sv. Trojice v Slovenskih goricah, Albin Hadrovič iz Braslovč, Martin Pirnat iz Loke pri Trbovljah, Jože Petančič iz Pešec in Viljem Zalar iz Ribna pri Kočevju.¹¹¹

¹⁰³ Ževart Milan, n. d. str. 144.

¹⁰⁴ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce Orožniškemu okrožju Ptuj 13. in 20. 5. 1944.

¹⁰⁵ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Zgornji Breg Orožniškemu okrožju Ptuj 14. 6. 1944.

¹⁰⁶ AMNOM, Poročilo orožniške postaje Cirkovce Orožniškemu okrožju Ptuj 26. 6. 1944.

¹⁰⁷ AMNOM, Orožniško glavarstvo Maribor, Poročilo o razmerah dne 6. 7. 1944.

¹⁰⁸ AMNOM, Orožniško glavarstvo Maribor, Poročilo o delovanju partizanov 21. 7. 1944.

¹⁰⁹ Penič Lojze, Rače, str. 243.

¹¹⁰ Ževart Milan, n. d., str. 229 in 230.

¹¹¹ Poslovilna pisma, str. 424.

Večjih nemških hajk na ozemlju okupatorskih občin Cirkovce in Sv. Lovrenca na Dravskem polju med vojno ni bilo. Zaradi izdaje, da se skrivajo pri kmetih v Starošincih partizani, je okupator skupaj z orožniki konec novembra in v začetku decembra 1944 vas dvakrat obkolil in opravil hišne preiskave. V prvi hajki so pri kmetu Bahiču, po domače "Premrlu", odkrili dva partizana, ki sta skušala zbežati, vendar je na begu padel partizan Franc Sagadin. Iz maščevanja je okupator aretiral tri domačine: Štefana Medveda, Štefana Mesariča in Avgusta Gojkoviča, ter jih zaprl v ptujske zapore.¹¹²

V jeseni 1941 so nemške okupacijske oblasti v Strnišču, južno od železniške proge Ptuj - Pragersko, na mestu, kjer so bile nekoč avstro-ogrske vojaške bolnišnice, zgradile taborišče za vojne ujetnike. Taborišče je obsegalo 47 barak, ki so lahko sprejele 4500 vojnih ujetnikov, opremljeno pa je bilo z vodovodom, kanalizacijo in električno razsvetljavo.¹¹³ Pri gradnji barak je sodelovalo okrog 90 delavcev iz Ptuja in okolice, vodil pa jih je gradbeni mojster Anton Treo iz Ptuja.¹¹⁴ V začetku maja 1942 je podjetje Vereinigte Aluminiumwerke (Združene tovarne aluminija) iz Berlina pod vodstvom prokurista družbe Otta Freyberga pričelo na tem mestu graditi tovarno glinice in aluminija.¹¹⁵ Pri gradnji tovarne so poleg vojnih ujetnikov sodelovali še delavci, ki so prebivali v posebnem taborišču za delavce v Strnišču. Še istega leta so na gradbišču tovarne uredili tudi kazensko taborišče za kaznjence iz vzhodnega dela Spodnje Štajerske. Zaradi prekršitve delovne obveznosti (Arbeitsbrüchige) so bili obsojeni na zaporno kazen za dobo od dveh tednov do šestih mesecev, ki pa so jo morali odslužiti z delom na gradbišču tovarne.¹¹⁶ Po podatkih vodje delovnopoličnega urada ptujskega okrožja Štajerske domovinske zveze Rudolfa Burgstallerja je bilo 21. januarja 1943 na delovišču tovarne zaposlenih 1076 ljudi, med njimi je bilo 89 vojnih ujetnikov in 185 kaznjencev. Nekaj kaznjencev oziroma zapornikov je bilo v Strnišče pripeljanih iz borlskih zaporov.¹¹⁷ Zaradi pomanjkanja delovne sile so v začetku leta 1943 v zahodnem delu delovnega taborišča uredili tri barake taborišča za posebne delovne obveznike - "Sonderdienstpflichtlager". Vanj so Nemci pošiljali Slovence - zaščitence (Schutzangehörige), ki jih zaradi rasnih, političnih in asocialnih vzrokov niso sprejeli v Štajersko domovinsko zvezo, dolžni pa so bili opraviti posebno delovno obvezo. Prvi zaščitenci so v Strnišče prišli šele v začetku marca 1943.¹¹⁸ Nadzor nad taboriščem je prevzelo ptujsko okrožje, od 1. februarja 1943 do konca vojne ga je vodil SA Hauptsturmführer Fritz Munkelt.¹¹⁹ Taborišče za posebne

¹¹² AZG PMP fasc. Topografija Cirkovce in AMNOM, Ptuj - priporniška knjiga 11.

¹¹³ Ferenc Tone, Gradnja tovarne glinice in aluminija Strnišče med drugo svetovno vojno, Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 67, Nova vrsta 32, številka 2, Maribor 1996, str. 185, dalje citiram: Ferenc Tone, Gradnja tovarne.

¹¹⁴ Arhiv zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj, fasc: Topografija Kidričevo, Vprašalna pola.

¹¹⁵ Ferenc Tone, Gradnja tovarne., str. 193; Prvi podatek o gradnji tovarne aluminija in glinice v Strnišču pri Ptuj je zabeležen v zapisniku sestanka predstavnikov državnega gospodarskega ministrstva in predstavnikov družbe Vereinigte Aluminiumwerke v Berlinu 4. decembra 1941. V svojih načrtih so Nemci predvidevali, da bo novo zgrajena tovarna z naselji delavcev obsegala skupno 300 ha površine. Naselja delavcev se bodo zgradila na območju med železniško progo Ptuj in cesto proti Pragerskemu, sama tovarna pa bo zgrajena med železniško progo Ptuj - Pragersko in cesto Ptuj - Majšperk. Pri gradnji tovarne bi sodelovalo okoli 4000 delavcev, v sami tovarni pa bi bilo zaposlenih 2500 delavcev in nameščencev.

¹¹⁶ Penič Lojze, Taborišča v Strnišču, Ptujski zbornik II, Ptuj 1962, str.154; dalje citiram Penič Lojze, Taborišča.

¹¹⁷ Prav tam, str. 154.

¹¹⁸ Tone Ferenc, n. d., str. 195.

¹¹⁹ Penič Lojze, Taborišča, str. 155.

delovne obveznike je bilo ograjeno z žičnato ograjo, imelo je stražni stolp za strojnico in reflektor ter le en izhod. Najprej je taborišče stražila posadka 10 vermanov, ki so bili oboroženi s pištolami, zaradi številnih pobegov iz taborišča so v novembru 1943 stražo povečali na 20 vermanom, pridružil pa se jim je še 46-članski vod 1. alarmne čete Ptuj – sever.¹²⁰ Zaščitenci so bili na gradbišču tovarne zaposleni s kopanjem jarkov za kanalizacijo, betoniranjem, gradnjo cest in s poljskimi deli na grajski pristavi. Za naporno delo so dnevno prejeli le 50 pfenigov plače, ki pa jim je bila izplačana ob koncu tedna.¹²¹ V oktobru 1943 je

Barake v taborišču Strnišče pri Ptujju med okupacijo. (Fototeka zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj)

bilo v taborišču za posebne delovne obveznike nastanjenih že 668 zaščitencev, sredi novembra pa se je njihovo število zaradi mnogih pobegov zmanjšalo na 476.¹²² Potrebe po novi delovni sili na delovišču nastajajoče tovarne so v letu 1944 narekovalc ustanovitev še dveh taborišč v Strnišču. V začetku januarja 1944 so po odloku šefa civilne uprave na Spodnjem Štajerskem ustanovili taborišče za kazenske posebne delovne obveznike – *“Strafsonderdienstpflichtlager”*. Najprej so Nemci vanj pošiljali zaščitence, katerih disciplina in vedenje sta zahtevali *“posebno obravnavanje”*, vendar jih niso smeli strožje kaznovati. Od poletja 1944 dalje pa je okupator v omenjeno taborišče začel pošiljati tudi svojce partizanov,

¹²⁰ Prav tam, str. 165 in Fajdiga Mirko, Pohorski partizani 1943, Maribor 1985, str. 291; dalje citiram Fajdiga Mirko, n. d.

¹²¹ Penič Lojze, Taborišča, str. 165.

¹²² Prav tam, str. 160.

¹²³ Prav tam.

sorodnike ustreljenih talcev in dezertarjev iz nemške vojske.¹²⁴ V dogovoru z vodstvom Štajerske domovinske zveze je uprava delovišča Strnišče 8. avgusta 1944 ustanovila še taborišče za ženske kazenske posebne delovne obveznice. V Strnišče so bile poslane iz celjskega taborišča 14. avgusta, zaposlene pa so bile pri delu na polju in na gradbišču tovarne. Vodstvo ženskega delovnega taborišča je bilo najprej zaupano Käthi Schirak, v začetku leta 1945 pa je vodstvo prevzela bivša trgovska pomočnica iz Gradca Annemari Buttolo.¹²⁴ Konec marca ali v začetku aprila 1945 so taborišče za ženske kazenske posebne delovne obveznice preselili na Tezno.¹²⁵ Po zbranih podatkih je v Strnišču od spomladi 1943 do osvoboditve 1945 prestalo težko delovno obvezo okoli 1400 moških in okoli 500 žensk.¹²⁶ Dela na gradbišču tovarne v Strnišču so se ustavila 26. marca 1945. Do konca vojne je bilo pri graditvi tovarne glinice in aluminija opravljenih okrog 70 % vseh gradbenih del. Delavcem je v treh letih uspelo zgraditi železobetonske skelete za rudne mline, kalorično centralo, plinarno, separacijo, v surovem stanju na pol zgrajena pa so ostala skladišča za boksit, uparilnica ter delavnica obrata glinice, ki pa je bila zaradi bombardiranja deloma podrta.¹²⁷

V letu 1944 in 1945 so naše kraje pogosto preletavala zavezniška ameriška in angleška letala. V ptujskem okrožju je bila poleg mesta Ptuja za zavezniške pilote strateško izredno pomemben cilj tudi tovarna aluminija in delovno taborišče v Strnišču. Prvi napad na tovarno so zavezniška letala izvedla že 1. februarja 1944. leta. Ob pol devetih zvečer je na tovarno prihrumelo 50 zavezniških bombnikov v treh valovih. V napadu, ki je trajal le 35 minut, so na tovarno in neposredno okolico odvrgli 130 srednje rušilnih, 2 zažigalni in 100 svetilnih bomb.¹²⁸ Pri napadu je izgubilo življenje 8 ljudi; med njimi 6 italijanskih vojnih ujetnikov, en zaščitenelec in verman Franc Robič iz Maribora, ki je pripadal straži v delovnem taborišču.¹²⁹ Odvržene bombe so na gradbišču tovarne povzročile veliko materialno škodo. Popolnoma uničeni sta bili lesena baraka upravnega poslopja, kjer je bil spravljn arhiv tovarniškega knjigovodstva, in tovarniška kantina. Precejšnje poškodbe so utrpeli tudi glavno tovarniško poslopje, vajeniška delavnica ter železniški tiri k tovarni. Grajska pristava in tri stanovanjske barake pa so utrpele le lažje poškodbe streh in oken.¹³⁰ Ob napadu na Strnišče je bil sestreljen ameriški bombnik, ki je strmoglavil 6 km od tovarne na gospodarsko poslopje v naselju Popovci v videmski občini. Življenje je izgubilo vseh pet članov posadke, Nemci so jih pokopali na videmskem pokopališču. Bombardiranje tovarne je bilo za okupatorja hud udarec; to je po ogledu posledic bombnega napada priznal tudi deželni svetnik in okrožni vodja Štajerske domovinske zveze v Ptuju Fritz Bauer.¹³¹ Ponovno bombardiranje je Strnišče doživelo tretjega novembra 1944. Ob osmi uri zjutraj je 6 zavezniških letal napadlo ter zažgalo na železniški postaji 2 tovarna vlaka s strelivom in bolniški vlak. Zaradi eksplozije razstreliva so bile uničene tri lokomotive in 60 vagonov. Ob napadu je umrlo 6 ljudi, 10 pa je bilo

¹²⁴ Prav tam, str. 161.

¹²⁵ Prav tam.

¹²⁶ Prav tam, str. 166.

¹²⁷ Borit Maister. Kako smo gradili tovarno glinice in aluminija v Kidričevem (Strnišče), Gradbeni vestnik, letnik IX, leto 1957/58, številka 51-54, str. 48.

¹²⁸ AMNOM, fond: Bundesführung St. HB., fasc. 11/1, Abschluss- und Erfahrungsbericht, Pettau, 26. 2. 1944.

¹²⁹ AMNOM, fond: Bundesführung St. HB., fasc. 11/1, Tonerdefabrik Drauerwerk (Flieger-schaden), Pettau, 3. 2. 1944 in Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 3. 2. 1944.

¹³⁰ Prav tam.

¹³¹ Prav tam, po vojni so leta 1946 ali 1947 ameriške zavezniške pilote prekopalj ter jih odpeljali v Beograd in jih pokopali na ameriškem vojaškem pokopališču Košutnjak.

Ivančičev mlin v Lovrencu na Dravskem polju. (Fototeka zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj.)

ranjenih. Popolnoma uničeni so bili postajno poslopje železniške postaje in stavba za odpravo tovornih pošilk ter železniška proga v dolžini 500 metrov. Poleg ogromne škode na železniških napravah so bile popolnoma porušene še 4 stanovanjske hiše, 3 stanovanjske barake so bile težko poškodovane, od gospodarskih poslopij pa je bilo uničenih 6 skednjev in 4 hlevi, ubitih pa 14 glav živine - 8 konjev in 6 svinj.¹³² V letu 1945 je Strnišče doživelo še tri manjše zračne napade. Tretjega februarja so štiri lovska letala obstreljevala potniški vlak na železniški postaji v Strnišču; 23. februarja sta dva lovska bombnika pri Strnišču težko poškodovala lokomotivo vlaka, 12. marca popoldne pa so tri zavezniška letala napadla nemški transportni vlak. Pri napadih so bile poškodovane lokomotive, lažje ranjeni pa strojevodje vlakov.¹³³

Poleg Strnišča so manjše bombne napade zavezniških letal doživeli tudi prebivalci Cirkovc. Že 13. avgusta 1943 je ptujsko orožniško okrožje poročalo, da je 10 oziroma 12 "neznanih" letal, ki so priletela s severa in nadaljevala polet preko vurberškega gradu proti jugu, odvrгла na območje zahodno od Kungote 6 rušilnih bomb. Na veliko srečo tukajšnjega prebivalstva le - te niso povzročile materialne škode, ampak le velike bombne lijake v zemlji.¹³¹ Prvega novembra 1944 so štiri lovska letala napadla potniški vlak na železniški postaji v Cirkovcah. Poškodovala so lokomotivo vlaka in ranila strojevodjo.¹³⁵ Ponovni letalski napad je železniška postaja v Cirkovcah doživela 10. februarja 1945. Lovska bombnika sta v nizkem letu napadla potniški vlak, zažgala vagon ter poškodovala lokomotivo. Ob napadu je bila ena oseba lažje ranjena.¹³⁶ Tudi v letu 1945 so zavez-

¹³² AMNOM, fond: Bundesführung St. HB., fasc: 11/1, Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 3. 11. 1944.

¹³¹ AMNOM, fond: Bundesführung St. HB., fasc: 11/1, Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 3. 2. 1945, Luftschutz-Schadensmeldung St. HB., fasc: 11/1, Pettau, 24. 2. 1945 in Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau.

¹³⁴ AMNOM, Orožniško glavarstvo Maribor, Orožniško okrožje Ptuj poročila 13. 8. 1943.

¹³⁵ AMNOM, fond: St. HB. Bundesführung, fasc: 11/1, Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 2. 11. 1944.

niška letala med vračanjem v svoje letalske baze odvrгла več bomb na širše območje Cirkovc. Le-te so tukajšnjemu prebivalstvu povzročile veliko materialno škodo. Poleg porušenih stanovanjskih hiš so poškodovale več gospodarskih poslopij ter uničile kmetijske stroje in pridelke. Konec januarja (31. 1.) je šest zavezniških letal odvrгло na Starše in na Zgornje Jablane pri Cirkovcah 9 srednje rušilnih bomb. Odvržene bombe so lažje poškodovale stanovanjsko hišo, hlev in lopo za kmetijske stroje, zažgale pa so skedenj in uničile 6.500 kg sena, 2.000 kg slame, 200 kg pšenice in 1.200 kg krmilne repe.¹³⁷ Ponovno so zavezniški bombniki odvrgli rušilne bombe na vas Stražgonjco pri Cirkovcah 21. in 22. marca 1945. Odvržene bombe (vseh je bilo 39) so popolnoma porušile 5 stanovanjskih hiš, 8 hiš je bilo težko poškodovanih, 23 pa lažje. Pri bombardiranju je izgubila življenje ena oseba, poškodovano je bilo tudi gospodarsko poslopje, pri tem pa je zgorelo 1.500 kg slame, 800 kg sena, 400 kg žita in 450 kg krompirja in krmilne repe.¹³⁸

Na območju današnje občine Kidričevo je začel širiti OF Zvonko Sagadin-Tine. Prva postojanka simpatizerjev in sodelavcev OF je bila v Lovrencu na Dravskem polju pri trgovcu Martinu Korošcu, ki je bil povezan z dr. Milkom Pečetom na Ptujski gori, trgovskim pomočnikom Maksom Neubauerjem in Ivanom Vobičem s Hajdine.¹³⁹ Martinu Korošcu je uspelo zbrati okrog sebe skupino zanesljivih aktivistov: Ivana Meznariča, Franca Medveda, Ivana Tumpeja, Ivana Zorca, Ivana Mojzerja, Rudija Baboška in Maksa Ivančiča. Na cirkovškem območju se je povezal z občinskim uslužbencem Slavkom Debenakom. Aktivisti in simpatizerji so zbirali orožje, strelivo, vojaško opremo, živila in denarne prispevke za OF, širili ilegalni partizanski tisk in letake, pridobivali nove člane ter se shajali na sestankih pri Martinu Korošcu in v Ivančičevem mlinu na Gmajni. Veliko razsulega orožja, razstreliva in vojaške opreme bivše jugoslovanske vojske so po Dravskem polju v poletnih mesecih leta 1941 zbrali Martin Korošec, Maks Ivančič, Franc Medved iz Sv. Lovrenca na Dravskem polju, brata Ivan in Martin Mojzer iz Apač ter Slavko Debenak iz Cirkovc.¹⁴⁰ Zbrano orožje so skrili v Ivančičevem mlinu. Del tega orožja so iz mlina leta 1942 predali borcem Slovenskogoriške čete,¹⁴¹ del orožja pa je Ivan Zorec odpeljal na Pohorje.¹⁴² Leta 1941 je aktivistom uspelo pridobiti za sodelovanje z OF družine: Drevenšek (p. d. Majerčeve), Pišek (p. d. Kočarjeve) in Ivančič (p. d. Pri mlinu). Očeta Franca in mater Marijo Drevenšek je s cilji OF seznanila njihova hčerka Lucija Drevenšek, po poklicu učiteljica, ki pa je bila med okupacijo uslužbena na delovnem uradu v Ptujju. Zaradi izdaje je bila 5. marca 1945 aretirana, pripeljana v ptujske zapore in ustreljena kot talka na Teznm v začetku maja 1945.¹⁴³ V družini Pišek sta bili zelo aktivni sestri Katica in Anica, ki se je leta 1942 vrnila iz Srbije.¹⁴⁴ Po zbrane denarne prispevke za

¹³⁶ AMNOM, fond: St. HB., Bundesführung, fasc: 11/1, Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 11. 2. 1945.

¹³⁷ AMNOM, fond: St. HB., Bundesführung, fasc: 11/1, Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 1. 2. 1945.

¹³⁸ AMNOM, fond: St. HB., Bundesführung, fasc: 11/1, Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 23. 3. 1945 in Luftschutz-Schadensmeldung, Pettau, 26. 3. 1945.

¹³⁹ AZG PMP, fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju, Izjava Martina Korošca in Rojic Vida, Spomini na osvobodilni boj, Skozi viharje v lepšo prihodnost, Ptuj 1981, str. 239 in 240, dalje citiram Rojic Vida, Spomini.

¹⁴⁰ AZG PMP, fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju, Izjave Martina Korošca, Anice Medved in Dominika Ivančiča.

¹⁴¹ Rojic Vida: Slovenskogoriška četa, Ptuj 1967, str. 23, in 25.

¹⁴² AZG PMP, fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju.

¹⁴³ AZG PMP, fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju, Izjava Marije Drevenšek.

¹⁴⁴ Prav tam, Izjava Anice Medved

OF, namenjene družinam zaprtih in interniranih sodelavcev NOG, sta k Martinu Korošču prihajala Maks Neubauer in Ivan Vobič s Hajdine. Po aretaciji Neubauerja jeseni 1942 se je zveza prekinila, glavno zbirno skladišče pri Martinu Korošču pa so aktivisti prenesli v Ivančičev mlin. Ves čas okupacije je bil Ivančičev mlin trdna partizanska postojanka, kjer so se zadrževali politični aktivisti, kurirji in partizani.¹⁴⁵ Spomladi leta 1943 sta na Dravsko polje prišla tudi Linka Ksela-Jasna in Tone Olstrak-Zvonko s Pohorja. Oglasila sta se pri Martinu Korošču, ki jima je priskrbel šapirograf za tisk, s pomočjo katerega sta izdelala partizanski letak v Sajkovi domačiji nad Slapami pod Ptujsko goro.¹⁴⁶ Nekaj teh letakov, katerih vsebina je prebivalstvo obveščala o partizanih na Pohorju, sta razstrosila tudi po Sv. Lovrencu na Dravskem polju in v Cirkovcah. Junija 1943 je okupatorju v Rušah uspelo aretirati Linko Ksela-Jasno in Toneta Olstraka-Zvonka.¹⁴⁷ Pod hudim pritiskom je Olstrak klonil. Martina Korošca in Maksa Ivančiča je okupator aretiral 6. julija 1943 ter odpeljal v koncentracijsko taborišče Dachau, od koder sta se po končani vojni junija 1945 tudi vrnila.¹⁴⁸ V mesecu juliju 1943 je bil ustanovljen v Sv. Lovrencu na Dravskem polju odbor OF. Sestanka, ki je potekal na Zdolškovem travniku v Spodnjem Lovrencu, so se udeležili Ivan Tumpelj, Dominik Ivančič, Martin Ojsteršek, Ivan Meznarič in Zvonko Sagadin-Tine, ki je zbranim tudi obrazložil delo odbora OF. Izvolili so petčlanski odbor OF, ki je zajel območje Sv. Lovrenca na Dravskem polju, Cirkovc in del Sv. Vida. Sekretar odbora je postal Martin Ojsteršek-Mlinar. Naloge vojnega in nabavnega referenta je prevzel Ivan Tumpelj-Miško. Gospodarski referent v odboru je bil Dominik Ivančič-Vodopivec. Za delo z mladino je bil zadolžen Martin Mojzer-Bor iz Apač, politični referent in pomočnik za nabavo pa je postal Ivan Meznarič-Hrast.¹⁴⁹ Kasneje sta se odboru pridružila še Franc Medved-Milan, ki je postal kurir in referent za zvezo, ter Ivan Zorec, uslužbenec na lovrenški občini, ki je bil zadolžen za saniteto.¹⁵⁰ Zaradi izdaje je bil le-ta v začetku leta 1944 aretiran ter ustreljen kot talec pri Ribičevem mlinu v Cezanjevcih pri Ljutomeru 25. aprila 1944.¹⁵¹ Tako postavljen odbor OF je v Sv. Lovrencu delal z manjšimi kadrovske spremembami vse do osvoboditve. V vaseh na Dravskem polju so člani odbora organizirali več akcij zbiranja orožja, municije in hrane za kurirje, terenske delavce in partizane, poleg tega pa so širili med prebivalstvom partizanski tisk.¹⁵² Septembra 1943 je z OF pričel sodelovati tudi železničar Jožef Lamberger iz Lovrenca na Dravskem polju, ki je imel zveze z Dunajem. Zbiral je hrano, nabavljal baterije ter širil literaturo med železničarji.¹⁵³ V Apačah se je istega leta v decembru povezal z OF tudi Blaž Vidovič. Blaž, po poklicu krojač, je šival za partizane, njegova žena Ančka pa je zbirala hrano, pekla kruh ter nudila pomoč in zatočišče aktivistom OF, partizanom in kurirjem. Meseca oktobra 1944 je bil v njihovi hiši miting, ki sta se ga udeležila tudi Zvonko Sagadin-Tine in njegova mati Tončka Sagadin-Zenka.¹⁵⁴ V Župečji vasi je aktivistom uspelo v letu 1943 pridobiti za sodelovanje z

¹⁴⁵ Prav tam, Izjava Martina Korošca.

¹⁴⁶ Prav tam.

¹⁴⁷ Fajdiga Mirko, n.d., str. 93 in 94.

¹⁴⁸ AZG, PMP, fasc. Topografija Lovrenc na Dravskem polju, izjava Martin Korošec.

¹⁴⁹ Prav tam, Izjava Martin Ojsteršek-Mlinar.

¹⁵⁰ Prav tam, Dejavnost OF.

¹⁵¹ Prav tam in Poslovilna pisma str.410.

¹⁵² AZG PMP; fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju.

¹⁵³ Prav tam.

¹⁵⁴ Prav tam.

OF kmeta Štefana Beraniča, Marijo Peršuh in kmeta Janeza Predikaka v Spodnjem Pleterju. Poleg zbiranja hrane, sanitetnega materiala, obleke, obutve in drugih potrebščin za partizane, so njihove domačije le-tem nudile tudi varno zatočišče. Pri njih so se nekaj časa zdravili tudi kurirji kurirske postaje TV 8 S Anton Pišek-Medved, Edvard Hojnik-Mirko in Jože Korpar-Srdan, ki so bili ranjeni ob spopadu pri Dravinji 27. septembra 1944. Omenjene ranjence je zdravil dr. Karel Korošec s Ptujске gore, zdravila zanje pa so dobivali od sestre Rozine Žirovnik-Erike iz ptujске hollnice.¹⁵⁵ Od jeseni 1943 dalje so na to območje prihajali aktivisti Tončka Sagadin-Ženka, Zvonko Sagadin-Tine, Milko Golob-Jožko, Franc Belšak-Tone, Milena Bokša-Boža, Tone Kimovec-Srečko, Marija Gašperič Dragica, Helena Praprotnik-Dana in drugi.¹⁵⁶ Po vaseh so ustanavljali vaške odbore OF, prirejali sestanke in mitinge, na katerih so prebivalstvu pojasnjevali cilje narodnoosvobodilne borbe. Konec februarja 1944 so v Apačah ustanovili vaški odbor OF. Na sestanku, ki je potekal v kleti domačije Marije Kaučević, so za sekretarja izvolili Franca Kozoderca, člani odbora pa so postali: Marija Kozoderc, Franc Zajšek, Anton in Marija Kaučević.¹⁵⁷ V oktobru 1944 je bil ustanovljen odbor OF v Starošincih pri kmetu Štefanu Beraniču p.d. "Črnuhu". Sestanek je vodila Marija Falež - Mica Rokova, poleg Beraničevih pa sta se ga udeležila še Terezija Medved in Franc Horvat.¹⁵⁸ Jeseni je bil ustanovljen odbor OF tudi v Dragonji vasi pri kmetu Antonu Lorgarju, ki je postal sekretar.¹⁵⁹ Kljub poostrenemu okupatorjevemu nasilju je v letu 1944 in 1945 večina ljudi na območju današnje občine Kidričevo sodelovala z narodnoosvobodilnim gibanjem. Pomembne partizanske javke so bile pri kmetih Antonu Zafošniku, Jakobu Kmetecu in Vinku Potočniku v Zgornjih Jablanah, Jožetu Kajnču in Valentinu Horvatu v Pongercyah, pri Andreju Sagadinu in Jožetu Dihavčiču v Mihovcih ter pri Jožefi Pukšič v Starošincih.¹⁶⁰ Konec julija do začetka septembra 1944 se je v gozdovih okrog Strnišča zadrževala tudi kurirska postaja TV 8 S, ki je preko Drave vzdrževala zvezo s Slovenskimi goricami in Prekmurjem.¹⁶¹ Marca 1945 so vasi na Dravskem polju zasedle umikajoče se nemške enote, zapustile pa so jih v jutranjih urah 9. maja 1945.

Irena Mavrič Žižek

DIE GEMEINDE KIDRIČEVO IN DER ZEIT DER BESATZUNG 1941 - 1945

Zusammenfassung

Die Dörfer der Gemeinde Kidričevo wurden vom Besatzer in den Kreis Pruj (Pettau) einbezogen. Zur Zeit der Besatzung gab es auf diesem Gebiet drei Ortsgruppen von Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund). Die Kreisgruppe Štajerska domovinska zveza Cirkovci (Ortsgruppe Stauden) umfasste die Gemeinde Cirkovei, in die Ortsgruppe Štajerska domovinska zveza

¹⁵⁵ AZG PMP, fasc: Topografija Lovrenc na Dravskem polju, izjava Marije Peršuh.

¹⁵⁶ Prav tam.

¹⁵⁷ AZG PMP, fasc: Podatki o narodnoosvobodilnem gibanju, Seznam članov odborov OF v ptujski občini in fasc: Topografija Cirkovce, Izjava Franca Kozoderca in Martina Mojzerja.

¹⁵⁸ AZG PMP, fasc: Topografija Cirkovce.

¹⁵⁹ Prav tam.

¹⁶⁰ Prav tam.

¹⁶¹ Zakonjšek Rado, Partizanski kurirji, Ljubljana 1985, str. 454 in 455.

Zlatoličje zählte die Gemeinde Slovenija vas, zu der Kungota und Njiverce gehörten, zur Kreisgruppe Štajerska domovinska zveza Ptujška gora zählte die Gemeinde Sv. Lovrenc na Dravskem polju.

Sofort nach dem Eintreffen des Besatzers wurden alle Ortsnamen eingedeutscht, 16 Verbände aufgelöst; in spärlichen fünf Jahren sollte auch die hiesige Bevölkerung eingedeutscht werden. Vom Territorium der Gemeinde hat der Besatzer 29 Menschen vertrieben, da er der Meinung war, sie könnten sich seinen Eindeutschungsmaßnahmen widersetzen. Im Herbst des Jahres 1941 errichteten die deutschen Besatzungsmächte in Strnišče (Sterntal), südlich der Eisenbahnstrecke Ptuj-Pragersko, ein Kriegsgefangenenlager. An dieser Stelle begannen die Vereinigten Aluminiumwerke aus Berlin Anfang Mai 1942 mit dem Bau der Ton- und Aluminiumfabrik. Am Bau der Fabrik waren neben den Kriegsgefangenen, den Arbeitern aus dem Arbeitslager auch Sträflinge aus dem östlichen Teil von Spodnja Štajerska (Untersteiermark) beteiligt; im Jahre 1943 schlossen sich ihnen die Slowenen – Schutzangehörige an, die von den Deutschen aus rassistischen, politischen und asozialen Gründen nicht in Štajerska domovinska zveza aufgenommen wurden; sie mussten besondere Arbeitspflichten erfüllen.

Vom Frühjahr 1943 bis zur Befreiung mussten in Strnišče rund 1400 Männer und etwa 500 Frauen eine sehr schwere Arbeitspflicht überstehen. Die Arbeiten an der Fabrik wurden am 26. März 1945 eingestellt.

In den ersten Kriegsjahren war der Widerstand gegen den Besatzer auf dem Territorium der heutigen Gemeinde Kidričevo eher unbedeutend. Erst ab Dezember 1943 führten die Partisanen mehrere Lebensmittelaktionen, Mobilisierungen und Beschlagnahmungen von Waffen und Militärausrüstung durch. Der Überfall der Partisanen auf das Waffendepot in Cirkovci, durchgeführt von Pohorska četa Lackovega odreda (Pohorjetruppe des Kommandos von Lacko) in der Nacht vom 20. auf den 21. Oktober 1944, hinterließ bei der Bevölkerung von Dravsko polje (Draufeld) einen besonderen Eindruck. Am 10. Januar 1945 erschoss der deutsche Besatzer in Cirkovci 10 Gefangene – Mitarbeiter der nationalen Befreiungsbewegung – aus Rache für den getöteten Führer der Ortsgruppe Štajerska domovinska zveza Crkovec Viktor Starašina

In den Jahren 1944 und 1945 wurden unsere Orte häufig von Flugzeugen der Alliierten überflogen. Sie flogen Angriffe gegen die Fabrik für Ton und Aluminium sowie gegen das Arbeitslager von Strnišče; kleinere Angriffe wurden auch gegen die Bevölkerung von Cirkovci und die Umgebung geflogen. Während der Zeit der Besatzung war die starke Widerstandsgruppe in Sv. Lovrenc na Dravskem polju, die ihren Standort in Ivančev mlin (Mühle von Ivančev) hatte, aktiv.

O GRADBENI PODOBI GRADU RAVNO POLJE

J o ž e C u r k *

UDK 728.8(497.4 Ravno polje)

CURK Jože: O gradbeni podobi gradu Ravno polje. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 151-156, 5 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Avtor ugotavlja, da je graščina Ravno polje dvofaznega nastanka, saj je deloma iz okoli 1580 in deloma iz okoli 1670, da je torej renesančnega in poznorenesančnega izvora. Zapuščena in zanemarjena se vedno hitreje spreminja v razvalino.

UDC 728.8(497.4 Ravno polje)

CURK Jože: On the construction appearance of the Ravno Polje fortress. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 151-156, 5 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

The author finds that the fortress Ravno Polje was constructed in two stages, partly around 1580 and partly around 1670, thus being of Renaissance and Late Renaissance origin. Abandoned and forsaken it turns into ruins ever more quickly.

Po imenu grad je po stavbni zasnovi graščina Ravno polje v sedanji podobi iz 16. in 17. stoletja in ni prva na svojem mestu. Že leta 1265 se tu omenja pristava vurberškega zemljiškega gospostva, ki je tostran Drave posedovalo sedem vasi. Ta pristava se je med leti 1572 in 1586 osamosvojila kot samostojno gospostvo z lastnim višjim sodiščem, pod katerega je v 18. stoletju spadala tudi Ptujška Gora. Njegovi prvi gospodarji so bili Ptujski gospodje, nato Stubenbergi, po letu 1622 pa razni lastniki, med njimi od leta 1681 Sauerji, ki so ga posedovali do leta 1802. Tudi v zadnjih dveh stoletjih so se imetniki Ravnega polja večkrat zamenjali, dokler ni leta 1932 postal privatna last in se v naslednjih petdesetih letih zaradi nevezdrževanja spremenil v razvalino.¹

Ravno polje je predstavljalo in čeprav napol razpadlo, še vedno predstavlja velik stavbni kompleks pravokotnega tlorisa s štirimi obodnimi (16-, 13-, 11- in 12-osnimi) trakti in notranjim dvoriščem. Vsi trakti so nadstropni in večinoma

* Jože Curk, umetnostni zgodovinar, v pokoju, SI · 1000 Ljubljana.

¹ Ivan Stopar, Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, Območje Maribora in Ptuja, Ljubljana 1990, str. 116-120.

podkleteni ter razen nepodkletenega jugozahodnega opremljeni s podstrešno poletažo. Njihovo notranjščino osvetljujejo pozmorenensančna, kamnito okvirjena okna. Severozahodni trakt hrani v osmi osi rusticiran, polkrožno sklenjen vhodni portal, opremljen z močnima kapitloma in temenskim sklepnikom z letnico 1670. Ta 16-osni trakt je najbolj uničen, njegova streha sesuta, stropi vdrti. Skozi njegovo široko, banjasto obokano vežo pridemo na notranje dvorišče pravokotne oblike in velikih dimenzij, ki ga obdajajo 5-, 7-, 10- in 11-ločni dvoetažni arkadni hodniki. Arkadne lope opirajo v pritličju (razen v jugozahodnem) opečni slopi in v nadstropju kamniti stebriči, hodnike pa pokrivajo v pritličju in nadstropju križnogrebenasti oboki. V oseh arkadnih lokov so okenca, ki osvetljujejo podstrešno etažo. V prostore pritličja vodijo kamniti, delno ravni, delno polkrožno sklenjeni portali, opremljeni z novejšimi vratnicami. V nadstropje se vzpenjata dve stopnišči, prvo iz vzhodne veže, drugo iz arkadnega hodnika jugovzhodnega trakta. Prvo privede na hodnik prvega nadstropja vhodnega trakta skozi kamnoseško bogateje oblikovan poznorenesančni portal, drugo na hodnik nasprotnega trakta, ki ima na koncu renesančen portal z ravno preklado, okrašeno z reliefno upodobljenima, vsaksebi obrnjenima kačastima zmajema in čepečo žensko v sredini. Stavbo obtekaajo delni talni in profilirani venčni zidci, obdajajo pa ostanki opustelega parka.

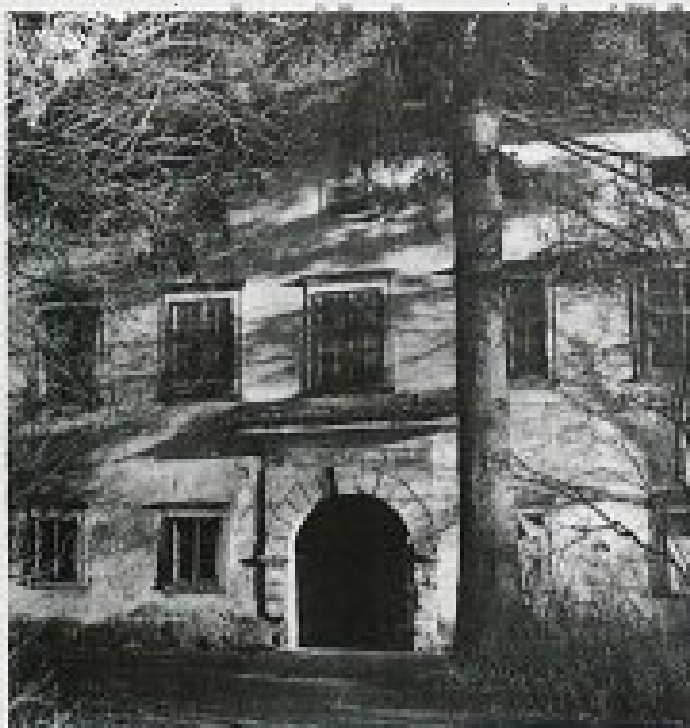
Schloss Ebenfeld bei Pettau

Razglednica gradu Ravno polje.

Štajerski topograf G. M. Vischer nam na svojem zemljevidu Štajerske iz leta 1678 prikazuje Ravno polje kot 10 x 6-osno pravokotno stavbo s kletno, visokopritlično in nadstropno etažo, s čebulasto pokritim strešnim stolpičem v sredini ter z obzidanim dvoriščem in ogalnim stolpičem na desnici. V njegovi Topografiji

vojvodine Štajerske iz leta 1681² je naš grad predstavljen kot velik, deloma z zidom deloma s plotom ograjen stavbni kompleks z vrtom in sadovnjakom zadaj ter z dvoriščem, obdanim s 15 x 15-osnim pritličnim pravokotnim gospodarskim poslopjem na levi in nadstropnim 17 x 12-osnim graščinskim poslopjem na desni, spredaj. To poslopje, ki ga z zunanje strani členijo preproste trietažne fasade, z notranje pa stebriščne arkade, ima severozahodno fasado poudarjeno s kamnoseško bogatejšim portalom in čebulasto pokritim strešnim stolpičem, jugovzhodno fasado pa dopolnjeno z geometrično oblikovanim vrtnim nasadom. Pritlično gospodarsko poslopje s po tremi členjenimi, polkrožno sklenjenimi dvoriščnimi portali v vsaki stranici, je dostopno le skozi uvozno vežo in preko velikega kvadratnega notranjega dvorišča. Stopetdeset let mlajša J. F. Kaiserjeva veduta iz okoli leta 1830³ nam kaže graščino skoraj nespremenjeno. Njeno na pristavo spominjajoče poslopje je 19 x 13-osno, nadstropno, z manjšimi pravokotnimi okni v pritličju, večjimi v nadstropju in linastimi v podstrešni etaži. V daljši severozahodni fasadi ima v sedmi osi polkrožno sklenjen vhodni portal, nima pa več strešnega stolpiča. Desno od graščine stoji veliko pritlično gospodarsko poslopje, levo pa cerkev sv. Kunigunde, ki jo sestavljajo zvonik s piramidasto streho, ladja in nekaj nižji triosminsko sklenjeni prezbiterij. Karel Reichert v svojem litografnem Albumu Štajerske iz leta 1864 Ravnega polja ne prikazuje.

Vhod v grajsko poslopje.

² G. M. Vischer, *Topographia Ducatus Styriae*, Gradec 1681, CZ, Ljubljana 1971.

³ J. F. Kaiser, *Litographierte Ansichten der Steyermärkischen Städte, Märkte und Schlösser*, Gratz 1832, Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor 1999, Veduta 55.

Severozahodno orientirana graščina ni enotnega nastanka, saj kaže že po svoji arhitektonski strukturi in funkcionalni namembnosti na dvojno, renesančno in poznorenesančno poreklo. Starejši del njenega poslopja sestavljata nadstropna jugozahodni in naknadno za podstrešno poletažo dvignjen jugovzhodni trakt, ki sta služila bivalnim in gospodarskim potrebam prvotne pristave ključastega tlorisa, od katere je še ohranjeno stopnišče v južnem kotu sedanjega dvorišča in stebriščen (v pritličju pet-, v nadstropju desetločen) arkadni hodnik ob jugozahodnem traktu. Ta pristava je nastala med letoma 1572 in 1586, za časa grofov Stubenbergov. K njej je baron Hans Kristijan Galler, potem ko je leta 1659 opustil dvorec v Šentjanžu (Staršah), do leta 1670 prizidal manjši, gospodarsko-stanovanjski (dominikalni) del graščine, sestavljen iz dveh traktov, ki sta daljša, širša in za pol etaže višja od starih. Ker ju je postavil zrcalno na že obstoječo pristavo, je s tem ustvaril veliko pravokotno notranje dvorišče, ki ga je obdal z že opisanim slopasto-stebriščnim arkadnim hodnikom, potekajočim tudi ob starem jugovzhodnem traktu, ki ga dotlej za razliko od jugozahodnega ni imel. Nastalo je veliko poslopje, ki pa nima eksaktno spojenih traktov, kar je zlasti opazno na severozahodnem stičišču, kjer se trakta stikata samo z ogaloma, zaradi česar je tu arkadni hodnik prekinjen. Prekinjen pa je tudi v jugozahodnem kotu dvorišča zaradi starega stopnišča, ki je preprečilo spoj novega s stari arkadnim hodnikom, kar so morali nadomestiti z obodnim lesenim gankom. Ne oziraje se na te pomanjkljivosti pa prav arkadni hodnik pri površnem ogledu graščinskega poslopja zbuja varljivo podobo njenega enotnega nastanka. Tega vtisa ne zmoti niti dejstvo, da je starejši jugozahodni trakt ostal le nadstropen, medtem ko je bil sicer enako star in visok jugovzhodni trakt dvignjen za podstrešno poletažo in z nekoliko nerodno strešno konstrukcijo višinsko izravnal s prizidanim mlajšim traktom.

Graščina propada.

Določena razlika med njima pa je vendarle ostala. Medtem ko ima namreč nekoliko širši mlajši petosni del trakta pet pokončnih stanovanjskih oken, ima stari

šestosni del trakta namesto oken šest polkrožnih lin, značilnih za gospodarska poslopja. Ker ta del stavbe (gre za jugovzhodni trakt) ni bil reprezentančen (zakrivalo ga je namreč tudi ob njem stoječe 5 x 2-osno nadstropno gospodarsko poslopje), kar je v veliki meri veljalo tudi za jugozahodnega, ki je od okoli leta 1670 služil le še domestikalnim potrebam, ju enostavno niso enakovredno vključili v novokoncipirano graščinsko poslopje.

Oba mlajša trakta (severozahodni in severovzhodni), ki sta s svojima ključkastima zaključkoma oblikovala vse tri najpomembnejše graščinske ogale (severnega, zahodnega in vzhodnega), sta namreč prevzela njeno dominikalno funkcijo. Njuni 16- in 13-osni fasadi sta reprezentirali graščino na obeh najbolj vidnih straneh, obrnjenih proti smerem cest, ki so se z Dravskega polja stekale k njej in se nadaljevale skozi bližnjo vas Kungota proti jugu in jugovzhodu. Od 18. stoletja do okoli leta 1860 je bila med temi cestami najpomembnejša tista, ki je potekala iz Frama preko Rač (od leta 1846 železniške postaje za Ptuj), Brunšvika, Kungote in Spodnje Hajdine v Ptuj.⁴ Po izvršeni kmečki odvezi sredi 19. stoletja se je graščina spremenila iz sedeža gospoščine v središče veleposestva, ki je uspevalo vse do zadnje vojne, kar je zagotavljalo njeno kolikor toliko redno vzdrževanje. Po vojni nacionalizirana in s tem odtrgana od svojih gospodarskih vplivov je zgubila obstojni smisel in spremenjena v skladišče začela propadati. Ta proces jo pred našimi očmi spreminja v razvalino, ostanek njenega nekdanjega parka pa v divjino. Nanjo bo kmalu spominjala le še narodna pesem, ki poje o belem gradu, stojećem sredi ravnega polja, ki z njegovim izginotjem tudi sam izgublja svojo edinstveno historično poanto.⁵

Grad Ravno polje danes.

⁴ Ivan Jakič, Vsi slovenski gradovi, DZS Ljubljana 1997, str. 282.

⁵ Jože Curk, Trije gradovi – tri usode, Ptujski zbornik V, Ptuj 1985, str. 359-370.

Jože Curk

ÜBER DIE BAUGESCHICHTE DES SCHLOSSES RAVNO POLJE**Z u s a m m e n f a s s u n g**

In der breiteren Umgebung von Ptuj befindet sich das Schloss Ravno polje, das zwischen 1572-1586 als der Sitz einer selbstständigen Herrschaft, dessen Gerichtsbarkeit sogar bis Ptujška Gora reichte, entstanden ist. Mit der Bedeutung der Herrschaft ist auch ihr Verwaltungszentrum als Schloss gewachsen. Sein Gebäude ist aus zwei Teilen zusammengestellt: der südöstliche und südwestliche Bauflügel sind um 1586, der nordöstliche und nordwestliche aber um 1670 entstanden. Zwischen den beiden Schlosshälften existieren bauliche und stilistische Unterschiede, die der Zeit ihrer Entstehung, der Hoch- und Spät Renaissance entsprechen. Jetzt ist das umfangreiche Schloss der Verfallung überlassen, die ihn immer schneller in eine Ruine verwandelt.

GRAJSKA KNJIŽNICA RAVNO POLJE V ČASU GROFA SAUERJA IN V POVOJNEM OBDOBJU

Kralji in kraljice imajo veliko moč; kralji umirajo...

Vzhodnjaška modrost

Božena Kmetec Friedl*

UDK 027.1:728.8(497.4 Ravno polje)

KMETEC FRIEDL Božena: Grajska knjižnica Ravno polje v času grofa Sauerja in v povojnem obdobju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 157-165, 13 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Članek prikazuje popis knjig grajske knjižnice Ravno polje, datiran 6. avgusta 1735. Popis je napisan v gotici in sestavljen iz dveh delov. Prvi del vsebuje popis listin, drugi pa popis knjig. Dokument priča, da so tudi grajske knjižnice sledile prvim poskusom utemeljitve bibliotekarskih znanosti kot vede o ureditvi knjižnic - katalogizacija.

UDC 027.1:728.8(497.4 Ravno polje)

KMETEC FRIEDL Božena: The Castle Library Ravno polje at the time of Count Sauer and the post-War period. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 157-165, 13 notes

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

The paper presents the inventory of books of the castle library Ravno Polje, dated 6 August, 1735. The inventory is written in Gothic script and it is composed of two parts. The first part contains the inventory of documents, while the second one contains the inventory of books. The document testifies as to the castle library following the first attempts to the establishment of library sciences as a science on the order of libraries - catalogisation.

Nastanek samostojne gosposčine Ravno polje sega v leto 1265, ko je bila to vurberška pristava. V grajskem pomirju se je zamenjalo kar nekaj lastnikov. V času popisa inventarja, ki ga obravnavamo, je bil lastnik grof Jurij F. Sauer z Borla. Po letu 1802 so se lastniki naglo menjavali. V letu 1917 je gosposčina

* Božena Kmetec Friedl, univ. dipl. bibliotekarka, Knjižnica Ivana Potrča, SI - 2250 Ptuj.

pripadala deželnemu grofu Jožefu Herbersteinu, zadnji lastniki pa so bili rodbina Mussig ali Muzek. Po drugi svetovni vojni je graščino upravljal ptujski Agro-kombinat za hleve in gospodarske namene. Del je bil namenjen stanovalcem. Danes v njem ne domuje nihče več.¹

Gospoščina Ravno polje je bila skozi zgodovino v glavnem letna rezidenca. Značilno za gradove je bilo, da so imeli bogato opremo, med katero so od izuma tiska in tiskanja knjig² spadale tudi bogate zbirke knjig. Temu zgledu je sledila tudi gospoščina Ravno polje.

O nastanku in zgodovini knjižnic in knjižničarstva ter knjižničarjih, predvsem pa o grajskih knjižnicah, obstaja pri nas malo literature, ptujsko in okoliško področje pa je še zmeraj skoraj popolnoma neobdelano. V 18. stoletju beležimo le popise bogatih knjižničnih zbirk v samostanih in na gradovih, precej manj se omenjajo popisi zasebnih meščanskih knjižnic.³ Knjižnice in njihova dejavnost so v najstarejših obdobjih služile potrebam verskih svetišč, vladarjem in posameznim učenjakom, v srednjem veku pa le ožjemu krogu uporabnikov samostanskih, cerkvenih, plemiških in kraljevih knjižnic. V 18. stoletju so se pričele odpirati javnosti in opravljati svoje osnovno poslanstvo – služiti izobraževanju in znanstvenemu delu. Ustanovitelji so bili predvsem verske ustanove in zasebniki. Okoli leta 1850 je v Angliji izšel tudi zakon o knjižnicah. Sprva so knjižnice služile predvsem znanstvenikom in višje izobraženim, manj pa nižje šolanim in preprostim ljudem. V pravnem smislu so delovale kot samostojne ali nesamostojne; po dostopnosti pa javne, pol javne in zasebne. Med zasebne so seveda spadale tudi grajske knjižnice.

Na Slovenskem je šele od konca 18. in v začetku 19. stoletja začela država načrtno organizirati licejske oz. deželne študijske knjižnice in šolstvo, po letu 1919 pa univerzitetne in visokošolske. Danes je knjižničarska dejavnost namenjena javnosti, opravlja pa se za določeno krajevno območje.

Prvine knjižničarske stroke so se pojavile že pri najstarejših ljudstvih – Sumercih, Hetitih, Asircih. O knjigah in knjižničarstvu so pisali že rimski pisci Cicero, Pollio. V 6. stoletju sta Kasiodor in Benedikt utemljila smernice za poslovanje srednjeveških samostanskih knjižnic, ki so jih prevzemali in prilagajali različni upravljalci knjižnic cerkvenih ustanov, plemiških in vladarskih rodbin. V obdobju helenizma knjižnice niso bile zgolj ustanove, s katerimi so vladarji tekmovali med seboj za ugled, temveč tudi politična žarišča.⁴ Istočasno so nastajali prvi poskusi utemeljitve bibliotekarskih znanosti kot vede o ureditvi knjižnic – katalogizacija. Pri nas so se prve oblike knjižničarskih strokovnih pravil pojavile v samostanskih knjižnicah,⁵ po njihovem zgledu so ravnale takratne in poznejše cerkvene, grajske,⁶ strokovne društvene in zasebne knjižnice.

Oglejmo si popis in poskus ureditve grajske knjižnice Ravno polje, ki je temu zgledu vsaj delno sledila. Popis knjig je datiran s 6. avgustom 1735. Sestavljen

¹ Ivan Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, Območje Maribora in Ptuja*, str. 116-120.

² Iznajdba tiska v 15. stoletju je bil največji zgodovinski dogodek. Med vsemu, ki so poskušali opredeliti pomen tiskarstva, je najbolj navdušene besede našel Victor Hugo, saj je tej iznajdbi posvetil celo poglavje v romanu *Notre-Dame de Paris* 1482. Razglabljal je celo, da bo tisk ubil cerkev.

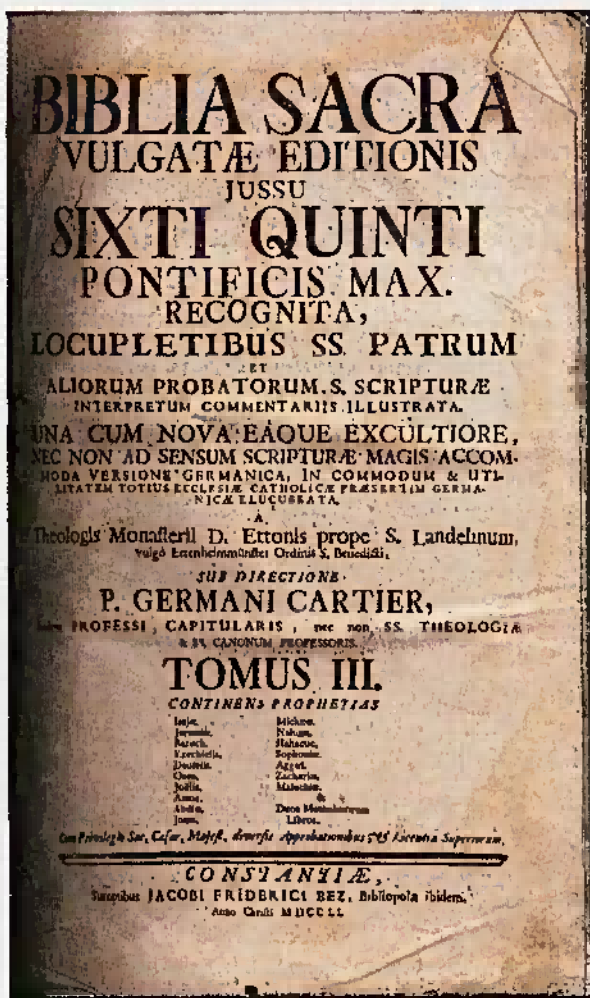
³ Jakob Emeršič: *Kratek pregled zgodovine knjižnic Ptuj in okolice, V: 30 let Študijske knjižnice v Ptuj*. Nastanek in delovanje knjižnic na ptujskem in ormoškem področju, Ptuj: Ljudska in študijska knjižnica Ptuj, 1978, str. 55-57.

⁴ Jaro Dolar, *Spomin človeštva*, str. 71.

⁵ Za samostanske knjižnice velja, da so z nastankom, razvojem in zgodovino knjige najtesneje povezane.

⁶ Poročila o nekaterih knjižnicah na dvorih tiranov (Polikrata, Pizistrata v Atenah) v 6. stoletju vsebujejo podatke, da sta se obdajala z leskom kulturnega razkošja, s tem pa dvomljivo legitimnostjo svojih prestolov.

je iz dveh delov, napisan pa v gotici.⁷ Prvi del vsebuje popis listin, ki so se nahajale v grajskem arhivu, knjižnici in v posebnem prostoru, drugi pa popis knjig.⁸

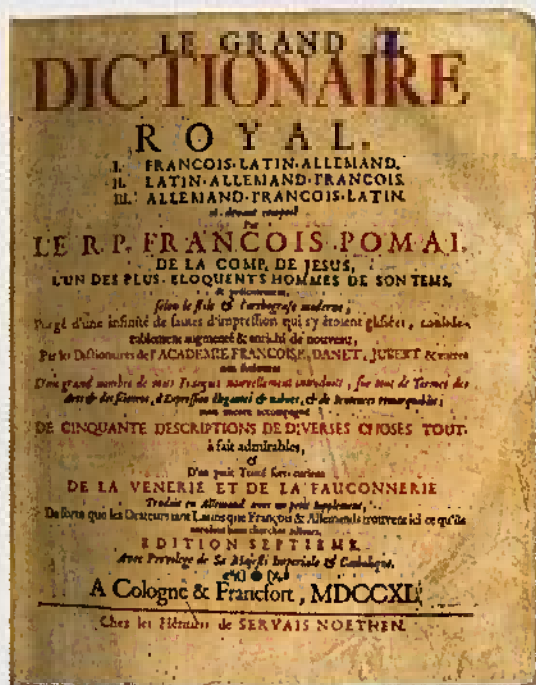
Biblia sacra vulgatae editions jussu sixthi quinti Pontificis Max., 1751, 38 x 25 cm, vezano v rjavo usnje; last Knjižnice Ivana Potrča – Domoznanski oddelek, sig L 328 D.

⁷ Gotica je bila imenovana tudi pisava nove družbe Za hitro pisanje, ki so je z univerzami, trgovinami in z uvedbo cenenege papirja naglo širilo, stara okrogla karolinška minuskula ni več ustrezala. Vplivala je tudi na novo pisalo – gosje pero, ki je sredi 13. stoletja izpodrinilo preklano trstiko. Črke so bile ozko stisnjene, s pokončnimi in tenkimi diagonalami, in so živo spominjale na gotsko arhitekturo. Združeval je cele zloge ali besede, humanisti pa so jo pozneje zaničljivo imenovali »gotica«, ki pa ni bila lahko čitljiva. Dolaj, str. 210.

⁸ Slovenska beseda knjiga je novejša slovanska izposojenka. Nekateri iščejo izvor v staronordijski besedi »kenning« - »zpissek, znak, drugi trdijo, da gre za staro asirsko besedo »kunniku« - pečat. Večina zagovarja trditev, da je nastala iz starokitajske besede »k'uen«, kar pomeni knjižni zvitek. Domača slovenska beseda »bukve, bukvice« pa je izposojenka iz gotske »boka« - bukev, ki pa označuje snov, po kateri so pisali. Če povzamemo definicijo, kaj je knjiga, bi lahko rekli, da je »knjiga s pisavo fiksirani dokument večjega obsega, zapisanu na lahko prenosnem materialu«. Dolaj, str. 38.

Sestavljen je tako, da vsebuje ime avtorja, naslov monografske publikacije, vrsto vezave, velikost knjige (folio,⁹ kvart¹⁰ in oktav¹¹). Na police so bile umeščene po velikosti, ni pa opaziti, da bi bile razvrščene tudi po vsebini. V prvem delu popisa so knjige razvrščene na police v velikosti folio formata.

To je največji format in predvidevam, da so bile zložene spodaj. Razvrščena so dela v latinskem, francoskem in nemškem jeziku. Pri nobeni knjigi ni označeno, kdaj je bila natisnjena. Knjige so natisnjene v več delih, zabeležene so tudi različne vrste vezave – francoska vezava, vezava v beli pergament,¹² rdeč žamet, svinjsko usnje. Po vsebini bi jih razdelili na splošne znanstvene, področje splošne zgodovine, zemljepis – vsebujejo tudi zemljevide v več delih. Najdemo tudi knjige z nabožno vsebino. Tudi te so postavljene po formatu. Formatu folio sledi format 4to-kvart.

Le grand Dictionnaire Royal

- I. Francois- Latin – Allemand II. Latin – Allemand – Francois III. Allemand – Francois – Latin
Izdan leta 1740, 25 x 21 cm, vezano v rjavo usnje, last Knjižnice Ivana Potrča Ptuj –
Domoznanski oddelek, sig. F 1467 D.

⁹ Folio format meri nad 35 do 45 cm. V: Abecedni imenski katalog, Ljubljana, NUK in Društvo bibliotekarjev Slovenije, str. 21.

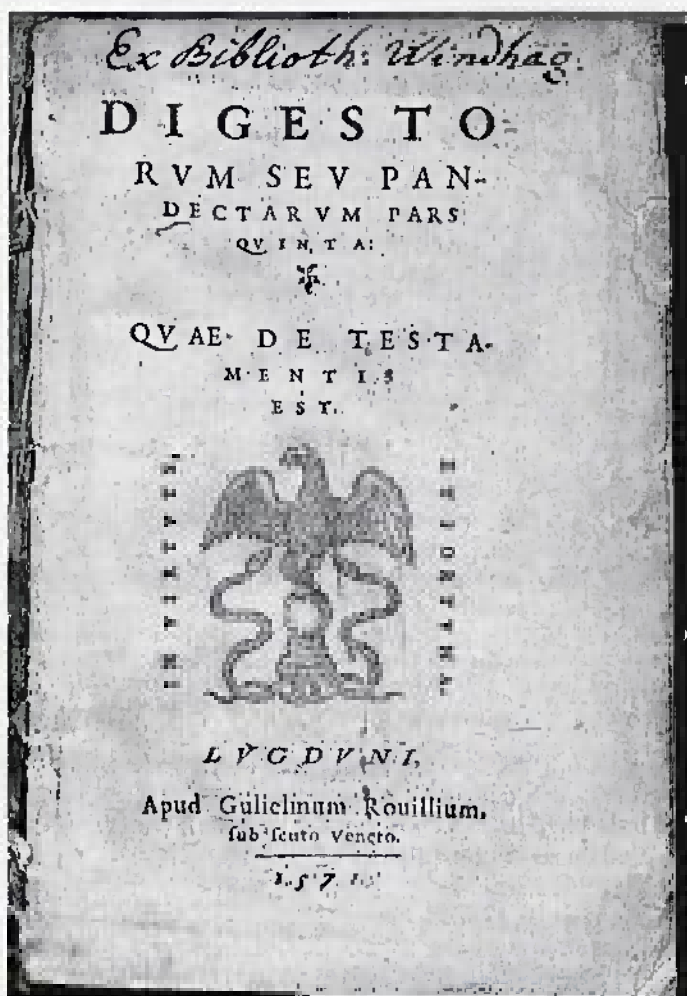
¹⁰ Če zganemo folio format, dobimo kvart (četverka), ki meri nad 25 do 35 cm.

¹¹ Zganjen kvart format na polovico predstavlja oktav (osmerko), v velikosti do 25 cm. V: Dolnar.

¹² V 2. stoletju našega štetja sta med sabo tekmovali po obsegu knjig pergamska in aleksandrijska knjižnica. Sprva sta bili v dobrih odnosih, kmalu pa je med njima nastala neizprosna tekma. Ptolomej Evergetes je prepovedal izvoz papirusa, nad katerim so imeli Egipčani monopol. Ta prepoved pa je sprožila izum trdnjega in lažje dostopnega pergamenta. To je na poseben način pripravljena – ne strojena koža, ki je dobila ime po Pergamonu. Pergamski pergament je slovel po izredni kakovosti, mesto pa je bilo znamenito središče za trgovanje z usnjem. Dolnar, str. 82-83.

V tej velikosti so Biblija starega in novega testamenta, Veliki kraljevski slovar, sledijo večjezični slovarji, kot italijanski, francoski, latinski. Za vsakdanjo rabo je verjetno namenjena knjiga Dnevni kratkočasni pridigarški red, zasledimo tudi več poljudnih del za večerno in nočno kratkočasje. Ne manjkajo filozofska dela – Nelogična racionalna filozofija in še nekaj splošnih teoloških knjig.

V velikosti najmanjšega formata 8vo - oktav pa so zbrane knjige: Moralna teologija, Novi slovar potovanj, Odkritja grobnice političnih skupnosti, Notna knjiga v futroli, Zgodovina Francije v obdobju vladarja Ludvika XIV. v enaki vezavi in v futroli. Zgodovina Francije je na polici popisana v štirih delih, nekaj je priročnikov z navodili o popotovanju po Evropi, Življenje Oliverja Cromwela v dveh delih, Spomini Marguerite de Valois Reine, Richeletova pisma v dveh delih, zgodbe Don Kihota – 3., 5. in 6. del in še mnoga druga.

Digestorum seu Pandectarum pars quinta: Quae de Testamentis est., 1571; vezano v pergament, 12,3 x 8,6 cm, last Knjižnice Ivana Potrča Ptuj – Domoznanski oddelek, sig. L 174 D.

Kurzer Unterricht in der Geographie nach Ihren dreifachen Gegenstande astronomisch, phisikalisch und historisch vorgetragen; Leipzig 1782, 18 x 11 cm, vezano v rjavo usnje, last Knjižnice Ivana Potrča Ptuj – Domoznanski oddelek, sig. N 3155 D.

Popis obsega okoli 100 knjižnih enot, kar predstavlja bogat fond knjig, ki zastopajo vsa znanstvena področja. Predvidevam, da to ni ves popis, saj so se nabožne knjige, kot Biblija, pridige, molitveniki, nahajale posebej v vitrinah v grajskih kapelah in ni šlo za majhno število.

Popis knjig iz leta 1735

Poleg nabožnih so hranili še večje število posvetnih knjig. Popis kaže, kako je grajske lastnike zanimala takratna literatura, z njo so se sproti seznanjali in dragocene knjige kupovali. Knjižnica je vsebovala aktualna zgodovinska dela, predvsem pa slovarje, nemške, francoske, latinske. Najdemo tudi vodiče potovanj.

V 18. stoletju, obdobju razsvetljenstva, se je kultura osvobajala cerkvenega varstva in praznoverja. To obdobje se je zavzemalo za napredek človeštva, vodilo je znanstvena raziskovanja. Razsvetljenska misel je zajela vsa področja. Za 18. stoletje so značilna vedno pogostejša potovanja po deželah Evrope in na druge celine. Povečala se je izdaja napotkov za potovanja. Tem trendom so očitno sledili tudi Sauerji.

Kaj se je z njihovo knjižnico dogajalo, ko so grad zapustili, žal ni nikjer zapisano. Sklepamo pa, da so vsaj del knjig odnesli s seboj, zlasti tiste, ki so bile dragocenejše, saj so se gradovi navadno prodajali z opremo vred. Vsak naslednji lastnik je knjižnico po svoji presoji dopolnjeval, določene knjige izločal in seveda vodil njih evidenco.

Več podatkov nam je dostopnih po drugi svetovni vojni. Veliko vlogo so takrat odigrala društva.¹³ V Kungoti je bilo v 70. letih tega stoletja ustanovljeno Kulturno-prosvetno društvo, v okviru društva pa je delovala knjižnica. Ob ustanovitvi je knjižnico uredil knjižničar Simon Petrovič iz ptujske potujoče knjižnice, ki je bila in je še danes matična za društvene, šolske in specialne knjižnice na tem področju. Danes ta opravila potujoče in matične knjižnice opravlja Vladimir Kajzovar. Za knjižnico so volontersko skrbeli in še danes skrbijo različni entuziasti. Odpiralni čas je bil ob nedeljah med 9. in 11. uro dopoldne, večkrat se je odpiralni čas podaljšal do 12. ure. Prva knjižničarka je bila Katarina Hren, šivilja po poklicu, ki je službovala v Tovarni perila Delta Ptuj. Za društveno knjižnico je skrbel od ustanovitve do leta 1985. Za Katarino Hren je delo knjižničarja opravljal Marjan Čeh do leta 1994, danes je zaposlen kot računovodja v Zgodovinskem arhivu Ptuj. Dve leti je društvena knjižnica životarila in so sprotne knjižničarska dela opravljali različni prostovoljci. Od leta 1996 pa je delo z bralci prevzela učiteljica Olga Serdinšek iz Osnovne šole Hajdina.

Začetni knjižnični fond, ki je štel 426 knjig, je društvo zbralo, nekaj kupilo, nekaj ga je dobilo v dar. Fond je pokrival vsa znanstvena področja, največ je bilo beletristike, strokovna področja pa so pokrivali splošni slovarji in enciklopedije. Periodike društvo ni nabavljalo niti je ni dobilo v dar. Iz letnih poročil se da razbrati, da je društvo v letih 1980-1988 še nabavljalo knjige, sicer manjše število, po letu 1988 pa nič več. Dobivali so jih v dar. Končno število knjig je bilo 650 in se do danes ni spremenilo. Vse aktualno leposlovje in zbirke knjig je redno dostavljala in še dostavlja Potujoča knjižnica Ivana Potrča, in sicer po dogovoru, vendar najmanj enkrat mesečno. Odpiralni čas je ob četrtkih med 17. in 19. uro. Takrat si člani knjižnice knjige lahko izberejo in izposodijo, izrazijo želje o gradivu, ki bi ga še radi brali, in knjižničar iz potujoče matične knjižnice knjige dostavlja.

Populacijo članstva v društveni knjižnici so sestavljali predvsem upokojenci in šolarji, število članov je bilo v začetku 17, naraslo pa je na 80. Največ so knjižnico obiskovali šolarji, poročilo prikazuje tudi 1011 izposojenih knjig in 319 obiskov društvene knjižnice. Statistični podatki so dostopni v matični knjižnici do leta 1995, kasneje se evidenca ni vodila. Izposoja se vodi ročno, ker pa je avtomatizacija prisotna že v skoraj vseh segmentih, je predvidena avtomatizirana izposoja

¹³ Po drugi svetovni vojni so po Sloveniji množično organizirali amaterske društvene knjižnice, iz njih pa so v večini primerov nastale javne ljudske. V večjih mestih in občinskih središčih so prerasle v poklicne kulturne ustanove. V letu 1950 jih je bilo zabeleženih 845. Dopolnjevale so jih sindikalne knjižnice po delovnih organizacijah. Po letu 1971 so se začele ljudske in študijske združevati v splošnoizobraževalne. Kot sodobna oblika javnega knjižničarstva so danes organizirane v vseh občinah kot osrednja knjižnica z mrežo podružničnih krajevnih in izposojevališč potujoče knjižnice. Enciklopedija Slovenije 5, Ljubljana, Mladinska knjiga, str. 156.

tudi v oddelku Potujoče knjižnice. To bo seveda bistveno olajšalo delo, omogočilo večjo in hitrejšo ponudbo knjig.

Zametki knjižnic za podeželsko prebivalstvo so se začeli pojavljati kot sadovi razsvetljenskega gibanja konec 18. stoletja. To delovanje so po vzoru tujine pripravljali bogoslovci v semeniških in bralnih društvih. V letu 1849 je prišlo do zamisli, da bi na podeželju organizirali občinske knjižnice, prišlo pa je do ustanavljanja farnih knjižnic. Delovale so v mnogih krajih. Delovanje društvenih knjižnic je močno vzbudilo čitalniško gibanje in ob koncu 19. stoletja je na Slovenskem delovalo 58 čitalnic. Zbirale so slovenske politične časnike, leposlovje ter različne publikacije drugih slovanskih narodov. Ponekod so prerasle v javne ljudske – manjše pa razpadle. Šele po drugi svetovni vojni so društvene knjižnice spet zaživele, opravile so veliko vlogo v knjižničarski stroki.

Skozí zgodovino so knjige spreminjale svet, po dolgih tisočletjih razvoja so dobile naravnost eksplozivno moč. Kljub verskemu in političnemu fanatizmu, kljub vojnám je vedno zaživela še bolj čvrsto in žilavo. Za to dejstvo pa se imamo zahvaliti mnogim brezimnim knjižničarjem od časa varuha knjig do sodobnega bibliotekarja v sodobnem času. Vsem pa je skupen predmet, ki mu je posvečena skrb – knjiga.

Danes opravljajo knjižničarske usluge veliki informacijski centri, opremljeni z najmodernejšimi tehničnimi sredstvi. Knjižnice se spreminjajo v živa komunikacijska središča, iz katerih peljejo kulturni tokovi in pobude na vse strani. Veliko vlogo pri posredovanju podatkov ima knjižničar, ki je informator, ki pomaga pri bračevem izboru literature.

Viri in literatura

1. Popis inventarja iz časa grofa Sauerja iz leta 1736. Original hrani Štajerski deželni arhiv Gradec, fond: Popis je transkribirala Marija Hernja Masten, višja arhivarka v Zgodovinskem arhivu Ptuj.
2. Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, oddelek Potujoča knjižnica, fond: Statistični podatki društvenih knjižnic za obdobje od 1980-1995.
3. Abecečni imenski katalog, Ljubljana, Društvo bibliotekarjev Slovenije ter Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, str. 157.
4. Miroslav Ambrožič, Tiskarstvo, Ljubljana, Samozaložba, 1937. str. 279.
5. Valter Bohinc, Zgodovina knjižnic, Ljubljana, Skripta predavanj na bibliotekarskem tečaju, 1950, str. 169 (tipkopis).
6. Jaro Dolar, Spomin človeštva, Cankarjeva založba Ljubljana, str. 425.
7. Enciklopedija Slovenije 5, Mladinska knjiga, Ljubljana 1991, str. 152-164.
8. Alfonz Gspan, Konserviranje in restavriranje bibliotečnega in arhivskega gradiva, Ljubljana, Občasna šola za knjižničarje in arhivske pomočnike v Ljubljani, 1958, str. 52.
9. Ivan Stopar, Gradovi na ptujskem območju, Tednik, Letn. 34 (1981), št. 22-24.
10. Ivan Stopar, Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, Področje Maribora in Ptuja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1990, str. 167.
11. Trideset let Študijske knjižnice v Ptuj: nastanek in delovanje knjižnic na ptujskem in ormoškem področju, Ptuj, Ljudska in študijska knjižnica, 1978.

Božena Kmetec-Friedl

DIE SCHLOSSBIBLIOTHEK RAVNO POLJE ZUR ZEIT DES GRAFEN SAUER UND IN DER NACIIKRIEGSZEIT

Zusammenfassung

Der Beitrag beschreibt die Grundherrschaft Ravno polje, die hauptsächlich eine Sommerresidenz war. Neben der reichen Einrichtung besaß das Schloss auch eine reiche Büchersammlung. Die Büchersammlung war inventarisiert, das Verzeichnis datiert am 06. August

1735. Es besteht aus zwei Teilen, geschrieben in gotischer Schrift. Im ersten Teil sind die Urkunden, die sich im Schlossarchiv, in der Bibliothek und in einem besonderen Raum befanden, verzeichnet; der zweite Teil stellt das Verzeichnis der Bücher dar. Die Inventarisierung wurde nach bibliothekarischem System, nach Kennzeichen des Autors vorgenommen, wobei man schon von einer ersten Katalogisierung sprechen kann. Dem Namen des Autors folgt der Titel der Veröffentlichung, die Art Bindung und die Größe des Buches. Dem Inhalt nach waren sie in allgemein wissenschaftliche, den Bereich der allgemeinen Geschichte, Geografie und Religion eingeteilt. Die Bibliothek verfügte über eine reiche Sammlung von deutschen, französischen und lateinischen Wörterbüchern. Es fehlte auch nicht an verschiedenen Reiseführern.

Was mit der reichen Büchersammlung geschah, als die Eigentümer das Schloss verließen, ist leider nirgends niedergeschrieben. Es lässt sich nur vermuten, dass sie die wertvollsten Bücher mitgenommen haben. Mehr Angaben stehen aus der Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg zur Verfügung, als die Vereine eine große Rolle spielten. In den 70-er Jahren des 20. Jahrhunderts wurde Kulturno prosvetno društvo (Kultur-Bildungsverein) gegründet, in dessen Rahmen die Bibliothek wirksam war. Einzelne Enthusiasten sorgten volontärmäßig für die Bibliothek, die Bücher waren allen Bevölkerungsschichten zugänglich. Zu Beginn zählte der Fonds 426 Bücher, die der Verein sammelte. Der Fonds deckte alle Wissenschaftsbereiche ab, dennoch überwog die Belletristik. Heute ist für den Zugang zum Bibliotheksmaterial Potujoča knjižnica Ivana Potrč Ptuj (Fahrende Bibliothek Ivan Potrč Ptuj) zuständig.

PODRUŽNIČNA CERKEV SV. KUNIGUNDE PRI KUNGOTI NA DRAVSKEM POLJU

Ivan Pucko*

UDK 726.54(497.4 Kungota)

PUCKO Ivan: Podružnična cerkev sv. Kunigunde pri Kungoti na Dravskem polju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 167-170

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Avtor je zbral nekaj osnovnih podatkov o cerkvi, njeni zavetnici sv. Kunigundi in bogoslužju v cerkvi sv. Kunigunde v Kungoti na Dravskem polju.

UDC 726.54(497.4 Kungota)

PUCKO Ivan: The affiliate Church of st. Kunigunde by Kungota na Dravskem Polju. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 167-170.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

The author collected a few basic data on the church, its Protectress St. Kunigunde and of services in the Church of St. Kunigunde in Kungota na Dravskem Polju.

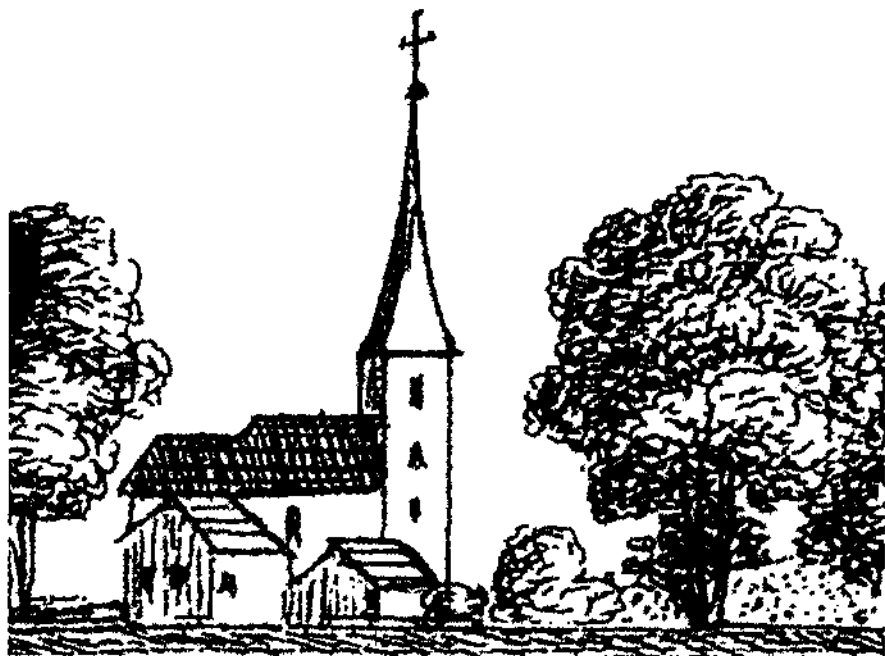
Če želimo kaj več vedeti o podružnični cerkvi sv. Kunigunde (Kungote), moramo seči nazaj v zgodovino Ptujsko-Dravskega polja. Ali je bilo v rimskih časih, ko je bil na Ptuj, takrat Poetovionii, škof Viktorin Ptujski (+303), kakšno naselje v kraju, kjer je danes cerkev sv. Kunigunde, ni znano.

V letih 866/67, ko sta brata sv. Ciril in Metod potovala iz Moravske v Rim, ju je pot vodila tudi preko Kocljeve kneževine Panonije, kamor je spadalo tudi Ptujsko-Dravsko polje. Takrat je bilo krščanstvo na tem območju že močno prisotno.

V času Karla Velikega je bilo leta 811 Ptujsko-Dravsko polje z reko Dravo razdeljeno na salzburško in oglejsko nadškofijo tako, da je desni brez Drave spadal pod Oglej, levi pa pod Salzburg.

* Ivan Pucko, upokojeni župnik v Zavrču, častni kanonik, Slovenja vas 21 c, SI - 2288 Hajdina.

Pod Salzburg spadajoče Ptujsko-Dravsko polje je vodila pražupnija sv. Jurija na Ptuju, pod Oglej spadajoči del tega polja pa je obsegala pražupnija sv. Jurija v Hočah. Območje Kungoter je takrat torej spadalo k pražupnji Hoče in nadškofiji Oglej. Krja Kungota s tem imenom pa takrat gotovo še ni bilo.

Cerkev sv. Kunigunde.

Sv. Kunigunda

Kungota je dobila ime po zavetnici cerkve, sv. Kunigundi, nemški cesarici, ženi cesarja Henrika II. Rojena je bila okoli leta 930 v Luxemburgu, umrla pa je 3. marca 1033 ali 1039 v Kaufungenu v Nemčiji ter je zavetnica nadškofije Bamberg, nosečnic in (bolnih) otrok. Na Hessenskem je v Kaufungenu ustanovila benediktinski samostan. Ko je cesar Henrik II umrl, se je leto po njegovi smrti umaknila v samostan v Kaufungen, kjer je izrekla redovne zaobljube in kjer je tudi umrla. Leta 1200 jo je papež Inocenc III proglasil za svetnico. Njene relikvije so prenesli v bambersko stolnico.

Kunigunda je pogosto upodobljena z lemežem, kar je povezano z najbolj znano legendo iz njenega življenja: zlobneži so jo obtožili prešuštva. Ker so bile obtožbe vedno hujše, je Kunigunda ponudila, da se prepusti božji sodbi: pred zbrano množico je šla prek žarečih lemežev, pa je niso poškodovali. Podložniki so jo zato še bolj spoštovali. Moža pa je prosila, naj pomilosti obrekovalce in jim odpusti. Na Štajeskem so tri župnije, ki so ji posvečene. »Kunigundini vodi« so pripisovali zdravilno moč, iz timijana pa so pletli vence, ki so imeli zdravilno moč. K njej so se zatekale predvsem porodnice.

Kršćanstvo je bilo torej že pričujoče, a cerkve še tukaj ni bilo. Po do sedaj znanih virih so cerkev zgradili pred letom 1520 in so jo posvetili v čast sv. Kunigundi. Gotovo jo je oskrbovala pražupnija Hoče, saj je pražupnija Hoče obsegala in oskrbovala kraje od Ruš na Pohorju pa tja do Žetal in Zavrča na hrvaški meji na desnem bregu reke Drave.

Ko je star – gotska cerkev sv. Martina na Hajdini, ki je bila zgrajena na razvalinah stare okrogle krstilnice v 14. ali 15. stoletju, postala leta 1597 vikariatna-župnijska cerkev, ki jo je upravljal župnijski vikar Janez Redičonič, takrat so bila v to vikariatno župnijo vključena naselja: Gornji Breg (s pozneje zgrajeno cerkvico sv. Roka), Hajdina, Slovenja vas, Skorba in Gerečja vas z gradom Ravno polje in podružnico sv. Kunigunde in to z 2.329 dušami.

Nekaj o cerkvi

Cerkev pri sv. Kungoti- kakor se je imenovalo naselje do leta 1955- je bila torej zgrajena pred letom 1520 v poznogotskem slogu z glavnim oltarjem sv. Kunigunde, cesarice, in s stranskima oltarjema sv. Jožefa in sv. Valentina. Freske na desnih gotskih šilastih lokih v prezbiteriju, ki so jih leta 1988 odkrili, so restavrirane. Freska v prvem loku je slabše vidna, na drugem pa je upodobljena poslednja sodba z deloma čitljivim podnapisom v nemščini: »Kommet Gesegneten und nehmet ins Besitz...« »Pridite, blagoslovljeni, in naj postane vaša last...« Na levi strani prezbiterija pa je v spodnjem šilastem gotskem loku štiridelna freska, ki verjetno predstavlja dogodek v 4 prizorih. V ladji pa je na isti – levi strani - rahlo vidna freska, kako hudi duh zapeljuje Evo. Na spodnjem koncu freske je pa zelo jasno vidna letnica 1588. Freske so bile odkrite leta 1988, verjetno so bile leta 1934, ko je bila cerkev zunaj in znotraj temeljito restavrirana, prebeljene.

Tako fasada kakor notranjost cerkve sta bili v letu 2000 obnovljeni. Cerkev je bila tlakovana, uredili pa so tudi njeno okolico. Ob tem je prav lepo pomagala tudi občina Kidričevo z milijon tolarji. Prav iskreni Bog povrni! Takšna cerkev, lepo urejena je v čast vsem vaščanom.

O bogoslužju

Pa nekaj še o bogoslužju v kungoški cerkvi: Nekdaj se je bogoslužje tukaj obhajalo le na god sv. Kunigunde 3. marca ali pa v nedeljo prej ali pozneje. Od leta 1969 dalje pa se tukaj opravlja bogoslužje vsako nedeljo in praznik in tudi dvakrat med tednom, in sicer vsak torek in četrtek.

Zraven podružnice sv. Kungote pa naj omenimo še oratorij, grajsko kapelo v gradu Ravno polje. Graščina Ravno polje-Ebensfeld je od svojega začetka leta 1586 ali v letih potem imela patronatsko pravico nad kungoško podružno cerkvijo in to za ves čas, ko so bili tam gospodarji grofje Stubenbergi, Kissli, Sauerji, Tattenbachi in Herbersteini pa tudi, ko je bila nazadnje v lasti rodbine Musseg-Muzek.

Zgoraj omenjena grajska kapela v gradu Ravno polje je bila posvečena Svetim trem kraljem. Edini oltar je bil posvečen Razglašenju Gospodovemu- godovni dan 6. januarja. Tudi za oratorij je skrbela gosposčina Ravno polje.

Ivan Pucko

DIE FILIALKIRCHE SV. KUNIGUNDE BEI KUNGOTA NA DRAVSKEM POLJU**Z u s a m e n f a s s u n g**

Kungota bekam seinen Namen nach der Schutzheiligen hl. Kunigunde, der deutschen Kaiserin. Sie wurde um 930 in Luxemburg geboren und verstarb am 3. März 1033 oder 1039 in Kaufungen in Deutschland, wo sie ein Benediktinerkloster gründete. Nach dem Tod ihres Mannes trat sie ins Kloster ein.

Kunigunde ist die Schutzheilige der Gebärenden und der (kranken) Kinder.

Das heutige Erscheinungsbild der Kirche, erbaut im spätgotischen Stil, erlebte viele Instandsetzungen. Im Jahre 1988 wurden Fresken entdeckt, die bei den Restaurierungsarbeiten im Jahre 1934 übertüncht wurden, eine Erneuerung erfuhren auch die Fassade und das Kircheninnere im Jahre 2000. Finanziert wurde die Restaurierung von der Gemeinde Kidričevo.

Gottesdienste fanden hier einst nur am 3. März, dem Namenstag der hl. Kunigunde, statt. Seit 1969 werden Gottesdienste regelmäßig abgehalten, sowohl an Sonn- und Feiertagen als auch an Wochentagen.

PODRUŽNIČNA CERKEV SV. KUNIGUNDE

Branko Vnuk*

UDK 726.54(497.4 Kungota)

VNUK Branko: Podružnična cerkev sv. Kunigunde. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 75=40 (2004)1, str. 171-190, 55 cit.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

V prispevku avtor ugotavlja tri gradbene faze podružnične cerkve sv. Kunigunde, ki se prvič pisno omenja leta 1328. Umetnostnozgodovinsko najpomembnejši del cerkve predstavljajo leta 1988 odkrite stenske poslikave iz 16. stoletja. Na severni steni cerkvene ladje odkrita upodobitev Luxurije je datirana z letnico 1588, v prezbiteriju odkrite poslikave pa so nekoliko starejše in so iz 2. četrtine ali sredine 16. stoletja; Jezusa primejo, Jezus pred velikim duhovnikom, Jezus pred Pilatom in Jezus pred Herodom, fragmenti legende sv. Kunigunde in Zadnja sodba.

UDC 726.54(497.4 Kungota)

VNUK Branko: The affiliate Church of st. Kunigunde. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography), Maribor 75=40 (2004)1, pp. 171-190, 55 notes.

Original in Slovene, abstract in Slovene and English, summary in German.

In this paper, the author delimitates three construction stages of the affiliate church of St. Kunigunde, which is first mentioned in writing in 1328. As to art history, most significant are the wall pictures from the XVI century uncovered in 1988. On the north wall of the church nave, there is a Luxuria semablance dated 1588, pictures in the presbiterium being somewhat older, from the second quarter of the middle of the XVI century: Jesus is accepted, Jesus in front of the great priest, Jesus in front of Pilate, Jesus in front of Herod, fragments of the legend of St. Kunigunde and the Last Judgment.

Obcestno vaško naselje, ki leži sredi nižinskih gozdov v osrednjem delu Dravskega polja ob krajevni cesti Ptuj - Rače, se je do leta 1955 imenovalo Sv. Kungota, ko je bilo preimenovano v Kungoto pri Ptuju. Središče naselja se je razvilo okrog p. c. sv. Kunigunde, kjer se cepijo ceste proti Prepolju, Gerečji vasi

* Branko Vnuk, univ. dipl. umetnostni zgodovinar, SI - 2250 Ptuj.

in Kidričevu. Nekoliko severozahodno od cerkve se nahaja zaselek Ravno polje, ki je poimenovano po tamkajšnjem danes žal propadlem dvorcu. Vas in cerkev se nahajata na nadmorski višini 241 m.¹

Glavni podarek in središče vasi predstavlja skoraj pravilno usmerjena (vzhod - zahod) p.c. sv. Kunigunde, ki je sestavljena iz pred zahodno fasado postavljenega pravokotnega, trietažnega zvonika s piramidasto pločevinasto streho, cerkvene ladje z dvokapno streho in na vzhodni strani nižjega tristransko zaključenega prezbiterija ter ob severno steno prezbiterija in ladje prizidane zakristije.

Uvod

Pisati o stavbni zgodovini p.c. sv. Kunigunde je v pričo zelo skopih arhivskih podatkov dokaj nehvaležno delo. Objavljeni podatki, ki bi mogoče lahko bili uporabni za umetnostnega zgodovinarja, so zelo razpršeni in skromni. Poleg opravljene morfološke analize je potrebno najprej poiskati podatke o prvi omembi cerkve, kraja itd.

Sv. Kunigunda se prvič omenja leta 1328, ko je Jorg Pernamber prodal Frideriku Ptujskemu 18 kmetij v Hajdošah pri Sv. Kunigundi.² Od tukaj naprej si lahko pomagamo s P. Blaznikovo Historično topografijo Slovenije.³ Z naslonom na J. Zahna⁴ navaja P. Blaznik letnico 1443, ko se prvič omenja patrocinij sv. Kunigunde v župniji sv. Martina.⁵ Letnico 1443 navajata tudi A. Stegenšek⁶ in J. Curk.⁷ Tudi letnica 1468 bi se lahko nanašala na sv. Kungoto na Dravskem polju, vendar jo bomo našli pri P. Blazniku, ki jo je povzel po A. Starzerju,⁸ pod omembo Zgornje Kungote⁹ ter Spodnje in Zgornje Hajdine.¹⁰

¹ Za leksigrafske podatke cf. C. Schmutz II, s.v. Kunigund St., p. 308; J. Janisch I, Janisch Kungote ne navaja posebej ampak jo omenja le posredno, ko omenja grad Ravno polje in sv. Kunigundo kot p.c. hajdinske župnije, ki sta oddaljena 1 uro hoda od Hajdine, s. v. Haidin, p. 517 s; podaja pa posebej grad Ravno polje, pri tem pa ne omenja Kungote, op. cit., s. v. Ebsensfeld, p. 121; KlDb 1937, s. v. Sv. Kungota, p. 509 s; Kls 1980, s. v. Kungota pri Ptuj, p. 403; Pkls 1996, s. v. Kungota pri Ptuj, p. 161.

² Cf. J. Loserth 1911, p. 35 št. 130 in op. 9: *Ain Kaufbrief von Jorgen Pernamber, verkauff herrn Friderichen von Pettau 18 huchben zu Sittendorf bei St. Kunigunden anno im 1328. iar.*, Sittendorf Loserth locira kot Siebendorf bei Pettau; J. Koropec 1968, p. 118, navaja (in citira Losertha v op. 16), da je Friderik VII. kupil 1328 od Jorga Perlauerja 18 kmetij v Hajdošah (Sittendorf bei St. Kunigunden).

³ P. Blaznik 1986 in P. Blaznik 1988.

⁴ J. Zahn 1893.

⁵ 1443: Narestorf bey S. Kunigunden in S. Merten pharr, cf. P. Blaznik 1988, p. 369 s.v. Sv. Kungota vas na Dravskem polju pri Ptuj (citira J. Zahn 1893, p. 174) in 1443: S. Kunigund bei Narestorf in S. Merten pharr, ibid. (citira J. Zahn 1893, p. 122); 1443: Naresdorf bey S. Kunigunden in S. Merten pharr najdemo tudi s.v. "Varesdorf" pri Kungoti?, op. cit., p. 450 (citira J. Zahn 1893, p. 174; na Dravskem polju zahodno od Ptuja pri Kungoti), kjer sta še datuma 19. 3. 1368: zwee hueben ... ze Varesdoerf da der Gernsun ... gesezzen ist in 1468: Varesdorf.

⁶ A. Stegenšek 1905, p. 218, ki se naslanja kot sam navaja tudi na Zahnov Ortsnamenbuch, cf. op. cit., p. 217.

⁷ J. Curk 1992, p. 17.

⁸ A. Starzer 1902, p. 236.

⁹ 1468: 3 huben gelegen zu Varestorf bei Sannt Kunigunden in Sand Merten pharr, cf. P. Blaznik 1988, s.v. Sv. Kungota Zgornja vas N od Maribora, p. 369 (citira A. Starzer 1902, p. 236).

¹⁰ 1468: Varestorf bei Sann Kunigunden in Sand Merten pharr, cf. P. Blaznik 1986, s.v. Hajdina Spodnja, Zgornja vas pri Ptuj z župno cerkvijo sv. Martina, p. 267 (citira A. Starzer 1902, p. 236).

Pomembna bi lahko bila letnica 1520, ko bi naj bila, kot navaja literatura,¹¹ vendar brez navedbe vira ali vsaj nahajališča te letnice v sami cerkvi pozidana podružna cerkev sv. Kunigunde, ki jo lahko danes preberemo napisano na slavoločni steni.¹² Pomembna pa je letnica 1588,¹³ ki se nahaja izpod stenske slike na severni steni notranjščine cerkvene ladje in nam ponuja vsaj *terminus post quem non* tako za zidavo cerkvene ladje kot prezbiterija.

Že Simon Povoden¹⁴ predpostavlja, da je podružnica sv. Kunigunde morala nastati pred letom 1601,¹⁵ saj se nahaja na večjem zvonu napis: "*Hans Horn zu Pettau hat mich gegossen, Anno 1602 bin ich durchs Metall gefloßen*",¹⁶ oz. "*Hans Horn zu Pettau hat mich gegossen, Anno 1602 bin ich durch's Feuer geflossen*."¹⁷ Vsekakor obstoj zvona v zvoniku leta 1602 ponovno ponuja *terminus ante quem non*, to pot za zidavo zvonika.

Nekaj o opremi p. c. sv. Kunigunde v 18. stoletja izvemo iz vizitacijskih zapisnikov savinjskega arhidiaconata goriške škofije, ki jih je objavil A. Ožinger,¹⁸ pozneje pa povzel J. Curk.¹⁹ Zapisnik o vizitaciji vikariatne župnije na Hajdini z dne 24. maja 1751 navaja, da se v podružnični cerkvi sv. Kunigunde v Ravnem polju nahajajo trije oltarji. Prvi je bil posvečen zavetnici in je imel portatilo.²⁰ Drugi oltar je bil posvečen sv. Jožefu, ki je tudi bil opremljen s portatilom, vendar je bil njegov grobek polomljen in ga je vizitator zapečatil. Tretji je bil posvečen škofu mučencu sv. Valentinu. Na njem je manjkalo razpelo, na oltarni mizi pa poveščeni prt. Tudi na prižnici je manjkalo razpelo, obenem pa cerkev ni imela spovednice.²¹ Ko so 22. julija 1756 vizitirali župnijo sv. Martina na Hajdini, so obiskali tudi njene podružnične cerkve. Zapisnik navaja, da je bila istega dne

¹¹ Šematizem 1920, p. 105, poleg letnice zidave so tudi navedene dimenzije cerkve, ki pa se ne ujemajo z ugotovljenim stanjem: "Sv. Kunigunda pri Ebensfeldu, zid. 1520, dolg. 16 m, šir. 4,5 m, viš. 6 m"; Kldb 1937, p. 510, "Podr. cerkev sv. Kunigunde je bila zidana 1520."; Cerkev 1971, p. 182, "1520"; Kls 1980, p. 403, "Središče naselja je okoli poznogotske cerkve sv. Kunigunde, ki je bila zgrajena l. 1520"; Uv 1989, p. 139, "Poznogotska cerkev, nastala leta 1520, je pomembna kot kvalitetna gotška arhitektura in kot glavni poudarek in središče vaškega naselja."; J. Curk 1992, p. 17, "Cerkev v vasi, posvečena sv. Kunigundi, /.../ je poznogotska stavba iz let okoli 1520."; Pkls 1996, p. 161, "Središče naselja je okoli poznogotske cerkve sv. Kunigunde iz leta 1520."

¹² Post. 1520 Pren. 1999, po besedah g. Martina Panikvarja je bila letnica 1520 napisana že prej na slavoločni steni, a so jo 1999, ko so prebarvali notranjščino cerkve, zakrili in nanovo napisali na slavoločno steno.

¹³ O stenski poslikavi cerkve podrobneje pozneje, cf. infra.; razen v časopisni notici cf. D 1999, p. letnica še ni nikjer objavljena; o odkrivanju stenske poslikave leta 1988 na kratko le v časopisnem članku M. Ozmeč 1988, p. 12.

¹⁴ S. Povoden 1823, p. 448; S. Povoden 1833, p. 291.

¹⁵ S. Povoden 1823, p. 448: "1601 und mag beinahe 1601 ihr dasein erlangt haben /.../", vendar v S. Povoden 1833, p. 291 beremo: "St. Kunigunde nähmlich, so man schon vor 1609 gegründet /.../"; op. avt.: verjetno gre pri deset let mlajšem zapisu za zmoto v pisanju in je bila mišljena letnica 1601, saj se pri navajanju imena zvonolivarja ter letnico ulitja zvona podatka skladata.

¹⁶ S. Povoden 1823, p. 448.

¹⁷ S. Povoden 1833, p. 291.

¹⁸ A. Ožinger 1991.

¹⁹ J. Curk 1997.

²⁰ to je prenosni grobek relikvij; op. avt.

²¹ A. Ožinger 1991, p. 176: In ecclesia sanctae Kunigundis filiali pariter in Ebensfeld altaria sunt tria, primum huius tituli cum portatili, secundum sancti Iosephi cum portatili, cuius sepulcrum fractum et a me obsigilatum, tertium sancti Valentini episcopi martyris in quo alius crucifixus, tellaque cerata requiritur, et ad pulpitem crucifixus, simulque in ecclesia confessionale.; J. Curk 1997, p. 20.

najprej vizitirana cerkev sv. Kunigunde. Pravico odvetništva je imela gosposčina Ravno polje. Cerkev ni bila posvečena niti niso bili posvečeni oltarji. Veliki oltar je bil postavljen v čast sv. Kunigunde, drugi sv. Jožefu in tretji sv. Valentinu. Slednji je potreboval nov antependij²², drugi povošeni prt na oltarni mizi, kantske table pa so potrebovale nov okvir. Cerkev je imela tri srebrne in pozlačene kelihe z ustreznimi patenami in pet kazul. Duhovniška platnena oprava (mašna oblačila) je bila zadostna in snažna. V cerkvi so bile tri mašne knjige in dva zvonova.²³

Simon Povoden navaja, da je bila p. c. sv. Kunigunde leta 1806 povsem obnovljena²⁴ oz. v celoti polepšana.²⁵ Naročnik obnove je bil Franz Blagatinschegg (od 1818 z naslovom pl. Kaisersfeld), ki je bil takrat najemnik gosposčine Ravno polje in je leta 1819 sicer postal lastnik gosposčine, a je že leta 1820 umrl.²⁶

Oporo za datacijo neogotske predelave oken v tretji etaži zvonika nam nudi letnica 1924 na manjšem zvonu²⁷, *terminus post quem* non pa načrt cerkve iz leta 1929,²⁸ ko je sprememba na zvoniku že vnesena v naris cerkve. Žal načrt ni opremljen s sprememba besedilom in ni najbolj jasno, ali prikazuje dejansko stanje cerkve ali pa prikazuje zunanjo podobo cerkve po obnovi. Namreč: v južni steni cerkvene ladje manjka zahodno okno, danes zazidani portal je odprt, zakristija bi pa imela v zahodni steni okno. V tlorisu načrt prikazuje lego obeh stranskih oltarjev, ki sta bila postavljena diagonalno v SV in JV kot cerkvene ladje, ob severno vertikalo slavoloka pa se je prislanjala prižnica, na katero so vodile stopnice. Leta 1934 je bila cerkev obnovljena, ko so jo znotraj in zunaj temeljito restavriral²⁹, njena kvalitetnejša baročna oprema pa je deloma v mariborskem muzeju.³⁰ Cerkev je bila obnavljana tudi leta 1988, ko so v sodelovanju z Zavodom za spomeniško varstvo iz Maribora pod nadzorstvom restavratorja Viktorja Gojkoviča pričeli (že novembra 1987) popolno obnovo cerkve.³¹ Takrat so obnovili notranje omete, oltar, naredili lesene obloge, prenovili vso električno napeljavo in cerkev tudi opleskali. Tudi zunanji del so popolnoma obnovili, naredili pa so tudi bakreno oblogo za kupolo. Tedaj so dobili tudi nov zvon, starejši, ki je bil počen, pa je bil zavarjen.³²

²² Poslikana ali izrezljana plošča na sprednji strani oltarne mize; op. avt.

²³ A. Özinger 1991, p. 363: *Item die praecedente visitata fuit ecclesia sanctae Cunegundis. Jus advocatiae est penes dominum Ebensfeld. Non est consecrata, neque altaria. Maius est sanctae Cunegundis, alterum sancti Josephi, tertium sancti Valentini. Add hoc postremum novum autpeudium procurandum, item alia uappa cerata, uti et tabulae canonicae novo margine cingendae. [...] Habet calices 3 argenteos et inauratos cum suis pateuis, casulas 5, lineam supellectilem sufficeientem et mundam, uassalia 3, campanas 2.*; J. Curk 1997, p. 20.

²⁴ S. Povoden 1833, p. 291: *St. Kunigunde nahmtlich [...] 1806 ganz erneuert hatte [...].*

²⁵ S. Povoden 1823, p. 448: *[...] Kunegund, diese wurde 1806 durchaus verschönert [...].*

²⁶ S. Povoden 1833, p. 145: *Franz Blagatinschegg, welcher sich am 5. September 1818 laut seines Diploms mit dem Titel: Edler von Kaisersfeld: / adeln ließ, wurde zwar 1819 Eigentümer dieser Herrschaft; weil er aber das Jahr danuach 1820 zu Ebensfeld starb, und die bestimmten Kaufschilling zu 150.000 fl. C. M. uoch uecht erlegt hatte, gieng der Kauf wieder zurück, und Pomotowsky blieb Besitzer [...].*; njegov nagrobnik je bil nekaj vzdian v vzhodno (severno) steno starega prezbiterja hajdinske župne cerkve, po pozidavi novogotske cerkve pa se danes nahaja vzdian v sedanje pročelje cerkve sv. Martina, tik ob vhodu, op. avt.

²⁷ *Infra*.

²⁸ ZAP, Drava, Načrt za gradnjo filialne cerkve sv. Kungote na Dravskem polju (tloris, naris), ovoj 258, predal 4, 1929.

²⁹ Klđb 1937, p. 510.

³⁰ Klis 1980, p. 403; J. Curk 1992, p. 17 navaja, da leta 1934 obnovljena cerkev hrani še nekaj baročne opreme, kvalitetnejšo pa so takrat izročili Pokrajinskemu muzeju v Mariboru.

³¹ Cf. M. Ozmec 1988, p. 12.

³² O obeh zvonovi *infra*.

Poleti leta 1999 so se vaščani še enkrat lotili prenove notranjosti cerkve.³³

Starejše upodobitve podružnične cerkve sv. Kunigunde

Zaenkrat najstarejšo znano upodobitev p. c. sv. Kunigunde srečamo na G. M. Vischerjevi grafični upodobitvi dvorca Ravno polje iz ok. leta 1681.³⁴ Grafika prikazuje pogled na dvorec z njegove zahodne strani. Desno od gradu je upodobljena cerkev sv. Kunigunde, ki jo označuje napis *S. Cunigund*. V ozadju dvorca lahko prepoznamo Št. Janž na Dravskem polju, grad Vurberk, Hajdino, Ptuj, grad Borl, Videm pri Ptujju ter Ptujsko Goro. Dvorišče okoli cerkve sv. Kunigunde je obdano s pravokotnim nizkim zidom, pred cerkvijo stoji na njeni zahodni strani dvoetažni zvonik s piramidasto streho. Cerkveno ladjo in prezbiterij prekriva enotna dvokapna streha. Jugovzhodno od cerkve je nakazana še neka zgradba, vendar izven obzidanega cerkvenega areala.

Druga upodobitev je iz Stare Kaiserjeve suite iz let 1824 - 1833,³⁵ ki kaže pogled na dvorec Ravno polje z njegove severne strani. Na levi vidimo podružnico sv. Kunigunde. Sestavljajo jo trietažni zvonik s piramidasto streho, ladja krita z dvokapno streho ter nekoliko nižji tristrano zaključeni prezbiterij. Pred severno stranico cerkve sta postavljena dva objekta.

Cerkev sv. Kunigunde na Vischerjevi upodobitvi graščine Ravno polje iz leta 1681.

³³ D 1999, p.

³⁴ Več o Vischerjevih upodobitvah naših krajev podaja I. Stoparjevo spremno besedilo v: Georg Mathäus Vischer: *Topographia Ducatus Stirie*. Slovenska izdaja v redakciji Ivana Stoparja - izbor, Ljubljana 1971, sl. 12; reprodukcije dvorca Ravno polje objavljene še npr. v: I. Stopar 1990, p. 117; v grafični mapi z vedutami Ptujja in okolice, ki jo je izdal Pokrajinski muzej Ptuj leta 1987 in je opremljena s spremnim besedilom M. Ciglencečki itd.

³⁵ Objava in spremno besedilo Ivana Stoparja v: Joseph Franz Kaiser: *Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev*, zbrala Ivan Stopar, Primož Premzl, spremno besedilo Ivan Stopar, Maribor 1999, sl. 55.

Opis cerkve

Zunanost:

Zvonik:

Pred zahodno pročelje cerkvene ladje prislonjeni zvonik predstavlja osrednjo in izrazito dominantno občestnega vaškega naselja, ki se je razvilo okrog cerkve na stičišču cest, ki vodijo v Prepolje, Gerečjo vas in Kidričevo. Zvonik je visok 15 m in je skorajda kvadratne zasnove,³⁶ saj znaša širina 4,75 m in dolžina 4,80 m. Členjen je z rahlo pristrešenim talnim zidcem, prehod med pritličjem in prvo etažo poudarja zgoraj pultasti in v spodnjem delu zaobljeni venčni zidec, prehod med drugo in tretjo etažo pa spodžlebljeni venčni zidec, ki je nekdaj obtekal vse štiri stranice zvonika, ter končno še preprosti konkavni podstrešni zidec. Tri stranice prve etaže zvonika prebijajo pravokotne line, enako drugo etažo, le da so tukaj line nekoliko nižje od spodnjih. Vrhno, tretjo etažo zvonika z vseh štirih strani prebijajo večja neogotska šilastoločna zaključena okna, katerih kamniti okenski okvirji imajo posnete robove. Vrh zvonika prekriva visoka, s pločevino krita piramidasta streha, sami stiki med štirimi ploskvami strehe pa so rahlo prirezani. Konico strehe krasi jabolko z dvojnimi križem, na vrhu katerega je figura pava. V os zahodne stene zvonika je postavljen pravokotni vhod v cerkev, ki je po vsej verjetnosti sekundarnega izvora in se nikakor ne vklaplja v celotno podobo cerkve. Sestavljajo ga navzven se odpirajoča železna požarna vrata ter navznoter se odpirajoča dvokrilna v zgornjem delu zastekljena vrata. Nad vhodom je postavljen nadstrešek s kovinsko konstrukcijo in z bakreno pločevino, ki ga krona jabolko s križem.

Cerkvena ladja:

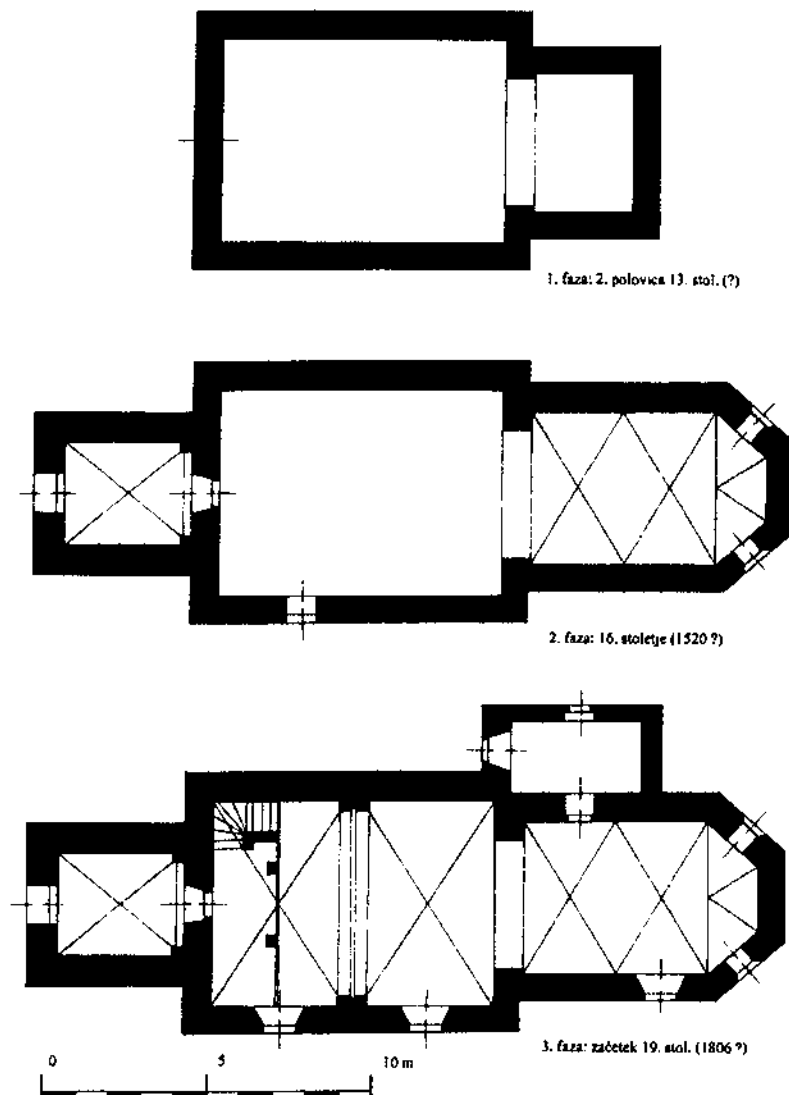
Vzdolžno usmerjena cerkvena ladja je pravokotne zasnove. Visoka je 6,75 m, široka 7,8 m in dolga 10,10 m. Pokriva jo dvokapna opečna streha. Vzhodna in zahodna stranica imata zatrepno čelo. Severna in južna stena cerkvene ladje sta členjeni s konkavnim podstrešnim zidcem, ki pri vzhodni in zahodni steni prehaja v venčni zidec. Tudi vzhodno in zahodno stranico nato še dodatno členi konkavni podstrešni zidec. Severna stena cerkvene ladje je brez okenskih odprtih, v njenem vzhodnem delu na mestu stika ladje s prezbiterijem pa se nanjo prislanja zakristija. Pod glajenim ometom in opleskom se še zmeraj lahko opazi horizontalna cezura, ki nakazuje nekdanjo višino cerkvene ladje, kar še dodatno potrjuje na podstrešju zakristije vidni iz kamna zidani severovzhodni vogal (t.i. šivani rob) cerkvene ladje. Južno steno cerkvene ladje prebijata dve večji pravokotni zamreženi okni s preprostima okenskima okvirjema. Pod zahodnim oknom je zazidani pravokotni renesančni portal s kamnitim paličastim okvirjem in profilirano naklado.

Prezbiterij:

Ob vzhodno stranico cerkvene ladje se prislanja od ladje nižji in ožji prezbiterij, ki je tristrano zaključen. Visok je 5,7 m, dolžina južne stene znaša 6 m.

³⁶ Vse navajane mere so povzete po: ZAR, Drava, Načrt za gradnjo filialne cerkve Sv. Kungote na Dravskem polju (tloris, naris), ovoj 258, predal 4, 1929; na tem mestu se zahvaljujem g. B. Oblaku iz Zgodovinskega arhiva Ptuj, ki mi je omogočil uporabo načrta.

Prezbiterij je brez zunanjih opornikov in je členjen le s konkavnim podstrešnim zidcem. Prekriva ga opečna dvokapna streha. Širina stranic tristranega vzhodnega zaključka znaša 2,75 (S stranica), 2,80 (V stranica) in 2,78 m (J stranica). Severno in južno stranico prezbiterija prebijata zamreženi pravokotni okni, katerih okvirji se navzven lijakasto odpirajo. Pred vzhodno stranico je postavljeno Križanje. Ob severno steno prezbiterija se prislanja zakristija, pod glajenim ometom in opleskom južne stene pa je v njenem vzhodnem delu še zmeraj opazna sled večjega polkrožno (segmentno ?) zaključenega okna, kar še dodatno potrjuje v notranjosti na tem mestu uničena stenska slikarija.

Podružna cerkev sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuj, Posus rekonstrukcije stavbnega razvoja po fazah. Risba: B. Vnuk, 2001; M 1 : 100.

Zakristija:

Zakristija je pravokotne podolgovate zasnove in se prislanja ob severno steno prezbiterija in cerkvene ladje. Dolga je 5,7 m, zahodna stranica je široka 1,98 m, vzhodna pa 2,7 m. Vse tri stene členi konkavni podstrešni zidec. Severna stena ima zatrepno čelo, zakristijo pa prekriva dvokapna opečna streha. Severno steno prebija nizko postavljeno pravokotno zamreženo okno s kamnitim okvirjem, v trikotnem čelu pa se nahaja okroglo okence - oculus, ki osvetljuje podstrešje in ima tudi kamniti okvir.

Notranjščina:

V cerkev stopimo skozi zvonik. Pritličje zvonika ima križnogrebenasti obok, ki v vzhodnem delu sloni na dveh zidanih slopih, postavljenih v severovzhodni in jugovzhodni vogal stika zvonika z zahodno steno cerkvene ladje. V južno steno je vzdana kovinska omara za instalacije.

V cerkveno ladjo vodi pravokotni renesančni portal, ki ima kamniti okvir. Stranici tvorita kanelirana pilastra, postavljena na nizki paličasto profilirani pravokotni bazi. Kapitela sta preprosto profilirana in sta tudi pravokotne oblike. Nosita visoko pravokotno profilirano preklado, na katere vmesnem, nekoč verjetno napisnem polju, se v sredini nahaja reliefna, zelo rustikalno izvedena krilata angelska glava. Portal s svojo zasnovo, predvsem s kaneliranimi pilastroma, zelo spominja na renesančni portal v Prešernovi ulici 3 na Ptujju, ki ima na prekladi napis in letnico 1510.⁴⁷ V portal so postavljena povsem neustrezna v zgornjem delu zastekljena dvokrilna vrata.

Vzdolžno usmerjena pravokotna cerkvena ladja ima dve obočni poli. Opečni banjasti obok je križno-grebenast in v sredini ladje sloni na dvojnih pilastrih s pravokotnimi profiliranimi ter z vitičevjem krašenimi kapiteli, ki nosijo dvojni prečni opogi. V stičišču grebenov prve, zahodne obočne pole, se nahaja okrogla odprtina - zračnik. Stičišče druge, vzhodne obočne pole, je okrašeno s skromnim štukiranim okvirjem, ki je sestavljena iz paličasto poudarjenega kroga ter na zunanji rob kroga v diagonale grebenov postavljene vitice z brsti. Semkaj je obešen kovinski lesteneec. Na vzhodni strani se cerkvena ladja odpira v prezbiterij s polkrožno zaključenim ostrorobim slavolokom, na katerega steni se nahaja napis: post. 1520 pren. 1999. Na slavoločni steni lahko pod ometom zaslutimo sled prvotnega pokrožnega slavoločnega zaključka, ki priča, da je bila slavoločna odprtina nekdanj tudi polkrožno zaključena in nekoliko višja od današnje. V zahodnem delu cerkvene ladje se nahaja pevska empora. Nanjo vodi v severozahodni kot cerkvene ladje postavljeno stopnišče. Pevska empora sloni na dveh kamnitih slopih, podkorje s tremi obočnimi polami je grebenasto obokano. S pevske empore vodi pravokotni vhod z neuglednimi novodobnimi vrati v prvo etažo zvonika. Ob južno steno cerkvene ladje je postavljena peč za centralno kurjavo. Na severni steni se nahaja v pravokotnem okvirju fragmentarno ohranjena stenska poslikava z letnico 1588. V cerkveni ladji so lesene klopi, na severno in južno steno so obešene slike s prizori Križeve poti, ob severno in južno slavoločno steno pa sta postavljena serijsko izdelana novodobna kipa Marije in Jožefa. Vsa cerkev je tlakovana s keramičnimi ploščicami, ki se nikakor ne ujemajo s cerkvenim ambientom.

⁴⁷ Cf. Ptuj, p. 57; delno čitljivi napis navaja M. Ciglenečki: "Haec Sedes Mvsi / Esto ... 1510 / Doctisq Dicata ... Es .. / Leopoldvs Heillingstainer / ... Entia Devs".

Tla prezbiterija so za stopničko višja od cerkvene ladje. Sestavljata ga dve križnogrebenasti obočni poli in tristrani zaključek. Osvetljujeja ga dve pravokotni okni, ki sta od zunaj zamreženi in se navzven lijakasto odpirata. V okenska okvirja sta vstavljeni dve novodobni okni, ki gotovo ne sodita v historični ambient cerkve. Pred vzhodni zaključek prezbiterija je postavljen zelo povprečno izdelani historicistični glavni oltar, pred njim stojijo oltarna menza ter klopi. Spodnji del prezbiterija je neustrezno leseno opažan, nad opažem visijo nadaljnje slike Križevega pota. Poleg same kvalitetne poznogotske zasnove prezbiterija pa je gotovo najpomembnejša sama stenska poslikava prezbiterija, ki je sočasna z ono iz cerkvene ladje. Na severni steni so v drugi traveji v ločnem polju štirje prizori iz pasijonskega ciklusa v pravokotnih okvirjih, njim nasproti se na južni steni nahaja po sredini močno uničena stenska slikarija z donatorično podobo na levi, ki se verjetno nanaša na legendo iz življenja sv. Kunigunde, zavetnice cerkve. Na južni steni prve obočne pole pa se v ločnem polju nahaja prizor Poslednje sodbe z dvovrstičnim močno uničenim napisom spodaj v poznogotski minuskuli, po slogu pisave sodeč iz časa okrog 1590.³⁸ Pravokotni portal v severni steni prve traveje prezbiterija vodi v majhno zakristijo, ki je po sredini križnogrebenasto obokana.

Ogled podstrešja je pokazal, da so vsi oboki opečni, enako tudi zgornji del sten cerkvene ladje, prezbiterija ter zakristije in zvonika. V tretji etaži zvonika, ki jo osvetljujejo štiri navznoter lijakasto se odpirajoče šilastoločne odprtine, se nahajata dva zvonova, prostora je pa še za tretjega. Starejši, manjši zvon je na severni strani okrašen z reliefno celopostavno stoječo podobo sv. Kunigunde, pod njo pa je napis: sv. Kunigunda prosi za nas; na južni strani je reliefna celopostavna stoječa podoba sv. Jožefa z Jezuščkom in pod njo napis: Jožef prosi za nas; na zahodni strani zvona pa v medaljonu podatki o zvonolivarju: Livarna zvonov /inž. J. H. Bühl/ Maribor in pod znakom letnica 1924. Ta zvon je bil počen, zato so ga strokovnjaki varilnega inštituta iz Maribora (Jože Kristan) zvarili.³⁹ Novejši, večji 400 kg bronasti zvon iz leta 1988, ki ga je izdelal žalski Feralis,⁴⁰ ima na južni strani v medaljonu reliefno tričetrtinsko podobo Marije z Jezuščkom, pod njo pa napis sv. Kunigunda prosi za nas; na zahodni strani pa znak izdelovalca: nad njim številko 771 in pod njim napis leta 1988. Za stavbno zgodovino cerkve pa je pomemben na podstrešju zakristije še vidni zidani (t.i. šivani rob) severozahodni vogal cerkvene ladje, ki je sestavljen iz večjih lepo obdelanih kamnitih blokov. Šivani rob se končuje približno 10 cm pod vrhom severne stene prezbiterija. Za zaključni kamen šivanega roba je bila uporabljena spolija, vendar trenutno ni možno razbrati, ali je še antičnega izvora. Približno 20 cm nad šivanim robom se nahaja še ena spolija, ki bi lahko predstavljala ali fragment neke kamnite preklade ali pa postamenta. Njen rob je paličasto profiliran in spodžlebljen, uporabljena pa je bila sekundarno za podlogo ostrerjša prezbiterija. In končno na slovoločni in zvonikovi steni komajda še vidni skromni sledovi prvotne višine cerkvene ladje.

Stenske slike v cerkveni ladji in prezbiteriju

Ob obnovi cerkve leta 1988 so se v notranjosti pod beležem pokazali sledovi stenske poslikave. Kot je že pri nas običajno, so se tudi pri p. c. sv. Kunigunde na

³⁸ Prijazno opozorilo g. Marije Hernja - Masten iz Zgodovinskega arhiva Ptuj.

³⁹ Cf. M. Ozmeč 1988, p. 12.

⁴⁰ Podatki po M. Ozmeč 1988, p. 12.

začetku obnovitvena dela izvajala nenadzorovano in brez izdelanega konservatorskega ter restavratorskega načrta, se pravi brez vednosti za to območje pristojnega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Le naključju se lahko zahvalimo, da se je tedaj mimo peljal akad. kipar Viktor Gojkovič,⁴¹ ki se je že zaradi poklicne radovednosti ustavil in šel pogledat, kaj se v cerkvi dogaja. Prav tedaj so v notranjosti čistili beleže, izpod katerih so se kazali sledovi poslikave. Kot restavrator je takoj ukrepal in s tem rešil stenske slike gotovega propada. Ker so vaščani obnovo svoje cerkve financirali iz lastnih omejenih sredstev, si niso mogli privoščiti sistematičnega, popolnega odkrivanja poslikave. Zato se je restavrator odločil, da odkrijejo le dele, kjer so se ostanki poslikave že pokazali. Tako je bil v celoti odprt le en prizor na severni steni cerkvene ladje, čeprav vse kaže, da gre za obsežnejši cikel slik. V samem prezbiteriju je bilo postorjenega več, saj so odprli tri poslikana področja, in to: obe južni področji prve in druge obočne pole ter severno področje v drugi obočni poli prezbiterija. Že to, kar je odkritega, kaže, da je bila po vsej verjetnosti v enem livu poslikana celotna cerkev, ker pa ni potrebnih sredstev za nadaljevanje del, bo odkrivanje celotne poslikave moralo počakati na kakšne boljše čase. Iz istega razloga slikarije tudi še niso bile restavrirane in so tudi zato ostale še neobjavljene.

V nadaljevanju bomo poskušali predstaviti vsebino slik, ki kažejo, da se je zaenkrat po imenu neznan slikar iz leta 1588 pri svojem delu posluževal grafičnih predlog, da mu niso bila neznana nekoliko starejša dela nemške severne renesanse. Raziskovanje v tej smeri prepuščamo strokovnjakom za to področje, saj je naš namen le, da za začetek predstavimo širši javnosti stenske slike in njih ikonografijo. Podrobnejše analize, primerjave ipd. bodo možne šele, ko bodo slikarije restavrirane, saj pri nekaterih prizorih še ni povsem jasno, ali so bili pozneje kakorkoli preslikavani. Znano je pa, da je slikar slikal v secco tehniki.

Severna stena cerkvene ladje

Na severni steni druge obočne pole cerkvene ladje se desno od pilasterskega para nahaja zelo fragmentarno ohranjeno stenska slika, na kateri se da razbrati obrise dveh celopostavnih figur. Sam prizor je postavljen v preprosti pravokotni arhitektonsko učinkujoči okvir. Leva in desna stranica okvirja sta poudarjeni s širše zasnovanima robovoma, pravzaprav s preprostima naslikanima stebroma, ki ta prizor očitno ločujeta od predhodnega in naslednjega prizora. Nad prizorom je neprekinjeno tekoči dekorativni trak, ki ga zapolnjuje motiv vitic. Ta zaključni dekorativni trak povsem korespondira s horizonatno cezuro, vidno pod ometom na zunanjščini severne stene, ki priča o prvotni višine cerkvene ladje. Že iz navedenega smemo sklepati, da se je pod ravnim stropom ladje nahajal na njeni severni steni cikel vsaj treh stenskih slik v pravokotnih okvirjih, ki so bile medsebojno ločene s preprostimi naslikanimi stebri. Glede na dimenzije ohranjenega oz. danes vidnega prizora bi lahko celotni poslikani pas severne stene ladje obsegal sedem prizorov. Pod prizorom se nahaja napisni trak, na katerem je povsem jasno razpoznavna letnica 1588.

Celotni prizor zapolnjujeta simetrično razporejena celopostavna lika, ki sta prepoznavna le še po obrisih. Figura v levi polovici slike je frontalno obrnjena

⁴¹ Podatke o poteku odnivanja povzemam iz razgovora z akad. kiparjem, rest. spec. Viktorjem Gojkovičem, avgusta 2001; op. avt.

proti gledalcu, medtem ko je lik na desni naslikan iz profila in se očitno ne meni za gledalca, ampak je vsa njegova pozornost usmerjena proti liku na levi strani slike.

V profilu in kontrapostni drži naslikani desni lik je bolj razpoznaven, saj ga poudarjajo črne konture risbe. Do vratu je risba skoraj povsem ohranjena, manjka pa del desnice ter predel okrog glave. Figura se opira na levo pohabljeno nogo, ki jo izrazito poudarja lesena proteza, desna noga je v razkoraku in je še posebej poudarjena s stopalom v obliki ptičjih krempljev. Iz zadnjice se vije navzgor rep, ki izrazito povzema obliko črke S. V rahlo spuščeni in proti levemu liku iztegnjeni levici drži ovratnico (?) oz. obroč. Vidna je še sled privzdignjene desnice, in če sledimo s pogledom njenemu teku, lahko še zaslutimo vrhove členkov njenih sklenjenih prstov, nad njimi pa opazimo sled konca "dolgega" in "kosmatega" jezika. Očitno nekdo nekemu "osle kaže". Območje glave je skoraj povsem uničeno, vendar še vidimo vrh kozjega roga ter sled nazaj štrlečega špičastega ušesa. Celotna postava se obrača proti liku na levi strani slike.

Pri levem v frontalni drži naslikanem celopostavnem liku je še najbolj ohranjena njegova spodnja tretjina. Celopostavna frontalno postavljena figura stoji nad ognjenimi zublji, ki so že požrli stopala njene leve in desne noge. Nad zublji so nakazani sledovi dima. Risba leve noge je ohranjena do višine bokov, desne do višine kolena. Predel okrog bokov in zgornjega dela telesa je skoraj povsem uničen, enako predel okrog glave. Slabo viden je še pramen las, ki pada navzdol ob desni strani glave, ter del lasišča na vrhu glave. Rahlo nakazana je še višina oces. Iz navedenega smemo domnevati, da je oseba imela dolge razpuščene lase. Desnica je skoraj povsem uničena, le dve slabo vidni konturi bi lahko nakazovali višino lakta. Učinkuje, kot da bi se z desnico oseba upirala v bok. Bolje vidna je levica, ki je v komolcu skrčena ter se, kot kaže, opira v levi bok. Obe nogi in desnica so goli, in če še upoštevamo sled dolgih razpuščenih las, smemo sklepati, da je pred nami lik mlade gole ženske. Okoli leve in desne noge se navzgor ovija trak, ki raste iz plamenov, sledove traka lahko zaslutimo pri desnici, vidnejši so pri levici in nekako v višini prsi zaslutimo zaključek enega izmed trakov. Vse kaže, da se okrog telesa mlade gole ženske ovijata kači.

Stroga, simetrična razporeditev obeh likov ter arhitektonski okvir govorijo za renesančni oblikovni princip, dolgi udi, predvsem pri desni figuri spominjajo na manieristične tendence, sama ikonografija pa se še oklepa srednjeveškega izročila. Na žalost je ozadje povsem uničeno, tako da ne moremo reči, ali sta bili figuri postavljeni v krajino ali v zaprti prostor.

Desni lik niti ne potrebuje posebne razlage, saj gre očitno za upodobitev hudiča, ki se posmehuje goli ženski, ki jo ovijajo kače in jo že goltajo zublji pekla. Prav ta goli ženski lik, ovit s kačami, pa priča, da gre za personifikacijo enega izmed sedmih poglobitnih grehov, Luxurije - Razvratnosti.⁴² Po ikonografski plati sta zanimivi primerjavi z Luxurijo z Visokega pod Kureščkom iz leta 1443, ki jo je naslikal Janez Ljubljanski, ter prikazom Luxurije iz leta 1863, ki ga objavlja E. Cevc.⁴³ Vsem trem upodobitvam so skupni mlada gola ženska z dolgimi razpuščenimi lasmi, kače, ki ovijajo in grizejo njeno telo, ter prisotnost hudiča v

⁴² O ikonografiji Luxurije cf. npr. Lexikon 1971, col. 15-27, s.v. Laster, col. 123-124, s.v. Luxuria; Lexikon 1972, col. 380-390, s.v. Tugenden und Laster; Lexikon 1990, pp. 338-341, s.v. Kreposti i mane; J. Hall 1998, p. 35, s.v. Bludnost, p. 36s, s.v. Vrline i poroci. Še posebej bi pa opozorili na članek dr. Emilijana Cevca *Luxuria z Visokega pod Kureščkom* (E. Cevc 1959).

⁴³ E. Cevc 1959, p. 161s in sl. 1, p. 167 in sl. 9 ter op. 37.

takšni ali drugačni obliki. E. Cevc je zapisal, da spada visoška Luxuria med didaktično moralizujuče in simbolične upodobitve, katere govorico ali bolj krepko pridigo so lahko razumeli tudi preprosti ljudje brez večje razlage in si jo vtisnili v spomin.⁴⁴ Podobno velja za našo upodobitev. Razvratnost je poleg Skopuštvu sodila med dva največja greha, prvega so pripisovali predvsem ženskam, drugega pa moškim. Cerkev je pojasnjevala, da bodo grešniki trpeli muke nad tistimi deli telesa, s katerim so grešili.⁴⁵ In prav predstava nečistnice, ki jo v peklu grizejo kače, med ljudstvom ni izginila do praga naših dni, tako da npr. "v prepisu slovenskega prevoda *Eksemplarskih bukev*, poljudnega pridigarstvo vzgojnega kompandija, ki je našteval trpljenje pogubljenih in zglede zveličanih, še leta 1863 med primitivnimi ilustracijami najdemo tudi upodobitev *dekelce*, ki se ni uprla rasvojsdnosti tega sveta, pa jo zato v peklu v družbi rogatih mladeničev ovijajo in grizejo kače."⁴⁶ Leta 1575 je Primož Trubar¹⁷ v uvodu v "Katehismus z dvejma razlagama" drastično in grmeče našteval očitke grešnim romarjem svetnega in duhovskega stanu. Med odredbami z gornjegrajske sinode leta 1604, ki jih je predložil ljubljanski škof Tomaž Hren svojim duhovnikom, pa se nahaja tudi navodilo, da se naj po pridigi nevedno ljudstvo pouči tudi o sedmih poglavitnih grehih.¹⁸

Severna stena prezbiterija

Na severni steni prezbiterija so se v podločju druge obočne pole ohranile štiri bolj ali manj poškodovane stenske slike s prizori iz Kristusovega življenja. Vsi štirje prizori so obdani s preprostimi okvirji, ki posnemajo obliko okvirjev tabelnih slik, tako da celota daje vtis na steno slikanega krilnega oltarja. Pod celotno kompozicijo teče širši trak, ki je verjetno pod vsakim prizorom še v pisni obliki dodatno pojasnjeval pomen posamezne slike, saj lahko pod drugim prizorom preberemo nekoliko zabrisano številko 1812. Pod tem napisnim trakom se je nahajal še en, širši, ki je bil razdeljen v posamezna polja. Njegova funkcija ni najbolj jasna. Lahko, da gre za dekorativni pas, možno pa je tudi, da so se v posameznih poljih nahajali tudi kakšni napisi. Celotna zasnova kompozicije se prilagaja danemu arhitekturnemu okvirju, ki ga ponuja obočna pola. Zato lahko sklepamo, da je poslikava nastala šele po pozidavi današnje prezbiterija (1520?). Enako velja za stenske slike na južni steni prezbiterija.

1. prizor: *Jezusa primejo*⁴⁹

Prizor opisujejo vsi štirje evangeliji (Mt 26, 47-56; Mr 14, 43-50, Lk 22, 47-53; Jn 18, 3-12). Matejev, Markov in Lukov evangelij opisujejo, kako Juda pristopi k Jezusu in ga poljubi, kar je bilo znamenje vojakom, ki so mu sledili, da je on ta, ki ga je treba prijati, vendar Janezov evangelij tega poljuba ne omenja. Omenjajo pa vsi štirje evangeliji prizor, ko eden od Jezusovih spremljevalcev potegne svoj meč, mahne po služabniku velikega duhovnika in mu odseka uho. Tukaj pa edino Janezov evangelij poimensko imenuje oba udeleženca tega dogodka: *Simon Peter*

⁴⁴ Op. cit., p. 166.

⁴⁵ Cf. J. Hall 1998, p. 35.

⁴⁶ E. Cevc 1959, p. 167, sl. 9 in op. 37.

⁴⁷ Op. cit. p. 166 in op. 35.

⁴⁸ Cf. B. Kolar 1998, p. 166; B. Košir 1998, p. 151.

⁴⁹ Za ikonografijo glej: Lexikon 1972, col. 440 - 443, s.v. Verrat des Judas; Lexikon 1990, p. 470s, s.v. Poljubac Judin; J. Hall 1998, p. 128s, s.v. Izdaja.

pa je imel meč. Izolekel ga je in mahnil po služabniku velikega duhovnika in mu odsekal uho. Služabniku je bilo ime Malh. (Jn 18, 10)

Ta prizor je izmed vseh štirih še najbolj ohranjen. V ozadju vidimo tri vojake, za njimi vrhove kopij. Sama sodobna oprava vojakov je očitno "turška", saj so pokriti s perzijskimi čeladami, ki imajo na vrhu temenske osti, dodatno pa so še zaščiteni z nakazanimi ovratnimi mrežnimi pleteninami. Ospredje kompozicije ovladujeta dva prizora. Desno polovico zavzema glavni prizor, ki je umirjen: to je trenutek, ko Juda objame in poljubi Jezusa na lice. V levi polovici pa je zelo dramatično prikazan trenutek, ko je Simon Peter potegnil meč in odsekal Malhu uho.

2. prizor: Jezus pred velikim duhovnikom⁵⁰

Predvsem desna polovica prizora je močno poškodovana. Na levi strani stoji Jezus, ki ima, kot kaže, zvezane roke (na hrbtu?). Desno vidimo sledove slabo ohranjene sedeče figure. Zaznamo lahko sledove od kolen navzdol padajočih gub draperije, obrise s turbanom pokrite glave in na njej sledove obraznih potez. Med glavnima protagonistoma dogajanja se vidi še v profilu proti Jezusu obrnjena brkata glava, verjetno vojaka, saj lahko opazimo sled ovratne mrežne pletenine. Nad Jezusom se vidi še neki lik s profila (verjetno tudi vojak), ki gleda v nasprotni smeri. V ozadju so vidni vrhovi kopij. Pod sliko je napis z nekoliko zabrisano številko 1812, ki nam pomaga razvozlati ta prizor.

Očitno gre za nadaljevanje predhodnega prizora, ko so po prijetju Jezusa privedli pred velikega duhovnika: *Tedaj so vojaki, poveljniki in judovski stražarji Jezusa zgrabili in zvezali. Peljali so ga najprej k Hanu; bil je namreč tast Kajfu, ki je bil tisto leto veliki duhovnik.* (Jn 18, 12-13) Običajno stoji Jezus zvezan pred Hanom, ki sedi. Glede na to, da je naš prizor uničen prav v delu s Hanom, bi bilo možno, da je ta prizor nekoč bil združen s prizorom Jezus pred Kajfom, saj so ta dva prizora občasno prikazovali tudi združena. V tem primeru bi Han in Kajf sedela skupaj.

3. prizor: Jezus pred Pilatom⁵¹

Izmed štirih prizorov iz Kristusovega pasijona je ta še najslabše ohranjen. Na levi strani je spet v ospredju Jezusova celopostavna podoba, ki je naslikana enako kot predhodne v profilu. Roke ima sklenjene pred seboj (zvezane?). V desnem delu kompozicije vidimo sledove bradate moške glave s turbanom. Razpoznamo lahko tudi posamezne gube oblačila. Vse kaže, da sedeči mož s skrčeno levico sega proti nekemu skledi podobnemu predmetu v sredini. V ozadju zaslutimo obrazne poteze dveh frontalno proti nam obrnjenih figur, verjetno vojakov, saj v ozadju ponovno zasledimo množico kopij.

Gre za nadaljevanje drugega prizora, ko so veliki duhovniki in starešine sklenili, da Jezusa usmrtijo, in so ga odvedli zvezanega k Pilatu, da bi mu sodil. (Mt 27, 1-2.11-14; Mk 15, 2-5; Lk 23, 1-5; Jn 18, 28-38). Pilat ni ne pri prvem ne

⁵⁰ Za ikonografijo glej: Lexikon 1972, col. 233 - 234, s.v. Synedrium; Lexikon 1990, p. 351, s.v. Krist pred Anom in p. 351s, s.v. Krist pred Kaifom; J. Hall 1998, p. 123s, s.v. Isusovo sodenje.

⁵¹ Za ikonografijo glej: Lexikon 1971, col. 436 - 439, s.v. Pilatus; Lexikon 1990, p. 352, s.v. Krist pred Pilatom; J. Hall 1998, p. 123s, s.v. Isusovo sodenje.

pri drugem zaslišanju ugotovil nobene Jezusove krivde. Po navadi se ta prizor omejuje predvsem na drugo zaslišanje v kombinaciji s prizorom, ko si Pilat umiva roke.

4. prizor: *Jezus pred Herodom*⁵²

Tudi pri tem prizoru so liki precej poškodovani. V ospredju sta dva lika. Na levi celopostavna figura Jezusa, ogrnjenegega z belim plaščem in zvezanimi rokami na hrbtu. Desno pod baldahinom sedeča figura bradatega moškega s krono na glavi, ki gestikulira z rokami. V Jezusovem ozadju razpoznamo glavi dveh dvorjanov (?) z modnimi klobučki na glavi. Ostalo ozadje prizora je povsem zabrisano, enako je uničen tudi desni spodnji kot prizora.

Očino gre za nadaljevanje predhodnega prizora, ko je Pilat, ki pri Jezusu ni ugotovil nobene krivde, le-tega poslal k Herodu. Ta prizor je znan le po Lukovem evangeliju (Lk, 23, 6-12), ki pripoveduje, da se je Herod Jezusa zelo razveselil, ko ga je zagledal in je pričakoval, da ga bo videl napraviti kakšen čudež. Zastavil mu je veliko vprašanj, a Jezus nanje ni odgovarjal, veliki duhovniki in pismouki, ki so stali zraven, pa so ga tožili. Herod ga je s svojimi vojaki vred zasramoval, ga v posmeh ogrnil v belo haljo in poslal nazaj k Pilatu.

Južna stena prezbiterja

V podločju druge traveje je na južni steni ohranjena naslednja stenska slika, ki je razdeljena v štiri prizore. Ta kompozicija je najslabše ohranjena od vseh, saj sta bila tretji in četrti prizor dodatno uničena zaradi sekundarne vzdave nekega okna, ki je bilo nato naknadno ponovno zazidano.

V prvem prizoru lahko jasno prepoznamo v levem kotu spodaj le klečečo figuro ženske z rokami, dvignjenimi v priprošnji, verjetno donatorice. Desno vidimo fragmentarne ostanke neke celopostavne stoječe figure, verjetno moškega, saj je razpoznavna sled špičaste brade in na vrhu glave sled krone. Ogrnjen je v plašč.

Tudi drugi prizor je zelo nejasen. V ospredju so razpoznavni le megleni obrisi dveh ali treh stoječih figur, ozadje je skoraj povsem zabrisano. Še nekako najbolje je razpoznavna osrednja celopostavna ženska figura v tričetrtinskem zasuku. Ogrnjena je v plašč, na glavi bi lahko imela krono. Levo od nje prepoznamo nekoliko nižje neko bradato glavo, ki zre navzgor k ženskemu liku. Desno je v ozadju še neki moški lik.

Tretji prizor je povsem uničen. Le zgornji del prizora je fragmentarno ohranjen, a premalo, da bi lahko karkoli prepoznali.

Tudi četrti prizor je bil zelo uničen zaradi pozidave okenske odprtine. Med vsemi prizori je moral ta biti največji, saj zavzema skoraj tretjino celotne kompozicije oz. ciklusa. V desnem delu okvirja slike prepoznamo gručo ljudi, katere osrednjo osebnost predstavlja ženski lik v redovniški obleki - benediktinke (?). Okrog nje lahko prepoznamo razvrščene obraze vsaj štirih oseb. Tudi tukaj je ozadje težko prepoznavno, saj je zelo uničeno.

⁵² Za ikonografijo glej: Lexikon 1972, col. 233 - 234, s.v. Synedrium; Lexikon 1990, p. 351, s.v. Krist pred Herodom; J. Hall 1998, p. 123s, s.v. Isusovo sodenje.

Povsem možno bi bilo, da se ti prizori nanašajo na legendo sv. Kunigunde, ki je zavetnica te cerkve. Povsem jasno prepoznaven je le lik donatorice, ki v priprošnji kleči pred moškim z brado in krono (?) na glavi - Henrikom II. (?). V drugem prizoru bi lahko prepoznali cesarico Kunigundo, v zadnjem prizoru pa Kunigundo potem, ko je vstopila v benediktinski red po moževi smrti.⁵³

Zadnja sodba⁵⁴

V podločju južne stranice prve traveje prezbitorija je najbolje ohranjena stenska slika. Velika, simetrično razporejena kompozicija predstavlja Zadnje sodbo.

Središče kompozicije predstavlja Kristusa sodnika, ki sedi v nebeški svetlobi, ogrnjen čez golo telo z rdečim plaščem na prestolu (zemeljski krogli), postavljenem nad zvrtničene oblake ter z mavričnim lokom v ozadju. Z dvignjeno desnico in spuščeno levico izreka sodbo. Z dvignjeno desnico poziva izvoljene: "*Pridite, blagoslovljeni [...]*", s spuščeno levico pa zavrača pogubljene: "*Proč izpred mene, prekleti [...]*" (Mt, 25, 34 in 41). Podoben pomen imata iz ust štrleča lilija, ki kaže v smer izvoljenih, ter meč, ki kaže v smer pogubljenih, saj simbolizirata nedolžne in krive.

V nebeški sferi klečita med zvrtničenimi oblaki ob Kristusu prva priprošnja, Marija in sv. Janez Evangelist, pri čemer gre za tako imenovani motiv *Deisis* (molitev, priprošnja, posredovanje).⁵⁵

Levo in desno lebdita med oblaki angela s trobentama, še bolj skrajno sta ob samem robu slike upodobljeni dve personifikaciji vetrov. V prizorih Zadnje sodbe se skoraj zmeraj prikazuje angeli, ki trobijo v trobente, da bi dvignili mrtve, saj je Kristus, ko je govoril svojim učencem o ponovnem prihodu Sina človekovega, rekel: "*Poslal bo svoje angele ob mogočnem donenju trobente in zbrali bodo njegove izvoljene od štirih vetrov, od enega konca neba do drugega.*" (Mt, 24, 31)

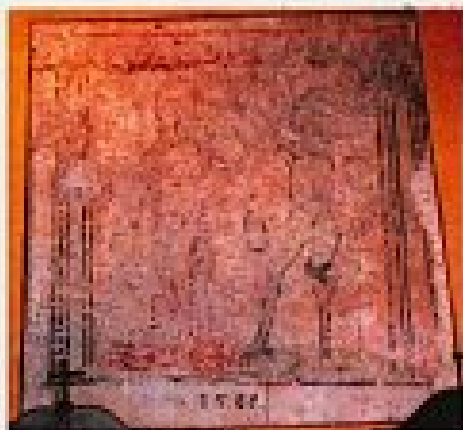
Spodnji pas kompozicije je razdeljen v tri dele. Osrednji prizor prikazuje Vstajenje mrtvih. Mrtvi so prikazani v trenutku, ko se goli dvigujejo iz svojih grobov. V ospredju pa se nahaja dopasna v profilu naslikana figura v haljo ogrnjeneega moškega - verjetno donatorja, ki se v priprošnji obrača na Kristusovo desno, se pravi v smeri raja. Na Kristusovi desni (gledalčevi levi strani) je prikazan angel s palico, ki vodi sprevod izvoljenih v raj (nebo). Na levi strani pa krilati hudič beza pogubljene v pekel, ki ga še posebej ponazarja odprto žrelo Levijatana, na katerem jezdi peklenšček s polomljeno trobento.

Pod sliko Zadnje sodbe se nahaja uokvirjeni poškodovani dvovrstični napis. Pisan je v poznogotski minuskuli druge polovice 16. stoletja, vendar je zaradi poškodb težko berljiv in ga bo potrebno še razvozlati. Črke *Mat* v drugi vrstici pa opozarjajo, da gre verjetno za citat iz Matejevega evangelija, ki se navezuje na prizor Zadnje sodbe.

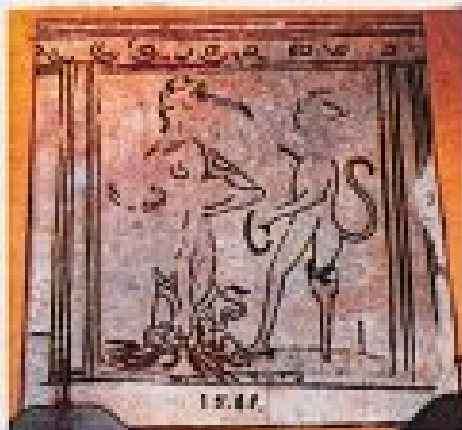
⁵³ Za ikonografijo Henrika in Kunigunde glej: Lexikon 1974a, col. 478 - 481, s.v. Heinrich II. der Heilige in col. 483 - 485, s.v. Heinrich und Kunigunde; Lexikon 1974b, col. 357 - 360, s.v. Kunigunde; Lexikon 1990, p. 250s, s.v. Henrik in p. 370, s.v. Kunigunda; J. Hall 1998, p. 174, s.v. Kunigunda.

⁵⁴ Za ikonografijo Zadnje sodbe glej: Lexikon 1972, col. 514 - 523, s. v. Weltgericht; Leksikon 1990, pp. 475 - 479, s.v. Poslednji sud; J. Hall 1998, p. 263, s.v. Poslednji sud.

⁵⁵ Za ikonografijo *Deisis* glej: Lexikon 1968, col. 494 - 499, s.v. Deesis; Leksikon 1990, p. 200, s.v. *Deisis*.

Luxurija (?), 1588, stenska slika na severni steni cerkvene ladje podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuj.

Luxurija (?) - skica, 1588, stenska slika na severni steni cerkvene ladje podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuj.

Donatorska podoba in Legenda sv. Kunigunde (?), 1588 (?), stenska slika na južni steni prezbiterija podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuj.

Donatorska podoba in Legenda sv. Kunigunde (?) - skica, 1588 (?), stenska slika na južni steni prezbiterija podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuj.

Kristusov pasijon, 1588 (?), stenska slika na severni steni prezbitarija podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuj.

Kristusov pasijon - skica, 1588 (?), stenska slika na severni steni prezbitarija podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuj.

Poslednja sodba, 1588 (?), stenska slika na južni steni prezbiterija podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuju.

Poslednja sodba, 1588 (?), stenska slika na južni steni prezbiterija podružne cerkve sv. Kunigunde, Kungota pri Ptuju.

Seznam uporabljene literature in virov z okrajšavami

- P. Blaznik 1986.
 Pavle Blaznik: *Historična topografija Slovenije II. Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. 1. A - M*, Maribor 1986.
 P. Blaznik 1988.
 Pavle Blaznik: *Historična topografija Slovenije II. Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. 2. N - Ž*, Maribor 1988.
 Cerkev 1971.

- Cerkev na Slovenskem*, Ljubljana 1971.
 E. Cevc 1959.
 Emilijan Cevc, Luxuria z Visokega pod Kureškom, *Kronika*, VII, 1959, pp. 161 - 168.
 J. Čurk 1992.
 Jože Čurk, Vodnik po ptujski okolici, *KNSS. Zbirka vodnikov, 180*, Maribor 1992.
 J. Čurk 1997.
 Jože Čurk, Umetnostna podoba južnega dela Podravja v obeh vizitatorjev 17. in 18. stoletja, *ČZN n.v. 33*, 1997, pp. 10 - 37.
 D 1999.
 D., Uspeh prizadevnih domačinov Kungota. Blagoslov prenovljene notranjosti cerkve sv. Kunigunde, *Tednik*, 28. 10. 1999, p.
 J. Hall 1998.
 James Hall: *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb 1998.
 J. Janisch I - III.
 Joseph Andreas Janisch: *Topographiseh - statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen, I - III*, Graz 1878 - 1885.
 Kldb 1937.
Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937
 Kls 1980.
Krajevni leksikon Slovenije IV. Podravje in Pomurje, Ljubljana 1980.
 B. Kolar 1998.
 Bogdan Kolar, Prenovitevno delo škofa Tomaža IIrena s pomočjo sinod, *Hrenov simpozij v Rimu, Simpoziji v Rimu - 15*, Celje 1998, pp. 161 - 180.
 J. Koropec 1968.
 Jože Koropec, Srednjeveški Vurberk, *ČZN, n.v. 4*, 1968, pp. 117 - 136.
 B. Kosir 1998.
 Borut Košir, Škof Tomaž IIren in Tridentinski cerkveni zbor, *Hrenov simpozij v Rimu, Simpoziji v Rimu - 15*, Celje 1998, pp. 139 - 159.
 Leksikon 1990.
Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, ed. Anđelko Badurina, Zagreb 1990.
 Leksikon 1968.
Lexikon der christlichen Ikonographie. Erster Band. Allgemeine Ikonographie. A bis Ezechiel, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1968.
 Leksikon 1971.
Lexikon der christlichen Ikonographie. Dritter Band. Allgemeine Ikonographie. Laban - Ruth, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1971.
 Leksikon 1972.
Lexikon der christlichen Ikonographie. Vierter Band. Allgemeine Ikonographie. Saba, Königin von - Zypresse, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1972.
 Leksikon 1974a.
Lexikon der christlichen Ikonographie. Sechster Band. Ikonographie der Heiligen. Creseentianus von Tunis bis Innoentia, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1974.
 Leksikon 1974b.
Lexikon der christlichen Ikonographie. Siebter Band. Ikonographie der Heiligen. Innozenz bis Melchisedech, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1974.
 J. Loserth 1911.
 Johann Loserth, Das Archiv des Hauses Stubenberg. (Supplement II.) Archivregister von Wurmberg aus den Jahren 1498 und 1543 nebst einem Wurmberger Schloßinventar von 1525, *Veröffentlichungen des Historischen Landes-Kommission für Steiermark, XXVIII*, Graz 1911.
 M. Ozmeč 1988.
 Martin Ozmeč, V Kungoti se oglašá novi zvon. Složna akcija vaščanov Kungote in Gereče vasi, *Tednik*, 16. junij 1988, p. 12.
 A. Ōzinger 1991.
 Anton Ōzinger: *Vizitacijski zapiski Savrjskega arhidiaconata Goriške nadškofije 1751 - 1773*, Ljubljana 1991.
 S. Povoden 1823.
 Simon Povoden: *Beytrag zu einer steyermärkischen Kirchengeschichte von allen slovenen, wie auch von den deutschen Pfarreyen, Kuratien und Filialen des ganzen Marburger-Kreises; welche darni annoch bestehen, oder seit einigen Jahren bereits aufgehört haben. 1823. Erster Band*, ZAP, R. - 60.
 S. Povoden 1833.
 Simon Povoden: *Hauptpfarrliches Geschichtenbuch*, 1833, ZAP, R. - 42.
 Pkls 1997.
Priročni krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1997.
 Ptuj 1996.
 Ptuj - Vodnik po mestu, Maribor 1996.
 C. Schmutz I - IV.

- Carl Schmutz: *Historisch Topographisches Lexikon von Steiermark, I - IV*, Graz 1822 - 1823.
 A. Starzer 1902.
 A. Starzer, Die Landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1321 - 1546, *Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen* 32/1902, *Veröffentlichungen der Historischen Landes-Commission für Steiermark XVII*.
 A. Stegenšek 1905.
 Avguštin Stegenšek: *Cerkveni spoucniki lavantinske škofije I. Dekanija Gornjegrajska*, Maribor 1905.
 I. Stopar 1990.
 Ivan Stopar: *Grajske stavbe v vzhodni Slovaciji. I. Območje Maribora in Ptuj*, Ljubljana 1990.
 Sematizem 1920.
Smatizem Lavantinske kuczoškofije za leti 1920 in 1921, V Mariboru, 1920.
 Uv 1989.
Uradni Vestnik občine Ormož in Ptuj, št. 35, Ptuj 21. decembra 1989.
 J. Zahn 1893.
 Joseph Zahn: *Ortsnamcubuch der Steiermark ua Mittelalter*, Wien 1893.

Branko Vnuk

THE AFFILIATE CHURCH OF ST. KUNGOTA, CONSTRUCTION-HISTORICAL DEPICTION

Summary

In the exterior, a modest small church of St. Kunigunde, is an affiliate of the Hajdina parish church of St. Martin. The church attained its present appearance gradually during the XIX. and XX. century, lastly at renewal works which took place in the last quarter of the XX. century.

The inspection of the church itself and the review of historical data offer us a different picture of the affiliate church, as its consecration of St. Kunigunde is mentioned in the far away year of 1328, when Jorg Pernamber sold Friderik of Ptuj 18 farmsteads in Hajdoše by St. Kunigunde. Its consecration is mentioned in the XV century again (1443 and 1468). The years of 1520 and 1588 are of relevance for the construction history of the church. The year of 1520, which had appeared on the wall of the arch of triumph, probably signifies the time of construction of the late Gothic appreciable presbitery, whereas the years of 1588, which is to be found on the northern wall of the church nave, indicates the time of of this part of the nave. The year of 1602 is also of relevance, as it appears on the bell, which was cast by the bell caster Hans Horn from Ptuj. As to the church equipment, the visitation minutes of 1751 and 1756 are of relevance. Finally, Simon Povoden speaks of the final renewal of the church in 1806, noting that the church was fully renewed, Franc Blagotinšek being the ordering party as the then lessee of the Pavno Polje estate.

On the basis of what has been stated and of some preserved construction elements, we have attempted to reconstruct approximately its gradual construction development. Initially it was a one nave even space church, probably with a rectangular choir end. The first construction stage may be dated in the first quarter of the XIV century, its consecration already having been mentioned, as to historical circumstances of development of adjacent villages and courts, we can move the appearance of the church generally to the latter half of the XIII. century.

The church goes about great construction changes in the XVI. century, when when a late Gothic appreciable 2 pole, cross-crested vaulted presbitery was added in 1520, with three quarter choir ending. In the latter half of the XVI. century, the church is construction-wise appended on the western side by a two storey church bell, whereas both Renaissance portals are somewhat older. The greatest art historical embellishment of the church also originated from the XVI. century: the wall pictures in the church nave and presbitery, partly uncovered in 1988.

On the north wall of the church nave there is a preserved Mannerist semblance of Luxuria from 1588, probably part of a larger cycle with appearances of the 7 major sins.

In the very presbitery, older pictures painted after 1520, probably in the second quarter or around the middle of the XVI. century. On the northern wall, appearances from the passion cycle have been preserved: Jesus accepted, Jesus in front of the great priest, Jesus in front of Pilate, and Jesus in front of Herod. On the south wall, in the second vaulted sheet, traces of four appearances have been preserved, probably pertaining to the St. Kunigunde legend, whereas in the first vaulted sheet there is a monumentally drafted site of the Last Judgment.

The church undergoes major reconstruction in the XIX. century, when the arch of triumph is redone, the singers empora (fenced upper floor) is constructed and on the north side a sacristy is added. Later renewal interventions have no major impact on the appearance of the church.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE
NOVA VRSTA

(75/40) letnik, 2004, zvezek I

S sodelovanjem uredniškega odbora uredil Marjan Žnidarič - Izdajata Univerza v Mariboru
in Zgodovinsko društvo v Mariboru

Lektor - Ivan Žigart

Prevodi - Sergey Flere (angleščina), Christiane Kordić (nemščina)

Računalniški prelom Ivanka Pučko s.p. Maribor · Natisnila Dravska tiskarna

OHK - Zgodovina

D 197/2004

39

43000037615,1

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS •